

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

MENGEN AĞIZLARI
(METİN - İNCELEME - SÖZLÜK)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Zehra Tuba DOLAPCI PERÇİN

Danışman
Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK

BOLU 2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zehra Tuba DOLAPCI PERÇİN'e ait "Mengen Ağzları (İnceleme-Metin-Sözlük)" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle/oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

16 /08 /2017

Unvanı, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı): Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK	
Üye : Prof. Dr. Leyla KARAHAN	
Üye : Doç. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	
Üye : Doç. Dr. Mehmet KURUDAYIOĞLU	
Üye : Yrd. Doç. Dr. Ömer YAĞMUR	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “Mengen Ağızları” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulacak kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zehra Tuba DOLAPCI PERÇİN
16.08.2017

ÖN SÖZ

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında bir yüksek lisans tezi olan bu çalışma, Bolu ilinin Mengen ilçesi ve köylerinden derlenen metinlere dayalı bir ağız incelemesidir.

Mengen, Türkiye’de ve dünyada aşçılarıyla ün yapmış bir ilçedir. Mengenli aşçılar Türkiye’nin İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentleri ile Antalya, Muğla gibi turistik kentlerinde çalışmakta ve ustalıklarıyla nam salmaktadır.

Türkiye’nin hemen her iline aşçı gönderen Mengen’den özellikle büyük illere yoğun bir göç yaşanmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak ilçe dışına çıkan Mengenliler yöre ağızını terk edip bulundukları yerlerde standart Türkiye Türkçesi kullanmayı tercih etmektedirler. Okuma yazma oranının artması ve Mengen dışına fazla çıkmamış yaşlı nüfusun gün geçtikçe azalması sebebiyle ağız özelliklerinin standart konuşma diline yaklaşması, Mengen ağız özelliklerinin günden güne yok olmasının diğer sebepleridir. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda aşçılar diyarı Mengen’de konuşulmakta olan Mengen ağızlarının bilimsel olarak ele alınması ve dil özelliklerinin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Bu sebeple üzerine akademik çalışma olmayan Mengen ağızlarını tez konusu olarak ele almayı ve incelemeyi uygun gördük.

Çalışmamız Mengen ve köylerinden 27 kişiden derlenen 33 metne dayanmaktadır. Yaptığımız ağız çalışmasında Mengen ilçe merkezi, Gökçesu beldesi, 2008’den önce belde olan ve şu an Mengen’in en büyük köyü ve eski merkezi Pazarköy ile Mengen’e bağlı diğer farklı köylerden derlemeler yapılmıştır. Derleme yaparken Mengen’den dışarı fazla çıkmamış, yörenin ağız özelliklerini koruyan yaşlı kişilerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Sorulan sorular, genellikle kız isteme, gelin alma, kına, nişan, düğün, sünnet, bebek kırklama adetleri; aşçılık, bayram kutlamaları ve yemekleri,

yöresel yemekler, kışlık yiyecek hazırlıkları, yörenin kadın giyim kültürü, Mengen’de günlük yaşam, çiftçilik, avcılık, 1944 Gerede depremi vb. üzerine olmuştur. Çalışmanın “Giriş” bölümünde Mengen kültürü, âdetleri, gelenek görenekleri ve derlemenin yapıldığı konular hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde derlenen metinler ses ve şekil bilgisi bakımından incelenmiştir. Metinler başlığı altında 33 metin yer almaktadır. Çalışmanın sonunda metinlerde geçen kelimeleri içeren bir sözlük yer almaktadır.

Çalışmalarım sırasında benden yardımını esirgemeyen eşim, annem ve ablama; arkadaşlarım ve Mengen halkına; görüş ve önerileriyle çalışmama yön veren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK’e şükranlarımı sunarım.

Zehra Tuba DOLAPCI PERÇİN

ÖZET

MENGEN AĞIZLARI (METİN – İNCELEME – SÖZLÜK)

Zehra Tuba DOLAPCI PERÇİN

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK

Haziran 2017, 240 + xv Sayfa

Bu çalışmada Bolu iline bağlı Mengen ilçesinin ağız özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Mengen ve köylerinden yirmi yedi derleme yapılmış ve bu derlemeler otuz üç metin halinde düzenlenmiştir. Mengen’in merkezi, beldesi Gökçesu ve Mengen’e bağlı farklı köylerden ses kaydı almaya özen gösterdik. Ağız derlemelerinde Mengen’den dışarı fazla çıkmamış, yörenin ağız özelliklerini koruyan yaşlı nüfusla konuşulmaya özen gösterilmiştir. Derlediğimiz metinler Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun tarafından “Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni”nde sunulan sisteme göre yazıya geçirilmiştir. Derlenen metinlerden hareketle yaptığımız ses bilgisi, şekil bilgisi ve sözlük çalışmalarının sonucunda Mengen ve köylerinin ağız özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın “Giriş” bölümünde Mengen ve köyleri tanıtılmış, derleme yapılırken yöre halkıyla konuşulan konular hakkında bilgi verilmiştir. Sözlükte standart Türkiye Türkçesinden farklılaşan veya yörede yaşamakta olan kelimelere yer verilmiştir. Sonuç bölümünde Mengen ağızlarının standart Türkiye Türkçesinden ve diğer Anadolu ağızlarından farklı ve benzer yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mengen Ağızı, Ağız Çalışması, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi.

ABSTRACT

THE ACCENT OF MNGEN (TEXT – ANALYSIS – GLOSSARY)

Zehra Tuba DOLAPCI PERÇİN

The Thesis of Master

The Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK

June 2017, 240 + xv Pages

In this study, accent features of Mengen district, a province of Bolu have been tried to be determined. For this purpose, twenty seven compilations from Mengen and Mengen's villages were made and these compilations were arranged in thirty three texts. We have tried to get elaborate voice records from the center of Mengen, Gökçesu town, and different villages of Mengen. While making this compilations, the old people who have not been away from Mengen very often and the ones who have managed to preserve accent features of the region were especially preferred. The texts that we compiled were written according to the system which was presented by Professor Dr. Ahmet Bican Ercilasun at "The Accent Researches Symposium". After our studies on phonetics, morphology and dictionary studies using compiled texts accent features of Mengen and its villages have been tried to be determined. In the introduction part of our study Mengen and its villages have been introduced and the topics that were talked with the people of the region during the compilation process were included. In the dictionary the words which have differentiated from contemporary Turkish were included. In the conclusion part, different and similar aspects of Mengen accent compared to contemporary Turkish and other Anatolian accents have been tried to be determined.

Key words: Accent of Mengen, Accent Study, Phonetic, Morphology.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv

GİRİŞ	1
-------------	---

I. BÖLÜM

1. İNCELEME	23
1.1. Ses Bilgisi	23
1.1.1. Ünlüler ve Özellikleri	23
1.1.1.1. Uzun Ünlüler.....	23
1.1.1.1.1. Ünsüz Düşmesinden Kaynaklanan Uzun Ünlüler	25
1.1.1.1.2. Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler.....	26
1.1.1.1.3. Vurgu ve Tonlamadan Kaynaklanan Uzun Ünlüler.....	26
1.1.1.1.4. Alıntı Kelimelerde Uzun Ünlüler	26
1.1.1.2. Yarı Kalın Ünlüler	27
1.1.1.3. Yarı Dar Ünlüler	29
1.1.1.4. Yarı Yuvarlak Ünlü.....	30
1.1.1.5. Düşme Noktasına Yakın Ünlüler	31
1.1.1.6. İkiz Ünlüler	31
1.1.1.7. Ünlü Uyumu.....	32
1.1.1.7.1. Kalınlık - İncelik Uyumu	32
1.1.1.7.2.Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu.....	33

1.1.1.8. Ünlülerle İlgili Ses Olayları	35
1.1.1.8.1. Ünlü Değişimleri	35
1.1.1.8.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	36
1.1.1.8.1.2. Kalın Ünlülerin Yarı incelmesi	37
1.1.1.8.1.3. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	37
1.1.1.8.1.4. İnce Ünlülerin Yarı Kalınlaşması	37
1.1.1.8.1.5. Geniş Ünlülerin Daralması	38
1.1.1.8.1.6. Geniş Ünlülerin Yarı Daralması	40
1.1.1.8.1.7. Dar Ünlülerin Genişlemesi	41
1.1.1.8.1.8. Dar Ünlülerin Yarı Genişlemesi	42
1.1.1.8.1.9. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	42
1.1.1.8.1.10. Düz Ünlülerin Yarı Yuvarlaklaşması	45
1.1.1.8.1.11. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	45
1.1.1.8.1.12. Yuvarlak Ünlülerin Yarı Düzleşmesi	46
1.1.1.8.1.13. Alıntı Kelimelerdeki Uzun Ünlülerin Kısalması	46
1.1.1.8.1.14. Kısa Ünlülerin Daha Kısa Ünlülere Dönüşmesi	46
1.1.1.8.2. Ünlü Düşmesi	47
1.1.1.8.3. Ünlü Türemesi	49
1.1.2. Ünsüzler ve Özellikleri	49
1.1.2.1. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları	51
1.1.2.1.1 Ünsüz Değişimleri	51
1.1.2.1.1.1. Tonlulaşma	51
1.1.2.1.1.2. Tonsuzlaşma	54
1.1.2.1.1.3. Süreklileşme	55
1.1.2.1.1.4. Akıcı Seslerin Sızıcılaşması	56
1.1.2.1.1.5. Sızıcı Seslerin Akıcılaşması	57
1.1.2.1.1.6. Sızıcı Sesler Arasında Değişme	57
1.1.2.1.1.7. Akıcı Sesler Arasında Değişme	58
1.1.2.1.1.8. Süreksizleşme	60
1.1.2.1.2. Ünsüz Düşmesi	60
1.1.2.1.2.1. Tekleşme	63
1.1.2.1.2.2. Hece Kaynaşması	64

1.1.2.1.2.3. Hece Düşmesi	65
1.1.2.1.2.4. Düşmeye Yakın Ünsüzler	65
1.1.2.1.3. Ünsüz Türemesi	66
1.1.2.1.3.1. İkizleşme	67
1.1.2.1.4. Ünsüz Benzeşmesi	67
1.1.2.1.4.1. İlerleyici Benzeşme	68
1.1.2.1.4.2. Gerileyici Benzeşme	68
1.1.2.1.5. Yer Değiştirme (Göçüşme)	69
1.1.2.1.6. Ünsüz Uyumu	69
1.1.2.1.7. Ünlü - Ünsüz Uyumu	70
1.2. Şekil Bilgisi	70
1.2.1. İsimler	70
1.2.1.1. İsim Yapma Ekleri	70
1.2.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri	71
1.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri	72
1.2.1.2. İsim İşletme Ekleri	73
1.2.1.2.1. Çokluk Ekleri	73
1.2.1.2.2. Hâl Ekleri	74
1.2.1.2.2.1. İlgi Hâli	74
1.2.1.2.2.2. Belirtme Hâli	74
1.2.1.2.2.3. Yönelme Hâli	74
1.2.1.2.2.4. Bulunma Hâli	75
1.2.1.2.2.5. Ayrılma Hâli	75
1.2.1.2.2.6. Vasıta Hâli	75
1.2.1.2.2.7. Eşitlik Hâli	76
1.2.1.2.3. İyelik Ekleri	76
1.2.1.2.4. Aitlik Eki	77
1.2.1.2.5. Soru Eki	78
1.2.1.3. İsimlerin Ek-Fiille Çekimi	78
1.2.1.3.1. Ek-Fiilin Geniş Zamanı (Bildirme Ekleri)	78
1.2.1.3.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı	79
1.2.1.3.3. Ek-Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı	80

1.2.1.3.4. Ek-Fiilin Şartı.....	80
1.2.2. Fiiller.....	80
1.2.2.1. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	80
1.2.2.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	81
1.2.2.3. Fiillerin Basit Çekimi.....	81
1.2.2.3.1. Kip Ekleri	81
1.2.2.3.1.1. Bildirme Kipleri	81
1.2.2.3.1.1.1. Geniş Zaman	81
1.2.2.3.1.1.2. Şimdiki Zaman	82
1.2.2.3.1.1.3. Görülen Geçmiş Zaman.....	84
1.2.2.3.1.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	85
1.2.2.3.1.1.5. Gelecek Zaman	85
1.2.2.3.1.2. Tasarlama Kipleri	86
1.2.2.3.1.2.1. Emir Kipi	86
1.2.2.3.1.2.2. İstek Kipi	87
1.2.2.3.1.2.3. Şart Kipi.....	87
1.2.2.3.1.2.4. Gereklilik Kipi.....	88
1.2.2.3.2. Şahıs Ekleri	88
1.2.2.3.2.1. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	88
1.2.2.3.2.2. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	89
1.2.2.4. Fiillerin Birleşik Çekimi	90
1.2.2.4.1. Hikâye Birleşik Çekimi.....	90
1.2.2.4.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi	90
1.2.2.4.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	91
1.2.2.4.1.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	91
1.2.2.4.1.4. Şartın Hikâyesi	91
1.2.2.4.1.5. İstek Kipinin Hikâyesi.....	91
1.2.2.4.2. Rivayet Birleşik Çekimi	92
1.2.2.4.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti.....	92
1.2.2.4.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti	92
1.2.2.4.2.3. Şimdiki Zamanın Rivayeti.....	92
1.2.2.4.2.4. Gelecek Zaman Rivayeti	92

1.2.2.4.3. Şart Birleşik Çekimi.....	93
1.2.2.4.3.1. Geniş Zamanın Şartı.....	93
1.2.2.4.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı.....	93
1.2.2.4.3.3. Gelecek Zamanın Şartı.....	93
1.2.2.5. Kuvvetlendirme ve İhtimal Çekimi.....	93
1.2.2.6. Birleşik Fiiller	94
1.2.2.6.1. İsim ve Yardımcı Fiilden Oluşanlar Birleşik Fiiller	94
1.2.2.6.2. Tasvirî Fiilden Oluşanlar Birleşik Fiiller	94
1.2.2.6.3. İsim ve Fiilden Oluşanlar Birleşik Fiiller	96
1.2.2.7. Çekimsiz Fiiller.....	96
1.2.2.7.1. İsim-Fiil Ekleri	96
1.2.2.7.2. Zarf-Fiil Ekleri	97
1.2.3. Zamirler	98
1.2.3.1. Şahıs Zamirleri.....	98
1.2.3.2. Dönüşlülük Zamiri	98
1.2.3.3. İşaret Zamirleri.....	99
1.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri.....	99
1.2.3.5. Soru Zamirleri	99
1.2.4. Zarflar	99
1.2.4.1. Zaman Zarfı.....	100
1.2.4.2. Durum Zarfları	100
1.2.4.3. Yön Zarfları.....	101
1.2.4.4. Miktar Zarfı.....	101
1.2.5. Sıfatlar.....	101
1.2.5.1. Vasıflandırma Sıfatları	102
1.2.5.2. Belirtme Sıfatları.....	102
1.2.6. Edatlar.....	102
1.2.7. Bağlaçlar	103
1.2.8. Ünlemler	104

II. BÖLÜM

2. SONUÇ	105
2.1. Ses Bilgisi	105
2.2. Şekil Bilgisi.....	106

III. BÖLÜM

3. METİNLER	108
--------------------------	------------

IV. BÖLÜM

4. SÖZLÜK	204
------------------------	------------

KAYNAKLAR	238
------------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Mengen ağızlarında bulunan ünlüler 23

Tablo 1.2: Mengen ağızlarında bulunan ünsüzler 49

KISALTMALAR LİSTESİ

AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
çev.	: çeviren
MK	: Mengen Kaymakamlığı
MÖ	: Milattan Önce
MTA	: Maden Tetkik Aarama
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKHBVD	: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: yüzyıl

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde konu, amaç, çalışmaya konu olan Mengen yöresi hakkında kısa tarih bilgisi, ilçenin fiziki ve beşeri coğrafyası, eğitim ve ekonomik durumu hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bölge açısından çok önemli olan aşçılık kültürü üzerinde durulmuş; gelenek ve görenekler, eğlence kültürü, düğün ve bayramlar hakkında kaynaklar ışığında bilgiler sunulmuştur. Giriş kısmının sonunda Mengen ağızlarının Anadolu ağızları içindeki yeri konusunda kısa bir tespit yapılmıştır.

Çalışmanın Konusu ve Amacı

Çalışmanın konusu Bolu'ya bağlı Mengen ilçesinin köylerinde konuşulmakta olan yerli ağızların ses ve şekil özelliklerinin bilimsel veriler ışığında incelenmesidir. Çalışmanın amacı Mengen ve köylerindeki ağız özelliklerini ortaya çıkarmak, bölge ağızlarının Anadolu ağızları içerisindeki durumunu tespit etmek ve bu alanda yapılacak ağız araştırmalarına katkı sağlamaktır.

Çalışmada Kullanılan Yöntem

Çalışma konusu hakkında bibliyografya taraması yapılmış; konuyla ilgili ağız çalışmaları, ağız araştırmaları monografileri, yörenin tarihi, coğrafi ve sosyo-kültürel durumu ile ilgili kaynaklar, tespit edilmiştir. Bu eserler ışığında çalışmanın planı yapılmış, yöntem tespit edilmiş ve iş planı ortaya konulmuştur.

Derleme çalışması yapılacak yerleri belirlemek için Mengen haritası ve köylerinin listesi incelenmiştir. Kaynak kişilerin bulunduğu köyler harita üzerinde üç bölge halinde belirlenmiştir. Derleme yapabilmek için resmi makamlardan izin talebinde bulunulmuş ve gerekli izinler alınmıştır. Saha çalışmasında bizlere yardımcı

olabilecek yörede yaşayan kişiler tespit edilmiş, bu kişiler ve köy muhtarlarıyla iletişime geçilmiştir.

Belirlenen bölgeler farklı zamanlarda gezilerek kaynak kişilerle röportaj yapılmış, konuşmalar dijital kayıt cihazıyla kaydedilmiştir.

Derleme yapılırken derleme metot ve tekniklerinden faydalanılmış, konuşmalar çoklukla soru-cevap şeklinde yapılmıştır. Sorulan sorular genellikle kız isteme, gelin alma, kına, nişan, düğün, sünnet, bebek kırklama âdetleri; aşçılık, bayram kutlamaları ve yemekleri, yöresel yemekler, kışlık yiyecek hazırlıkları, yörenin kadın giyim kültürü, Mengen’de günlük yaşam, çiftçilik, avcılık, 1944 Gerede depremi vb. üzerine olmuştur.

Kayıtların yazıya geçirilmesinde, Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni’nde sunulmuş olan Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’un “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri” çeviri yazı işaretleri olarak kullanılmıştır (TDK 1999: 43-48).

Metinlerin tespitinin ardından ses ve şekil bilgisi incelemesine geçilmiştir. Yöre ağızlarının ses ve şekil özellikleri fişlenerek tasnif edilmiş, daha sonra tezin yazımına başlanmıştır. Çalışmada, Mengen ve köylerinin ağız özelliklerini yansıtan 33 metne yer verilmiştir. Metinler 27 kişiden derlenmiş olup bu şahısların 15’i kadın 12’si erkektir. Konuşmacılardan en genç olanı 50, en yaşlı olanı ise 92 yaşındadır.

Derlenen metinlerin listesi şöyledir:

METİN LİSTESİ

Metin Nu:	Yer:	Kaynak Kişi:	Yaş:
1	Arak Köyü	Mehtap Özel	60
2	Karacalar Köyü	İsmihan Özer	50
3-4	Karacalar Köyü	Hüsnüye Yazgören	86
5	Arak Köyü	Adil Demirer	79

6	Karacalar Köyü	Ahmet Yazgören	80
7	Bürnük Köyü	Fatma Akbaş	74
8	Bürnük Köyü	Hüseyin Akbaş	77
9	Arak Köyü	Ramazan Özen	66
10	Pazarköy	Meryem Berber	75
11	Pazarköy	Hacer Berber	52
12	Pazarköy	Emine Güngör	70
13	Pazarköy	Hatice Durak	69
14-15	Pazarköy	Satılmış Özdemir	71
16	Düzköy	Fikriye Şentürk	68
17	Alibeyler Köyü	Şerife Karataş	84
18	Alibeyler Köyü	İsmet Karataş	81
19	Pazarköy	Kemal Bahadır	78
20	Pazarköy	Hüseyin Varlık	71
21	Düzköy	Azime Şentürk	63
22-23	Gökçesu / Çukurca Köyü	Zahide Cenan	92
24	Gökçesu / Çorakkadirler Köyü	Muradiye Cantürk	57
25-26	Mengen - Beşer Mahallesi	Nebahat Şansal	56
27	Gökçesu / Çorakkadirler Köyü	Meliha Cantürk	85
28-29	Gökçesu/ Akveren Köyü	Dilber Çetin	91
30-31	Çukurca Köyü	Hasan Hüseyin Kaya	67
32	Gökçesu / Turnaköy	Hasan Özcan	83
33	Gökçesu / Çukurca Köyü	Emine Kaya	90

Mengen Tarihi

Mengen ve çevresine hâkim olduğu bilinen ilk kavim Hititler olmuştur. Bölge tarih içinde farklı medeniyetlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Bölge tarihi süreçte Frigyalılar, Persler, İskender İmparatorluğu, Roma, Bizans, Selçuklu Türkleri, Osmanlı Devleti, nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin toprağı olmuştur. MÖ 74 yılında Bitinya kralı IV. Nikomedes Mengen ve çevresinin hâkimiyetini Romalılar'a bırakmıştır (Doğan 2011: 73). Gökçesu-Mengen vadisi boyunca Bitinya Krallığı, Roma

ve Bizans devletlerine ait yerleşim yerleri, kalıntılar ve bir tümölüs olduğu bilinmektedir.

Mengen isminin ne anlama geldiği tam olarak bilinmemekle birlikte Candaroğulları ve Osmanlılardan bu yana kullanılmaktadır. 1320'lerde Osman Gazi komutanlarından olan Konuralp Bolu'yu zapt etmiştir. Orhan Gazi döneminde Bolu'ya gelen İbni Batuta, bölgede Türkmenlerin olduğunu kaydetmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Mengen ve köylerine Oğuzların Kınık boyuna mensup Türklerin yerleştiği bilinmektedir (Sümer 1999: 425). 1395 yılında Gerede'nin Osmanlı'ya katılmasıyla birlikte Mengen de Osmanlıların toprağı hâline gelmiştir (MK 1999: 2-3).

Yüzyıllar boyu önemli merkezleri birbirine bağlayan yollar üzerinde olan Mengen, Osmanlı Devleti döneminde de devletin merkezi olan İstanbul'un Anadolu ve Karadeniz'e geçiş güzergâhı üzerinde olmuştur. Yıldırım Beyazıt'ın Candaroğullarına, Fatih Sultan Mehmet'in Karadeniz'e yaptığı seferlerde Mengen yolu kullanılmıştır (Doğan 2011: 73). 1519 yılında Bolu'nun sancakları içinde Mengen'in adı da geçmektedir. 1609-1657 yılları arasında yaşayan Kâtip Çelebi Cihannüma adlı eserinde Bolu'yu anlatırken Mengen ve Gökçesu'dan da bahsetmektedir. 1611-1682 yıllarında yaşayan Evliya Çelebi Seyahatnamesinde (Evliya Çelebi 2013: 2/113) Bolu ve nahiyelerini sayarken Gökçesu'dan ve Gerede yolu üzerindeki Sazak Nahiyesi'nden bahsetmiştir. Bu bilgilerden Mengen'e uğramadığı, Bolu'dan Gerede'ye geçtiği anlaşılmaktadır.

Mengen ve çevresi 1948 yılına kadar Gerede'ye bağlı bir nahiye konumunda olmuştur ve bu yıla kadar eski Mengen bugünkü Pazarköy'dür. O dönemde Pazarköy'ün Rumbeyli ve Beşler (Türkbeşli) adında iki mahallesi bulunmaktadır (MK 1999: 2-3).

Mengen'in Fiziki ve Beşeri Coğrafyası

İlçenin Konumu

Mengen ilçesi, Karadeniz Bölgesinin batı bölümünde, Mengen (Kocaçay) Çayı'nın aktığı genişçe bir ovada yer alır. Deniz seviyesinden yüksekliği 630 metre,

yüzölçümü 883 km²'dir. Kuzeyinde Zonguldak ilinin Devrek ilçesi, batıda Bolu ili, güneyde Yeniçağa ilçesi, güneydoğuda Gerede ilçesi, doğuda Karabük ilinin Eskipazar ilçesi ve kuzeydoğuda Karabük ilinin Yenice ilçesi bulunmaktadır (<http://www.mengen.gov.tr/cografya>, 17 Mayıs 2017'de erişildi).

Nüfus ve Yerleşme

Mengen daha önceleri Gerede'ye bağlı iken 1948 yılında ilçe statüsü kazanmış, bu tarihten sonra bazı köylerin Mengen'e bağlanmasıyla ilçenin nüfusu artmıştır. 2008 yılı nüfus sayımına göre nüfusunun iki binin altında kalması sebebiyle belediyesi kapanan ve belde iken Mengen'in en büyük köyü haline gelen Pazarköy ile 1992 yılında belediye teşkilatı kurulan Gökçesu beldesi, Mengen'in merkez ilçesi dışında, iki büyük merkezidir. Mengen toplam 56 köy ve 272 mahalleye sahiptir. 2013 TÜİK verilerine göre ilçe merkezinde 5.304, köy ve beldelerinde 9.315 kişi olmak üzere toplam 14.619 nüfus bulunur (<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/BOLU.pdf>, 17 Mayıs 2017'de erişildi). Mengen'de yaz aylarında meyve yetiştiriciliği yapan aileler geçici kır yerleştirmesi olarak sayvan denilen bahçe evlerinde, hayvancılıkla uğraşanlar ise yayla evlerinde konaklamaktadır.

Mengen'de göç hareketi çoklukla gıda sektöründe olmakta genç nüfus büyük şehirlere ve turizm bölgelerine aşçı ve servis elemanı olarak göçmektedir. Gökçesu'dan yapılan göçlerin yönü İstanbul, İzmir ve Kocaeli iken Mengen ve Pazarköy'den göç Ankara'ya olmuştur. Böylelikle Mengen ve Pazarköy aşçıları devlet aşçısı, Gökçesu aşçıları İstanbul aşçısı olmuştur (Doğan 2011: 81-82).

Yeryüzü Şekilleri

Mengen, yüksekliği 1800 metrelere kadar ulaşan ve Alp orojenezi neticesinde oluşmuş büyük dağlar, bu dağlar arasında bulunan tektonik ovalar ve platolardan oluşmaktadır (Doğan 2011:7). En yüksek noktası 1893 metre ile Arkıt dağında Çal tepesi, en alçak noktası ise 369 metre ile Köprübaşı köyüdür (Doğan 2011: 16). Yörenin üç büyük merkezi Gökçesu 520, Mengen 620, Pazarköy 708 metre rakıma sahiptir.

Mengen’de akarsular önemli yer tutar. Mengen-Pazarköy arasında akan Büyükçay mevcuttur. Mengen’in batısından gelen Bolu Irmağı, Gökçesu-Mengen arasında akan Mengen Çayı ile birleşmektedir. Mengen havzası bu büyük akarsular ve onların kolları ile beslenmektedir (Doğan 2011: 1). Bu akarsular taşıdıkları alüvyonlar sayesinde yüksek potansiyele sahip verimli zirai alanlar oluşturmuşlardır. Mengen’deki birçok köy bu verimli alanlar üzerine kurulmuş olup nüfus buralarda yoğunlaşmıştır.

Gökçesu ve çevresinden çıkarılmakta olan linyit kömürü Mengen’in önemli gelir kaynaklarından biridir. Linyit madeni sebebiyle nüfusun bir kısmı Gökçesu’da toplanmıştır. Mengen Linyit Havzası, ülkemizin yaş itibariyle en yaşlı linyit kömürü havzaları arasındadır. “Mengen Havzasında MTA tarafından yapılan sondajlarla, toplam elli milyon ton kömür rezervi tespit edilmiştir. Havzadan, kırk yıldır kömür çıkarılmaktadır. Bugünkü teknoloji ile üretim devam edecek olursa, havzada 2-3 yüzyıl daha kömür üretimi yapılabilir” (<http://www.mengen.gov.tr/ekonomi>, 17 Mayıs 2017’de erişildi).

Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde bulunan Mengen, aktif fayların bulunduğu bir coğrafyadır ve birinci derecede tehlikeli deprem bölgesi üzerinde yer alır (<http://www.deprem.gov.tr/tr/kategori/deprem-bolgeleri-haritasi-28841>, 17 Mayıs 2017’de erişildi). Mengen ve köyleri 1 Şubat 1944 Gerede, 17 Ağustos 1999 Gölcük ve 12 Kasım 1999 Düzce depremleri ile şiddetli bir şekilde sarsılmıştır.

Mengen’de toplam otuz altı yayla bulunmaktadır (Doğan 2011: 96). Mengen’in en büyük yaylası olan ve Mengen, Eskipazar ile Gerede sınırlarının birleştiği yerde olan Akçakoca yaylası, Ağalar yaylası, Aktepe yaylası, Avşar yaylası, Cıvcıvler yaylası, Çukur Yayla, Elemen yaylası, Göl Yaylası, mesire yeri olan Küçükkuz yaylası, Mamatlar Yaylası ve Sııklı yaylası doğal güzellikleriyle dikkat çeken yaylalardır. Bu yaylalar çoklukla dağcılık ve kampçılık faaliyeti yapanların, piknik ve mesire yeri olarak kullananların ve az da olsa hayvancılık yaylacılık geleneğini sürdürenlerin kullandığı alanlardır. Her yıl 26-27 Temmuz tarihleri arasında “Pazarköy Yayla Şenlikleri” düzenlenmektedir (<http://www.mengen.gov.tr/yaylalarimiz>, 17 Mayıs 2017’de erişildi).

İklim ve Bitki Örtüsü

Mengen havzası, Karadeniz'e olan uzaklığı sebebiyle Karadeniz iklimi ile iç bölgelerin karasal iklimi arasında bir geçiş özelliği göstermektedir. Kışın soğuk, yazın ise Karadeniz kıyılarına göre daha az sıcaktır. Yıllık sıcaklık ortalaması 10.7 derece, ortalama yıllık yağış miktarı 652 mm ile nemli bir iklim tipine sahiptir (Doğan 2011: 14-16).

Mengen zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. 849.9 km² alana sahip olan Mengen havzasının yaklaşık 650 km²'si ormanlık alandan oluşmaktadır. Karaçam, meşe, kayın, göknar, sarıçam en çok görülen ağaç türleridir (Doğan 2011: 1, 47). Orman ürünlerine dayalı sanayi gelişmiştir. Mengen yöresinde mobilya atölyeleri ve hızarlar faaliyet göstermekte ve orman ürünlerini işleyen bir de fabrika bulunmaktadır.

Ekonomi

Mengen'de aşçılık ve servis elemanlığı yörenin önemli iş sahalarındandır. Yöre halkının çoğunluğu büyük şehirlerde ve yurt dışında aşçı olarak çalışmaktadır. Tarım ve hayvancılık, piliç yetiştiriciliği, orman ürünleri üretimi ve madencilik yörede istihdamı sağlayan diğer sektörlerdir. Yörede halk genellikle bu sektörlerde çalışmakta belli bir kesim ise nakliyat, ticaret, küçük sanayi dallarında ve kamuda hizmet sektöründe çalışmaktadır.

Mengen'de Eğitim-Öğretim

Mengen'de okur-yazar oranı %98'dir. İlçede 1 anaokulu, 5 ilköğretim okulu, 3 lise, Abant İzzet Baysal Üniversitesine bağlı iki yüksekokul ve halk eğitim merkezi bulunmaktadır. 2017 yılı itibariyle toplam 124 öğretmen görev yapmakta 2018 öğrenci öğrenim görmektedir (<https://mengen.meb.gov.tr/>, 22 Mayıs 2017 tarihinde erişildi). İlçede taşınmalı eğitim de yapılmaktadır. Mengen Aşçıları Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesinde ve Mengen Aşçılık Meslek Yüksekokulunda aşçılık üzerine eğitim verilmektedir.

Mengen’de Aşçılık Geleneği

Aşçılık Mengen’de çok yaygın bir meslektir. Mengenli aşçılar Türkiye’de ve dünyada yemek konusundaki maharetleri ve başarılarıyla kendilerinden bahsettirmeyi başarmışlar ve haklı bir ün kazanmışlardır.

Mengen’de aşçılık geleneği çok eski zamanlara dayanır. Bir rivayete göre Fatih Sultan Mehmet, Topkapı Sarayı’na yaptırdığı mutfağı Mengenli Yakup Ağa’ya kurdurmuştur. Mengenli Yakup Ağa’nın yanına Mengenlileri alması ve yetiştirmesi ile Mengenli aşçıların namı yayılmış, devletin ileri gelenlerinin hizmetinde İstanbul köşk ve konaklarında aşçılık yapmışlardır.

Mengen’de aşçılık üzerine araştırmalar yapan Aydın Erçelik “Geçmişten Günümüze Mengen ve Aşçılık” adlı kitabında Osmanlı Devleti’nde Mengenli aşçıların önemini gösteren hicri 17.07.1265 (08.06.1849) tarihli bir padişah fermanına yer vermiştir: “Bolu Kaymakamlığına matbah-ı amire için Ramazan ayında gerekli olan aşçılar her sene Bolu sancağında malum yerlerden getirilmekte olduğundan bu seneki Ramazan-ı Şerif yaklaşmakta olduğuna binaen düzenlenen pusulada isimleri yazılı aşçıların Ramazanın girişinden önce İstanbul’a gönderilmesi tarafınıza bildirilmiş ve adı geçen pusula ek olarak gönderilip ismi yazılı aşçıların dersaadete gönderilmesi lazım eden bulunmuş olmakla gereğinin serien yapılması, Padişah efendimizin emr-i fermanıdır.” yazmaktadır. Bu ferman Mengenli aşçıların Osmanlı saraylarında ne kadar etkin olduğunu gösterir niteliktedir.

Osmanlı saraylarında mutfağa gelen kişi öncelikle yardımcı olarak işe başlardı. Sarayda matbah (mutfak) emiri, konaklarda aşçıbaşı olarak adlandırılan baş ustanın gözetiminde ocakbaşı, perhizci, pilavcı, börekçi, tatlıcı denilen her biri kendi alanında uzmanlaşmış aşçılar vardı. Usta aşçıların kalfaları, kalfaların çırakları, çırakların da yamakları olurdu. Yamaklar ilk başta ücretsiz olarak çalışır, yeteneğini kanıtlarsa ustanın izniyle çırak olabilirdi. Çıraklar çalışıp bilgi ve deneyimini artırarak ustanın izniyle kalfalık ünvanını kazanır, kalfalar ise istediği ustanın yanında çalışabilir ve ustasından izin alabilirdi. Ustasının izni olmadan yer değiştiren ya da işini terk eden

meslekten atılır, başka esnafın yanında işe giremezdi. Kalfa, h nerlerini teferr c denilen pe temal ku anma t reninde kanıtlamalıydı. Ustaların olu turdu u j ri kalfanın yemeklerini be enmez, bilgisini yeterli bulmazsa usta adayı kalfa pe temal ku anamaz, usta olamazdı. Ustalık, ula ılması zor bir a amayı.

Mengenli a  ılar Osmanlı Devleti'nde oldu u gibi Cumhuriyet d neminde de h nerleriyle namlarını s rd rm  ler Ankara'da  ankaya K    'nde devlet a  ısı olarak  alı mı lardır. Konak K y 'nden Kemal Erten uzun yıllar Ulu  nder Mustafa Kemal Atat rk' n a  ılı ını yapmı tır. Mengenli a  ılar Atat rk'ten sonra İsmet İn n  ve di er cumhurbaşkanlarına da a  ılık yapmayı s rd rm  lerdir.

A  ılık uygulamalı olarak   renilen bir meslektir. Mengenliler arasında babadan o ula veya akrabalar, arkadaşlar arasında usta- ırak ilişkisiyle geli mi  ve yaygınla mı tır.  zellikle Ankara İstanbul gibi iki b y k  ehirde ve Bolu'da bulunan a  ılar kahvehaneleri ile Mengenli a  ılar birbirlerine destek olmu lar ve a  ılı ın hem erileri arasında yayılmasını sa lamı lardır. Bug n Mengenli a  ılar Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya gibi b y k ve turistik  ehirlerdeki b y k otellerde; ABD, Hollanda, Fransa, İsvi re, İran, Irak, Suudi Arabistan ve Libya gibi  lkelerde ustalık yapmaktadır (MK 1999: 44).

Ulu  nder Mustafa Kemal Atat rk' n do umunun y z nc  yılı t renleri kapsamında 1981 yılında a  ılık mesle ini, geleneksel T rk mutfa ını, Mengen'i tanıtmak; a  ılar arasında dayanı mayı artırmak gibi ama larla Mengen A  ılık ve Turizm Derne i kurulmu  ve bug ne kadar her sene A ustos ayında d zenlenen Mengen A  ılık ve Turizm Festivali'nin ilki yapılmı tır. 1985'te orta  retim d zeyinde a  ılık e itimi veren Mengen Anadolu A  ılık Meslek Lisesi a ılmı , 1997'de AİB 'ye ba lı Mengen A  ılık Meslek Y ksek Okulu e itim   retime ba lamı tır. Mengenli a  ıların dayanı maları amacıyla kurulan dernekler 2006'da T rkiye A  ılar Faderasyonu  atısında birle erek  rg tlenmi tir. 2012 yılında a ılan d rt yıllık Mengen Gastronomi ve Mutfak Sanatları Y ksekokulu ile verilen a  ılık e itiminin kapsamı geni letilmi tir.

Mengen Giyim Kültürü

Mengen’de çeşitli yöresel giysiler görmek mümkündür. Geleneksel olarak düğün, nişan, kına gibi özel günlerde veya günlük hayatta giyilen yöresel giysiler son yıllarda seyrek olarak kullanılıyor olsa da bu giysileri eski fotoğraflarda veya sandıklarda görmek mümkündür. Yöresel giysiler don, göynek, çorap, fistan, üç etek, kuşak, peşkir, cepken (salta), fes, poğ, peçe, al ve feracedir.

Mengen yöresinde sıklıkla giyilen kadın elbisesine fistan denir. Fistan “Çamaşır üzerine giyilen, geniş kollu, robalı ve yırtmaçlı bu elbise dış giysi olarak kullanılmaktadır” (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 324). “Fistanlık kumaşlar ipekli, simli ve bol desenli kumaşlardan seçilir. Robadan ve önden göğse kadar açık ayak bileklerine kadar uzun dikilen fistanlar günlük kıyafetler olarak kullanılır” (MK 1999:104). Telli poğlar ile birlikte kullanılan simli ve telli fistanlar özel günlerde, düğünlerde, eğlencelerde kadınlar tarafından giyilir. “Telli elbise aynı zamanda giyen kişinin çevresine mesaj iletmektedir. Aşçılık mesleğinin bir gereği olarak Mengen’de birçok kadının eşi, yöre dışına gurbete çalışmaya gitmektedir. Eşinden uzun zaman ayrı kalan bir kadın eğer bir gün tellisini giymiş, fesini takmışsa bu, çevresine verdiği özel bir mesajdır. Hiç kimse ona neden böyle giyindiğini sormaz; yörede herkes bilir ki bu kadının eşi gurbetten gelmiştir. Kadın sevdiğine kavuşmanın sevincini ve mutluluğunu çevresindeki insanlara, bu özel gününde giydiği elbisesiyle ifade etmektedir” (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 326).

Bir başka kadın kıyafeti de üç etek adıyla bilinir. Önü açık, yanları yırtmaçlı, arkası bütün ayak bileklerine kadar uzun olan kadın elbisesidir. “Üç etek gelin olacak kızın kına gecesinden sonra on gün boyunca üzerinden hiç çıkarmadığı ve fistan üzerine giyilen bir giysidir” (MK1999: 105). “Mengen kadın kıyafetleri arasında yer alan üç etekler özellikle nişan, kına gecesi ve düğünde gelin giysisi olarak kullanılmıştır. Günümüzde az da olsa bazı köylerde üç etekler, gelin kıyafeti olarak kullanılmaya devam etmektedir” (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 327).

Mengen’de düğünlerde gelin kıyafeti üzerine takılan peşkirler dikkat çekicidir. Pamuk ve keten ipliğinden özel olarak dokunan el ve diz havlusu şeklindedir. İki ucu işlemeli ve saçaklıdır. Mengen ve köylerinde gelin kıyafetini tamamlayan peşkir nakışları görünecek şekilde ikiye katlanarak bele sarılan kuşağın üzerine yerleştirilmektedir. Düğün günü peşkirin arasına ellerini koyan gelinin bu davranışı bir saygı ifadesini ortaya koymaktadır (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 328).

Cepken adı verilen kıyafet de Mengen ve köylerinde gelin kıyafeti olarak ve özel günlerde kullanılır.

Evli kadınlar başlarına koyu kırmızı ve vişneçürüğü rengine, çuhadan bir çembere geçirilmiş, alna gelen kısmında ise birlik ve beşlik denen altın bulunan fes giyerler. Fesin üzerine poğ denilen bir örtü örtülür. Telli ve nakışlı olanı vardır. Poğların etrafı pullu ve boncuklarla süslenir kadın ve kızlar poğları medeni durumlarına göre bağlarlar. Genç kızlar nakışlı poğ örtülerini çene altından çevirip baş üzerinde, tepede bir düğüm yapar. Nişanlı kızlar bu örtüleri boynuna dolayarak ense arkasına düğüm yapar. Gelin olurken telli poğ örtüleri yanaklardan dökülür ve serbest bırakılır. İki üç yıllık evli bayanlar ise “çelme” adı verdikleri poğ örtülerini iki yanak kenarına tutturarak kullanılır. Her genç kızın çeyizinde mutlaka telli ve işlemeli poğlar bulunmaktadır” (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 333).

Mengen’in Düğün Âdetleri

Kız İsteme

Mengen’deki eski geleneklere göre evdeki bekâr oğlunu evlendirmeye karar veren anne baba aile büyüklerine danışır ve aileye uygun bir kız aranır. Kızı görmeye giden görücüler kadınlardan oluşur. Akabadan alırsak bir akraba kaybederim, yabancından alırsam bir hısım kazanırım, düşüncesi Mengen’de akraba evliliğinin yaygınlaşmasına engel olmuştur (MK 1999: 107). Görücülerin yaptığı kız görme ziyaretleri kız evi naz yapar düşüncesiyle üç kez tekrarlanır. Gelin olacak kız Allah’ın

emri Peygamber'in kavliyle oğlana istenir. Karşılıklı sözler verilir ve söz kesilir, nişan merasiminde yapılacak hazırlıklar konuşulur.

Erkek tarafı kız istemeye gidilirken gözleme veya ekmek ile yöre tabiriyle kara helva veya nişasta helvası götürülür. Ekmek bolluğu bereketi, helva ise ağız tadını mutluluğu simgeler. Kız evi, gelen misafiri yemek vererek ağırlar, sofralar kurulur. Kız tarafının evliliği onaylayıp onaylamayacağı, erkek evinden gelen bohçanın açılması ya da açılmadan iade edilmesi ile belli olur (Yalçın Çelik 2010: 132).

Nişan Töreni, Dua

Sabahleyin erken saatlerde gözleme ve helva dağıtılarak köy halkı nişana davet edilir. Nişan kız evinde kadınların katılımıyla gerçekleşir. Geline alınan hediye takılar kaynana tarafından takılır, getirilen hediye giyecekler “Muhammed canına salavat.” sözleri ile tek tek ilan edilerek verilir.

Nişan töreninde kumaş çiğnetme töreni de yapılır. Bu âdete göre gelin kızın giydiği üç etek kumaşı kaynananın önüne doğru serilir ve gelinin yürüyeceği yere demir paralar dizilir. Peçesi, yaşmağı ve örtmesi ile yalnızca gözleri görülebilen gelin manilerle birlikte bu kumaşın üzerinde üç defa gider, gelir ve kaynanasının önüne oturtulur. Kaynanasının elini öpen gelinine “kaşlı” tabir edilen nişan yüzüğü kaynana tarafından takılır.

Nişanda gelen misafirlere yemek verilir, nişan ve düğün için benzer yemekler yapılır. Çorba olarak toygırlı, keşkek ya da mercimek; tas kebabı veya etli patates şeklinde et kavurma; mevsimine göre taze fasulye, patlıcan ya da kurutulmuş bamyadan yapılan sebze yemeği; sade, tereyağlı, şehriyeli pilav ya da iç pilav; börek; salata; hoşaf; baklava yörede yapılan düğün yemekleridir (Yalçın Çelik 2010: 133). Kadınlar tef ile oyuna kaldırılır. Eğlenceden ve şerbetler içildikten sonra merasim sona erer (MK 1999: 108). Nişan töreninde ilahiler söylenir.

Nişandan sonra oğlan ve kız tarafı düğün gününü belirlemek için bir araya gelir. Düğünler genellikle güz sonunda yapılır, iki bayram arası düğün yapılmaz (MK 1999:108). Eski zamanlarda Mengen’de davetiye dağıtma yoktur; camiler, pazar yerleri ve evler tek tek gezilerle ve davetlilere gözleme ile kara helva ikram edilerek düğüne davet yapılır. Buna ekmek okuma denir (Yalçın Çelik 2010: 133).

Düğünler kına, gelin alma, düğün ve duvak serpmek olmak üzere üç gün sürer. Erkek kinasına oda şenliği adı verilir.

Oda Şenliği / Darabul Gecesi

Oda şenliği kız evinin erkekleri, köyün ve civar köylerin erkekleri, erkek komşu ve akrabalar çağrılarak damat evinde yapılan eğlencedir. Kız evinde kına yapılırken erkek evinde oda şenliği yapılır. Damat evine davet edilen köyün erkekleri ellerinde lambalarla tüfek atarak köye girerler. Davul, zurna, köçek eşliğinde müzikli ve içkili olarak yapılan bu eğlenceler akşam saatlerinde başlayıp aşçılar tarafından ve köylülerin yardımıyla hazırlanmış çeşitli mezeler, yemekler sabaha yenir ve eğlence sürer (Yalçın Çelik 2010: 134).

Darabul gecesinde damada ve sağdıca topraktaki taşları söktürme, sırta gelinin yakınına taşıma, oturdukları yerden uzun süre kalkmama gibi türlü oyunlar, şakalar, eziyetler yapılır. Cezayir oyunu ile gece sona erer (MK 1999: 108). Herkes ertesi gün yapılacak olan düğüne hazırlanır.

Kına Gecesi ve Pala Örtmesi

Kına gecesi, düğünden bir gün önce erkekler damat evinde eğlenirken kadınların da gelin evinde yaptıkları eğlencedir. Bugün damat evinden gelin evine çeşitli hediyeler gelir. Öğle namazından sonra gelinin arkadaşları ve köydeki yeni gelinler gelin evine gelinler. Gelinin sağ tarafında gelinin sağdıca olacak olan ve kız kardeşiyle eş tutulan yeni evli bir gelin, sol tarafında ise en yakın arkadaşı iki rekât namaz kılarak

namaz başörtüsünü gelinin kuşağının üstüne sararlar. Bu başörtüsü bekâreti simgeler. Buna “pala örtmesi” denir.

Pala örtmesinin ardından tef eşliğinde eğlenilir, akşam yapılacak olan kına yakma eğlencesi için gelinin saçları örülür ve zülüfleri kesilir. Akşam olduğunda gelinin köyü ve civar köylerin, damat tarafının kadınları gelin evine gelerek kız evinde kına eğlenceleri başlanır. Gelinin beline takılmış olan namaz başörtüsü başına örtülür, kınası yakılmak üzere meydana getirilir. Tepsi içine konmuş kına eşliğinde maniler söylenir. Gelinin avcuna altın ve para konularak ellerine, parmaklarına kına yakılır. Kadınlar tef ve türküler eşliğinde eğlenirler (MK 1999: 110).

Gelin Alma

Kız evinde kına gecesi, oğlan evinde oda şenliğinin yapıldığı günün sonraki günü gelin alma yapılır. Gelin alma yapacak olan damat tarafının dost ve akrabaları toplanır, davul ve köçek eşliğinde eğlenceye başlar. Damat evinde misafirlere aşçılar tarafından hazırlanan düğün yemeği dağıtılır (Yalçın Çelik 2010: 134). Gelin yokluğu denen kızın çeyizi kız evinden getirilir ve sergilenir. Gelin ve damat özenle giydirilir. Çeşitli oyun ve şakalarla damattan bahşiş toplanır.

Damat alayı davul eşliğinde ve sağdıçın tuttuğu süslenmiş at ile (sonraları cip denilen kamyonetler ile) kız evine gelin almaya gider. Gelin almaya damat gitmediğinden damadın görevlerini onun adına sağdıçı yapar. Gelin damat tarafını merdiven başında karşılar ve bolluk getirmesi amacıyla kayınvalidenin ve kayınpederinin üstüne buğday atar. Bunun ardından odaya kapatılan gelin kayınvalidenin kızın baklavasını yapana bahşiş vermesiyle odadan çıkar, gelinin başına bozuk paralar atılır. Kırmızı telli ve pullu bir duvağa sarılı olarak tamamen kapalı olan gelin, erkek kardeşinin veya yakın akrabalarından birinin yardımıyla davulun eşliğinde meydana getirilerek duası yapılır, gelin ata bindirilir gelin alayı damat evine doğru yola koyulur. Kızını uğurlayan anne ve baba ağıt yakmaya başlar:

A benim yavrum, kabakları ektin de yemedi mi gidiyon?

Dağdan gelirdin gülererek, düğünden gelirdin süzülerek yavrum.

Gene gel kızım, kınalı kızım gene gel,

Telli duvağınla çıktığın evine bebelerle gel
 Nazlı yavrum, ara sıra başıma bakıverirdin,
 Kızınca da komşuya kaçıverirdin
 Yavrum... Yavrum... Yavrum...

Gelin almaya gitmeyen damat gelini yolda bekler, karşılar. Gelin kayınpederinden bahşiş alarak attan iner ve sağ ayağıyla eve girer. Gelin bolluk getirsin diye bir ibrik su boşaltır ve yağda pişirilen yumurtayı yiyerek damadın yardımıyla odasına girer (MK 1999:112).

Duvak Serpme

Kız tarafının kadınları oğlan evinin kadınlarını düğünün ertesi gün duvak serpmeye davet ederler. Duvak gününün sabahı damat ve sağdıç köydeki evleri gezerek büyüklerin elini öper, kız evine giderek kayınpederinden söyletmelik olarak altın, hayvan veya tarla alır. Geline ve onun sağdıçına yöreye özgü evli kadınların bağladıkları çelme bağlanır; üç eteğinin önüne kuşağından geçen, gelinin altında ellerini gizlediği peşkir koyulur; başına al denilen kırmızı örtü örtülür ve ayağına yöreye özgü burunlu örme çorap giydirilir.

Duvak günü gelin çeyizi sergilenir, misafirler çeyizi görmek için gelin odasını gezer, örnekler alırlar. Tefli, müzikli eğlenceler düzenlenir ve kızlar oyun oynarlar. Bayanlardan birinin erkek kıyafeti giyip kadınlara türlü şakalar yaptığı ve oynamayanları oyuna kaldırdıkları görülür. Gelinin ellerine buğday verilerek gelin de oyuna kaldırılır. Duvak genellikle yemekli olur. Sadece kadınlar için verilen bu yemek düğün yemeğine benzer (Yalçın Çelik 2010: 134).

Duvak serpmeden sonra gelinin başındaki alı alır ve gelen damat ile sağdıçın ellerini öptürürler. Damat ve sağdıç ceplerinden çıkardıkları kuru yemişi ve bozuk parayı dağıtırlar (MK 1999: 113).

El Öpme

Duvak serpmenin sonraki günü erken kalkan gelin ibrikte ve güğümlerdeki suyu boşaltıp tekrar su doldurmaya çeşmeye gider. Bu adet işlerin suyun akıp gitmesi gibi kolay olması için yapılır. Çeşmeye giden yeni gelini ilk görenin dileğinin kabul olur olacağına inanılır.

Gelin söyletmelik denen takıyı almadan kayınvalidesi ve kayınpederi ile konuşmaz. Söyletmeliği alan gelin içinde tülbent, seccade, gömlek, çorap, iç çamaşırı, havlu ve elbiselik kumaş gibi hediyelerin baba evinde önceden hazırlanıp konduğu bohçaları kayınvalidesi ve kayınpederine verir. Bohça içindeki nakışlı poğu kayınvalidesinin başına örter ve bu poğ el öpme âdeti bitene kadar kayınvalidenin başında kalır.

Kayınvalide eşliğinde gelin ve damat aile büyüklerinin elini öpmeye gider. El öpmeye gidilecek evler geline hediye verir ve ikramda bulunur. Gelin de anne evinden getirdiği bohçaları hediye eder. Gelinin bereket getirdiğine inanılır. Damadın aile büyükleri gezildikten sonra gelinin anne ve babası ziyaret edilir, damat evinin hazırladığı bohçalar hediye edilir. Hediyesi verilene kadar damat konuşmaz. Hediye alan damat el öperek yağda pişirilen yumurtayı yer. Yumurta aile büyüklerinin torun istedikleri anlamına gelmektedir. El öpme günü gelin ve damat kız evinde kalır. (MK 1999: 115).

Mengen’de Dinî Gün Törenleri

Bayramlaşma

Bayram hazırlıkları on beş gün öncesinden başlar. Evlerde bayram için detaylı temizlik yapılır. Bayramda yenmek üzere tatlı yapılır ve böreklik yufka açılır, bazlamaç ve somun ekmek yapılır. Bayramda giyilmek üzere yeni şalvarlıklar, fıstanlıklar, giysiler alınır veya dikilir (MK 1999: 125).

Bayramdan önceki gün baklavalar şerbetlenir; börekler kızartılır; fasulye, dolma, hoşaf pişirilir. Çorba ve pilav bayram günü yapılır (MK 1999: 125). Arife günü ayrıca, kavrulup kahverengiye dönen unun şerbetle tatlandırılmasıyla kara helva yapılır. Mezar ziyaretine giden erkekler duadan sonra yanlarında getirdikleri bu kara helvaları hep birlikte yerler (Yalçın Çelik 2010: 130). Bayramlarda il dışından gelenlerle nüfus artar.

Bayram sabahı davul çalınarak köylü uyandırılır (MK 1999: 125). Bayramlıklar giyilir. Evin kızları ve gelinleri bayram sabahında şifalı ve iyi olduğuna inanılan sudan doldurmak için erken saatte çeşmeye giderler, ev halkı bu sudan içer (Yalçın Çelik 2010: 130).

Köyün erkekleri bayram namazını kılmak için camiye giderler. Evde kalan kadınlar bayram yemeği yaparlar. Namazdan sonra herkes birbiriyle bayramlaşır. Camiden dönen erkekler eve dönüp aileleriyle bayramlaşırlar. Ardından köylüyle bayramlaşmak üzere herkes köy meydanında toplanır. Bayram çıkarma denilen âdete göre köydeki evler sırayla sabah ve öğleden sonra yemek verirler. Köy halkı bayram çıkaracak olan evlere taksim edilir, bu şekilde tüm evleri gezmeye gerek olmadan bayramlaşmış ve insanların birbirleriyle kaynaşması sağlanmış olur. Bayram yemekleri toygırlı veya mercimek çorbası, etli yemek, sebze yemeği, pilav, hoşaf ve salatadan oluşur. Kurban bayramlarında kurban etinden yapılan kavurma gelen misafirlere ikram edilir (Yalçın Çelik 2010: 131). Bayram çıkarma sonrası akraba ziyaretleri başlar. Bayramlarda köyün ihtiyaç için yardım toplanır, küsler barıştırılır, anlaşmazlıklar çözülür; halk arasında futbol maçları yapılır, çelik çomak oynanır, şakalaşmalar yapılır.

Son yıllarda bayram çıkarma âdeti yerine köy halkından bayram yemeği için para toplanıyor. Bayram yemekleri köy konaklarında yeniyor, sohbetler burada yapılıyor.

Kandiller

Regaip kandili sabahı kadınlar erkenden kalkıp büyük teknelerde hamur yoğururlar. Yoğurdukları bu hamurdan bazlamaç veya gözleme yaparlar. Namaz

ekmeği denilen bu bazlamaları evin kız ya da gelinleri komşulara dağıtır. Miraç kandili, Beraat kandili ve Kadir gecesinde yöredeki adıyla kara helva kavrulur ve dağıtılır (Yalçın Çelik 2010: 129).

Ramazan Ayı

Yörede Ramazan ayında görülen “imam nöbeti” denilen bir âdet vardır. Köydeki her ev otuz gün boyunca sırayla imam ve köylülere iftar yemeği verir. Bu iftar yemeklerinde kadın ve erkekler ayrı odalarda yemek yer. İmam akşam ezanını iftar veren evde okur, akşam ve teravih namazını orada kıldırır. İftar yemeklerini kadınlar yapar. İftar yemekleri sekiz on kişilik yer sofrasında, yalnızca kaşıkla ve ortaya koyulan büyük bir tabaktan yenmektedir. Yemeğe toygarlı veya mercimek çorbasıyla başlanır. Ana yemek kavurma, etli patates veya haşlama şeklinde yapılan bir et yemeğidir. Hoşaf, börek, bamya, soğanlı yumurta, pilav ve salata diğer yiyeceklerdir (Yalçın Çelik 2010: 130).

Mevlitler

Süleyman Çelebi’nin Peygamber’i övdüğü eseri olan Mevlit’i ve bunun yanında Kuran’daki bazı sureleri okuma âdeti Mengen’de genel olarak “mevlit okuma” olarak tabir edilir. Yörede ölünün yedinci, kırkinci, elli ikinci gününde ölüye saygı amacıyla, hacı karşılarken ya da uğurlarken, kandillerde, bebek kırklama törenlerinde, sünnet törenlerinde, düğünlerde, asker uğurlamada, yeni eve taşınmalarda uğur getirmesi, kötülüklerden koruması veya kutlama amacıyla mevlit okutulur.

Mevlitler genellikle kadınlar arasında olur ve yemekli olarak okutulur. Özel aşçıların yaptığı mevlit yemekleri şunlardır: toygarlı, keşkek ya da mercimek çorbası; tas kebabı ya da etli patates şeklinde yapılan et kavurma; mevsimine göre taze fasulye, patlıcan ya da kurutulmuş bamyadan yapılan sebze yemeği; pilav, börek, salata, hoşaf, helva ya da lokmadır (Yalçın Çelik 2010: 130-131).

Mengen El Sanatları

Örücülük

Çorap örme; tığ kullanılarak dantel ipliğinden yapılan yatak takımları, oda takımları, kenar dantelleri, mutfak takımları, giysi süsleme, perdeler; iğne, mekik, tığ, fırkete teknikleri ile poğ ve yazmaların kenarlarını süslemek için yapılan oyalar bölgede oldukça yaygındır (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 91).

Mengen ve yöresinde poğ adı verilen örtülerin işlenmesi de önemli bir el sanatıdır. Genellikle poğun kenarlarına yapılan nakışlar doğayı yansıtır: meşe yaprağı, eğrelti nakışı, kuş ayağı, kurtçuk, kiraz nakışı, kartopu, eşek nalı (at nalı) vd. (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 166). Eski zamanlarda bitkisel boyalarla renklendirilen nakış iplikleri desene göre doğanın renklerini yansıtacak şekilde rengârenk seçilir.

Tel kırma tekniği ile işlenmiş başörtüleri telli poğ denilir. El dokuması iki parça kumaşın birleştirilmesiyle oluşan poğun üzerine yassı metal parlak bir tel kullanılarak işleme yapılır. Motifler doğayı yansıtmaktadır: kazayağı, tek geçim, kuş ayağı, eğri büğrü, üzüm yaprağı kuşlu... (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 234).

Yorgancılık

Mengen’de kışın iklim koşullarının sert olması yün yorgancılığını önemli hâle getirmiştir. Ustaları gün geçtikçe azalan el yapımı yorganlar gelenek olarak genç kızların çeyizlerine konulmaya devam edilmekte ve düğün, nişan, sünnet gibi özel günlerde kullanımı sürdürülmektedir (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 270).

Dokumacılık

Günümüzde Mengen ve köylerinde, eski zamanlarda birçok evde yaygın olarak görülen dokuma tezgâhında kumaş dokuma geleneğini sürdüren kimse kalmamıştır.

Yörede daha önceleri dokunmuş el dokuması Mengen kuşağı, alaca don, fistan, göynek, poğ, peşkir bulunmaktadır (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 137).

Ahşap Sanatları

Yüzölçümünün büyük bir alanı ormanlarla kaplı olan Mengen’de ahşap sanatları da gelişmiştir. Eski zamanlarda, ihtiyaç duyulan birçok kullanım eşyası ahşap olarak yöre insanı tarafından yapılmış: çeyiz sandıkları, vitrinler, yüklük ve dolaplar, çıkırıklar, beşikler, kaşıklar, nalınlar, yayıklar, hamur tekneleri... Bugün bu el yapımı ürünlerin yerini endüstriyel ürünlerin aldığı görülmektedir. Günümüzde el ile yapımı devam eden baston, kaşık, bazı mutfak eşyaları da mevcuttur. Yörede yapımına devam edilen ve basit el araçları ile yapılan bastonlarda en çok kızılçık dallarının kullanıldığı görülmektedir. Oyularak, yakılarak şekillendirilen bastonların yapımı iki üç gün sürmektedir (Güler, Akpınarlı, Soysaldı vd. 2013: 281, 291).

Mengen’de Yaşamış Önemli Şahsiyetler

Baba Hızır

Türkmen erenlerinden olan Baba Hızır’ın asıl adı Saidi Yetkin’dir ve 1240-1320 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Baba Hızır’ın kim olduğu hakkında yapılan araştırmalarda Hz. Ebubekir’in on ikinci kuşaktan gelen Hızırdede diye bilinen Halveti Tarikatı’na mensup birinin varlığı tespit edilmiştir. Hızırdede’nin yaşadığı dönemle Baba Hızır’ın yaşadıkları dönemler uyuşmaktadır. Rivayete göre bugün Babahızır Köyü’nün bulunduğu yerde bir cami yapılmak istenmiş ve bu sırada buraya elinde kılıç ve şamdanla bir zat gelmiş ve cami için gerekli olan malzeme her bittiğinde ormandan geyiklerle malzeme taşımış ve caminin yapılmasına yardım etmiştir (Onan 2003, www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/download/597/587, 19 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir). Bugün Babahızır Türbesi, Mengen’in Babahızır Köyü’nde bulunmakta ve 1996’dan itibaren her yıl haziran ayının son pazar günü adına anma günü düzenlenmektedir.

Sarı Kız Türbesi

Sarı Kız ve ailesi 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya başlayan Türkmen akınlarında Mengen'e göçmüş mütevazı bir Türkmen ailesidir. Rivayete göre Sarı Kız her sabah seher vakti Erenler Doruğu denen yere gitmekte, burada geyiklerden süt sağmakta ve bu sütü ihtiyacı olan fakirlere dağıtmaktadır. Sarı Kız'ın her sabah bir yere gittiğini fark eden babası onu takip eder ve geyik sağdığını görünce geyiği avlamak ister. Durumu hisseden geyik huysuzlaşır. Bunun üzerine Sarı Kız: "Kim bu eli kolu yanına gelesice?" diye beddua eder ve babası orada taş kesilir. Bunu gören Sarı Kız üzüntüden ölür, ölmeden önce de buraya gömülmeyi vasiyet eder ve burası türbe haline getirilir. Bugün türbede rivayette bahsi geçen geyiğin boynuzlarının olduğu düşünülen geyik boynuzları bulunmaktadır (MK 1999: 99).

Sarı Kız Türbesi Mengen'in Ağacalar Köyü'nde bulunmakta ve yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Mengen Ağızlarının Anadolu Ağızlarındaki Yeri

Leyla Karahan Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması adlı kitabında Mengen ağızlarını Batı grubu ağızları içerisinde III. alt gruba dâhil etmiştir. Bu gruplandırmaya göre Mengen Bolu'nun Yeniçağa, Dörtdivan ve Gerede ilçeleri ile Zonguldak, Bartın, Kastamonu (Tosya hariç), Ovacık, Çankırı'nın ilçesi Eskipazar ağızları ile birlikte yer alır (Karahan 2011a:161). Bu grubun belirgin ses özellikleri arasında ö>ó, ü>ú değişimleri, ünlü yuvarlaklaşmaları, r ünsüzünün düşmesi gibi ses olayları gösterilmiştir.

Bolu İli Ağızları adlı eserde Bolu ili beş bölgeye ayrılmış, bu doğal şartların bölgenin diyalektik durumunda belirleyici olduğu belirtilmiştir. Mengen ve yöresi, Çele Tepesi ve Arkut Dağı arkası doğal sınırlar içinde ele alınmıştır. Yapılan tespitlere göre Mengen ve yöresinde Mengen Merkez ve Pazarköy olmak üzere iki ağız bölgesinden bahsedilmiş, dikkat çekici özellikler olarak şimdiki zaman ekinin -ya, -ye şeklinde

kullanılması ve Kıpçak özelliği olan ğ > v değişmesinin görülmesi ifade edilmiştir (Öztürk 2016:106).

Amasya'dan Çankırı'ya, Giresun'dan Yozgat'a kadar kendini gösteren, Eski Anadolu Türkçesinde önemli bir ses olayı olan ünlü yuvarlaklaşması (Karahan 2011b:157) günümüzde Mengen ağızlarında da belirgin olarak kendini gösterir. Damak ünsüzü ñ'nin yörede yaygın olarak kullanılması, t>d ve k>g tonlulaşmaları Eski Anadolu Türkçesinin Mengen ağızlarında korunmakta olduğunu gösteren özelliklerdir.

Mengen ağızları, kuzeyde Kıpçak etkisinin hissedildiği Zonguldak, Bartın, Karabük; güneyde Kastamonu ağzının devamı niteliğinde olan Gerede, Bolu/Merkez ağızlarıyla çevrilidir. O zamirinin daralarak u olması, zamir kökenli 1. teklik şahıs eki -yın/-yin ve 1. çokluk şahıs eki -yız/-yiz'in kullanılması kuzey bölgelerindeki illerin etkisini göstermekle birlikte Mengen ağızlarının Gerede, Bolu/Merkez ağızlarından çok fazla ayrılması söz konusu değildir. Özellikle şimdiki zaman ekinin -ya, -ye şeklinde gözükmesi, akıcı r ünsüzünün yaygın olarak düşmesi, fiil çekimlerinin sonuna gelen pekiştirici n sesinin kullanılması, orta damak ğ ve k ünsüzleri ile yanlarında boğumlanan ó ve ú seslerinin yörede sık görülmesi Mengen ağızlarının Bolu/Merkez ağzına yakınlığını gösteren hususlardır.

Genel olarak Mengen ve yöresi ağızları Leyla Karahan'ın yapmış olduğu tespitten anlaşıldığı gibi Batı Grubu ağızlarının özelliklerini yansıtır. Bölgede bazı Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin günümüzde yaşatılıyor olması dikkate değer bir durumdur.

I. BÖLÜM

1. İNCELEME

1.1. Ses Bilgisi

Çalışmanın bu bölümünde Mengen ağızlarında tespit edilen ünlüler ve bu ünlülerin özellikleri ile ünsüzler ve bu ünsüzlerin özellikleri incelenmiştir.

1.1.1. Ünlüler ve Özellikleri

Mengen ağızlarında yazı dilinde bulunan “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” ünlüleri dışında “ā, ē, ī, ī̄, ō, ō̄, ū, ū̄” uzun ünlüleri; “ā, í, ó, ú” yarı kalın ünlüleri; “ē, ô, â, Ő” yarı dar ünlüleri; “ă” yarı düz ünlüsü; düşme noktasına yaklaşmış “a, e, ı, i, u, ü” ünlüleri bulunmaktadır.

Tablo 1.1: Mengen Ağızlarında Ünlüler

	Düz			Yarı Yuvarlak		Yuvarlak	
	Geniş	Yarı Geniş-Dar	Dar	Geniş	Geniş	Yarı Geniş-Dar	Dar
<i>Kalın</i>	a	ā	ı	ā	o	ô	u
<i>Yarı Kalın</i>	á		í		ó		ú
<i>İnce</i>	e	ē	i		ö	Ő	ü

1.1.1.1. Uzun Ünlüler

“Boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan yahut normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlülere uzun ünlü denir” (Korkmaz 2003:221).

Türkçede asli ünlü uzunlukları meselesinde farklı görüşler mevcuttur. Muharrem Ergin Türkçe kelimelerde kendiliğinden uzun ünlü bulunmadığını ve Türkçe kelimelerde bulunan uzun ünlülerin iki sesin birleşmesi veya bir sesin düşmesi neticesinde birleşen veya düşen seslerin yanındaki ünlüleri uzatmasından kaynaklandığını söylemektedir (Ergin 2004: 55) . Talat Tekin ve Zeynep Korkmaz ise ad (isim), süd (süt), od (ateş) gibi bazı Türkçe sözcüklerde asli uzun ünlülerin var olduğunu kabul etmektedirler.

Bolu İli Ağızları'nda bütün ünlülerin uzun şekilleri tespit edilmiştir. Ancak bu uzunlukların aslî uzunluk olarak kabul edilebilemeyeceği ve ikincil uzunluk oldukları ifade edilmiştir (Öztürk 2016: 27). Mengen ağızlarında ünlülerin durumu Bolu İli Ağızlarındaki gibidir. Ancak “de-” fiilinin “dērüz 1/2” biçiminde kullanılan bu fiilin Talat Tekin ve Zeynep Korkmaz'ın çalışmalarında ünlüsünün asli uzunluk taşıdığı bilgisine yer verilmiştir. Bunun dışında Mengen ağızlarında ünlü uzunlukları çeşitli ses olayları sebebiyle oluşmaktadır. Mengen ağızlarında “ā, ē, ī, î, ō, ȳ, ū, ū” uzun ünlüleri görülmektedir:

ā	nāpan “ne yapan” 10/28, mesā “mesela” 14/20, takallā 1/6
ē	ġótürülēdi 22/10, böreklē 22/21
ī	annıycīñ “anlıyacağın” 2/5, acīya 11/34, gışlīmız 29/28
î	yîveñ “yiyiverin” 4/30, îşallah, 15/ 14, tabî 33/13
ō	dōrusu 33/19, sōra “sonra”33/29, nōlduğun 5/9
ȳ	ȳle “öyle” 6/21, vȳrüz “veririz” 7/23, bȳle “böyle” 8/42
ū	garuṣdūruz 12/15, yūka 13/32, toplūyoz 17/19
ū	verū 25/28, bōrddūrüz 12/14, ūsūlū 18/6

Mengen ağızlarında bulunan bu uzun ünlülerin ortaya çıkma sebepleri şunlardır:

- Ünsüz düşmesinden kaynaklanan uzun ünlüler
- Hece kaynaşmasından doğan uzun ünlüler
- Vurgu ve tonlamadan kaynaklanan uzun ünlüler
- Alıntı kelimelerde uzun ünlüler

1.1.1.1.1. Ünsüz Düşmesinden Kaynaklanan Uzun Ünlüler

Mengen ağızlarında ünsüz düşmesinden kaynaklanan ünlü uzunlukları yaygın görülen bir ses olaydır. Bu ünsüz düşmeleri sonucunda, düşen ünsüzün önünde bulunan ünlü normalden uzun söylenmektedir. Mengen ağızlarında, geniş zaman ekinin ve çokluk ekinde bulunan r ünsüzünün düşmesinden kaynaklanan ünlü uzunlukları yaygındır. Bunun dışında y, n, h, k, f, l ünsüzlerinin düşmesi ile de ünlü uzunlukları ortaya çıkmaktadır:

$r > \emptyset$

gidēlēdi 33/39, diyalā 33/35, sōra 1/4, oynālādi 1/3, gurāduk 8/5, doğullā 22/1, kemanlā 22/1, atlāda 22/1, alulādi 22/10, ġótürülēdi 22/10, böreklē 22/21, yemeklē 22/21, yapallā 1/5, çeynedünülē 1/6, takallā 1/6, ġótürülēdi 1/8, hediyele 1/8, altışā 8/30, seçellē 1/6, çıkā 1/7, vā 2/8

$h > \emptyset$

rāmedli 8/27, Kelime-i şādet 4/3, bāçamız “bahçemiz” 29/29, Āmed’in 14/27, sabāliyin 17/2

$l > \emptyset$

mesā “mesela” 14/20, evēki 28/3, āmaya “almaya” 19/5

$k > \emptyset$

āşam “akşam” 10/39, ēşir “ekşir” 22/28

$y > \emptyset$

şē “şey” 6/2, ōle “öyle” 6/21, bōle “böyle” 6/21

$n > \emptyset$

īşallah 15/14

$f > \emptyset$

yūka “yufka” 13/30

1.1.1.1. 2. Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler

Türkçede y, g, h gibi zayıf ünsüzlerin bulunduğu hecelerde bu ünsüzlerle birlikte yanlarındaki ünlüler de kaybolabilirler. Kaybolan bu sesler kendi görevlerini uzunluk şeklinde geride kalan ünlüye yüklemişlerdir (Korkmaz 1994a: 12). Bu olayda önce ünsüz erimekte, sonra yanyana kalan iki ünlü kaynaşarak tek ünlü haline gelmektedir (Korkmaz 2003: 116).

Mengen ağızlarında hece kaynaşması sonucu oluşan uzun ünlülere şu örneklerde rastlanmıştır: ābimiñki 1/14, aşā yokarı 3/7, tā 3/15, yīveñ “yiyiverin” 4/30, vōrüz “veririz” 7/23, bızā “buzağı” 23/16.

1.1.1.1. 3. Vurgu ve Tonlamadan Kaynaklanan Uzun Ünlüler

Türkçede kelime vurgusunun eksik oluşu ya da kelimelerin normalden daha vurgulu söylenmesi ünlülerin düşmesine ya da uzamasına yol açmaktadır. Vurgudan kaynaklanan uzun ünlüler pek çok Anadolu ağzında karşımıza çıkar. Standart Türkiye Türkçesinde de görülen bu duruma Mengen ağızlarında çok sayıda örnek vardır.

Mengen ağızlarında vurgu ve tonlamadan kaynaklanan uzunluk örnekleri vardır: yōg 3/20, iyīce 4/31, dī “ta” 8/44, dē “ta” 10/47, ufalāyoñ 11/36, arāfe 14/1, ēlti 16/15, dayīyā 23/31, orāsı 32/16, hīçbi 33/19, öldü 29/6, söyler 1/7, tā 3/15, dāhi 6/53, yīrüz 12/15, arāfe 14/1, toplūyoz 17/19, hatırlārın 28/20, bōyle 31/18.

1.1.1.1. 4. Alıntı Kelimelerde Uzun Ünlüler

Arapça ve Farsçadan dilimize geçen bazı sözcüklerdeki uzun ünlülerin standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Mengen ağızlarında da çoklukla korunduğu görülmektedir. Ayın ve hemze taşıyan Arapça ve Farsça kelimelerin bazıları Mengen ağızlarında uzun ünlüyle karşılanmıştır: mālum 1/14, mālum 20/17, dāvet 1/1, ilān 1/4, yāni 1/9, āmā 5/14, bāzı 5/19, tāmiri 8/7, ālemi 9/44.

Arapçadaki uzunlukların Mengen ağızlarındaki kullanımı standart Türkiye Türkçesine uygundur: hâkim 3/9, ilâhi 1/7, evelâ 4/1, imkânı 5/12, misâvir 5/20, râzı 6/3, dâhil 6/18, hâlen 6/32, yâhut 7/4, meselâ 8/2, cezâsı 8/18, zamânı 8/30, cāmîlêde 32/1, idâre 31/24, mekânı 29/4, hikâye 26/14, kıyâfetini 25/34, âdet 25/34, mânisi 25/16, ahâliyi 33/37, hâdise 8/35, âhiret 9/44, ferâce 13/2, hesâbı 14/10, kâtip 14/12, vilâyetine 15/4, hâricinde 15/31, âcil 20/16.

Farsçadan dilimize geçen kelimelerde de durum aynıdır: sâde 4/31, veyâhud 4/31, berâber 5/13, dânesi 7/5, tâze 7/10, kemâne 30/25, nâzik 26/39.

Arapça veya Farsça olup kelime bünyesindeki h sesinin düşmesi sonucu Mengen ağızlarında uzun söylenen ünlüler vardır: Kelime-i şâdet 4/3, Gülâni'ye 5/2, velâsılı 6/7, vallâ 33/23, ezzâne 20/16.

Arapça veya Farsça olup Mengen ağızlarında vurgu ve tonlamadan kaynaklanan uzun ünlüler vardır: arâfesi 14/1, ğāvurca 15/10, Gülîzar 1/1.

1.1.1.2. Yarı Kalın Ünlüler

Yazı dilinin genel ses yapısındaki ince ünlülerin yarı kalın hâle gelmiş biçimleri (á, í, ó, ú) Mengen ağızlarında kullanılır. Ünlülerdeki yarı kalınlaşma orta damak ünsüzlerinin (k, ğ, l) etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bazı örneklerde yarı kalınlaşmaların sebebi bilinmemektedir.

Mengen ağızlarında yarı kalın ünlü örnekleri şunlardır:

á ünlüsü: Bu ünlü, a ile e arasında oluşan bir sestir. Düz, geniş ve yarı kalındır. Mengen ağızlarında sık kullanılan bir sestir. a'nın e' ye yaklaştığı durumlarda kullanılmakla birlikte e'nin a'ya yaklaştığı durumlarda da bu ünlüden faydalanılmıştır: selâvat 1/7, ávlendi 3/16, dâne 3/22, álli 5/3, normál 4/3, ásgiye “eskiye” 5/7, meydán 5/16.

í ünlüsü: Mengen ağızlarında sık rastlanan düz, dar, yarı kalın í ünlüsü ı sesinin yarı incilmesi ya da i sesinin yarı kalınlaşması sonucunda oluşmuştur. İncelemelerde y ünsüzünün de bu sesin oluşumunda önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Bunun dışında diğer inceltici sesler de etkili olmuştur: oríyá 8/4, yapíliyá 10/22, yíkádim 10/47, aǵríyyá 12/17, tavíyá “tavaya” 26/27, mísír 29/27, çıkaríyá 32/2, duruyín “durayım” 29/11, guríycak 12/12.

İnce i ünlüsünün yarı kalınlaşmasında ünlü uyumu etkili olmuştur: fakír 8/24, fabríkası 9/3, nışanlı 11/3, mezárí 15/14.

Ancak bazı örneklerde, standart Türkiye Türkçesindeki kullanımın aksine incelme ya da kalınlaşma meydana gelerek ünlü uyumu bozulmuştur: gatmasíni 20/11, ídiyom 31/28, kardaşıduk 33/15, olmadí 10/40, ānamadí 10/40, tenásını “tanesini” 8/14.

ó ünlüsü: o ile ö arası bir ses olan ó sesi, ağırlıklı olarak ö sesinin o'ya yaklaşarak kalınlaştığı durumlarda görülür. Yuvarlak, geniş, yarı kalındır. Bu durumun oluşmasında k, ğ, ğ ve ñ seslerinin, kendilerinden sonra gelen ö sesini kalınlaştırıcı etkisinden söz edilebilir. Bunun dışında şimdiki zaman ekinin ünlüsünde de görülür.

ö > ó

kóyü 32/5, ğótürüye 32/10, ğóçmüş 33/16, kóçekli 1/1, kópek 2/15, ğóre 6/34, önce 21/16, öğretmen 22/17, dórt 22/37, dóvüýá “dövüyor” 23/17, óñúñde 23/22, óyle 23/40, órtmesi 24/11, çóñēdi “çömelirdi” 25/14, óbürkún 26/5, dóvüş 5/19, óğretti 29/4

o > ó

geliyó 6/12, geçiriliyór 20/12, matór “motor” 21/15, Hacóğ 30/12, dómátis 23/15

Mengen ağızlarında e ünlüsü yerine ó ünlüsünün kullanıldığı şu örnekler tespit edilmiştir: çóvürüsüñ 22/27 “çevirirsin”, cóvúzlü “cevizli” 26/12.

Mengen ağızlarında ü ünlüsü yerine ó ünlüsünün kullanıldığı şu örnekler tespit edilmiştir: ğózel 22/24, hókūmet 23/4, bóyüklē 30/8.

ú ünlüsü: u ile ü arasında boğumlanan bir orta damak ünlüsüdür. Yuvarlak, dar, yarı kalındır. ú ünlüsü, tıpkı ó ünlüsü gibi çoklukla ğ, k, ğ, ñ ünsüzlerinin yanında bulunmakta ve bu ünsüzlerin etkiyle ü sesinin kalınlaşması yoluyla oluşmaktadır:

dúğünüm 1/1, ğún 1/2, giddúk 3/2, ğúrúltú 4/1, ğúccüĝleri “küçükleri” 8/25, dedúğümüz 1/11, yidúğú “yediğı” 9/25, büyüğü 30/30, ğóñúl 29/30, çevúrúlerimişdi 9/27, geldú 29/17

Bazı örneklerde de bu sese ilk hecede rastlanmaktadır: úzerine 9/40, dúveniñ 9/41, súned 14/8, dúve 30/23, úsdünde 31/5, túválet 32/17, ústüne 3/18, úç 1/2, yúz 9/3, búyúğ 9/5, çúnkü 9/16, búçúk 9/21

1.1.1.3. Yarı Dar Ünlüler

â ünlüsü: Bu ses a ile ı arasında boğumlanan bir ünlüdür. Geniş bir ünlü olan a ünlüsü darlaşarak ı'ya yaklaşmaktadır. “a sesine nazaran çene daha dar durumdadır (Erdem 2012: 47)”:

tarafınâ 22/20, arıcâ 26/26, ĝarıştırâ 1/22, ĝınâ 2/1, sıryâ 8/2, tamamâ 8/5, ífâğınâ “ufağına” 11/1, alâcaz 9/45, burâya 14/11, yılındân 15/12, tarafınâ 22/20, haşlâyoz 24/20, ĝaynâyan 26/19, Angarâ'ya 3/5

è ünlüsü: e ile i arasında teşekkül eden bir sestir. Düz, ince, yarı dardır. Kapalı e olarak bilinir. “Aslında e olup i'ye dönmüş vokaller ve bilhassa aslında i iken sonradan e'ye çevrilmiş bulunan vokaller bugün her bölgede kapalı e ile söylenmektedir (Ergin 2004: 57).”

Bu ses diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi Mengen ağızlarında da yaygın olarak kullanılmaktadır: deyè “diye” 10/50, evè 5/17, şeyè 13/1, nerdè 16/13, dèrdim 3/6, dèyince 3/8, âbèm “âğabeyim” 3/15, tencèriye 4/23, çèyizi 7/18, èçersinde 9/11, öylèydi 13/7, meslèğim 20/14, içècek 15/3, dedèynen 16/7, ĝeyerdim 17/14, ĝeder “gider” 19/5, kadèfe 21/9, bөрèğı 22/25.

ö ünlüsü: Bu ses o ile u arasında teşekkül eden, kalın, yuvarlak, yarı dar bir ünlüdür. Genellikle sözcük başında bulunan o ünlülerinin darlaşarak u'ya yaklaşmasıyla meydana gelir. Eski yazı metinlerde o, ö ya da u, ü okunabilecek ünlülerin bölge ağızlarında o, ö yönünde kullanıldıkları görülmektedir. Mengen ağızlarında bazı kelimelerde o > ö > u şeklinde görülen ö ve ö > ō > ü şeklinde görülen az sayıda ō yarı dar ünlülerin varlığı söz konusudur. Türkiye Türkçesindeki bazı sözcüklerde bazen dar ünlüler yarı genişleyerek bazen de geniş ünlüler yarı daralarak ö ve ō ünlüsüne dönmektedir.

Mengen ağızlarında özellikle 3. şahıs zamirinde o > ö > u şeklinde bir değişim gösterir, 3. şahıs zamirinin bu üç ünlülü şeklini yöre ağızında görmek mümkündür: orıya 13/10 > öriya 8/4 > urıya 9/40.

Mengen ağızlarında ö sesine sıklıkla ilk hecede rastlanmaktadır: öndan 7/12, önu 8/18, önlara 9/16, ö 9/26, dörsa “dursa” 9/49, bōrada “burada” 14/11, ö 15/27, dogdör 17/7, dövak 19/7, uyōsaña 23/38, yōğurt 4/24.

ō ünlüsü: Yuvarlak, yarı geniş, ince bir ünlüdür. ö ile ü arasında teşekkül eder. Bazen ö sesinin ü'ye yaklaşmasıyla, bazen de ü sesinin ö'ye yaklaşmasıyla oluşmuştur. ö > ō > ü şeklinde bir değişim gösterir. “büyük” sözcüğünün bu üç ünlülü şeklini görmek mümkündür: böyük 33/13, böyüg 18/4, büyüglar 9/20.

Mengen ağızlarında çok yaygın kullanılan bir ses değildir. Yörede yalnızca şu örnekler tespit edilmiştir: ōyle 17/22, hōkümet 17/35, böyüg 18/4, gōzel 22/30, ōrtüyollarıdı 13/7, atōlyesi 13/25, ōncesi 21/15.

1.1.1.4. Yarı Yuvarlak Ünlü

ā ünlüsü: Bu ses a ile o arasında boğumlanan bir sestir. a düz geniş ünlüsünün yuvarlak o ünlüsüne yaklaşmasıyla oluşur.

toplâyoz 1/20, sâlon 2/3, oturuyâdu 4/16, dâvul 6/14, pâla “pala bezi” 7/8, yagılıyâdu “yakılıyordu” 7/13, bilmiyâdum 7/14, yâluñuzdu 7/20, âkiyâduk 7/27, tâburuna 8/22, çâmur 8/41, bâbalarımız 9/19, tâvuk 10/5, cidâğuydu “geçimsiz” 10/18, çâcuğ “çocuk” 11/18, dâmatisini 11/32, râboddan 11/36, ânlâdân 22/25, gōyâz “koyuyoruz” 23/31, âluyâdu 28/11

1.1.1.5. Düşme Noktasına Yakın Ünlüler

Kısa ünlüler, standart Türkiye Türkçesinde normal sürede boğumlanan ünlülerin aksine normalden daha az sürede boğumlanırlar (Korkmaz 1994b: 23). Mengen ağızlarında çoklukla orta hece ünlüsünün düşmeye yaklaşması ile oluşan bu ünlüler bazen sözcük başı ve sonunda da karşımıza çıkmaktadır. ı, i, u, ü dar ünlürünün yanında a ve e ünlüleri de düşme noktasına yaklaşmaktadır.

- a** sōra “sonra” 29/32, āğaşlarımız 29/38, daha 5/14, kışlincaya “kış gelinceye kadar” 29/33
- e** tepsêleri “tepsilere” 29/38, işde 30/13, ediyonuz 2/19, meselâ 15/34
- ı** varısa 19/8, aşcılarının 19/15, tereyağı 23/18, yapıyâllarısa 24/11,
- i** diyiliyin “değilim” 21/12, çift 22/11, bebeğimiz 24/6, mecdiye 24/2, etêğimiz 25/18
- u** gıyuyallâ 2/12, uşaklarım 10/51, podura 23/40, oludı 25/11
- ü** üçün 26/4, düğününü 26/7, kōylüler 19/7, üzülünmez 23/28

1.1.1.6. İkiz Ünlüler

“İkiz ünlü, aynı nefes baskısı altında boğumlanan ve bir ünlü değerinde olan çift ünlüdür (Korkmaz 2003:127).”

Türkçe kelimelerde iki ünlü yan yana gelmez. Bu sebeple Mengen ağızlarında bulunan ikiz ünlüler çoklukla alıntı kelimelerde bulunmaktadır: saat 5/21, maaş 8/28, itaad 25/14, inşaati 8/1, puan 9/45, teferruat 30/25, birfiil “bilfiil” 9/4, müsaid 17/4, mesaire 20/10, aileden 25/8, caizse 31/4, müsâid 17/29.

Bunun dışında y ve ğ sesinin düşmesi sebebiyle iki ünlünün yan yana geldiği örnekler de mevcuttur: neapacaksın 6/9, doullu “davullu” 22/16.

1.1.1.7. Ünlü Uyumu

Türkçede kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık - incelik, düzlük - yuvarlaklık niteliklerine göre öteki heceler ünlülerine yaptıkları etki sonucunda ortaya çıkan benzeşme sistemine ünlü uyumu denir (Korkmaz 2003:229).

1.1.1.7.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçede kelimelerde bulunan ünlülerin kalınlık-incelik bakımından uyumlu olması durumudur. Bir sözcük köküne gelecek olan ekler kökte mevcut olan ünlünün kalın ya da ince olması durumuna göre eklenirler. “Bu yüzden Türkçede eklerin kalın ve ince olmak üzere çift şekilleri vardır (Ergin 2004: 70).” Söz gelimi kökte ince ünlü varsa ekler de ince ünlü barındırmalı veya kökte kalın ünlü varsa eklerde de kalın ünlü bulunmalıdır.

Bu uyum Türkçede görülen yaygın bir uyumdur ve Mengen ağızlarında da hâkim bir kural olarak birçok örneğine rastlamak mümkündür.

dışdan 17/12, gapatdılar 9/3, aşlanma “nikâh” 1/9, içersinde 6/40, doguzan 3/27, oluğa 6/14, cebinde 9/30, çoğudu 11/25, doğrāyan 11/27, doğramıyan 13/34, geyiyelleridi 22/7, arıyaz 23/16, ataş 28/27

Standart Türkiye Türkçesinde kullanımında kalınlık-incelik uyumu bulunmayan bazı yabancı kökenli sözcüklerin ve uyumu bozan bazı eklerin Mengen ağızlarında uyuma girdiği görülmektedir:

hapısa “hapse” 3/11, hañkısı “hangisi” 3/12, hankı 7/19, heralda 4/17, barabar 8/15, lire 8/18, vagıdılydı “hâli vakti yerinde” 8/34, fabrikayı 9/3, şöförü 9/6, hedi 9/40, lütfettiği 9/46, marak 10/43, ecele 10/47, salan “salon” 11/7, ötelde “otelde” 12/4, üteliñ “otelin” 12/4, entere 22/5, nışan 22/13, ferâce 13/8, ekönömisi 14/18, tana “tane” 17/5,

Istanbul'da 23/7, ataşla 23/35, bahçaya 23/37, mekene “makine” 23/41, fesilye 2/16, yapıyamazdı 25/2, halbuku 15/23, sankı 4/3

zamankı 1/13, aşākı 6/53, burdakılarıñ 8/28, habarı 3/23, gıymatı 4/13, yağakana 10/4, yapıdırırken 14/28, gardaş 10/6

Bazı kelimelerde ise ünlülerin kalınlık-incelik uyumuna yaklaşma eğilimi gösterdiği ancak tam bir uyum içerisine girmediği görülür: tūvâletlere 10/39, ziyân 15/34, átrafını 15/15, mezârı 15/14, mecburu 8/15.

Kimi örneklerde de standart Türkiye Türkçesinde bulunan uyumun bozulduğu görülmektedir: babasıyle 5/4, yardımıynen 6/3, amanıñ 7/18, ámekli 8/28, kumes 10/5, anamgiliñ 10/8, düñyadaydı 10/34, olmadı 10/40, ānamadı “anlamadı” 10/40, ekiyoz 2/16.

1.1.1.7.2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu

“Türkçe kelimelerin ilk hecelerindeki ünlülerin düz veya yuvarlak oluşlarına göre onu izleyen hecelerdeki ünlülerin, kelimenin ilk hecesi düz ünlülü (a, e, ı, i) ise düz, yuvarlak ünlülü (o, ö, u, ü) ise dar yuvarlak (u, ü) veya geniş düz (a, e) olarak gelmesi kuralıdır” (Korkmaz 2003:151).

Diğer adı dudak benzeşmesi olan düzlük-yuvarlaklık uyumu Türkçede kurallaşmış bir uyum değildir. “Yuvarlaklık-düzlük bakımından vokal uyumunun Türkçenin ilk devirlerinden beri umumileşip sağlam kaideler olarak ortaya çıkmadığı malumdur” (Timurtaş 2012: 27). “Eski Türkçede de bugünkü şekilde bir düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktu. Düzlük - yuvarlaklık uyumu ancak Batı Türkçesinin son devirlerinde sağlam olarak karşımıza çıkar. Bugün artık Türkiye Türkçesinde böyle bir uyum belirli bir şekilde hüküm sürmektedir” (Ergin 2004: 72).

“Karabük ve yöresi ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu sağlam bir görünüm arz etmez” (Erdem: 2012: 63). Bartın (Korkmaz 1994a: 13) ve Bolu yöresinde (Öztürk

2016: 35) düzlük - yuvarlaklık uyumundan söz edilemez. Mengen ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu çevredeki yörelerin ağızlarıyla aynı durumdadır. Mengen ağızları eklerde ve bazı kelimelerde yuvarlaklaşma eğilimi göstererek arka planda Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşımaktadır. Bu yuvarlaklaşma eğilimi düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozarak kendini göstermektedir.

Mengen ağızlarında “b, m, p” dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşan çamuru 8/40, yağmur 10/4, temüz 16/22 örnekleri ile Eski Türkçeden beri uyum dışı bulunan demürlü 23/32, altun 22/2 gibi örnekleri görmek mümkündür.

Yuvarlaklaşmanın görüldüğü örnekler şunlardır: temüz 16/22, bilezük 1/8, deyiştüdü 10/2, büberi 12/7, için 9/20, kanalizosyonuna 6/57, maydono 13/34, tovuqları 10/5, toburunda 8/8, çöşme “çeşme” 16/22, sünüt “sünnet” 19/14, yövmiyeynen 27/16, dömür 29/1, göçürüdü “geçirirdi” 30/5, bobam 23/25, buba 7/6, çubuk “çabuk” 25/26, gadun “kadın” 17/27, demürcü 3/1, cövüz “ceviz” 10/13, galduruk “kaldırık” 26/39, gaşug “kaşık” 4/31, gazuk yapmak “kazık atmak” 3/10, geyünüdük “giyinirdik” 16/21, gızılucuk 13/31, gufu “kova” 12/8, sanduk 22/10, savduc “sağdıç” 25/17, hursuz 3/10, yayu “yayık” 26/36.

Mengen ağızlarında bazı eklerin yuvarlak şekillerinin daha fazla tercih edildiği görülür.

İsim yapma eklerinde bazı eklerin ünlüsü yuvarlaktır:

-lu, -lü: demürlü 23/32

-luk, -lük: yönelük 1/5, şaşgunlug 10/6

-suz, -süz: datusuz “tatsız” 4/32, zobasuzdunlä “sobasızdırlar” 28/32

-cuk, -cük: ávcúġ “evcik” 9/32, ayucuk 26/27, gızılucuk 20/10, iycúk “azıcık”

25/10

-gun, -gün: kesġún 8/3, gızgun 28/35

-gu, -gü: saygu 33/30

Fillden isim yapma eklerinde ekin ünlüsü yuvarlaktır:

-k: bulaşuġumu 10/46, uyanuġudu 23/26, deyişük 25/19, deyişük 25/20

Fiilden fiil yapma eklerinde ekin ünlüsü yuvarlaktır:

-ş-: garuşdu “karıştır” 2/13

-dur-, -dür-: çekdümen 3/7, birükdüme 9/41, yetişdümyoz 21/13, yapduduk 23/5, tanışdumak 25/26, içittürülüdü 25/19, bişütdürüp “pişirttirip” 25/19, çağduruladı 7/16, yapdurmaya 16/17

-l-: bişirülü 7/10, yaturulacag 9/24

1. çokluk şahıs iyelik ekinin ünlüsü yuvarlaktır (**-muz, -müz**): mürdümümüz “mürdüm eriğimiz” 29/38, elimüzde 28/10, gışlığumuzu 29/30.

Ek-fiil 3. teklik şahıs geniş zaman çekimi ve ek-fiil 1.çokluk şahıs geniş zaman ile görülen geçmiş zaman çekimindeki ünlüler yuvarlaktır: fazladu 2/17, anlamındadu 25/28, yanındadu, insanıyuz 8/10, milletüz 8/12, bullādayuk “buralardayız” 10/50, ikimizüyüz 24/13, beyneydük “böyleydik” 7/8.

Çeşitli kip eklerinin çekiminde:

tanur 25/37, dērüz 1/2, yazaruz 16/27, yapmıyuz “yapmayız” 20/9, bilisüñüz 29/44

geldü 29/17 söylēdük 29/20, okudamıycuz 17/12, yiycüz 25/2, gōtürüyün “götüreyim” 31/18

Zarf-fiil eklerinde: “arayu arayu arayıp arayıp” 22/15, çıkaru çıkaru 29/45

1.1.1.8. Ünlülerle İlgili Ses Olayları

1.1.1.8.1.Ünlü Değişmeleri

“Ünlülerin ünlülere veya ünsüzlerin ünlülere yaptığı etki sonucunda bir ünlünün nitelik değiştirmesi olayı. Ünlülerin birbirine etkisine veya daha başka nedenlere bağlanan ünlü değişimi, ünlü uyumu; ünsüzlerin ünlülere etkisinden doğan ünlü değişimi, ünlü incilmesi, ünlü kalınlaşması, ünlü daralması, ünlü genişlemesi, ünlü

yuvarlaklaşması veya ünlü düzleşmesi biçiminde kendini gösterir” (Korkmaz 2003: 226).

1.1.1.8.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

“Bazı ünsüzlerin etkisiyle kelimenin türlü hecelerinde kalın sırada bulunan ünlülerin veya ünlülerden birinin ince sıraya geçmesi olayı” (Korkmaz 2003: 228). Bolu ağızlarında incelmelerin başlıca sebebi ağzın ön bölgesinde oluşan y, ç, c, s, ş, r ünsüzlerinin kalın ünlüler üzerindeki inceltici etkisidir (Öztürk 2016: 37).

Mengen ağızlarında da y, ç, c, s, ş, r seslerinin etkisiyle veya standart Türkiye Türkçesinde uyum dışı bulunan bazı kelimelerdeki ünlülerin uyuma girmesiyle incelmeye meydana gelmektedir. Çok yaygın bir ses olayı değildir.

a > e

fesilye 2/16, Angarelere “Ankaralara” 3/2, esgerde “askerde” 3/16, felen 17/17

ı > i

misir 4/3, yaramiyi “yaramıyor” 15/36

o > ö, e

nörmál 33/40, anjiye “anjiyo” 31/33

u > ö

bögün “bugün” 33/37

u > ü

büçük “buçuk” 7/24, meşür “meşhur” 30/26, randevü 31/33

1.1.1.8.1.2. Kalın Ünlülerin Yarı incelmesi

Standart Türkiye Türkçesinde kalın ünlülü olan bazı sözcükler Mengen ağızlarında yarı incelirler. Bu durum çoklukla y'nin etkisiyle meydana gelmektedir. Yarı incelme genellikle $a > \acute{a}$, $ı > \acute{i}$, $u > \acute{u}$ şeklinde meydana gelmektedir.

aşcısiydi 19/18, torunıydı 3/23, yapıyá 11/6, çalışıyá 12/4, gociye “kocaya” 12/4, ağrıyyá 12/11, gızıyá “kızıyor” 15/36, ameliyát 16/15, kardaşıduk 33/15, darabálár 14/7, mısır 2/16, normál 4/31, síhati “sıhhati” 6/37, yíkádúk 10/46, cumartásı 14/12

1.1.1.8.1.3. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

“İnce ünlülerin belirli ünsüzlerin kalınlaştırma veya kalın ünlülerin benzeştirme etkilerine bağlı olarak veya daha başka bir nedenle kelimede ön, iç ve son seslerde kalın sıraya geçmeleridir” (Korkmaz 2003: 228).

Mengen ağızlarında ünlü kalınlaşması standart Türkiye Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu dışında kalan bazı sözcükleri uyuma sokar. Yaygın görülen bir durum değildir.

$e > a$

ataş 28/27, hapısa 3/11, heralda 4/17, barabar 8/15, marak “merak” 10/43, tana “tane” 17/5, yağakana 10/4, habarı 3/23, bahçaya 23/37, yapıvamazdı 25/2, asāsan “esasen” 8/6, eldivan 17/28

$i > ı$

gıymatı 4/13, hañkısı 3/12, habarı 3/23, vagıdlıydı “hali vakti yerinde” 8/34, fabrikayı 9/3, İstanbul'da 23/7, nışan 22/13, garşıkı “karşıkı” 8/38

1.1.1.8.1.4. İnce Ünlülerin Yarı Kalınlaşması

“Orta damakta boğumlanan $\bar{g}$ ve $\bar{k}$ ünsüzleri ince $\acute{o}$ ve $\acute{u}$ seslerini ön damaktan orta damağa çekerek ince ünlülerle kalın ünlülerin arasında bir noktaya ($\acute{o}$, $\acute{u}$)

gelmelerine sebep olurlar. Örneklere bakıldığında standart dilde kullanılan gün, köy, kötü vb. kelimelerdeki ince seslerin yarı kalın ünlülere dönüştüğünü gösteren örnekler oldukça yaygındır. Bu durum Bolu ağzı için belirleyici bir ses özelliğidir” (Öztürk 2016: 39).

Mengen ağızlarında da ġ ve ƙ sesinin etkisiyle ö ve ü seslerinin kalınlaşması olayının oldukça yaygın olduğu tespit edilmiştir. “o ve u” sesinin kalınlaştığı başka örnekler de mevcuttur. Özellikle standart Türkiye Türkçesindeki düğün kelimesinin ünlüler çok yaygın bir biçimde yarı kalın söylenmektedir. Ünlülerdeki bu yarı kalınlaşma olayı kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır. Mengen ağızlarında bu ses olayının örnekleri şunlardır:

ö > ó, ü > ú

ƙórúklēde “körüklerde” 8/35, ƙútúk 17/9, óbürkún “öbürki” 26/5, óƙúzlē 23/13, ƙóyüñ “köyün” 23/16, ġúnde 19/2, ġótürür 19/7, ġóre 20/8, ġóşdü “göçtü” 23/3, ġúccüġleri “küçükleri” 8/25, ġóñúl 29/30, búyúġ 9/5

dúġünüm 1/1, dúġünü 11/21, súrúye “sürüyor” 16/4, súned “sünnet” 14/8, buġúnden “bugünden” 22/4

Mengen ağızlarında e > á yarı kalınlaşması da mevcuttur. ġ ve ƙ sesinin kalınlaştırmacı etkisi dışında da yarı kalınlaşan örnekler vardır. Birkaç i > í yarı kalınlaşma örneği de tespit edilmiştir. Yarı kalınlaşma olayı kalınlık-incelik uyumunu çoklukla bozmaktadır. Mengen ağızlarında tespit edilen örnekler şunlardır:

e > á

sánesi “senesi” 3/24, hámşeri 3/24, dedá “dede” 4/2, yerá 4/14, şekár 7/16, ávád “evet” 8/27, sávdi 17/10, dávrüldüm 17/16, támsili 17/23, mávlüd 19/13, más “mesh” 21/11, gázmekle 15/30, sávdiġim 15/31, kás “kes” 15/31, hápsí 16/19, hávesliymiş 25/16, álbiseyi 27/3

i > í

fabríkası 9/3, níşanlı 11/3

1.1.1.8.1.5. Geniş Ünlülerin Daralması

“Yanlarında geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında geniş ünlülerin $a > ı$, $o > u$, $e > i$, $ö > ü$ biçimindeki daralma olayıdır” (Korkmaz 2003: 226).

Mengen ağızlarında geniş ünlülerin daralması olayı oldukça yaygın görülen ses olayıdır. Daha çok $a > ı$, $e > i$ daralmalarına rastlanır. Daralmaların başlıca sebebi orta hecenin vurgu bakımından zayıf oluşu ve y ile ğ ünsüzünün daraltıcı etkisidir. Bunlar gibi sebeplerle yörede yaygın görülen ve hatta standart Türkiye Türkçesinde var olan daralma olayının aksine “deye 10/8, deyallā “diyorlar” 10/1, arayo 3/11 vb.” örneklerde ünlülerin geniş ünlülü olarak kullanıldığı da tespit edilmiştir.

$e > i$

öyliydı 1/2, öpmiye 1/16, yisek 2/14, didi 3/7, niydi 23/37, mahkemiye 3/8, yirkene 4/24, diğil 12/3, bilāhire 14/13, bebiği 16/21, yemiği 6/23, yimez 6/23, yinir 6/24, artizyen “artezyen” 6/59, goñservimizi “konservimizi” 29/44, çiliği “çileği” 29/42, iniğini “ineğini” 26/26, süpürkiyi 25/33, niyse 26/49, Geredi’ye 14/12, yemiği 33/34, goñservimizi 29/44

$a > ı$

yapmiya 1/9, oriya 1/11, taviya “tavaya” 1/21, buriya 2/15, Ankara’dıydık 2/15, hasdıymış “hastaymış” 2/19, boyımdıydı “boyumdaydı” 3/6, yapmıyuz 20/2, zurnıynan zurnayla” 14/8, gınıya “kınaya” 17/1, tarhını “tarhana” 24/17, şakılā “şakalar” 9/31, gafıyı “kafayı” 5/13, bozılmıya “bozulmaya” 8/12, sıriyā “sıraya” 8/2, gayınnıtıynan “kayınatayla” 18/11

Emir kipi 1. teklik şahıs ekinin geniş ünlüsü genellikle daralmaktadır: sayıyn 11/14, olıyn 26/24, davranmıyn 26/24, çağrıyn 25/4.

$o > u$

“Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde eski yazıdaki yuvarlak ünlüler için kullanılan vav harfi seslerin u, ü ya da o, ö okunacağı konusunda bir açıklık getirmediği

örneklerin bolu ağzında hem dar ünlülü (u, ü) hem de geniş ünlülü şekilleri (o, ö) olduğu görülür” (Öztürk 2016: 40). Mengen ağızlarında $o > u$ daralması $a > ı$, $e > i$ daralması kadar yaygın değildir ve genellikle ilk hecededir: depuya “depoya” 6/51, pulis “polis” 3/28, guymadan “koymadan” 11/28, yuğuruyoñ 11/34, çocuk 9/49, guyarsın 1/18, moturunan 23/32.

3. şahıs zamirlerinde $o > u$ ve $o > ı$ daralması oldukça yaygındır:

urda 17/2, uraya 28/15, urıyı 32/18, unu 16/19, unuñ 16/19, undan 6/2, unlarda 6/10, unlādan 29/43, u 1/2, undan 1/6, unca 26/39

innan “onunla” 3/7, ını “onu” 29/6, ından “ondan” 29/3

$a > u$ vurmuycam 6/59, bubaları 7/6, çubuk “çabuk” 25/26

$o > ı$ gargıynan “kargoyla” 4/28

$e > ü$ ördüğümüz “ördeşimiz” 26/46

1.1.1.8.1.6. Geniş Ünlülerin Yarı Daralması

Bazı örneklerde ise geniş ünlülerin yarı dar ünlülere dönüşmesi ile de daralma olayına rastlanmaktadır. Mengen ağızlarında yarı daralma a , e , o , $ö$ ünlülerinin $â$, $ê$, $ô$, $ö$ seslerine dönmesiyle meydana gelmektedir.

$a > â$

a ünlüsü çoklukla y ünsüzünün inceltici etkisiyle yarı daralarak $â$ sesine dönüşür: almāya 1/13, müsaggāyı “musakkayı” 15/21, burāya 23/24, haşlāyoz, 24/20, gaynāyan 26/19, gınā “kına” 2/1, gocāya “kocaya” 3/2, Angarā’ya 3/5, sıırıyā “sıraya” 8/2, sofrāyı 8/4, alācaz 9/45, yılındān “yılından” 15/12.

$e > ê$

e ünlüsünün yarı daralması çoklukla ya ilk hecede ya da y ünsüzünün yanında ünlüde meydana gelmektedir: êrtesi 1/2, herşeyi 1/26, şey 2/16, söylēyin 3/5, nānēyi 12/8, öylēydi 13/5, dēyişgi 16/30, senēye 17/18, êrkek 23/10, vêrdi 23/5.

o > ö

“o” zamiri Mengen ağızlarında çoklukla daralmaya uğramakta o > ö > u şeklinde bir seyir izlemektedir. Genellikle ilk hecede görülen yarı daralma o > ö > u örnekleri vardır: öndan 7/12, önu 8/18, önlara 9/16, ö 9/26, dörsa 9/49, bórada 14/11, ö 15/27, dogdör “doktor” 17/7, dövak “duvak” 19/7, uyósaña “uyusana” 23/38, yögürt 4/24.

ö > ő

ö ünlüsünü ő’ye dönüşerek daralması Mengen ağızlarında sınırlı örnekte görülmektedir. ö > ő örnekleri ilk hecede görülmektedir: öyle 17/22, örtüyollarıdı 13/7, atölyesi 13/25, öncesi 21/15.

1.1.1.8.1.7. Dar Ünlülerin Genişlemesi

“Kelime içindeki dar sıradan ı, i, u, ü ünlülerinin çeşitli nedenlerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan a, e, o, ö ünlülerine dönüşmesi olayı” (Korkmaz 2003: 227).

Mengen ağızlarında dar ünlülerin genişlemesi çok yaygın değildir, yalnızca belirli sözcüklerde i > e, ü > ö, u > o biçiminde görülür:

i > e

endim”indim” 3/9, beber “biber” 11/27, çeynedülēdi “çiğnetirlerdi” 22/14, geysimi “giysimi” 10/46, çelek “çilek” 29/41, eyi “iyi” 28/16

ü > ö

hökümetin 8/30, dömbelekli “dümbelekli”19/3

u > o

yokarı 3/7, şorda “şurada”6/18

1.1.1.8.1.8. Dar Ünlülerin Yarı Genişlemesi

Mengen ağızlarında dar ünlü “ı, i, u, ü” nün yarı genişleyerek “â, ê, ô, õ” yarı geniş ünlülere dönüşmesi şeklinde görülür. Az sayıda örnek mevcuttur:

i > ê çèynedülê “çiğnetirler” 1/6, hêç 2/8

ü > õ söylõye “söylüyor” 27/3, bõyüg 18/4, gõzel 22/30

u > ô bõriya “buraya” 2/16, Bõrsalâ “Bursalar” 28/14

ı > â tamamâ 8/4

1.1.1.8.1.9. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

“Kelimedede ön ve iç ses durumundaki düz ünlülerin çeşitli fonetik etkenlerle yuvarlak sıraya geçmeleridir” (Korkmaz 2003: 230).

Eski Türkiye Türkçesinde eski ve yeni yazı dilimizden farklı olarak birçok kelimedede yuvarlaklaşma kendini göstermektedir. Düz vokal taşıması gereken, Uygur devresinde olduğu gibi bugün de düz vokal taşıyan bazı kelimelerin yuvarlak vokalli olduğu görülüyor. Bu yuvarlaklaşma Eski Türkiye Türkçesinin en mühim fonetik hususiyetlerinden birini teşkil etmektedir (Timurtaş 2012: 27).

Mengen ağızlarında yaygın olarak görülen yuvarlaklaşma eğilimi Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklaşmayla benzerdir. Yuvarlaklaşma eğilimi Zonguldak- Bartın- Karabük ağızlarında da mevcuttur (Eren 1997: 31). “Eski Oğuz Türkçesinde görülen yuvarlaklaşma temayülü Karabük ve yöresi ağızlarında da tespit edilmiştir” (Erdem 2012: 71). “Bolu ağzı ünlülerde yuvarlaklaşma bakımından Eski Anadolu Türkçesine yakınlık gösterir” (Öztürk 2016: 43).

Yuvarlaklaşma olayı, ünlülerin ünlülere etkisiyle veya dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Mengen ağızlarında da benzer sebepler neticesinde yuvarlaklaşma eğilimi görülmektedir.

Mengen ağızlarında “eklerde yuvarlaklaşma” şu örneklerde görülmektedir:

İsimden isim yapma ekleri: **-lũ** demürlũ 23/32; **-lũk, -lug** yönelũk 1/5, şaşgunlug 10/6; **-suz** datusuz “tatsız” 4/32, zobasuzdunlā “sobasızdırlar” 28/32; **-cũġ, -cuk** ávcũġ “evcik” 9/32, ayucuk 26/27, gızılıcuk 20/10, Yakacuk’da 23/23, incecũġ 27/25, iycũġ “azıcık” 25/10, üycũk “azıcık” 26/27, ecũġ “azıcık” 26/28, acuk “azıcık” 10/48

Fiilden isim yapma ekleri: **-ġũn, -gun** kesġũn 8/3, gızgun 28/35; **-ġũ** saygu 33/30; **-uz** yālũñuzdu 7/20; **-uk, -ũk, -ũġ** bulařuġũmu 10/46, ġıruġũ çıkıġũ 23/25, uyanuġũdu 23/26, deyiřũġ 25/19, deyiřũġ 25/20

1. çokluk şahıs iyelik eki: **-mũz** mürdũmemũz 29/38, elimũzde 28/10, ġıřlıġũmu 29/30

Aitlik eki **-ku, -kũ**: yavrumunku 13/24, bununkulā 23/23, ġũnkũ 5/11

Ek-fiilin ġeniř zaman 3. teklik şahıs eki **-du**: fazladu 2/17, zobasuzdunlā “sobasızdırlar” 28/32, anlamındadu 25/28, yanındadu; 1. çokluk şahıs eki **-uz, -ũz, -uk**: insanıyuz 8/10, milletũz 8/12, bullādayuk “buralardaıyız” 10/50, ikimizũyũz 24/13

Ek-fiilin ġörülen ġeçmiř zamanı 1. çokluk şahıs eki **-du, -dũ**: beyneydũġ “bũyleydik” 7/8, iyiydũġ 3/2

Fiilden fiil yapım ekleri: **-uş**- ġaruřdu “karıştır” 2/13; **-dũ-, -du-, -dũ-** çekdũmen 3/7, birũkdũmeye 9/41, vedidũġ “verdiydik” 11/10, yetiřdũmũyoz 21/13, yapduduk 23/5, tanışdumak 25/26; **-tur-, -dur-** içittũrũlũdũ 25/19, biřũtdũrũp 25/19, çağdurulādı “çaktırırlardı” 7/16, yapdurmāya 16/17; **-ũl-, -ul-** biřirũlũ 7/10, yaturulacag 9/24

Kip ekleri: ġeniř zaman **-ur, -ũz**: tanur “tanır” 25/37, dũrũz 1/2, yazaruz 16/27, yapmıyuz “yapmayız” 20/9, bilisũñũz 29/44; ġörülen ġeçmiř zaman **-dũ**: geldũ 29/17 sũylẽdũġ 29/20, ġiddũġ 3/2, vedũġ 3/8; gelecek zaman **-cu, -cũ** okudamıycuz 17/12, yiyecũz “yiyeceġiz” 25/2, yapacuz 29/30, varacuz 10/51; istek kipi **-ũyũn** ġũtũrũyũn 31/18

Zarf-fiil ekleri: **-u -u** arayu arayu 22/15, çıkaru çıkaru 29/45

Bağlaç **ku**: diyo ku14/12, yok mu ku 23/21

Mengen ağızlarında kelime tabanında yuvarlaklaşma şu örneklerde karşımıza çıkmaktadır: gadun “kadın” 17/27, demürcü 3/1, çöşme “çeşme” 16/22, cövüz “ceviz” 10/13, büber 12/33, buba “baba” 30/1, bilezük 1/8, galduruk “kaldırık” 26/39, gaşug 4/31, gazuk yapmak “kazık atmak” 3/10, geçür- 13/35, getü- 22/8, geyün- “giyinmek” 16/21, büber 13/33, gırug “kırık” 11/24, gızılçuk 13/31, gufu “kova” 12/8, sanduk “sandık” 22/10, savduc “sağdıç” 25/17, temüz 16/22, hursuz “hırsız” 3/10, yayu “yayık” 26/36.

i > u

i ünlüsünün yuvarlaşarak u ünlüsüne dönmesi Mengen ağızlarında sık görülen bir yuvarlaklaşma olayıdır: gadun 17/27, galdırık 1/18, garuşturyaň 2/12, Ankara’dıydık 2/15, hursuzluğum 3/10, gazuk “kazık” 3/10, yaturduk 3/11, oynāduk 3/29, unlaru “onları” 3/29, gaşug “kaşık” 4/31, ayluğu “aylığı” 6/43, yapıladı 7/11, sanduğuna “sandığına” 7/15, yáluñuzdu 7/20, yapıladı 7/11, şaşgunlug 10/6, insanuz 8/10, savduc “sağduç” 25/30, furuna “fırına” 22/25.

i > ü, u

temüz 16/22, yönelük 1/5, bilezük 1/8, deyüştüdü 10/2, bişirüsün 7/24, büberi 12/7, için 9/20, bildüğün 8/39, yavrumunku 13/24

a > o, â

kanalizosyonuna 6/57, maydonoz 13/34, tovukları 10/5, toburunda “taburunda” 8/8, pâlâ “pala bezi” 7/9, dovullu 1/1, tovumuz 2/14, bobam 23/25

e > ö, ü

çöşme “çeşme” 16/22, sünüt “sünnet” 19/14, yövmiyeynen 27/16, dömür 29/1, göçürüdü “geçirilirdi” 30/5

a > u

buba 7/6, çubuk “çabuk” 25/26

1.1.1.8.1.10. Düz Ünlülerin Yarı Yuvarlaklaşması

Mengen ağızlarında düz ünlülerin yarı yuvarlaklaşması olayı a düz ünlüsünün o ünlüsüne yaklaşması ile $a > â$ şeklinde görülmektedir: toplâyo^z 1/20, sâlon 2/3, dâvul 6/14, pâlâ “pala bezi” 7/8, yâluñuzdu 7/20, tâburuna 8/22, çâmur 8/41, bâbalarımız 9/19, tâvuk 10/5, cidâğuydu “geçimsiz” 10/18.

1.1.1.8.1.11. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Mengen ağızlarında o, ö, u, ü yuvarlak ünsüzlerinin düzleşerek ı, í, i, â, a, e dönüştüğü görülmüştür. Çok sık görülen bir ses olayı değildir. Düzleşme olayında y, r, l, s, n ünsüzlerinin daraltıcı ve inceltici etkisi (Eren 1997: 32) ile Türkçede ilk heceden sonra o ve ö seslerinin bulunmayışı (Ergin 2004: 56) etkilidir. Bazı örneklerde ilk hecedeki yuvarlak o, ö ünlüsünün de düzleştiği görülmektedir.

$u > ı, í, i$

duymış “duymuş” 3/19, Bolulıydı 4/18, yımışaklığı 4/31, yımırta “yumurta” 1/14, ınları “onları” 20/13, yımurta 28/24, bızâ “buzağı” 23/16, fasilyedir 26/11

$o > â, a$

dâluydu “doluydu” 10/18, râboddan “robottan” 11/36, çâcug “çocuk” 11/18, dâmatisini “domatesini” 11/32, banya “banyo” 16/21

$ö > e$

kepiğini “köpüğünü” 4/24, nebetlerimiz “nöbetlerimiz” 25/3, berek “börek” 7/2, şeyne “şöyle” 2/4, beyne “böyle” 2/4, eyne “öyle” 2/6

$ü > i$

düştidi “düştüdü” 3/19, Atatirk’in “Atatürk’ün” 19/17, kepiğini “köpüğünü” 4/24

$o > i, e$

rôndiden “rondodan” 12/10, anjiye “anjiyo” 31/33

1.1.1.8.1.12. Yuvarlak Ünlülerin Yarı Düzleşmesi

Mengen ağızlarında yuvarlak ünlülerin yarı düzleşmesi olayı o yuvarlak ünlüsünün a ünlüsüne yaklaşması ile o > â şeklinde görülmektedir. Bu durum çoklukla şimdiki zaman ekinde ve ilk hecesinde o ünlüsü bulunan bazı sözcüklerde görülmektedir:

oturuyâdu 4/16, yagılıyâdu “yakılıyordu” 7/13, bilmiyâdum 7/14, göyâz “koyuyoruz” 23/31, âkiyâduk “ekiyorduk” 7/27, çâcug “çocuk” 11/18, dâmatisini “robottan” 11/32, râboddan “robottan” 11/36, ânlâdân “onlardan” 22/25

1.1.1.8.1.13. Alıntı Kelimelerdeki Uzun Ünlülerin Kısılması

Standart Türkiye Türkçesinde ünlüler normal uzunluktadır. Arapça ve Farsça’dan Türkiye Türkçesine geçen uzun ünlülü kelimelerin bazıları bünyesindeki uzun ünlüleri korurken bazıları uzunluklarını yitirip normal ünlüye dönüşmüştür. Mengen ağızlarında, alıntı sözcüklerdeki uzun ünlüler çoklukla korunmakla (câmiye 9/20, cezâ 9/21, imkânı 5/12) birlikte uzun ünlülerin normalleştiği örnekler de tespit edilmiştir.

mecburen 6/43, hagigi “hakiki” 5/5, sâhâtlig “saatlik” 10/17, amma 19/17, ceyran “cereyan” 4/8, asgeri “askeri” 5/2, cívarında 5/21, mahcub 6/35, bazara “pazara” 10/50, apdesli “abdestli” 13/10, kebab 15/18

1.1.1.8.1.14. Kısa Ünlülerin Daha Kısa Ünlülere Dönüşmesi

Kısa ünlü “normal ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanan ünlüdür” (Korkmaz 2003:147). Mengen ağızlarında oluşan kısa ünlüler çoklukla kişilerin konuşma biçimlerinden kaynaklanmaktadır.

a > a

daha 5/14, ağaşlarımız 29/38, sōra “sonra” 29/32, kışlincaya “kış gelinceye” 29/33

e > e, ê

êdedi “ederdi” 7/8, meselâ 15/34, yine 29/9, ediyonuz 2/19, sizlere 22/37, diyelê
23/20

i > ı

edrafını 6/60, tereyağı 23/18, varısa 19/8, aşcılarınıñ 19/15, çayıllara “çayırlara”
23/36

i > i

şindi 2/16, içine 3/2, iki 4/14, yerine 29/40, vemişlerimiş “vermişlermiş” 32/11

u > u

guyuyoz “koyuyoruz” 24/20, oludı “olurdi” 25/11, duyuvuru “duyuverir”
25/33, gidiyudu “gidiyordu” 29/40, guyuyallâ “koyuyorlar” 2/12, uşaklarım 10/51,
tutucañ 27/17

ü > ü

düğününü 26/7, kóylüler 19/7, üzülünmez 23/28, ikimizüyüz 24/13

1.1.1.8.2. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, çeşitli ses etkileri sebebiyle kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesidir (Korkmaz 2003:227). Bu durum, kelimelerin orta hecelerinde vurgunun zayıf oluşu sebebiyle ortaya çıkar. Ünlü düşmesi, ikiden fazla heceli kelimelerde orta hece ünlüsünün daralması, düşmesi ya da düşme noktasına yaklaşması şeklinde görülebilir. Mergen ağızlarında ı, i, ü dar ünlülerinin orta hecede düştüğünü gösteren örnekler vardır.

i > ø

hakkaten 1/8, içersinde 6/40, Hüseyin 10/40, geçirriz 13/33, naklolmuş 15/9, iyce
27/24, vaht 28/7, üniversde 30/5, bî ki “bir iki” 4/13

ı > ø

aşlanma “nikâh” 1/9, bacağı 17/30, gapsını “kapısını” 10/5, gaynatamınan 16/7, yanna “yanına” 28/26, zamanında 31/17, bayrammız 29/21, yatâğna 27/9, dışallara 22/19, Hacōğlu 33/1

ü > ø

önne “önüne” 6/48

Mengen ağızlarında ı, i, ü dar ünlülerinin yanı sıra a, e geniş ünlülerinin de düştüğü görülmektedir. “Bolu ağızında ne kelimesi ile kullanılan kelimelerde genellikle birleşme ve hece kaynaşması yoluyla ya da doğrudan ünlü düşmesi olayı gerçekleşmektedir. Bu durum Bolu ağızı için ayırt edici bir özellik sayılabilir” (Öztürk 2016: 50).

e > ø

netmiş “ne etmiş” 26/25, nēdiyá “ne ediyor” 26/25, nāpan “ne yapan” 10/28, nōlduğun “ne olduğun” 5/9, nōlusañ “ne olursan” 10/32, nāpacañ “ne yapacaksın” 3/6, nāpın “ne yapayım” 10/50

vercek 10/13, mákin “makine” 10/47, heyecan 26/16, eltiyâdu “eletiyordu” 28/14, buriy “buraya” 33/24

a > ø

tah “daha” 13/23, olcak 21/14, gayınna “kayınana” 22/8, ırmazanda 29/18, burları 4/20, babannesı 13/17, babannem 10/8, neypacañ 29/18, gayınnadan 1/7, lahne “lahana” 2/16, burlāda 1/25

Standart Türkiye Türkçesinde genellikle düşen dar ünlülerin Mengen ağızlarında düşmeyerek orta hecede aynen kaldığı örnekler de mevcuttur: sabır et 10/49, şekili 11/28, vakıtnıñ 11/37, iziniyenen 13/29, resimimi 17/35, izine 23/22, hapise 31/5, gayınım 13/28

1.1.1.8.3. Ünlü Türemesi

“Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı nedenlerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayıdır” (Korkmaz 2003: 229). Mengen ağızlarında ünlü türemesinin görüldüğü örneklerde e, i, ı, ü ünlülerinin türediği tespit edilmiştir:

segizen dört 17/1, amıcam 19/17, doguzan 3/27

“r sesi Türkçede kelime başında bulunmaz. Türkçenin kelime başında r’yi sevmemesi yüzünden halk dilinde r ile başlayan yabancı asıllı kelimelerin başına bir vokal getirilir” (Ergin 2004, 61). Bu durum Mengen ağızlarında da görülmektedir:

irenşberliğinen 10/34, ereçel 29/33, iresim 30/15, ırmazanda 29/18

Yabancı dillerden dilimize geçmiş bazı sözcüklerde Türkçenin yapısına uygun olmayan çift ünsüzler de ünlü türemesine yol açmaktadır (Öztürk 2016: 51):

tiren “tren” 32/20, gırizi “krizi” 31/29, filim 31/20, sömestire 30/10, moderen 16/19, sesegadan “SSK’dan” 5/4, sīdiden “cdden” 5/16, pılasdig 9/33, elektironig 9/36, sitresden 13/20, tırafık 19/19, tıradör 21/14, podura 23/40, gırıbe mırıbe 26/35

1.1.2. Ünsüzler ve Özellikleri

Tablo 1.2: Mengen Ağızlarında Ünsüzler

Boğumlanma Tarzı → Boğumlanma Yeri ↓	Süreksiz Patlayıcı		Sızıcı		Sürekli	Akıcı
	Tonlu	Tonsuz	Tonlu	Tonsuz	Burun Geniz	Ağız
Dudak	b	p			m	
Diş- Dudak			v	f		
Diş	d	t	z	s	n	
Diş- Damak	c	ç	j	ş		
Ön Damak	k ğ	g k	ğ			l í r y
Orta Damak	ğ	k				
Art Damak	k	g		h	ñ	
Gırtlak				h		

ğ ğünde 19/2, ğótürür 19/7, ğöre 20/8, ğoşdü 23/3, ğóve “göğ” 23/30

k hókümet 23/4, óküzlē 23/13, kóyüñ 23/16, giddúk 3/2

- k** nikah 20/3, bekarlık 5/6, sanatkarıdı 9/5, kar 9/25, imkanlar 9/31
- ğ** cingana “çingeneye” 10/12, gavur 10/36
- ı** mahallede 6/11, hālā 10/7, hālleder 31/2
- ñ** eñ soñuñda 3/15, gañser 3/23, sañkı 4/1, eveliñ 4/3, dañ dese 5/6, tañgır tuñgur 5/8, doñuz 6/12, goñşılā “komşular” 7/1, eñse 8/9, biñ 8/12, yeñiñden 8/30, yeñmiş 14/29, baña 16/17, deriñ “derin” 17/22, yañkı “yanki” 23/3, dúñür “dünür” 7/20, düñya 9/43, çeñizini 22/15, goñservimizi 29/44
- h** muh̄darlıgım 31/17, yoñ 33/16, aḥşamları 13/9, ḥalka 14/2, yoḥsa 15/7 baḥardım “bakardım” 18/8, olaraḥ 18/8
- c** aşcılarınıñ 19/15
- d** büyüddü 3/20, şimdi 8/32, işde 24/12, burda 32/7, toplandı 33/37
- f** çift 22/11
- g** asgerlig 32/15
- ğ** doğası “duası” 1/4, doğul “davul” 2/3, toğuklu “tavuklu” 2/11, diğil 3/27, yuğurusuñ “yoğurursun” 22/28, bişürçüğüñ “pişireceğın” 22/30, ekmēge 23/19, etēğimiz 25/18, duvağının 25/23, iniğini 26/26, āğaşlarımız 29/38, ağalara 30/3, buğası “burası” 30/11, anlıycığın 30/20
- h** ilāhadcı 30/30, herife 32/5, her 33/8, daha 5/14, veyāhud 8/3, hemen 18/11, Allah’ıñ 22/12, hambara “ambara” 23/13, sehet “saat” 23/7, tarhanı “tarhana” 24/17, mahallede 30/11
- k** deyişiklik 27/10, yok 20/13
- l** galgdı “kalktı” 20/15, giyellerimiş “giyerlermiş” 21/11, vallā 21/13, çayıllara 23/36, gidiyollā 24/14, meselā 15/8, kóylüler 19/7
- m** hoşmenim 28/25, mı 33/37
- n** unundan 4/30, genç 6/39, ānlādān “onlardan” 22/25, tencereden 22/34, sünned 23/11, yanında 23/16, sonra 24/7, gelin 24/13, hamur işinin 26/22, zobasuzdunlā “sobasızdırlar” 28/32, biliyon 33/10
- r** yapıyor 6/20, gelseler 6/38, yapallar 8/38, varlar 19/4, gadar 20/12, Atātürk 23/28, makārınıy 29/31, üniversde 30/15, her 29/30
- t** Ustanbul’a 22/35
- v** dovul 23/11, tovuklarımıza 26/46

- y** şey 29/8, kışlınca “kış gelinceye” 29/33, gidiyudu “gidiyordu” 29/40, biliyim 33/36, böyle 6/6, olmıyınca 8/6
- z** zulgánderi “üvendre” 23/31

1.1.2.1. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

1.1.2.1.1 Ünsüz Değişimleri

1.1.2.1.1.1. Tonlulaşma

Tonsuz p, ç, t, k gibi ünsüzler ile biten kelimelerin sonuna ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde kelime sonundaki tonsuz sert ünsüzlerin yumuşayarak tonlu b, c, d, g, ğ ünsüzlerine dönüşmesi olayıdır (Korkmaz 2003: 215). “Bu değişimin sebebi sedasız konsonantı iki yanındaki vokallerin seda bakımından kendine benzetmeleridir” (Ergin 2004: 63).

Mengen ağızlarında rastlanan bazı örneklerde standart Türkiye Türkçesinde görülen tonsuzlaşma olayının aksine bazı ekler sözcüklere eklenirken kendi orijinal hallerinde bulunan tonlu sesleri muhafaza etmektedirler: aşçı 6/3, genişçe 6/60, gapatdılar 9/3, dişcileriñ 14/10, ağaçdan 14/17, ateşde 14/21, yerleşdir 15/4, kebapcılığı 15/8, dışdan 17/12, yemekci 19/5, cıfci “jip şoförü” 31/14.

$k > g, \text{ğ}$

“Eski Türkçede kelime başında g sesi yoktu. Eski Türkçede k ile başlayan bazı kelimeler Batı Türkçesine geçerken başlarındaki k’yi g’ye çevirmişlerdir. Baştaki bazı k’lerin Batı Türkçesinde g olması Batı Türkçesinin bütün sahalarında hep aynı olmamıştır. Umumiyetle ağızlar bu hususta İstanbul Türkçesinden daha ileri gitmişler ve edebi dilde k ile başlayan bir kısım kelimeleri g’ye çevirmişlerdir” (Ergin 2004: 86).

Mengen ağızlarında kelime başında $k > g$ değişimi ve kelime ortasında $k > g, \text{ğ}$ değişimi yaygın; kelime sonunda $k > g$ değişimi ise seyrek görülen bir ünsüz değişimidir.

gadınlara 1/5, gonusma 1/7, gurnaz 14/32, gumaş 1/6, gına “kına” 1/10, gullanıp 15/27, gopgocaman 18/10, gargadan 15/2, gışları 20/2, guşburnu 20/9, Gırıggale’deydi 29/12

esgiden 1/3, agmaz 6/53, ayaggabıları 14/23, daggada “dakikada” 4/15, asgeri “askerî” 5/2, hāgigi “hakiki” 5/5, sogagdan 6/34, başga 15/2, karagol 15/13, müsaggâyı 15/21, dogdör 17/7, nagışlı 22/2, fagat 20/9, çocuğluğuma 17/5, yoğudu 1/8, çoğudu 11/25, oluğa 6/14, doguzan 3/27, halışga “erişte” 16/27, bagmadı 17/11, ogudamadı 30/14

duvag 1/2, yemeg 17/18, yog 17/13, bebeg 16/20, böyüg “büyük” 18/4, balıg 18/9, artıg 20/5, yazlıg 22/36, beyüğ “büyük” 24/24, emeg 30/5, çog 32/7, yâyug “yayık” 33/25

t > d

Eski Türkçede kelime başlarında d sesi bulunmamaktadır. Eski Türkçede t ile başlayan sözcüklerin büyük bir kısmı Eski Anadolu Türkçesinde d’ye dönmüştür. t > d değişimi ile d’ye dönen kelimelerin bir kısmı Eski Anadolu Türkçesi devresinden sonra tekrar t’ye dönmüş, bir kısmı d’li biçimde kalmışlardır (Ergin 2004:91). Bugün t > d meselesinde standart Türkiye Türkçesi ile Anadolu ağızları arasında farklılıklar görülmektedir (Timurtaş 2012:57). Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik bir özelliği olan kelime başında t > d değişimi Mengen ağızlarında varlığını korumakta ve bu tonluluşma olayı sıklıkla görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde kelime içinde görülen t > d tonlulaşması Mengen ağızlarında da görülmektedir. Öyle ki bulunma ve ayrılma hâl ekinde, bazı fiil yapma eklerinde ve görülen geçmiş zaman ekinde ünsüz uyumuna aykırı olarak d’li şekillerin tercih edildiği görülür: dabakda “tabakta” 23/39, tarafda 32/2, gurbetde 27/17, yoğurtdan 27/24, ağaçdan 14/17, bişütdürüp “pişirtitip” 25/19, garuşdur “karıştır” 7/26, çekdümen “çektirmem” 3/7, gonusduñ 9/21, giddük 3/2, yapdudulā 23/22, etdilē 3/3.

Zonguldak ve yöresi ağızlarında t > d değişmesi kelime başı, ortasında yaygın; kelime sonunda ise seyrek görülür (Eren 1997: 36). Bolu ağızında (Öztürk 2016: 56) ve

Karabük ağzında (Erdem 2012: 87, 90) $t > d$ değişmesi yaygın olarak görülmektedir. Mengen ağızlarında da $t > d$ değişmesi kelime başı ve ortasında sık görülür. Kelime sonunda ise bu değişime birkaç örnekte rastlanmıştır.

dakıldı 1/5, dartıyallā 23/19, dülbende “tülbente” 23/42, dutar “tutar” 6/13, dudduğunu “tuttuğunu” 9/26, dadlı “tatlı” 11/15, dakıları 1/7, dene “tane” 2/15, dereyağı 30/28, dutmuş “tutmuş” 4/12

yedmiş 6/54, işde 1/5, dağuddurudu 1/8, gösderme 1/10, bitdikden 1/14, hafda 1/16, padadis 2/11, yadduk “yattık” 4/10, baddaniye 4/13, akdörümüzüdü 5/14, devledlim 15/6, hadda “hatta” 19/11, dosdudu 25/32, besdil “pestil” 29/38, südünen “sütle” 4/27

damad 1/11, gid 2/3, eved 24/4, itaad 25/14, hizmed 25/20, kağıd 29/15, dad “tat” 29/46, maksad 30/5

$p > b$

“Bolu ağzında $p > b$ değişmesi ön, iç ve son seslerde görülmektedir” (Öztürk 2016: 57). Mengen ağızlarında da durum böyledir. Son seslerde görülen $p > b$ değişmesi çoklukla alınma kelimelerde ve -ıp, -ip zarf fiil ekinin tonlulaşması sonucunda görülmektedir.

bazara 10/50, bazartesi 10/50, besdil “pestil” 29/38, betmezini “pekmezini” 26/28, bek “pek” 33/24

Adabazarı’nda 6/1, dolabdan 11/29, bişirriz 16/29, diplomam 17/33, debremi 23/1, yabmag “yapmak” 8/30, kerbicinen “kerpiçle” 8/39, cebinde 9/30, dibinde 22/20, yabacığım “yapacağım” 16/17

heb “hep” 8/33, ahşab 9/11, harb 14/13, harab 15/32, mahcub 6/35, gidib 8/24, oyalanıb 9/13, hazıllanıb 10/21

s > z

Mengen ağızlarında kelime başında yaygın görülen s > z değişmesi, iç seste bazı örneklerde görülmektedir.

zoba “soba” 3/32, zabah “”sabah” 13/13, zıçagda “sıcakta” 12/15, zarhoşluğunun “sarhoşlukla” 31/33, zalatalıktan “salatalıktan” 29/28, zobasuzdunlā “sobasızdırlar” 28/32, iflaz 31/24, zofra “sofra” 6/23, zürēdi “sürerdi” 7/8, zōra “sonra” 8/26, zarfēdiyusuñ 15/36

doguzan 3/27, sekzen 3/27, dokzan 3/27

f > v

“Türkçedeki f sesinin kaynağı v, ğ sesleri olduğundan f > v tonlulaşması aslında kelimelerin aslı şeklini koruduklarının bir işaretidir” (Öztürk 2016: 57). Mengen ağızlarında da bu değişme çoklukla alınma sözcüklerde iç seste görülmektedir: havta 5/10, misávir 5/17, mutvak 14/1, çóvörlüg “şoförlük” 32/19.

ç > c

Bazı kelimelerin ön, iç ve son seslerinde ç ünsüzü tonlulaşarak c olmaktadır: hic 2/14, ağac 8/37, bahce 2/15, cizdilē “çizdiler” 3/13, saracoğlu 6/1, kepce 6/50, piricinen 12/14

1.1.2.1.1.2. Tonsuzlaşma

Mengen ağızlarında tonsuzlaşma, tonlulaşma kadar yaygın görülen bir ses olayı değildir. Genellikle tonlu “v, b, d, z, g, c” seslerinde tonsuzlaşma görülür.

v > f

Mengen ağızlarında v > f değişmesiyle oluşan tonsuzlaşma kelime başı, ortası ve sonunda yaygın olmamakla birlikte aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

fallā 24/21, mahfetti15/33, sayfan “baraka” 4/10, gufuya “kovaya” 12/8, çufalını 13/32, páhlifan “pehlivan” 14/28, baklafı “baklava” 22/22, tásfiye 14/24, pilaf 2/11

$b > p$

Mengen ağızlarında $b > p$ değişmesi kelime başı ve ortasında görülür: pazlama 13/30, purçak 23/33, püsgevüt “bisküvi” 2/21, pempe 3/12, faprikası 6/8, áptesligleri “abdestlikleri” 10/39, Kıprıs’a 11/39

$d > t$

Mengen ağızlarında yaygın görülen $t > d$ tonlulaşmasına rağmen $d > t$ tonsuzlaşmasının görüldüğü örnekler de mevcuttur. Standart Türkiye Türkçesinde tonlu olan bazı sözcüklerin Mengen ağızlarında tonsuz şekillerine rastlanmıştır. Kelime ön ve iç sesinde rastlanır:

taha 23/14, tefa 14/33, tamak 15/24, tetbir 26/5, gatın “kadın” 21/7, aptest 22/19

$z > s$

Mengen ağızlarında kelime ön ve iç sesinde meydana gelen $z > s$ değişmesi seyrek görülen bir ses olayıdır: sâte “zaten” 3/19, saman 3/30, siyâfet 8/20, hasır “hazır” 24/21

$c > \text{ç}$

Bu tonsuzlaşma olayına sadece bir örnekte rastlanmaktadır: eylençe 19/3.

$v > h$

Bu değişme sadece bir örnekle sınırlıdır: máhrumu “mevhumu” 31/26

1.1.2.1.1.3. Süreklileşme

Sürekli ünsüzler, sızma ve akma hareketleri sonucunda belli bir süreye yayılarak çıkan ünsüzlerdir. Bu sızıcı ve akıcı ünsüzlerin patlayıcı ünsüzlere dönüşmesi süreklileşme olayıdır. Mengen ağızlarında en sık rastlanan süreklileşme $\text{ç} > \text{ş}$ değişmesi şeklinde görülür.

$\text{ç} > \text{ş}$

“Karabük ve yöresi ağızlarında olan bu değişim, kelime içinde hece sonunda sızıcı ya da patlayıcı bir ünsüzden önce meydana gelir” (Erdem 2012: 94). Bolu

ağızlarında da örnekleri vardır (Öztürk 2016: 59). Mengen ağızlarında da $\text{ç} > \text{ş}$ değişmesi pek yaygın olmamakla birlikte kelime iç seslerinde hece sonlarında meydana gelmektedir.

gaşdım “kaçtım” 19/10, geşdi “geçti” 3/30, ğoşdü “göçtü” 4/9, hiş 23/26, gençler 6/3, úş “üç” 8/25, işden 8/42, irenşberliğinen “rençberlikle” 10/34, ağaşlarımız 29/38

$k > h$

Eski Anadolu Türkçesinde yaygın görülen $k > h$ değişimi Osmanlı sahasında k’ya Azeri sahasında h’ya dönmüştür (Ergin 2004: 89). Karabük ve yöresi ağızlarında (Erdem 2012: 94) ve Zonguldak ve yöresi ağızlarında (Eren 1997: 38) yaygın bir sızıcılaşma olayıdır. “Bolu ağzında hem k’lı hem de h’lı örnekleri mevcuttur” (Öztürk 2016: 59). Mengen ağızlarında da k’lı biçimlerine de rastladığımız şu örnekler mevcuttur:

baħıya “bakıyor” 26/28, yoħ 15/23, baħardım “bakardım” 18/8, olaraħ 18/8, muħdarlığım 31/17, aħşamları 13/9, ħalka 14/2, yoħsa 15/7, vaħt “vakit” 28/7

$p > f$

Bu ses değişimi tek örnekte karşımıza çıkar: cif 12/3, cifci “jip şoförü” 31/14

$k > m$ yümsek “yüksek” 10/31

$g > ğ$ búğün “bugün” 17/31

1.1.2.1.1.4. Akıcı Seslerin Sızıcılaşması

Sürekli (akıcı, sızıcı) seslerin kendi aralarında değişmesidir. Mengen ağızlarında fazla örneği bulunmamakta, sadece birkaç örnekte görülmektedir.

$l > s$ assında “aslında” 25/16, 20/14

$l > ş$ gışşığımızı “kışlığımızı” 29/30

$n > ğ$ dúğürleri “dünürlerimizi” 5/12

$n > h$ nankisini “hangisi” 1/18

1.1.2.1.1.5. Sızıcı Seslerin Akıcılaşması

Sızıcı ğ, g, h, v seslerinin akıcılaşarak y, m, ñ olması sonucu meydana gelen ses olayıdır. Akıcılaşma çoklukla y sesine dönüşme ile oluşur.

ğ > y

Eski Türkçede birinci hece veya tek heceli kelime sonunda bulunan g'ler Batı Türkçesinin son devirlerinde, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde ğ'ye bugün ise y'ye çevrilmiştir (Ergin 2004: 86).

Eski Türkçenin iç ve son seslerindeki g sesleri Oğuz Türkçesinin Anadolu sahasında ğ ve y seslerine dönmektedir. Bu değişme Zonguldak ve yöresinde (Eren 1997: 39) olduğu gibi Mengen ağızlarında da yaygın bir şekilde görülür.

Bugün standart Türkiye Türkçesinde iç seste bulunan ğ'ler Mengen ağızlarında çoklukla y'ye çevrilmiştir:

Eylenti “eğlence” 24/11, örneğin 25/3, çiyne 25/12, deyüşük 25/20, deymeden 25/23, eyer “eğer” 25/27, eylence 1/5, beyendilē 11/3, çiyini “çiğini” 2/12, diyil “değil” 3/28, buyday 4/27, iyniyen “iğneyle” 8/45, ekmeyiyen 10/17, dáymiş “değmiş” 10/43, deyirmenci 18/1, diyişen “değişen” 24/6

h > y

Alınma yoluyla Türkiye Türkçesine girmiş olan şu iki örnekte h > y değişmesi görülmektedir: āyengimiz 8/13, nasiyatlē 25/33

g > y böyün “bugün” 16/15

ğ > ñ uñurlamış “uğurlamış” 15/19

v > m mesaire “vesaire” 20/10

1.1.2.1.1.6. Sızıcı Sesler Arasında Değişme

Mengen ağızlarında tespit edilen sızıcı sesler arası değişmeler şöyledir:

ğ > v

g > v değişimi Oğuz lehçelerinde yer yer görülmekle birlikte bugüne kadar gelen bir kural olmamıştır. Bu ses olayını Türk dilinde kurallı bir şekilde sürdüren Kıpçak lehçeleridir (Korkmaz 1994a:3). Bartın, Zonguldak, Karabük yörelerinde belirgin olarak görülmektedir (Eren 1997: 40). Bolu ağzında da ğ > v değişimi mevcuttur (Öztürk 2016: 60).

Mengen ağızlarında yalnızca şu örneklerle rastlanmıştır: savducu 25/17, sovan 7/24, ğóve “göğē” 23/30, üvút “öğüt” 27/21

v > ğ

ğ > v değişiminin aksine v > ğ değişimine de iki örnekte rastlanmaktadır. Bu iki sözcükteki v > ğ değişimi yalnızca belli kişilerin konuşmalarında kalmamış, Mengen ağızlarında yaygınlaşmıştır:

doğullu 2/1, toğuklu 2/11, doğunlar “davullar” 19/1, savduc “sağdıç” 25/17

s > ş herkiş “herkes” 16/8

ş > s kısesinden 8/37

ş > h ahcılığım 6/2

h > ş meşşur 20/6

1.1.2.1.1.7. Akıcı Sesler Arasında Değişme

Mengen ağızlarında tespit edilen akıcı sesler arası değişimler şöyledir:

r > l

Mengen ağızlarında r > l değişmesi çoklukla benzeşme sonucunda oluşmaktadır. Geniş ve şimdiki zaman kip eki ile bazı kelimelerin son sesinde bulunan r, kendisinden sonra gelen çokluk eki (-ler,-lar) ve isim yapım eki -lū ekinde gerileyici benzeşerek -l sesine dönmektedir. rl > ll gerileyici benzeşmesi yörede yaygın biçimde görülür:

yapallā 2/1, seçellē 1/6, gidiyallā 2/6, bullāda “buralarda” 2/1, şullāda “şuralarda” 2/15, yeller “yerler” 6/32, ayalladım “ayarladım” 10/30, tallarımız

“tarlalarımız” 10/35, doktollara 14/10, duvallara 14/11, tüllü “türlü” 22/11, dışallara 22/19, sığıllara “sığırlara” 23/27, yellerinde “yerlerinde” 27/10, nellerinde “nerelerinde” 23/21, çayıllara 23/36

Bunun dışında $r > l$ değişmesi Zonguldak yöresi ağızlarında olduğu gibi Mengen ağızlarında da yaygın görülen bir değişme değildir:

gorkalak “korkarak” 6/61, bilâderime 14/21, vesayle 15/12, diyelekden 22/14, bulda “burada” 23/21

$l > r$

Mengen ağızlarında yaygın görülen $r > l$ değişmesinin aksine $l > r$ değişimine de birkaç örnekte rastlanmaktadır:

fıran “fılan” 6/11, birfiil 9/4, erhamdülillâh 9/48, arınlarını “alınlarını” 16/20

$l > n$

Bu ünsüz değişimi Mengen ağızlarında çoklukla gerileyici benzeşme biçiminde ortaya çıkmıştır. Bunun dışında kalan tek örnek “doğanlar 19/1 (davullar)” dır:

yannızca 25/9, annıycîñ “anlayacağıñ” 2/5, eyne “öyle” 3/8, beyne “böyle” 2/13, şeyne “şöyle” 2/3

$n > l$

Bu ünsüz değişimi de Mengen ağızlarında çoklukla gerileyici benzeşme biçiminde ortaya çıkmıştır: oylallâdı “oynarlardı” 2/7, samallığ 16/22.

Bunun dışında şu örneklerde $n > l$ değişimi görülür: filcan “fıncan” 28/12, dülē “tüner” 23/35

$n > m$

filâm 2/6, böğürtlem 13/31, İstanbul’da 24/8

$l > m$

çamkalanınca 4/18, yommak “yolmak” 23/33

- y > l allarında “aylarında” 4/26
 m > ñ çóñēdi “çömelirdi” 25/14
 m > n şindi 1/15
 r > y tahsildayıydı “tahsildarıydı” 19/16
 r > n hoşmenim “höşmerim” 22/24
 r > y öyniyin “örneğin” 25/11

1.1.2.1.1.8. Süreksizleşme

Sürekli (sızıcı, akıcı) seslerin süreksiz (patlayıcı) ünsüzlere dönmesi olayıdır. Zonguldak (Eren 1997: 39), Karabük (Erdem 2012: 99), Bolu (Öztürk 2016: 61) ağızlarında olduğu gibi Mengen ağızlarında da süreksizleşme örneklerine sık rastlanmaz.

ş > ç, c çeylē “şeyler” 29/22, uçaklā “uşaklar” 29/9, çóvörlüg “şoförlük” 32/19, accılığı “aşçılığı” 6/12

- j > c cip “jip” 1/13, candarma 8/11, cıfci “jip şoförü” 31/14
 n > d yadlarına “yanlarında” 11/24
 s > c meccid 17/19
 h > g mugdarları 33/2
 y > g gine 24/22
 h > k kanımı “hanımı” 4/19

1.1.2.1.2. Ünsüz Düşmesi

“Kelime içinde (bir ünsüzden önce), kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste r, n, l, f gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile y, g, ğ, k, h gibi sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır” (Korkmaz 2003: 231). Bolu ağızında akıcı r, l, y, n; sızıcı h, ğ, z, f, v sesleri ve süreksiz t, d, k seslerinin iç ve son seslerde düştüğü görülmektedir (Öztürk 2016: 61). Mengen ağızlarında ise r, n, l, y, v, ğ, z, f, g, h, k, t ünsüzlerinin düştüğü örnekler görmek mümkündür.

$r > \emptyset$

“ r ünsüzünün teşekkülü sırasında serbest olan dil ucu titreşir. Bu ünsüzün kolay düşebilir bir ses oluşu, onun titreşim ve akıcı bir ünsüz oluşundan kaynaklanmaktadır” (Karahana 2011a: 129).

İç ve son seste akıcı r sesinin düşmesi olayı Zonguldak (Eren 1997: 43), Bolu (Öztürk 2016: 61), Bartın (Korkmaz 1994a: 21), Karabük (Erdem 2012: 108,109) ağızlarında olduğu gibi Mengen ağızlarında da yaygın olarak görülmektedir.

İç seste:

Kelimelerde: vedi “verdi” 6/43, edivēcüz “edivereceğiz” 11/20, çağırız “çağırırız” 12/1, gānında “karnında” 17/30, yaptıdı “yaptırdı” 19/14, getidim “getirdim” 19/14, oturturulādı “oturtururlardı” 25/13, ünivesdeyi 13/23.

Şimdiki zaman ekinde: giriyan “giriyorum” 2/1, bilmiyom 1/15, isdiyosuñ 1/18, istiyāz 22/12, kakıyāz “kakıyoruz” 23/31.

-dü-, -di- fiilden fiil yapım ekinde: çekdümen “çektirmem” 3/7, birükdümeye “biriktirmeye” 9/41.

Çokluk ekinde: atlāda 22/1.

Son seste:

Kelimelerde: bi 1/2, gada “kadar” 2/10.

Çokluk ekinde: kadınlā 1/5, ahcılā 16/2, çoçuglā 16/19, taşlā 18/2.

Ek eylem 3. teklik şahıs ekinde: fazladu 2/17, anlamındadu 25/28, yanındadu 3/19.

Ek eylem 3. çokluk şahıs ekinde: iyilē 3/22, zobasuzdunlā “sobasızdırlar” 28/32.

Şimdiki zaman ekinde: oluyā 1/26.

Geniş zaman 3. teklik şahıs ekinde: toplanu 1/5, çıkā 1/7, takduru “taktırır” 1/7.

3. çokluk şahıs ekinde: galsalā 6/38, ettilē 10/28.

$h > \emptyset$

Mengen ağızlarında h sesi çoklukla iç seste düşmektedir. Düşmenin olduğu hecedeki ünlü bazen uzun ünlüye dönüşmektedir.

İç seste: rāmedli “rahmetli” 8/27, herangi 8/15, gāfeye “kahveye” 7/15, síhati 6/37, Gülāni’ye 5/2, meşurdur 18/10, velāsılı 6/7, sabālin “sabahleyin” 4/18, metetmek “methetmek” 31/37, meşür 30/26, gavaltı “kahvaltı” 28/26, bāçamız “bahçemiz” 29/29.

Son seste: mamāfi 20/3.

$n > \emptyset$

Genellikle iç seste n düşmesi görülmektedir. Alıntı bir kelime olan “sünnet” sözcüğünün süned 2/8 biçiminde kullanımı yörede yaygındır.

İç seste: sōra 1/4, ireşberligden “rençberlik” 10/46, piricinen “pirinçle” 12/14, reçberlig “rençberlik” 23/19, işallah 15/14, gayınamgil “kaynanamgil” 7/17, geç “genç” 13/18, geş “genç” 22/3, sā “sana” 8/9.

Son seste: sâte “zaten” 3/19, zātı “zaten” 10/40, geli “gelin” 23/22.

$l > \emptyset$

Bolu ağzında (Öztürk 2016: 62) yaygın olarak görülen bu ses olayı Mengen ağızlarında da çoklukla iç seste görülür.

İç seste: atmış “altmış” 8/26, ānaşılmiyo “anlaşımıyor” 5/9, gısamaz “kısalmaz” 31/34, evēki 12/6, asfata “asfalta” 10/31, āmaya “almaya” 19/5, kaktı “kalktı” 4/1, at “alt” 4/7, gākın “kalkın” 19/10, atlı “altlı” 10/39, bāzamaç 29/1, gēse “gelse” 28/31.

Son seste: nası 3/29, ge “gel” 26/50.

$y > \emptyset$

Çoklukla iç seste meydana gelen bir hadisedir. Kelime başında yalnızca bir örnekte görülür: “apılırdı 9/18”. “şey” sözcüğünün etmek yardımcı fiiliyle kullanımında y düşmesi sonucu hece kaynaşması da yaygın bir ses olayıdır: şēdeni “şey edeni” 6/15, şēttiğin 6/16, şēdiyāsañ 16/30, şētdūğūñ 16/11.

İç seste: neapacaksın 6/9, müdü 1/13, mıdı 8/15, ölelikle 6/3, mobiláciyım 19/15, televizona 17/35, goduñ “koydun” 3/4 .

Son seste: ŧi “ŧey” 13/13.

$k > \emptyset$

İç ve son seste görölen bir hadisedir.

İç seste: cıvıcak 26/43, bebeleri 16/20, āŧam “akŧam” 9/34, ēŧidisün “ekŧidirsın” 26/34, ēŧir 22/28, ālina ermez “aklın ermez” 31/26.

Son seste: muhaka “muhakkak” 16/6, anca 3/30, duva “duvak” 25/29.

$t > \emptyset$

s ünsüzüyle t ünsüzünün yan yana geldiği bazı örneklere t ünsüzünün düŧtüđu görölmektedir. Son seste daha sık görölür.

İç seste: çıflığı 18/2, rahasızlandım 5/2.

Son seste: abdes 9/27, üs “üst” 6/58, ús üst” 4/10, ekseriyá “ekseriyet” 18/2, dürüs “dürüst” 20/13.

$v > \emptyset$

uruveriyá “vuruveriyor” 10/39, evelā 2/1, cıvcımız “cıvcivimiz” 26/47

$ğ > \emptyset$

tovūmuz 2/14, kópimiz “köpeğimiz” 2/14, dōrusu “doğrusu” 33/19

$z > \emptyset$ gı “kız” 1/13

$f > \emptyset$ çit “çift” 10/1

$g > \emptyset$ Etemesüt “Etimesgut” 8/22

$m > \emptyset$ hōŧmerimiz “hōŧmerimiz” 26/14

1.1.2.1.2.1. Tekleŧme

“Dilimize Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden geçmiş bazı sözlerin iç seslerindeki çift ünsüzlerin tekleŧmesi olayıdır” (Korkmaz 2003: 210).

Mengen ağızlarında tekleşme olayı şu örneklerde görülmektedir: eveli 10/3, kere 10/14, ama 14/20, sūnet 16/18, hak 29/14, táásüf éderim 31/23, Sıhiye’de 9/1, síhati 6/37

Yöre ağızında çoklukla tekleşmiş hallerine rastladığımız alıntı kelimelerin çift ünsüzlü hallerine rastlamak da mümkündür: evveli 28/1, ámmá 26/41, amma 27/22, sūnnedinen 28/24

1.1.2.1.2.2. Hece Kaynaşması

Bir kelimedede yan yana bulunan iki veya daha çok hecedeki seslerin yahut yan yana bulunan iki kelimededen birincinin son sesi ile ikincinin ön sesinin birleşip kaynaşması olayıdır (Korkmaz 2003: 116). Aşınmaya ve düşmeye elverişli ünsüzlerin erimesi sonucu ortaya çıkan hece kaynaşması Mengen ağızlarında da görülür. Ünsüzün erimesinden sonra yan yana gelen ünlüler tekleşir, böylece hece sayısında azalma olur ve hece kaynaşması meydana gelir. Mengen ağızlarında y, ğ, h, k, l, n, z, d, r, c, m ünsüzlerinde görülen hece kaynaşması olayı Bolu ağızında (Öztürk 2016: 64) olduğu gibi Mengen ağızlarında da ikincil uzunlukların ortaya çıkma sebeplerdendir.

y erimesiyle: atöllerı “atölyeleri” 19/20, ezitlê “eziyetler” 31/28, olminca 1/24, yetişm̄ince 1/25, söyl̄im 30/22, ȳicez 6/22, şēdeni “şey edeni” 6/15, şēttiğın 6/16, olminca 17/34, , nēpāsañ 27/22, bi şü “bir şey” 22/10, şēdeceñ 7/17, nāpacañ 3/6, şēdiyāsañ 16/30, şēparlar 19/11, nēápām “ne yapayım” 25/2, nāpan 10/28, gonusmınan “konuşmayla” 16/13, gorlādı “koyarlardı” 13/11, gorsuñ 1/21, şēdiyó 6/12, de “diye” 8/16, burı “buraya” 8/17

ğ erimesiyle: yem̄ini “yemeğini” 1/12, yüks̄idi “yüksekti” 6/61, ocā “ocağa” 28/34, gışl̄ımız 29/28, ocāmız ocağımız” 28/34, buzām “buzağım” 30/22, yem̄eni 5/20, beyā “bayağı” 17/15, anlıyc̄iñ 31/9, bīb̄imizi “bebeğimiz” 24/7, yapacūz “yapacağız” 22/27, di mi “değil mi?” 2/10

l erimesiyle: gozağa “kozalağa” 13/32, emiği “emekliliği” 29/14, mesā “mesela” 14/20, gelik “gelinlik” 28/19, kalabaydı “kalabalıktı” 10/4, di mi “değil mi?” 2/10

h erimesiyle: sabālin 4/18, tā “daha” 3/15, gavaltı “kahvaltı” 28/26, māfoluyo 15/37

n erimesiyle: gelik “gelinlik” 28/19, kerpedinen 14/10, gayınca “kaynayınca” 22/26

k erimesiyle: vāt “vakit” 11/21, kalabaydı “kalabalıktı” 10/4, galdura “kaldırığa” 4/28

z erimesiyle: ācug “azıcık” 10/19, acık “azıcık” 13/33

d erimesiyle: “nēcen ne edeceksin” 18/12, šīm “şimdi” 3/10

r erimesiyle: deymende “değirmende” 4/23

c erimesiyle: çoklā “çocuklar” 29/15, sāde “sadece” 7/26

1.1.2.1.2.3. Hece Düşmesi

“Bir kelimede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayıdır” (Korkmaz 2003: 116).

Mengen ağızlarında hece düşmesi r sesinin eriyip kaybolmasıyla ortaya çıkar: talarımız “tarlalarımızı” 10/35, bōrddürüz “hafif haşlarız” 12/14, vōrüz “veririz” 7/23, vōrlēdi 13/12, ġūldū “gürüldedi” 4/3, ġōzlemizi “gözlememizi” 29/30

1.1.2.1.2.4. Düşmeye Yakın Ünsüzler

y, ġ, h, g, k, v, f gibi ünsüzler aşınmaya ve düşmeye elverişli ünsüzlerdir (Eren 1997:46). Mengen ağızlarında çoklukla kişilerin hususi konuşma özellikleri ve y, ġ, h, g, k, v, f gibi ünsüzlerin düşmeye eğilimli olmaları sebebiyle bu ünsüzler güç kaybederek düşme noktasına yaklaşmaktadırlar.

h > h

herife 32/5, her 29/30, ilāhadcı 30/30, tarhını “tarhana” 24/17, hambara “ambara” 23/13, hemen 18/11, hem 22/16, Allah’ın 22/12, sehet “saat” 23/27, veyāhud 8/3

$r > r$

yapallar 8/38, unlarıñ 20/12, varlar 19/4, gelirler 19/4, ağızlarına 23/39

$y > y$

yapsın 6/43, yüz 14/13, böyle 6/35, ikimizüyüz 24/13, yani 24/21, olmıyınca 8/6

$\check{g} > \check{g}$

doğası “duası” 1/4, doğul “davul” 2/3, yuğurusuñ 22/28, ekmèğe 23/19, toğuk 10/6

$n > n$

sünned 23/11, andan “ondan” 23/14, yanında 23/16, undan 13/38, genç 6/39

$l > l$

meselâ 15/18, kóylüler 19/7, giyelerimiş 21/11, vallâ 21/13, çayıllara 23/36

$d > d$

büyüddü 3/20, şimdi 8/32, işde 24/12, burda 32/7, toplandı 33/37

$k > k$ deyişiklik 27/10, yok 20/13

$m > m$ hoşmenim 28/25, mı 33/37

$v > v$ dovul 1/1, tavuk 7/11

$c > c$ aşcılarınıñ 19/15

$f > f$ çift 22/11

$g > g$ asgerlig 32/15

$t > t$ Ustanbul’a 22/35

$z > z$ zulgánderi “üvendire” 23/31

1.1.2.1.3. Ünsüz Türemesi

Ünsüz türemesi, çeşitli sebeplerle kelimede bir ünsüzün ortaya çıkması olayıdır. Mengen ağızlarında iç ve son seslerde görülen ünsüz türemesi genellikle y, n, h

türemesi şeklinde görülür. Bunun yanında bazı örneklerde g, ğ, v, d türemesine rastlanmıştır.

“n” Türemesi : saklın “saklı” 16/17, altınna “altına” 17/14, ortan “ortanca” 10/38, gayınnıtıynan 26/11, óbürkún 26/5

“y” Türemesi : miydesi “midesi” 4/28, āyit 17/34, haylen 19/11, acāyip 2/10, vesayre 15/16, ediyúp “edip” 9/9

“h” Türemesi : sehet 22/11, sahat 8/16, zahdán “zaten” 11/36, zahden 24/8

“r” Türemesi : gurtlallādı “kutlarlardı” 22/3, gurtlu “kutlu” 22/4

“ğ” Türemesi : sâğât “saat” 5/8, doğaydı “duaydı” 1/3

“v” Türemesi : dova “dua” 1/9, duva “dua” 25/29

“g” Türemesi : gayrığ “artık” 11/21

“k” Türemesi : şindik 2/11

“d” Türemesi : geldib “gelip” 3/20

1.1.2.1.3.1. İkizleşme

“İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin boğumlanmalarındaki tekrarlanma. Eski Türkçede ve öteki Türk lehçelerinde görülebilen ikizleşme olayı Türkiye Türkçesinin yazı dilinde yoktur. Genellikle bazı Anadolu ağızlarında devam edegelen bir olaydır” (Korkmaz 2003: 126).

Mengen ağızlarında ünsüz türemesi şu örneklerde görülür:

unnu “unu” 1/18, ġuccüğüm “küçüğüm” 3/26, deffa 14/33, etekki “öteki” 22/35, immece 23/34, altınna “altına” 17/14, ayrannı 33/25, messulsüñ 30/10, daffa 29/17, örtmessi 25/22, gocca “koca” 4/14, hacca 15/19, kúççük 26/52, alıyyâlla “alıyorlar” 32/13

1.1.2.1.4. Ünsüz Benzeşmesi

“İç seste yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden

birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından bütünü veya kısmen benzeştirilmesi olayıdır” (Korkmaz 2003:230).

1.1.2.1.4.1. İlerleyici Benzeşme

“Kelime içinde yan yana bulunan ünsüzlerden öncekinin kendinden sonrakini etkileyerek boğumlanma niteliği bakımından kısmen veya tamamen kendisine benzetmesi olayıdır” (Korkmaz 2003:128). Mengen ağızlarında yakın ve uzak seslerde ilerleyici benzeşme görülür.

nl > nn annıyciñ “anlıyacağın” 2/5, unnan “unla” 2/13, oyunnan 3/28, telefonnan 6/6, yalnızca 25/9, düğünnen 10/3, onnan 25/34
 sl > ss assında 25/16, 20/14
 şl > şş gışşığımızı “kışlığımızı” 29/30
 şh > şş meşşur 20/6
 mr > mn hoşmenim “höşmerim” 22/24
 nb > mb İstanbul’da 24/8

1.1.2.1.4.2. Gerileyici Benzeşme

“Kelime içinde önce gelen sesin sonraki sese, boğumlanma niteliği bakımından kısmen veya bütünüyle benzeşmesi olayı; sonraki sesin geriye doğru etki yaparak önceki sesi kısmen veya bütünü ile kendine benzetmesidir” (Korkmaz 2003: 105).

rl > ll Geniş zamanın üçüncü çokluk şahıs çekimlerinde ve kelime içinde rastlanır: bullāda 2/1, şullāda 2/15, yeller 6/32, tallarımız 10/35, doktollara 14/10, duvallara 14/11, tüllü 22/11, dışallara 22/19, sığıllara 23/27, yellerinde 27/10, yapallā 1/5, seçellē 1/6, gidiyallā 2/6, ayalladım 10/30.

yl > yn Bolu ağzında bu gerileyici yarım benzeşme öyle, böyle, şöyle kelimelerinde kurallıdır: eyne “öyle” yemeklē 4/25, beyne “böyle” bi gırmızı şeyden 33/6, şeyne “şöyle” 3/11.

ğy > yy buyday 4/27, iyniyen “iğneyle” 8/45, ekmeyiyen 10/17, beyiyen “beyiyle” 23/6

ry > yy tahsildayıydı 19/16, öyniyin “örneğin” 25/11

nl > ll	oylallādı “oynarlardı” 2/7, samallıg 16/22
ln > nn	yannızca 25/9, annıycıñ “anlıyacağın” 2/5
hn > nn	nankisini “hangisini” 1/18
lm > mm	yommak “yolmak” 23/33
yl > ll	allarında “aylarında” 4/26
cz > zz	ezzāne 20/16
şs > ss	ķósesinden “ķóşesinden” 8/37
şc > cc	accılığı “aşçılığı” 6/12
sc > cc	meccid 17/19, ıccak “sıcak” 33/29

1.1.2.1.5. Yer Değıştirme (Göçüşme)

“Kelime içindeki komşu veya uzak seslerin yer değıştirmesi olayı. Ünsüzlerin birbiri ile karşılaşmasından doğan telaffuz zorluklarını giderme amacına dayanan bu olay daha çok r ve l akıcı ünsüzlerinin bulunduğu kelimelerde ve ağızlarda görülür” (Korkmaz 2003: 107). Mengen ağızlarında örnekleri şöyledir:

Meyrem 10/1, hevlesi “helvası” 29/23, agubat “avukat” 3/24, ceyran “cereyan” 4/8, Fesdilavı’nde 4/26, Muhabere 5/1, diyreninen “dirgenle” 27/19

1.1.2.1.6. Ünsüz Uyumu

“Kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında veya yan yana gelen hecelerde tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyumdur” (Korkmaz 2003:232). Standart Türkiye Türkçesinde tonlu ünsüzle biten bir kelimeye tonsuz bir ünlüyle başlayan ek gelirken tonsuz ünsüzle biten bir kelimeye tonsuz ünlüyle başlayan bir ek gelmektedir.

Mengen ağızlarında tıpkı Eski Anadolu Türkçesinde (Timurtaş 2012: 58) olduğu gibi bu uyumun sıklıkla bozulduğu tonludan sonra tonsuz veya tonsuzdan sonra tonlu ünlünün geldiği görülür: yapdurmaya 16/17, dabakda “tabakta” 23/39, tarafda 32/2,

gurbetde 27/17, sabahdan 9/17, ağaçdan 14/17, çekdümen 3/7, goduñ gitdiñ “koydun gittin” 3/4, kesğün “keskin” 8/33.

1.1.2.1.7. Ünlü-Ünsüz Uyumu

Türkçenin hem ön hem art damak ünsüzleri vardır. Türkçenin ön damak ünsüzlerinin ön damak ünlüleriyle, art damak ünsüzlerinin de art damak ünlüleriyle kullanılması olayına ünlü - ünsüz uyumu denir. Ön damak: k, g, ĩ (e, i, ö, ü), art damak: k, ğ, l (a, ı, o, u) (Karaağaç 2013:835). Mengen ağızlarında da standart Türkiye Türkçesindeki gibidir.

Mengen ağızlarında da ünlü-ünsüz uyumu mevcuttur: gelin 13/7, gidersiñ 16/6, kedibatmaz 22/32.

Alıntı kelimelerde uyum yoktur: nikah 20/3, bekarlık 5/6, sanatkarıdı 9/5, cingana “çingeneye” 10/12, ğavur 10/36, mahâlledede 6/11, hâlâ 10/7, hâlleder 31/2.

Orta damak ünsüzleri k, ğ sesleri yarı kalın ú, ó sesleriyle bir arada kullanılmak suretiyle orta damakta ünlü-ünsüz uyumu ortaya çıkarılır: kótü 15/27, kóylü 21/12, ğótürüve 21/6, ğün 1/2.

1.2. Şekil Bilgisi

Çalışmanın bu bölümünde Mengen ağızlarında tespit edilen isimler ve isim yapım - çekim ekleri, fiiller ve fiil yapım - çekim ekleri, zamirler, zarflar, sıfatlar, edatlar, bağlaçlar, ünlemler incelenmiştir.

1.2.1. İsimler

1.2.1.1. İsim Yapma Ekleri

“Adlara ve ad soylu kök ve gövdelere gelerek anlamca eskisinden farklı yeni bir anlam oluşturacak biçimde kelime türeten eklerdir” (Korkmaz 2003: 11). Mengen

ağızlarında standart Türkiye Türkçesinde olan isim yapma ekleri dışında çeşitli ses olayları neticesinde ortaya çıkmış olan isim yapma ekleri de vardır.

1.2.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

İsimden isim yapma ekleri, isim kök ve gövdelerinden isim yapan eklerdir. Mengen ağızlarında tespit edilen isimden isim yapma ekleri şunlardır:

-lı, -li, -lu, -lü

İsimden isim yapmak için kullanılan bu ekin kullanımı standart Türkiye Türkçesindeki benzerdir: davullu 1/1, gurtlu “kutlu” 22/4, gudlu “kutlu” 25/16, kóçekli 1/1, içkili masalı 1/11, eylenceli 16/4, aylıklı 17/37, desenli 21/9, dadlı “tatlı” 22/4, etekli 22/7, demürlü 23/32, kırklıyı 26/1. Bazı örneklerde uyum dışı kullanıldığı görülür: topli “toplu” 8/1.

-lük, -lug, -lig

Kendinden önceki ünlünün düz olmasına rağmen ekin yuvarlak kullanıldığı “yönelük 1/5” örneği dışında ek kendinden önceki ünlüye düzlük-yuvarlaklık bakımından uyumludur. Ek standart Türkiye Türkçesindeki kullanımından farklı olarak tonlu biçimde de görülür: tonlug 6/49, şaşgunlug 10/6, yoksuzlug 10/17, huzursuzluk 3/3, çoğunlug 24/5, çocuklug 25/2, görölük “görülük” 28/23, góçúklük 4/14

Bu ek çoklukla tonlulaşmış şekilde karşımıza çıkar: rahmedlig 9/32, geçimsizlig 6/36, agubadlıg “avukatlık” 3/24, hazırlıg 21/2, yazlıg 22/36, cıfcılig “jip şoförlüğü” 31/15, geşligde “gençlikte” 33/31

cúğ, -cuk

Bu ek düz ünlülü heceden sonra bile yuvarlak ünlülü şekliyle eklenerek düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı kullanılmaktadır: ávcúğ “evcik” 9/32, ayucuk 26/27, gızılucuk 20/10, Yakacuk’da 23/23, incecúğ 27/25, iycúğ “azıcık” 25/10, üycük “azıcık” 26/27, ecúğ “azıcık” 26/28, acuk “azıcık” 10/48

-suz, -süz

Sözcüğe olumsuz anlam katan bu ek birkaç örnekte düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak yuvarlak biçimde kullanılmıştır: datusuz “tatsız” 4/32, zobasuzdunlā “sobasızdırlar” 28/32 geçimsizlig 6/36, yoksuzlug “yoksulluk” 10/17.

-cü, -ci, -cı

Demürcülē 3/1, mezecilere 7/2, gelin almacılāda 13/8, kırkçı 26/1, tefci 27/2

-cak

cıvıcak 26/43, sıcak 24/21, yuvrucak “yavrucak” 23/38, yumurucak 23/38

-gil amcamgiliñ 4/5, annemgiliñ 4/11, anasıgile 22/8

-lin,-liyin sabālin 4/18, āşamliyin “akşamleyin” 26/42

-k pütürük 12/17, çöpük “çöp” 9/49

-tı, -tü ġúrültü 4/1, hışırtı 4/2

-şık gışşığımızı “kışlığımızı” 29/30

-letin sabāletinden “sabahleyinden” 28/24

-m parım “ateş” 4/2

-daş gardaş 4/2

-uz yâluñuzdu 7/20

-ē birē “birer” 16/17

-ce Mengenlice 30/22

1.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

Fiilden isim yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerinden isim yapan eklerdir. Mengen ağızlarında tespit edilen isimden isim yapma ekleri şunlardır:

-k, -k Bu ek yörede çoklukla düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak yuvarlak biçimde kullanılmıştır: bulaşuğumu 10/46, gıruğu çıkığu 23/25, gatıgını “katıgını” 11/29, uyanuğudu 23/26, deyişük 25/19, deyişük 25/20

-eg,-ek	súzeg “süzgeç” 11/37, süzekden “süzgeçden” 22/30, yumuşag 26/42
-gü	süzgü “süzgeç” 24/19, saygu 33/30
-gun,-gün	gızgun “kızgın” 28/35, kesgün “keskin” 8/33
-ma	yapdurmaya 16/17, gatmasıni “katmasını” 20/11
-mek	gótúmemek 26/4
-tı, -ti	salıntı “sallantı” 8/36, eylenti “eğlence” 24/11
-ki	süpürkiyi 25/33
-k	gacırdaklı “parlak” 22/10
-maç	bāzamaç “bazlama” 29/1
-ce	eylencesini 1/12
-g	cıvıg 1/19
-ü	kómülü “gömülü” 4/19
-gaç	salıngaç “salıncak” 23/38
-cak	salıncak 23/38

1.2.1.2. İsim İşletme Ekleri

1.2.1.2.1. Çokluk Ekleri

“Bolu ağzının en belirgin özelliklerinden biri akıcı r sesinin düşmesi olayıdır. Özellikle çokluk ekinin sonundaki r sesi çoklukla düşer” (Öztürk 2016: 71). Bu durum aynı şekilde Zonguldak-Bartın-Karabük ağızlarında da görülür: “Bütün bölgede görülen yaygın bir biçimdir. Sonda r ünsüzünün düşmesiyle a ve e ünlüleri çoğunlukla uzamışlardır” (Eren 1997: 48). Mengen ağızlarında da r sesinin düşmesiyle a ve e ünlülerinin uzadığı çokluk eki çok yaygın kullanılmaktadır. Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi r sesinin korunduğu örnekler de mevcuttur.

-lā, -lē nasiyatlē “nasihatler” 25/33, zobasuzdunlā “sobasızdırlar” 28/32, kadınlā 1/5, yirlē “yerler” 1/14, ahcılā 16/2, çocuglā 16/19, taşlā 18/2, akrabalā 23/3

-lar, -lār, -ler, -lel nasiyatläre 25/32, ızdıraplar 31/28, gadınlara 1/14, Angarelere “Ankaralara” 3/2, perdeleli “perdeleri” 22/36

1.2.1.2.2. Hâl Ekleri

1.2.1.2.2.1. İlgi Hâli

İlgi eki Mengen ağızlarında standart Türkiye Türkçesindeki kullanımının yanında **-iñ, -iñ, -uñ, -üñ, -niñ, -niñ, -nuñ, -nüñ** şeklinde de görülmektedir: yapışımın 6/61, çocuğun 17/29, gızıñ 1/4, patlıcanıñ 1/26, amcamıñ 3/9, mantınıñ 16/30, ahcısınıñ “aşçısınıñ” 20/3, geliniñ 22/15, hepisiniñ 22/37, üsdünüñ 4/24, unuñ 4/33 Birinci şahıslarda -m şeklindedir: bizim 1/17.

Bir yerde ise **-n** ekinin (gaynatasın elini 25/35) ilgi anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir.

1.2.1.2.2.2. Belirtme Hâli

Belirtme hâl eki Mengen ağızlarında **-ı, -i, -u, -ü**’dür: sesimi 10/44, iniğini 26/26, betmezini “pekmezini” 26/28, süpürkiyi 25/33, gelini 2/5, tarhanıyı 21/4, sütü 21/2, suyu 22/18. Bir örnekte ek **-á** şeklinde tespit edilmiştir: sesimá “sesimi” 10/43.

Belirtme hâl ekinin düzlük yuvarlaklık uyumu dışında kullanıldığına dair bir örnek tespit edilmiştir: yoğurdı “yoğurdu” 23/41

1.2.1.2.2.3. Yönelme Hâli

Mengen ağızlarında yönelme hâl eki, standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **-a, -e**’dir: tabağa 1/23, ávlere 33/37, gınıya “kınaya” 17/1, ókúziye “boğasamak” 30/23. Bazen ekin düştüğü ya da başka seslere dönüştüğü örnekler tespit edilmiştir: bura “buraya” 11/38, buriy “buraya” 33/24, oriy “oraya” 33/24, buri “buraya” 31/11, şuri “şuraya” 31/11, ori “oraya” 33/11.

Belirtme hâl ekinin yönelme anlamında kullanıldığı örnekler vardır: öğretti beni “öğretti bana” 29/4, Búrnüğü “Bürnük’e” 7/4

Yönelme eki kullanılırken ünlü uyumu dışına çıkıldığı olmuştur: yerá “yere” 4/14, gociye “kocaya” 12/4

1.2.1.2.2.4. Bulunma Hâli

Mengen ağızlarında bulunma hâl eki çoklukla **-da, -de** biçimidedir: Ankara’da 21/11, başlarında 22/2, boyımdıydı 3/6, nîsanda 24/14, hânelêde 22/22. Ekin bu tonlu biçimi ünsüz uyumunu bozmaktadır: uzakda 27/12, dabakda “tabakta” 23/39, tarafda 32/2, gurbetde 27/17. Bunun yanında ekin ünsüz uyumuna girdiği tonsuz **-ta, -te** biçimlerinin kullanıldığı örnekler de vardır: gurbette 6/29, sokakta 23/27, mezarlıkta 15/9, mutvakta 15/19.

Ek bir yerde **-di** şeklinde (geridi 4/6) kullanılmıştır.

1.2.1.2.2.5. Ayrılma Hâli

Mengen ağızlarında ayrılma hâl eki standart Türkiye Türkçesindeki gibi **-dan, -den** biçiminde kullanılır: sabahdan 9/17, arkasından 1/10, dağlâdan 7/23, ğünden 30/26, ocakdan 26/44, gızulcukdan 27/24, yoğurtdan 27/24, ağaçdan 14/17. Tonsuz biçimi **-tan, -ten** birkaç örnek dışında görülmez: öldükten söra 21/8, ısındıktan söra 14/25

Bunun yanında ünsüz benzeşmesi yoluyla **-nan** biçimine dönmüş örnekler de vardır: unnan söra “ondan sonra” 3/7, innan söra “ondan sonra” 4/12

1.2.1.2.2.6. Vasıta Hâli

Türkçede gerçek vasıta eki **-n**’dir. Ancak bu ekin zamanla bir yapım eki görevi üstlenmesiyle ‘ile’ vasıta edatının vasıta ekinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Mengen ağızlarında vasıta hâli için hem **-n** ekinin hem de ile vasıta edatının değişik şekillerde ekleşmiş (**-la, -le, -lan, -len, -nan, -nen**) hâlleri kullanılmaktadır

Mengen ağızlarında vasıta hâli eki standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak çoklukla **-nan, -nen** biçiminde kullanılır: atınan “atla” 1/2, sağdıcinan “sağdıçla” 1/14, unnan “unla” 2/13, babamnna 3/6, şeylinen 6/16, cifinen “jip ile” 12/3, tırpanınan 27/16, öyleynen “öylelikle” 16/4.

Bazen de **-lan, -len** eki vasıta eki olarak kullanılmıştır: gelinlen 14/6, örtmèylen “örtmeyle” 22/7, suylan 22/20, şeyiylen 6/3. Standart Türkiye Türkçesinde olan **-la, -le** vasıta ekinin kullanıldığı da görülmüştür: babasıyle 5/4, çekiçle 15/25, yoğurtla 21/4

Mengen ağızlarında **-n** vasıta eki gışın 22/36, ilkin 11/38, yazın 6/28 örneklerinde görülür.

1.2.1.2.2.7. Eşitlik Hâli

Mengen ağızlarında eşitlik eki standart Türkiye Türkçesindeki gibi **-ce, -ca**’dır: falanca 1/4, unca “onca” 26/39, gāvurca 15/10, Çukurca 22/23, yıllarca 25/35, aylāca 26/17, ganlıca “kanlıca” 29/44, aylarca 10/49

Bu ekin yapım eki gibi kullanıldığı ve ‘na’ hecesiyle genişletildiği (Öztürk 2016: 75) sadece bir örnek vardır: kóycene “köyce” 3/2

Eşitlik hâlinin eksiz kullanımını gösteren bir örneğe rastlanmıştır: ortan “ortanca” 10/38

1.2.1.2.3. İyelik Ekleri

1. teklik şahıs iyelik eki: **-m**

Mengen ağızlarında standart Türkiye Türkçesindeki 1.teklik şahıs iyelik eki -m’nin yanında nadiren -n eki de 1.teklik şahıs iyelik eki olarak kullanılmaktadır.

buzām “buzağım” 30/22, düğünüm 1/4, gaynım 3/3, ābēm “ağabeyim” 3/15, adamım 26/16

2. teklik şahıs iyelik eki: **-ñ, -n**

Standart Türkiye Türkçesindeki 1.teklik şahıs iyelik eki -n nin yanında -ñ de yaygın olarak kullanılmaktadır: iniğini “ineğini” 26/26, çocuklarıñ 3/12, yatağını 22/15, yüzünü 25/12, gaşıñ “kaşın” 30/7, işiñinen 2/7, gōzleriñ 3/4, çocuğuña 13/12

3. teklik şahıs iyelik eki: **-ı, -í, -i, -u, -ü, -sı, -si, -su, -sü**

kırkı 26/4, vakti 26/6, çiliği “çileği” 29/42, yoğurdu 22/28, mávlüdü “mevlidi” 23/11, doğası “duası” 1/4, bacası 4/4, hikāyesi 26/14, kurusunu 26/12, kóylüsünden 25/8

Ekin orta hecenin vurgusuz oluşundan dolayı düştüğünü gösteren örnek vardır: yatāğna 27/9.

1. çokluk şahıs iyelik eki: **-mız, -miz, -muz, -müz**

Ekin kullanımı standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: āğāşlarımız “ağaçlarımız” 29/38, gucağımıza 16/20, bilgimiz 20/3, çocukluğumuzda 5/9, dúğünümüz 16/4. Ek sıklıkla yuvarlak ünlülü kullanılarak düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalır: gışlığumuzu “kışlığımız” 29/30, mürdümemüz “mor erik” 29/38, elimüzde 28/10, yazlığumuzu 29/49

2. çokluk şahıs iyelik eki: **-nız, -ñız, -ñüz**

gızınızı 25/28, ecdādıñıza 15/18, kırkıñız 26/1, yüzüğüñüzü 22/13

3. çokluk şahıs iyelik eki: **-ları, -leri**

yellerinde “yerlerinde” 27/10, mugdarları “muhtarları” 33/2, eylenceleri “eğlenceleri” 1/10

1.2.1.2.4. Aitlik Eki

Mengen ağızlarında aitlik eki standart Türkiye Türkçesindeki tek şekilli -ki dışında **-kı, -ki, -ku, -kü** şekillerinde ünlü uyumlarına uygun biçimde kullanılır.

yavrumunku 13/24, bununkulā “bununkiler” 23/23, ġünkü 5/11, zamankı 5/14, aşākı “aşağıki” 6/53, burdakılarıñ 8/28, garşıkı “karşıkı” 8/38, şimdiki 14/15, devirdeki 15/16, içindeki 21/9, ābimiñki 1/14

1.2.1.2.5. Soru Eki

Mengen ağızlarında soru eki standart Türkiye Türkçesindeki gibi **-mı, -mi, -mu, -mü** şeklinde kullanılmaktadır: yapman mı “yapmam mı” 22/19, geliya mı 23/21, buzā mı 25/28, oldum mu 2/21, anladıñ mı 6/39, farkında mısın 18/1, yok mu 23/21, çay mı 28/24, yüz mü 31/22.

Eklenen şahıs ekine bağlı olarak “bilü müsüñ 31/13” biçimi de vardır.

Standart Türkiye Türkçesinde ek fiil i-, görülen geçmiş zaman biçiminde soru ekine eklenirken y ünsüzüne dönüşmektedir. Ancak Mengen ağızlarında ek fiil i- düşmekte, soru eki görülen geçmiş zaman ekini doğrudan almaktadır: ğún müdü 1/13, bördüdüğ müdü 12/14, geldi midi 6/53, pilafı mıdı “pilav mı” 7/1

1.2.1.3. İsimlerin Ek-Fiille Çekimi

1.2.1.3.1. Ek-Fiilin Geniş Zamanı (Bildirme Ekleri)

Mengen ağızlarında 1. teklik şahıs eki **-yın, -yin, -n** şeklindedir. Eski Anadolu Türkçesinin Anadolu ağızlarındaki bir kalıntısı olan bu ekler Bartın ve yöresi ağızlarında da yaşamaktadır (Korkmaz 1989: 20-21). Zonguldak ve yöresinde *açyım* “*açım*” 5/150 (Eren 1997: 86) ve Karabük ağzında *ıraatsuziyin* “*rahatsızım*” 208/46 (Erdem 2012:154), Bolu ağzında *māmiriyin* “*memurum*” 4/5 (Öztürk 2016: 77) gibi örneklerde de bu ekin bölgedeki varlığı tespit edilmiştir. Mengen’de tespit edilen örnekler şunlardır: k̄oyündeniyin “köyündenim” 3/1, insanıyın “insanım” 26/24, diyiliyın “değilim” 21/12. Ekteki y ünsüzü düşmeye meylettiğinde i ünlüsünün uzadığı görülür: k̄oyündenīn “köyündenim” 3/1. Ekin -n şeklindeki örnekleri şunlardır: adamın “adamım” 8/24, benin “benim” 8/25, meraklıyındı “meraklıyımdır” 2/17.

Çalışmamızda 2. teklik şahıs ekinin **-sıñ** olduğunu gösteren yalnızca bir örneğe rastlanmıştır: ağıllısıñ “akıllısın” 3/13

Mengen ağızlarında 3. teklik şahıs **eksiz** olabilmektedir: vā “var” 3/22, yok 3/23, şişman 10/39. Bildirme eki **-dir**’in kullanıldığı örnekler vardır: dāvedlidir 5/20, güzeldir 6/46. Ek-fiilin geniş zaman çekiminde üçüncü şahıs eki olarak bildirme eki **-dir**’deki r ünsüzünün düştüğü ve ekin ünlüsünün yuvarlaklaştığı **-du** eki daha yaygın olarak kullanılır: fazladu 2/17, anlamındadu 25/28, yanındadu 3/19, ayaggabıdu “ayakkabıdır” 21/11, dosdudu “dostudur” 25/32, yanındadu 3/19.

1. çokluk şahıs ekinde de tıpkı ek-fiilin geniş zaman 1. teklik şahıs çekiminde olduğu gibi bir y ünsüzünün varlığı söz konusudur. Mengen ağızlarında **-yız, -yiz, -yuz, -yüz** şeklinde görülen (varıyız “varız” 6/28) bu ek, Bartın ve yöresi ağızlarında da bulunmaktadır (Korkmaz 1989: 20-21). Ekin yuvarlak şekillerinin düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan biçimde kullanıldığı da görülür: insanıyuz “insanız” 8/10, ikimizüyüz “ikimiziz” 24/13, milletüz 8/12. Zonguldak ağızlarında *açyık* “açız” ve *doğumliyük* “doğumluyuz” (Eren 1997: 86) örneklerinde olduğu gibi bu ekin **-uk** şekline bir örnekte rastlanmıştır: bullādayuk “buralardayız” 10/50.

Ek-fiilin geniş zamanının 2. çokluk şahısta çekilmiş örneğine çalışmamızda rastlanmamıştır.

Mengen ağızlarında ek-fiilin geniş zaman 3. çokluk şahıs eki çoklukla **-lā, -lē** biçimindedir: iyilē 3/22. Bildirme ekinde sonra çokluk ekinin geldiği **-dırlā, -durlā** şekline Zonguldak ağızlarında *açdırlā, doğımlıdırlā* örneklerinde rastlanmıştır (Eren 1997:86). “-dırlā, -durlā” ekinin **-dunlā** biçimine Mengen ağızlarında rastlanmaktadır: zobasuzdunlā “sobasızdırlar” 28/32

1.2.1.3.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

Mengen ağızlarında ek-fiilin görülen geçmiş zaman çekiminde ek-fiil ünsüzle biten bir sözcüğe geldiğinde i-’nin çoklukla korunduğu görülmektedir: değılidi 1/13, atınanıdı “atlaydı” 7/4, lokantalarınıdı 8/21, gelinidi 3/16, yoğudu 1/8, çokdu 9/40, vardı 1/8.

Ünlü ile biten bir sözcüğe geldiğinde standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ek-fiil -i düşerek yardımcı ünsüz almaktadır: öyli^{di} 1/2, doğaydı “duaydı” 1/3. Ek-fiilin görülen geçmiş zaman çekiminde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyulmadığı örnekler görülür: beyneydük “böyleydik” 7/8, Ankara’dıydık 2/15, iyiydük 3/2.

1.2.1.3.3. Ek-Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı

Mengen ağızlarında ek-fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekimi standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: hapıstıymış “hapisteymiş” 3/10, hasdıymış “hastaymış” 2/19, urdıymış “ordaymış” 6/7, burıymış “buraymış” 20/14, cezālıymış 32/16

Bazı örneklerde ek-fiil i-’nin korunduğu görülür: varımış 1/4, kóyümüş 20/14

3. teklik şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekiminde anlamı pekiştirmek amacıyla kip ekinen sonra bildirme ekinin r ünsüzünün düşmüş biçimi olan –dı, -di, -du, -dü eki gelir: hasdıymışdı 2/19. Buna benzer olarak anlam pekiştirme amacıyla birleşik çekimi andırır biçime öğrenilen geçmiş zaman ekinin iki kez kullanıldığı görülür: Badmandıymışımış “Batmandaymışmış” 8/35.

1.2.1.3.4. Ek-Fiilin Şartı

bizdiyse 6/20, varısa 27/12, gózelise 11/35, yaşamakdansa 31/33

1.2.2. Fiiller

1.2.2.1. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

Fiilden fiil yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerinden fiil yapan eklerdir. Mengen ağızlarında tespit edilen fiilden fiil yapma ekleri şunlarıdır:

-tur-, -dur- götdürüye “götürüyor” 7/23, otutturuladı “oturttururlardı” 25/13, içittürülüdü “içirttirilirdi” 25/19, bişütdürüp “pişirttirip” 25/19, çağduruladı “çaktırırlardı” 7/16, garuşdur “karıştır” 7/26, yapdurmaya 16/17

-dü-, -di- çekdümen 3/7, birükdümeye 9/41, vedidük “verdiydik” 11/10, yetişdümüyo 21/13, yapduduk “yaptırdık” 23/5, tanışdumak 25/26

-t-, -d- bakıtdım 10/12, çövürddüğ “çevirttik” 11/7, içittürülüdü “içirttirilirdi” 25/19, okut 27/7, acıdıyon “acıtıyorsun (ekşitmek)” 11/31

-n- guyunu “koyulur” 3/18, üzülünmez 23/28, çalındı 28/2

-l- bişirülü 7/10, yaturulacag 9/24, üzülünmez 23/28, gedilsek “gitsek” 6/10

-ad- çıkaddıg 6/50

-al- oturalcak “oturulacak” 4/9, gısamaz “kısalalmaz” 31/34

-gur- durgurdum “durdurdum” 12/8

-uş- garuşdu 2/13

-di- yidilüdü “yedirilirdi” 25/19

1.2.2.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

İsimden fiil yapma ekleri, isim kök ve gövdelerinden fiil yapan eklerdir. Mengen ağızlarında tespit edilen isimden fiil yapma ekleri şunlardır:

-al-, -el- gartalmış “kartlaşmış” 10/45, dikeldüğ “çıktık” 10/31

-la-, -lı- acablallā “ayıplarlar”, pofpoflıyıf “övüp” 31/37

-ük- ğózúkürün 18/1

-sē-, -sā- boğasā “boğasar” 30/22, ókúzsē “öküzser” 30/22

1.2.2.3. Fiillerin Basit Çekimi

1.2.2.3.1. Kip Ekleri

1.2.2.3.1.1. Bildirme Kipleri

1.2.2.3.1.1.1. Geniş Zaman

Mengen ağızlarında geniş zaman kip eki olarak standart Türkiye Türkçesi geniş zaman kipi “-r, -ar, -er” eklerinin yanı sıra bu eklerin çeşitli ses olayları neticesinde ortaya çıkmış biçimleri olan “-ı, -i, -u, -ü, -ā, -ē, ø” ekleri kullanılmaktadır.

Üçüncü çokluk şahısın bazı örneklerinde, geniş zaman ekinin çokluk eki (-ler, -lar) ile benzeşmesi sonucu ek “-l” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geniş zamanın olumsuz şekli 3. şahısta standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Mengen ağızlarında da “-mez, -maz” biçiminde kullanılmaktadır.

1. teklik şahısta ek -n şeklindedir: bulundurun “bulundururum” 17/28, goman “koymam” 13/34, gırkların “kırklarım” 17/14, alman “almam” 23/18, yime “yemem” 4/29.

2. teklik şahıs ek -sın, -sıñ, -siñ, -sün şeklindedir: garıştırısıñ “karıştırırsın” 1/22, serēsiñ “serersin” 9/38, ēşidisün “iştirsin” 26/34, atāsiñ 6/60, atarsın 22/18.

3. teklik şahısta şahıs eki kullanılmaz: toplanu 1/5, çıkā 1/7, yapar 1/7, takduru 1/7, olu “olur” 1/17, gızarır 1/22, tanur “tanır” 25/37, duyuvuru “duyuverir” 25/33, köhnür “olgunlaşır” 26/36, yimez 1/20, yapılmaz 4/25, yinir 16/25, gaynaşı 9/30, alunu 10/6, gider 1/11, ekmeg “ekmez” 22/27.

1. çokluk şahıs eki -z biçimindedir: dērüz 1/2, gıyırız “kıyarız” 13/33, geçirriz 13/33, girmiyiz “girmeyiz” 20/8, yapmıyuz 20/9, vörüz “veririz” 22/13, geçirrüz 27/24, yazaruz 16/27.

2. çokluk şahıs eki -süñüz şeklindedir: bilisüñüz “bilirsiniz” 29/44.

3. çokluk şahıs -lar, -ler şeklindedir: alıllar “alırlar” 14/3, alırlar 1/13, içellēdi 22/4, yapallā 2/1, oynallādı 7/18, gorlar “koyarlar” 9/24, gazanıllar “kazanırlar” 18/7.

1.2.2.3.1.1.2. Şimdiki Zaman

“Bolu ağızında şimdiki zaman kip eklerinin kullanımı dikkat çekici gramer özelliklerinden biridir. Gerede, Yeniçağa, Dörtdivan ve Mengen (kuzeydoğu) bölgelerinde ağırlıklı olarak -ya, -ye kullanılır” (Öztürk 2016: 82). Mengen ağızlarında

şimdiki zaman eki çeşitlilik gösterir. Şimdiki zaman eki olarak çoklukla **-ya, -ye** ve **-yo** kullanılır. Bunlar dışında **-yá, -yâ, -yer, -yor, -yor, -yi, -yu, -yu** eklerinin de şimdiki zaman kip eki olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

-ya, -ye, -yá, -yâ

Zonguldak (Eren 1997:69), Bartın (Korkmaz 1994a:26), Karabük (Erdem 2012:128-131) ve Bolu (Öztürk 2016:82) ağızlarında **-ya, -ye** şimdiki zaman kip eki olarak kullanılmaktadır.

Mengen ağızlarında da **-ya, -ye** şimdiki zaman kip ekinin yaygın bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir: giriyan 2/1, doğrāyan 11/27, doğramıyan 13/34, yapmıya 2/9, demeye 2/14, söylye 22/13, olmaya 2/6, arıyaz 23/16, çekiniye 2/5, deyan “diyorum” 10/20, goyañ “koyuyorum” 22/32, okuduyalā 23/11, diyelē “diyorlar” 23/20.

Ekin **-yá, -yâ** şekilleri de mevcuttur: oluyâ 1/26, alınıyá 2/21, olıyá 2/21, yinmiyá 4/25, istiyáz 22/12, diyâm “diyorum” 29/26, oluyâ 11/26, yağılıyādu “yakılıyordu” 7/13, kakıyāz “kakıyoruz” 23/31

3. çokluk şahıs çekimlerinde şimdiki zaman ekinin **-yerlē** biçimine rastlanmıştır: veriyerlē 23/9. Aynı ekin gerileyici benzeşme yoluyla **-yallā, -yellē** şeklinde görülmesi söz konusudur. : geyiyelleridi “giyiyorlardı” 22/7, yapallā 1/5, seçellē 1/6, gidiyallā 2/6, ayalladım 10/30.

-yo

Mengen ağızlarında **r** ünsüzü düşme eğilimi gösterir. Standart Türkiye Türkçesinde bulunan şimdiki zaman eki **-yor** bünyesindeki **r** ünsüzü düşerek Mengen ağızlarında **-yo** biçimine dönüşmüştür:

bilmiyom 1/15, isdiyosuñ 1/18, guyyoz “koyuyoruz” 1/18, bilmiyoñ 2/2, yapıyoñ 2/13, ekiyoz 2/16, ediyonuz 2/19, sarıyollā 4/26, veriyon 6/15, yürüyemiyom 17/25, yapıyon 2/17, istēyoz 10/28, duramıyon 2/18, bilmiyon 4/20, atıyom 11/27, guyyoñ “koyuyorsun” 12/17, deyon 10/7, diyoz 31/27, ídiyom “ediyorum” 31/28, biliyosuñuz 26/15, goyyolā “koyuyorlar” 30/3.

-yor, -yor

Mengen ağızlarında şimdiki zaman kip eki olarak standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -yor ekinin kullanıldığı örnekler vardır:

toplanıyoruz 6/26, yapıyor 6/20, yapıyor 14/7, guyyorum “koyuyorum” 12/9, bilemiyorum 5/1

-yi

Mengen ağızlarında -yi şimdiki zaman ekine sınırlı sayıda örnekte rastlanmıştır: bilmiyim “bilmiyorum” 2/8, yaramiyi “yaramıyor” 15/36

Zonguldak ağızında ekin -yı ve yarı darlaşma ile oluşan -yê biçiminde iki örnek bulunmaktadır: bakıyıñuz, bakıyê (Eren 1997:70)

Karabük ağızında ise şimdiki zaman ekinin -yi ve yarı dar -yê biçiminde örnekleri mevcuttur: tasdıgliyi 74/14, yiyên 2/39 (Erdem 2012:128-131)

-yu, -yu

Mengen ağızlarında iki örnekte ise ekin -yu ve -yu şekline rastlanmıştır: gidiyudu “gidiyordu” 29/40, ediyusuñ “ediyorsun” 15/36

1.2.2.3.1.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Mengen ağızlarında, görülen geçmiş zaman kipinin ekinin tonlu -dı, -di, -dí, -du, -dú, -dü şekillerinin yanında birkaç örnekte tonsuz -ti, -tü şekillerine rastlanmıştır. Bu durum çoklukla ünsüz uyumunun bozulmasına sebep olur. Bazı örneklerde ünlü uyumu da bozulmuştur: yapıldí 6/26, etmedúğ 8/18.

1. teklik şahısta ek **-m** şeklindedir: oldum 1/1, ayalladım 10/30, yıkádim 10/46, durdum 1/4, yetiştım 6/2.

2. teklik şahısta ek **-ñ** şeklindedir: goduñ gitdiñ “koydun gittin” 3/4, gorkmadıñ 3/13, gonuşduñ 9/21, çektiñ 12/11.

3. teklik şahısta şahıs eki kullanılmaz: deyüştüdü 10/2, geldü 29/17, dakıldı 1/5, verildi 1/7, bitti 1/16, ğórmedi 3/3, eddi 3/13, yapıldı 6/26.

1. çokluk şahısta ek **-k, -g, -k, -g** şeklindedir: söylēdük 29/20, giddük 3/2, vedük 3/8, yaturduk 3/11, büyütdük 3/20, geçinemedig 6/4, yapmadıg 21/15, etmedüg 8/18.

2. çokluk şahısta kişi eki **-ñız, -ñız** biçimindedir: aldıñız 23/21, geldiñiz 33/14.

3. çokluk şahısta ek **-lē, -lā, -ler, -lar** şeklindedir: etdilē 3/3, gittilē 3/5, çağırdılā 3/9, bağladılā 3/14, çağırdılar 6/6, ettilē 10/28, yapıdudulā 23/22, dediler 20/3.

1.2.2.3.1.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Mengen ağızlarında, öğrenilen geçmiş zaman kip eki **-mış, -miş, -muş, -müş** şeklinde olmak üzere standart Türkiye Türkçesindeki gibidir. Ancak çalışmamızda yalnızca 1. ve 3. teklik ile 3. çokluk şahıs biçimlerinin örneklerine rastlanılmıştır, diğer şahıs çekimlerinin örneği yoktur.

1. teklik şahısta ek **-yın, -n** ve **-m** şeklindedir: yazılmışıyın “yazılmışım” 17/16, demişin 2/20, sokmuşum 33/17.

3. teklik şahıs biçimi eksizdir: galmış 26/24, gitmiş 3/11, asılmış 3/16, bakmamış 3/16, dönememiş 17/30, kómmüş “gömmüş” 14/30, naklolmuş 15/9.

3. çokluk şahıs eki **-lē, -lā, -ler, -lar** biçimindedir: kásmışlē 10/5, yazdırmamışlā 17/17, ğósdermişlē 3/17, demişler 6/6, endimüşlē “ındirmişler” 10/16, atmışlar 14/32.

1.2.2.3.1.1.5. Gelecek Zaman

Mengen ağızlarında gelecek zaman kip ekleri, standart Türkiye Türkçesindeki **-acak, -ecek** gelecek zaman kip ekinin çeşitli ses olaylarıyla değişmesi neticesinde oluşmuştur. Çalışmamızda ekin 2. çokluk şahıs örneklerine rastlanmamıştır. Mengen ağızlarında tespit edilen gelecek zaman kip ekleri şunlardır:

-ca, -ce, -cu, -cü

-acak, -ecek, -eceg, -acag

-ece, -aca

-acı, -eci, -acu

-uca

1. teklik şahısta ek **-m, -n** biçimindedir: örecem 6/60, vurmuycam 6/59, yapacın 16/8, bitürecin “bitireceğim” 17/32, olacın “olacağım” 25/14

2. teklik şahısta ek **-ñ** ve **-n** şeklindedir: edeceñ 1/19, saracaksın 1/20, anladduracañ 2/19, geleceksiñ 9/38, tutucañ 27/17, bekliyceñ 8/16, serecen 26/40

3. teklik şahısta ek **-g** ve **-k** şeklindedir: vereceg 9/23, óleci 10/41, girecek 3/13, okıycak 17/26, olacag 22/18

1. çokluk şahıs eki **-z**’dir: verecez 17/36, yĩcez “yiyeceğiz” 6/22, çalışacaz 9/45, okudamıycuz 17/12, yiycüz “yiyeceğiz” 25/2, yapacuz 29/30, varacuz 10/51

3. çokluk şahıs eki **-lẽ**’dir: verivereceklẽ 13/27

1.2.2.3.1.2. Tasarlama Kipleri

1.2.2.3.1.2.1. Emir Kipi

1. teklik şahıs: “Eski Türkçenin teklik 1. şahıs emir eki “-ayın/-eyin”, Eski Anadolu Türkçesinde de kullanılmış, daha sonra yerini “-ayım, -eyim”e bırakmıştır. Bugün yazı dilinde ve Anadolu ağızlarının bir kısmında teklik 1. şahıs emir eki “-ayım / -eyim” iken “-ayın,-eyin ekini koruyan ağızlar da bulunmaktadır” (Karahan 2011a: 148). Anadolu ağızlarının bir kısmında görülen “-ayın,-eyin” ekinin ve standart Türkiye Türkçesindeki “-ayım, -eyim” ekinin Mengen ağızlarında daralarak “**-ıym, -iym, -üyün, -iyim**” olduğu görülür: sayıyın 11/14, atıviyin “atıvereyim” 26/22, olıyın 26/24, davranmıyın 26/24, çağrıyın 25/4, duruyın 29/11, ğötürüyün 31/18, söyleyin 3/5, biliyim 33/36, ediniyim 6/9. Ekin bazı örneklerde eridiği ve tek bir ünlü haline geldiği,

erirken bazen de yanındaki ünlünün uzadığı görülmektedir: anlatım 2/7, söylım 30/22, diyim 1/6, diyin 4/29.

2. teklik şahıs: diyve “diyiver” 21/1, ğótürüve 21/6, yi “ye” 22/35, okut 27/7, guy “koy” 2/10, evleñ 22/4

3. teklik şahıs: çeksin 3/4, yapsın 6/8, ğósdermesin 13/21, dile getirilsin 20/16, uyusun 10/44

1. çokluk şahıs: vermiyelim 8/28

2. çokluk şahıs: buyruñ 1/5, çağırmañ 2/20, veñ “verin” 10/14, ayırıñ 3/8, yiveñ “yiyiverin” 4/30

1.2.2.3.1.2.2. İstek Kipi

1. teklik şahıs: diyem 22/13, nēápām 25/2, bakam 8/3, bakam 9/40, bakam 22/17

1. çokluk şahıs: eletem 29/10, goyam 31/22, alam 31/33

1.2.2.3.1.2.3. Şart Kipi

Mengen ağızlarında şart kipi eki standart Türkiye Türkçesi ile aynı olarak **-se, -sa**’dır. Çalışmamızda şart kipinin 2. çokluk şahıs çekimine rastlanmamıştır.

1. teklik şahıs eki **-m**’dir: sürsem 25/12

2. teklik şahıs eki **-ñ**’dir: veseñ 8/18

3. teklik şahıs biçimi eksizdir: varısa 7/10, yapılıvorsa “yapılıverirse” 26/30, anlatıvese 2/8, yarılisa 3/13, gēse “gelse” 28/31

1. çokluk şahıs eki **-k**'dir : görsek 28/20, yisek 2/14, gedilsek "gitsek" 6/10

3. çokluk şahıs eki **-lā** ve **-ler**'dir: galsalā 6/38, gelseler 6/38

1.2.2.3.1.2.4. Gereklilik Kipi

"Bolu ağzında gerekliklik kip eki için müstakil ekler yoktur. Bu kipi yerine daha çok istek ve şart kiplerinin kullanılması söz konusudur" (Öztürk 2016: 87). Mengen ağızlarında da standart Türkiye Türkçesinde bulunan gerekliklik kipi eki **-meli**, **-malı** örneklerine rastlanmamıştır.

Yalnızca bir örnekte gerekliklik anlamının "**-sa gerek**" biçiminde şart kip ekinin gerek sözcüğüyle kullanılarak sağlandığı görülmüştür: olsa gerek 6/21.

1.2.2.3.2. Şahıs Ekleri

1.2.2.3.2.1. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

"Görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan eklerdir" (Ergin 2004: 286). İkinci teklik ve çokluk şahıs ekleri standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak "**ñ**" biçimleriyle kullanılır. Birinci çokluk şahıs ekinin hem tonlu hem de tonsuz biçimleri vardır. Üçüncü çokluk şahıs ekinde bulunan çokluk ekindeki **-r** düştüğünden "**-lē**, **-lā**" şekilleri mevcuttur.

1. teklik şahıs eki **"-m"** dir: sürsem 25/12, ayalladım 10/30, yıkádim 10/46

2. teklik şahıs eki **"ñ"**dir: veseñ 8/18, gonusduñ 9/21, çektiñ 12/11

3. teklik şahıs eki yoktur: düştidi 3/19, çıktımıdı 3/30, vedydi 10/8, yapılıvorsa "yapılıverirse" 26/30

1. çokluk şahıs eki “-k, -g, -k, -g”dir: etmedüg 8/18, yapardıg 9/15, yapmadıg 20/3, yisek 2/14, gedilsek 6/10, vedük 3/8, etmedüg 8/18

2. çokluk şahıs eki “-ñız, -ñız”dır: aldıñız 23/21, geldiñiz 33/14

3. çokluk şahıs eki “-lē, -lā, -ler, -lar”dır: galsalā 6/38, çağırdılar 6/6, ettilē 10/28, yapdudulā 23/22, dediler 20/3

1.2.2.3.2.2. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Zamir kökenli şahıs ekleri öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve istek çekiminde kullanılan eklerdir. Mengen ağızlarında zamir kökenli şahıs ekleri, kimi kip ekleri farklılık gösterir.

1. teklik şahıs eki -n, -ñ, -m’dir: ekerin 2/18, demişin “demişim” 2/20, çekdümen 3/7, gidiyon “gidiyorum” 3/22, bilmen 7/16, yazılmışıyın 17/16, bitürecin 17/32, olacın 25/14, goman “koymam” 13/34, gırkların 17/14, bilmiyoñ 2/2, diyem 22/13, atıyom 11/27.

2. teklik şahıs -n, -ñ’dir: eşidisün 26/34, olacın 25/14, serecen 26/40, bilüsün 2/1, yapacañ 6/35, tutucañ 27/17, anladduracañ 2/19, geleceksiñ 9/38, isdiyosuñ 1/18, atāsıñ 6/60.

3. teklik şahıs eki eksizdir: kómmüş 14/30, naklolmuş 15/9, vereceg 9/23, óleci “ölecek” 10/41, yapılmaz 4/25, yinir 16/25.

1. çokluk şahıs -z’dir: yaparuz 1/26, okudamıycuz 17/12, verecez 17/36, yīcez “yiyeceğiz” 6/22, kakıyāz 23/31, toplanıyoruz 6/26, dēruz 1/2, gıyırız “kıyarız” 13/33. İstek kipinde şu şekilde görülür: alam “alalım” 31/33.

2. çokluk şahıs -ñuz, -suñuz, -süñüz’ dür: ediyonuz 2/19, biliyosuñuz 26/15, bilisüñüz 29/44.

3. çokluk şahıs **-ler, -lar, -lê, -lâ**'dır: atmışlar 14/32, gorlar “koyarlar” 9/24, bilmeyelâ 25/15, verivereceklê 13/27, endimüşlê “indirmişler” 10/16, verivereceklê 13/27, diyelê 23/20, içellêdi 22/4, yapallâ 2/1, oynallâdı 7/18.

1.2.2.4. Fiillerin Birleşik Çekimi

1.2.2.4.1. Hikâye Birleşik Çekimi

“Bu çekim konuşanın geçmiş zamanda gördüğü hareketleri hikâye etmek için, anlatmak için kullanacağı fiil şeklidir. Asıl fiilin kipleri ile i- fiilinin görülen geçmiş zamanının veya ekleşmiş şeklinin birleşmesi ile ortaya çıkar” (Ergin 2004: 322). Mengen ağızlarında hikâye birleşik çekimi standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibidir. Bazı örneklerde i- fiilinin varlığını koruduğu görülmektedir.

Mengen ağızlarında anlamı pekiştirmek ve kuvvetlendirmek amacıyla üç kip ekinin birlikte kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir. Bolu ağzında (Öztürk 2016: 89) da görülen bu durum Mengen ağızlarında yalnızca geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve görülen geçmiş zaman kiplerinin birleşimiyle yapılır: yaparlarmışdı 9/23, gorlarmışdı “koyarlarmıştı” 9/25, giderlerimişdi 9/25, çalışırmışdı 9/26, çevürülerimişdi 9/27.

1.2.2.4.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Mengen ağızlarında geniş zamanın hikâyesi çekimi standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi fiil köküne geniş zaman eki ve ek-fiilin görülen geçmiş zaman ekinin eklenmesiyle yapılır: yinirdi 6/17, yirdik 6/19, biçerdik 6/61, sererlêdi 7/18, vörlêdi “verirlerdi” 13/12, oynarduk 9/37, verirlerdi 1/3, beklerdik 25/1, yapardık 9/15, verirdik 13/5, anlatmazıdım 7/7, gatmazduk 7/15.

Mengen ağızlarında geniş zaman eki -r'nin düşmesi sık görülen bir hadisedir, bu geniş zamanın hikâyesi çekiminde de görülür: sarıludu 4/21, kesilüdü 4/21, bişêdi

“pişerdi” 4/21, çekellēdi 4/22, gonudu 25/13, denūdū 1/4, edilūdū 1/4, dağıduludu 1/5, ġótürülēdi 1/8, sayādug 16/21, yaptıırdı 19/9.

1.2.2.4.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Fiil köküne görülen geçmiş zaman eki ve ek-fiilin görülen geçmiş zaman ekinin eklenmesiyle yapılır: olmadıydı 3/6, vedydi 10/8, giddiydi 6/41, vermediydi 7/21.

Bazı örneklerde i- fiilinin korunduğu görülür: yaptımıdı 17/9, öldiydi “öldüydü” 33/15, çalışdıımıdı 6/6, sattııardı 31/14, düştidı 3/19, çıktıımıdı 3/30.

1.2.2.4.1.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Mengen ağızlarında şimdiki zamanın hikâyesi çekimi standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi fiil köküne şimdiki zaman eki ve ek-fiilin görülen geçmiş zaman ekinin eklenmesiyle yapılır. Şimdiki zaman eki Mengen ağızlarında çeşitlilik gösterir: oturuyādu 4/16, olmuyodu 6/32, gidıyādu 7/4, bilmiyādum 7/14, geliyalarıdı 7/17, seriyoduñ 7/17, gidıyoduk 13/1, eltiyādu “eletiyordu” 28/14.

Bazı örneklerde i- fiilinin korunduğu görülür: oturuyallarıdı 4/16, çakabiliyollarıdı 8/36, kesiliyallarıdı 16/19.

1.2.2.4.1.4. Şartın Hikâyesi

Şartın hikâyesi biçiminde fiil çekimi standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibidir, çalışmamızda az sayıda örneğe rastlanmıştır: olsıydı 8/16, isteseleridi 15/8

1.2.2.4.1.5. İstek Kipinin Hikâyesi

Mengen ağızlarında istek kipinin hikâye çekimi yapılırken i- fiili düşer ve yerine yardımcı ünsüz y gelir. y yardımcı ünsüzü ise istek kipi -e, -a’yı daraltarak -ı ve -i ünlüsüne dönüştürür: geliydiñiz 32/14, geliydiñiz 33/14, sağı olıydı 23/29, ġóriydiñ “göreıydin” 23/37.

1.2.2.4.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Asıl fiil kiplerine i- fiilinin öğrenilen geçmiş zamanının getirilmesi ile yapılır. Öğrenilen geçmiş zaman ekinin vazifesi zaman bildirmek değil; bir nakil, bir anlatma bir sonradan farkına varış ifade etmektedir (Ergin 2004:323).

Mengen ağızlarında rivayet birleşik çekim standart Türkiye Türkçesindeki gibi olmakla birlikte i- fiilinin varlığını koruduğu görülmektedir.

1.2.2.4.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

Mengen ağızlarında geniş zamanın rivayeti çekiminde geniş zaman eki -r'nin düştüğü görülür: gönderülerimış 25/26, becerümüş 26/22, çıkāmışlā 31/6. Geniş zamanın rivayetinin olumsuz biçiminde i- fiili varlığını korur: yimezimiş 15/3.

1.2.2.4.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Mengen ağızlarında öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti çekiminde i- fiilinin varlığını koruduğu iki örnek tespit edilmiştir: sallanmışımış 4/11, vemişlerimış 32/1

1.2.2.4.2.3. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Şimdiki zamanın rivayeti çekimine bir örnekte rastlanmıştır: uyüyomuşuz 33/16.

1.2.2.4.2.4. Gelecek Zaman Rivayeti

Mengen ağızlarında gelecek zaman rivayeti çekimine şu örneklerde rastlanmıştır: yollıycıymışuyuz 4/28, geleciymiş 4/28, saracıymış 4/28.

1.2.2.4.3. Şart Birleşik Çekimi

Asıl fiil kiplerinin karşuladığı hareketi şart şeklinde ifade eder. Asıl fiil kiplerine i- yardımcı fiilinin şart şeklini getirmek suretiyle yapılır (Ergin 2004: 325). Mengen ağızlarında şart birleşik zaman çekimi standart Türkiye Türkçesindeki gibidir.

1.2.2.4.3.1. Geniş Zamanın Şartı

Mengen ağızlarında geniş zamanın şartı çekiminde geniş zaman eki -r'nin düştüğü görülür: guyāsañ “koyarsan” 2/13, yapāsañ 7/12, olusa 8/15, çıkarısa 9/27, baturusa “batırısa” 15/3, verüse 25/28, garuşusa “karışır” 26/1. Geniş zamanın şartının olumsuz çekimi de şu şekildedir: gurumazsa 12/12, yapmazsañ 7/12.

1.2.2.4.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Mengen ağızlarında geniş zamanın şartı çekimi standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: gitmediyse 25/29, giddiyse 25/28, beyendiyse 25/27, istedimse 6/5, yazdıysa 22/13, olduysa 25/27.

1.2.2.4.3.3. Gelecek Zamanın Şartı

Mengen ağızlarında gelecek zamanın şartı çekimi yöredeki gelecek zaman ekinin çeşitli olması sebebiyle şu şekillerde görülür: atılmıyorsa 9/23, yapacaksa 9/41, alacaksa 9/27, gatacaysañ “katacaksan” 11/32, bişüreciyseñ “pişireceksen” 33/27.

1.2.2.5. Kuvvetlendirme ve İhtimal Çekimi

Bildirme eki olan ve isimlere gelen -dır, -dir, -dur, -dür eki kuvvetlendirme ve ihtimal anlamında fiiller de gelmektedir (Ergin 2004:331).

Mengen ağızlarında kuvvetlendirme ve ihtimal çekimi öğrenilen geçmiş zaman ekinden sonra bildirme ekinin gelmesiyle yapılır: olmuşdur 26/8, duymuşunuzdur 5/16.

Bildirme ekinin sonundaki r ünsüzünün düşmesiyle bildirme ekininin yuvarlaklaştığı görülür: olmuşdu 25/35, geçmişdü 26/4, okumuşundu 31/6, varumuşdu 1/8.

1.2.2.6. Birleşik Fiiller

1.2.2.6.1. İsim ve Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Mengen ağızlarında standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi isim ile birlikte **et-, ol-, kıl-, eyle-** yardımcı fiillerinin kullanılmasıyla birleşik fiil yapıldığı görülür.

et- zannediyollā 9/28, üf üf ediyollar 9/30, marak idēdim “merak ederdim” 10/43, icād eddim 15/21, ziyān ediyó 6/13, kavga etmiye 6/16, taksim ediyollarıdı 6/32, māl etmek 15/20, met etmek 31/37, şe etmek 10/12, taksim edēdiñ 8/2, mefat etdi “vefat etti” 8/26, af edēsiñ 6/12, hasbahal ediyoz “hasbihāl etmek” 9/12, arz ederseñ 17/23, ilān edilüdü 1/4

ol- gelin oldum 1/1, hasta olmuş 3/16, emekli olup 6/47, gayboldu 6/48, naklolmuş 15/9, kendini bilmez olmuş 3/17

kıl- namaz gılāllā “namaz kırlarlar” 2/2

eyle- rahmet eylesin 5/15

1.2.2.6.2. Tasvirî Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

“Zarf-fiil biçimindeki bir esas fiile, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiillerdir” (Korkmaz 2003: 208). Mengen ağızlarında tezlik, yeterlilik ve sürerlik fiillerine rastlanmıştır.

Tezlik Fiili

Mengen ağızlarında tezlik fiili olarak **-iver-** kullanılmakta ve “guyverillerimiş 2/9” örneği dışında çeşitli ses olayları sebebiyle -i vermek’in farklı şekilleri ortaya çıkmaktadır.

“-iver-” fiilinin son sesindeki r ünsüzünün düşerek **-ive-** olduğu örnekler görülür: anlatıvese 2/18, yiveñ “yiyiverin” 4/30, oluvedi 6/40, işledivemeye 10/11, diyve “diyiver” 21/1.

Sonundaki r ünsüzü düşen “-iver-” fiilinin gelecek zaman kip ekini almasıyla e ünlüsünün uzadığı görülür: edivēcüz 11/20.

“-ive-” fiilinin yanına y yardımcı ünsüzü geldiğinde y’nin daraltıcı etkisiyle fiilin **-ivi-** şekline dönüştüğü görülür: yapıviyen 1/24, atıviyin 26/22.

“-iver-” fiilinin yuvarlaşarak **-ivor-, -ivör- ve -ivur-** şekline dönüştüğü görülür: binivörüsün 9/4, duyuvuru 25/33, yapılıvorsa 26/30, işledivórkana 10/10 zehirliyvörlē 14/31, okuyvörüdü 21/13.

Bir örnekte ise “-ive-” fiilinin kalınlık-incelik uyumuna uyarak **-iva-** olduğu görülür: yapıvamazdı 25/2.

Yeterlilik Fiili

Yeterlilik fiili Mengen ağızlarında standart Türkiye Türkçesindeki gibi **-ebil-** fiilidir: yiyebilıyó 6/31, yapamadılar 9/16, yapabilüse 11/24.

Yeterlilik fiilinin olumsuz şekli ise **-ama, -eme**’dir: yiyemez 6/24, atamazdug 9/38. Bir örnekte yeterlilik fiilinin olumsuzunu **-yme** biçimindedir: elliymesin “elleyemesin” 10/8.

Bir örnekte “-ebil-, -abil-” yeterlilik fiilinin yuvarlaklaştığı görülür: gótürebülü 8/12.

Sürerlik Fiili

Bolu ağzında (Öztürk 2016: 90) olduğu gibi Mengen ağızlarında da “-ego-” fiilinin sürerlik anlamında kullanıldığı görülür: açagomuşlā “açadurmuşlar” 10/5, alagoduk “aladurduk” 10/5, edegodum “ededurdum” 10/48. Bir örnekte “-ega-” fiiline rastlanmıştır: dayanagamış “dayanakalmış” 4/12.

1.2.2.6.3. İsim ve Fiilden Oluşanlar

Mengen ağızlarında isim ve fiilden oluşan birleşik yapılı fiil örnekleri şunlardır: hak tanıdı 31/25, mal ediniyim 6/9, hızar biçerdik 6/61, izin yapmadan 8/9, gura çekellēdi 22/23, ğōñūl eylemesi 30/20, aklıma gelmiyó 6/58, sıkıntıya düşmedim 6/59, güzelce gelen 6/60.

1.2.2.7. Çekimsiz Fiiller

1.2.2.7.1. İsim-Fiil Ekleri

Mengen ağızlarında isim-fiil ekleri standart Türkiye Türkçesinde görüldüğü gibi **-ma, -me, -mak, -mek, -ş, -ış, -iş** ve **-mek**’in tonlu biçimi **-meg** şeklinde görülür: isteme 7/15, gezme 2/6, eylenecek 6/19, beklemiyişi 8/17, olmıyışı 8/7, ğölüşmeg 6/19, çağmag “çakmak” 8/37, yappak “yapmak” 29/48.

Mengen ağızlarında vasıf ismi ifadesi taşıyan isim-fiiller (sıfat-fiil) standart Türkiye Türkçesi ile benzerlik gösterir: yapıvıyen 1/24, olamıyanlā 8/28, dōvūleni 5/19, çekdikden 5/3, ğórmez etdilē3/3, eylenecek gada “eğlenecek kadar” 2/15, yollıycak bi şey 4/29. Standart Türkiye Türkçesindeki **-dik** isim-fiil ekinde yuvarlaklaşma (**dedük**leri 1/10, **dedüğümüz** 1/11, **gezdüğümüz** 22/19) ve tonlulaşma (gaynadıgdan 13/37) görülür. Standart Türkiye Türkçesindeki **-cek** isim-fiil ekinde çeşitli ses olayları sebebiyle değişmeler görülür: annıycēñ “anlayacağın” 2/5, duymaycānı “duymayacağını” 5/2, çakacag 8/36, çıkacığ 13/9, bişürcūğññ “pişireceğin” 22/30.

1.2.2.7.2. Zarf-Fiil Ekleri

Mengen ağızlarında zarf-fiil ekleri çoklukla standart Türkiye Türkçesindeki gibidir. Bazı zarf-fiil ekleri çeşitli ses olayları neticesinde standart Türkiye Türkçesindeki zarf-fiil eklerinden farklılaşmıştır.

-ıp, -íp zarf-fiil eki standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: toplıyıp 7/23, poşetláyıp 11/29. Bu ekin tonlu biçimi **-ib**'ın Mengen ağızlarında yaygın olarak kullanıldığı görülür: gidib 8/24, oyalanıb 9/13, hazıllanıb 10/21. Bazı örneklerde sözcük zar-fiil ekini alırken ünsüz türemesi olmuştur: ediyúp 9/9, geldib 3/20. **-a** ve **-u** zarf-fiil eklerinin -ıp eki anlamında kullanıldığı iki örnek tespit edilmiştir: ala “alıp” 6/31, oturu “oturup” 11/25. Bir örnekte ek gerileyici benzeşme yoluyla -ıf biçiminde ortaya çıkmaktadır: pofpoflıyıp “övüp” 31/37.

-arak zarf-fiil eki standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: olarak 6/26. Ekin tonlu biçimlerine de rastlanmaktadır: **-ereg, -arag** zehirlenereg 14/33, olarag 6/5. Bir örnekte **-alak** şekline rastlanmıştır: gorkalak 6/61. Ekin ayrılma hâl ekini alarak genişlediği şekli de mevcuttur: **-arakdan** bakarakdan 5/8. Bir örnekte **-elekden** biçimine de rastlanmıştır: diyelekden “diyerekten” 22/14.

-e, -a, -á, -â zarf-fiil eki standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: dèye 1/4, diyá 2/18, gala “kala” 5/3. Ekin kimi örneklerde daralarak **-i** ve **-ü** olduğu görülür: diyi 14/31, diyü “diye” 25/13. Ekin **-u -u** ve **-a -a** şeklinde ikileme yaptığı örnekler de mevcuttur: arayu arayu 22/15, çıkaru çıkaru 29/45, garıştırâ garıştırâ 1/22, daşıya dura 10/51.

-inca zarf-fiil eki standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: yazdumayınca 10/37, dèyince 3/8, olunca 3/19. Ekin **-nca** biçimi de mevcuttur: olminca 1/24, yetişm̃ince 1/24, **-inçin** eki de -inca zarf-fiil eki anlamında kullanılmıştır: diyinçin “diyince” 29/24.

-kan, -ken zarf-fiil eki standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: otladırken 6/48, gaynarken 1/22. Ekin **-kene, -káná** şekilleri de mevcuttur: verúkene 7/15, gelúkene 7/15, yirkene 4/24, bişürükáná “pişirirken” 11/29.

-düğümde, -diğinde gördüğümde 7/14, geldiğinde

-dıkca,-dikçe	garıştırdıkca 1/22, yapıdıkca 14/18, yükseldikçe 6/60
-meden	ğórmeden 7/14, deymeden 25/23, guymadan 11/28
-alı	olalı 12/1, doğalı 8/1, alalı 11/1
-masına	yapmasına 7/22
-esice	yiyesice 26/45
-esiye	diyesiye 4/2

1.2.3. Zamirler

1.2.3.1. Şahıs Zamirleri

Mengen ağızlarında 1. ve 2. şahıs teklik ve çokluk zamirleri “ben, sen, biz, siz” standart Türkiye Türkçesindeki gibidir. 2. çokluk şahıs zamiri “siz” çalışmamızda sadece bir örnekte görülmüştür. 3. teklik şahıs zamirinin yalın hâlde iken ‘o’, yarı daralma sonucu “ö” ve daralma sonucu “u” şekilleri mevcuttur. Mengen ağızlarında 3. şahıs zamiri hâl ekleriyle çekime girdiğinde bu zamirin “ó, ı, a, â” lı şekillerine de rastlanmıştır:

beni 6/2, bana 17/35, bene 18/10, baña 10/10, bende 33/33, benim 2/17, men 32/7

sen 9/21, seni 9/29, seniñ 13/26, sende 33/33, saña 10/32

ö 6/2, önu 6/13, öndan 7/16, önuñ 8/18, u “o” 16/19, unu “onu” 16/19, unuñ “onun” 16/19, undan “ondan” 6/2, onun 9/6, onuñla 14/24, ınun “onun” 29/6, ârı “onu” 22/30

biz 16/20, bize 19/18, bizim 6/23, bizden 21/15

siziñ 31/1

önlara 9/16, onlarıñkı 23/3, unlarda “onlarda” 6/10, unlādan “onlardan” 29/43, ânlādān “onlardan” 22/25, anları “onları” 23/11, ınlarıñan “onlarla” 29/4

1.2.3.2. Dönüşlülük Zamiri

Mengen ağızlarında dönüşlülük zamiri standart Türkiye Türkçesindeki gibidir: kendi 1/5, kendimiz 1/25, kendiñ 3/13. Yalnızca bir örnekte dönüşlülük zamirinin k > g değişmesi ile tonlulaşmış şekline rastlanmıştır: gendimiz 33/12.

1.2.3.3. İşaret Zamirleri

Standart Türkiye Türkçesindeki bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, öteki, öbürü bura, şura, ora gibi işaret zamirleri Mengen ağızlarında çeşitli ses olayları sebebiyle farklı şekillerde görülmektedir:

bullāda “buralarda” 2/11, bollarıñ “buraların” 2/1, bōrıya “buraya” 2/16, buri “buraya” 31/11, bürdā “burada” 30/19, buriy “buraya” 33/24

bunlarıñ 10/30, bundan 3/22, buña 22/21

şullāda “şuralarda” 2/15, şorda “şurda” 6/18, şurda 6/48, şuri “şura” 31/11, şora “şura” 18/10

ollāda “oralarda” 24/10, orda 6/2, örlādā “oralarda” 6/30, öriya 8/4, ordan 3/25, oriy “oraya” 33/24, ori “oraya” 33/11, urda “orda” 17/2, uraya “oraya” 28/15, urıyı “orayı” 32/18

öbürsü 24/9, ubirleri “öbürleri” 15/24, şeyne “şöyle” 3/11, ertekisi “öteki” 3/11, eteki 6/14

1.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri

hápsi 16/19, hepisiniñ 3/22, kimseye 2/10, kimisi 2/9, hepsini 10/30, kimāsi “kimisi” 11/16, şiyini “şeyini” 2/1, biri 3/26, herkes 6/29, hebisi 9/8

1.2.3.5. Soru Zamirleri

kime 4/29, kim 31/16, ne 10/23, nerde 13/10, nere 31/1, nerden 4/30

1.2.4. Zarflar

“Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türüdür” (Korkmaz 2003: 250). Mengen ağızlarında tespit edilen zarf örnekleri şunlardır:

1.2.4.1. Zaman Zarfı

ášgiden “eskiden” 13/6, ásgiseñ “eskiden” 33/7, bazar ġünü 11/9, aylarca 9/49, gece ġündüz 9/44, hasat zamanı 9/41, yazın 6/28, èrtesi ġún 16/3

andan sōra “ondan sonra” 22/5, ándan sōra “ondan sonra” 23/7, undan sōra “ondan sonra” 16/3, sōra 17/3, intan sōra “ondan sonra” 29/26, eñ soñuñda 3/15, indan sō “ondan sonra” 29/28

sabāliyin 17/2, sabālin 4/18, sabāleyin 19/7, sabāletinden 28/24, sabahdan 9/17, sabah da sabah 5/11

şindi 21/5, şimdi 9/20, şimdik 9/33, şindig 33/31, şindiki 10/47, şimdilig 6/37
evelce 3/2, evelciden 29/40, eveli 29/46, evelā 17/1, evelsi 16/16, evē “evvel” 28/7

akşamdan 19/8, akşamına 1/10, āşam 11 /8, yāriñ “yarın” 23/24, yârin “yarın” 22/22

böyün “bugün” 16/15, böğün “bugün” 22/22, böğün “bugün” 33/37, bugün “bugün” 33/38, ikindiye gada 27/18

her zaman 16/21, çoğunca “çoklukla” 11/39, hiş “hiç” 23/26, boyna “sürekli” 27/19, ekseriye 18/11, ekseri 5/15

önce 16/2, ilkin “ilk önce” 11/38, evvēsi “evvel” 7/8, soñdan “sonradan” 10/10
artıg 16/3, artıgı 24/11, galan “artık” 11/13, gayrı “artık” 17/32
birdenbire 3/23, hemen 17/30

1.2.4.2. Durum Zarfları

öyne “öyle” 25/9, şeyne”şöyle” 2/4, beyne “böyle” 2/4, eyne “öyle” 2/6, ēle “öyle” 31/37, iyce 27/24, iyi gelen gızardacañ 7/26

aslında 2/19, yāni 6/11, ayrıyeten “ayrıca” 6/25, hātda “hatta” 12/10, mesá “mesela” 15/27, öyniyin “örneğin” 25/11

mutlaga 6/35, hic 16/10, hêç “hiç” 2/8, katiyetle 6/56, muhaka “muhakkak” 16/6, heb “hep” 20/4

yine de 17/37, gene 1/10, yene “yine” 5/20, gine “yine” 24/22, yeñiñden “yeniden” 8/30

neçi “niçin” 19/11, andabanda “belli belirsiz” 11/28, anda “öyle, o şekilde” 22/11

zātı “zaten” 10/40, zahdān “zaten” 11/36, sātān “zaten” 16/21

vallā 20/1, tabi 21/3 ĩřallah 15/14

haylen 19/11, hālēn bāzen 6/45

ģōya “güya” 16/12, goya “güya” 23/30

heralda 4/4, mamāfi 20/3

anca 3/30, ayrıcası 30/4

işte 16/1, keşge 28/31

1.2.4.3.Yön Zarfları

ařāda “aşağıda” 10/38, aşılara “aşağılara” 16/16, aşı “aşağı” 22/8

yokarı 32/2, yōkarı 8/4, yukarı 9/34

geri 5/21, gerisi 8/33, dışarı 4/4

ōte 5/12, ete 4/4, etdiydi “ōtedeydi” 23/2

1.2.4.4. Miktar Zarfi

ıycūk “azıcık” 26/34, ıycúķ “azıcık” 25/10, üycūk “azıcık” 26/27, ecúķ “azıcık” 26/28, acuk “azıcık” 10/48, acık “azıcık” 13/34, ācuk “azıcık” 26/18, ēcúķ “azıcık” 26/18, ayucuk “azıcık” 26/27, icyúķ “azıcık” 26/27

epey 10/48, epiy 4/19, beyā “bayağı” 24/22, bunca 26/24, unca “onca” 26/39, buyna “boyuna, sıklıkla” 11/31

aç çok 10/11, çoğ az 6/1, taha 2/4, daha 5/8, en 8/7

1.2.5. Sıfatlar

“Somut veya soyut ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden vasıflandıran, sınırlayan kelime türüdür” (Korkmaz 2003: 188). Mengen ağızlarında tespit edilen sıfat örnekleri şunlardır:

1.2.5.1. Vasıflandırma Sıfatları

en büyüğ oğlumu 19/13, átli patadis “etli patates” 7/10, nağışlı poğ 8/44, yabacığım işleri “yapacağım işler” 16/17, temüz şeylerimiz 16/22, ğúzel şeylerimizi 16/22, o zamankí zamanda 5/10, gapanan ávler 6/46, ayrı ayrı bi oyunlar 9/15, gaç çeşit mantar 11/26

1.2.5.2. Belirtme Sıfatları

Sayı Sıfatları

iki yüz kişi 6/33, gırk yedi 17/9, on úş “on üç” 17/10, segizen dört 17/1, ikinci diplomasını 17/12, segzen iki 6/7, úş ğún 22/8, atmış beşde 16/15, álli “elli” 16/15

iki büyüğ sene 16/7, iğışer üçer sofr 8/5, birē sofr 8/2

birinci ğún 7/2, yedinci ğuşakmışsıñ 15/18

bi ğrug evinin 11/24

İşaret Sıfatları

öbür zengine 6/34, bo 23/3, örtüsü ğún 24/4, öbürsü ğún 23/3, öbürķún 26/5, öbür misávir 5/17

böyle yemekler 16/2, eyne yemeklē 4/25, beyne bi ğırmızı şeyden 33/6

ete yañkı “öte yanki” 7/20, beri ķóye 7/4, öte taraıdan 5/17

bu ekmiğı 16/16

Belirsizlik Sıfatları

başga yerde 11/38

Soru Sıfatları

kaç kişi 16/14, kaç kuruş 15/35

1.2.6. Edatlar

“Yalnız başına bir anlam taşımayan ancak ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiğı kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilşkisi

kuran, gramer görevli bağımsız kelimelerdir” (Korkmaz 2003: 250). Mengen ağızlarında tespit edilen edatlar şunlardır:

gada	gidince gada 8/21, edinse gada 10/21, ne gada acāyip 2/10, şindiye gada 17/37, yaşına gada 7/19
gadar	bu gadar 1/16, u gadar 2/7, sabaha gadar 5/13, yedisine gadar 21/13
gadarna	u gadarna 3/20
gadana	gelince gadana 8/31, ne gadana 14/26
gadariye	ne gadariye 32/12
kára, kari	vedúğden kára 10/19, acudukdan kari 11/31
keri, garí	ondan keri 10/8, geldúğten keri 10/33, şaşgunlug garí 10/6
kárín	ondan kárín 11/29
gibi	dúğün gibi 16/18, mengene gibi 15/5, vesayre gibi
kibi	kibiyiydi 10/15
içün, üçün, úçún	dúğün içün 7/1, üçün 1/5, kapandúğú úçún 24/15, unuñ çün 25/4
doğru	sávdiğimden doğru 9/29
ğóre	rivāyete ğóre 14/3, kendiñe ğóre 16/26
garşı	çocuğa garşı
deyil, diyil	salma deyil 31/3, anlamında diyil 31/37, diyilim 6/58, diğil 12/3, di mi 3/18, diğil 3/27

1.2.7. Bağlaçlar

“Söz içinde birden çok kelimeyi kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimelerdir” (Korkmaz 2003: 32). Mengen ağızlarında tespit edilen bağlaç örnekleri şunlardır:

hem... hem...	hem demircilik yaptık, hem önu yaptık 15/32, hem de gitmem de 17/35, hem ağıllādı hem söylellēdi 22/3, hám türkü söylüye hám tef çalıya 27/3
ku, kı, gı	ku 16/12, diyo ku 14/12, yok mu ku 23/21, yapıvamazdı kı 25/2, ne olacag gı 4/21, dedim ki 3/4

bile	ben bile 13/32, yanında bile 19/15, çarşambıyı bile 20/15
çünkü	çünkü 25/1, çünkü 25/25, çünkü 14/24, çünkü 31/7
eme	eme 26/39, emme 28/26, ámmá 26/41, amma 27/22
veyāhud	veyāhud 17/23
fagat	fagat 20/9
halbuku	halbuku 15/23

1.2.8. Ünlemler

“Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan ve kısmen bağımlı kelimeler sınıfına giren kelimelerdir” (Korkmaz 2003: 224). Mengen ağızlarında tespit edilen ünlem örnekleri şunlardır:

Seslenme-Çağırma Bildirenler:

Çalışmamızda hayvanları çağırmaya yarayan seslenme-çağırma ünlemleri tespit edilmiştir: vii vii 26/49, vıdı vıdı 26/50, virik virik 26/50, cuuyiim 26/51, mişi meh meh 26/51, bıçı meh meh 26/52, dırı dırı meh meh 26/53, gáh gáh 9/41

His ve Heyecan Bildirenler:

Mengen ağızlarında duyguları ifade eden ünlemler şöyledir: hedi 9/40, hā 1/9, aman 2/5, yā 3/12, yallah 1/9, ya 3/27, dē 13/7, heve “hele” 4/7, hāni 4/20, abaríi 7/7, yo 7/7, e 15/28, á á 10/44, amaniñ 7/18, hah 8/39, ah 23/15, i mi? 23/29, yo 23/29, uu 23/33, ah yavrum 23/37, ohh 26/14, be 26/24, á ah 27/23, daa 30/9, lā 32/19.

II. BÖLÜM

2. SONUÇ

2.1. Ses Bilgisi

1. Mengen ağızlarında standart Türkçe dışındaki yarı kalın **á, í, ó, ú** ünlüleri; yarı dar **â, ê, ô, õ** yarı dar ünlüleri; yarı düz **ǎ** ünlüsü mevcuttur.
2. Mengen ağızlarında hece kaynaşması, ünsüz düşmesi, vurgu vb. ses olayları sonucunda oluşmuş ikincil uzun ünlülere rastlanmaktadır: yîrüz 12/15, yîveñ 4/30, vörüz 7/23, gidêlêdi 33/39, gurâduk 8/5, âşam 10/39, yûka 13/30.
3. Mengen ağızlarında ünlülerde yuvarlaklaşma eğilimi Eski Anadolu Türkçesindeki şekle uygun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı durumlarda temel ünlü bazı durumlarda ekin ünlüsü yuvarlak olarak kullanılmaktadır: temüz 16/22, bilezük 1/8, şaşgunlug 10/6, datusuz 4/32, içittürülüdü 25/19, milletüz 8/12.
4. Mengen ağızlarında orta damak ünsüzlerinin (**ġ** ve **k**) yanlarındaki ünlüleri yarı kalınlaştırdığı görülür: óküzlê 23/13, kóyüñ 23/16, ġünde 19/2, ġôşdü 23/3.
5. Mengen ağızlarında akıcı ve sızıcı ünsüzlerin düşmesi (r, n, l, y, v, ğ, z, f, h,) yaygın görülen bir ses olayıdır. Yörede akıcı r ünsüzünün düşmesi karakteristik bir özellik arz eder. Bu ses olayı çoklukla ikincil uzunlukların oluşmasına sebep olur: vedi 6/43, ünivesdeyi 13/23, kadınlâ 1/5, yirlê 1/14, toplanu 1/5, herangi 8/15, sôra 1/4, ânaşılmiyo 5/9, ölelikle 6/3.
6. Mengen ağızlarında damak ünsüzü olan **ñ** sesi kelime köklerinde, ilgi hâli ekinde, 2. şahıs iyelik eklerinde ve çekimli fiillerde 2. şahıs eklerinde Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi kullanılmaktadır: eñ soñuñda 3/15, sañkı

4/1, eveliñ 4/3, dañ dese 5/6, amcamıñ 3/9, mantınıñ 16/30, goduñ gitdiñ 3/4, tutucañ 27/17, ediyoiñuz 2/19.

7. Mengen ağızlarında bulunma, ayrılma hal eklerinin kullanımı Eski Anadolu Türkçesindeki gibidir. Bu durum sert ünsüzle biten kelimelerde ünsüz uyumunu bozmaktadır: dabakda 23/39, tarafda 32/2, gurbetde 27/17, sabahdan 9/17, ağaçdan 14/17, çekdümen 3/7, kesğün 8/33.
8. Mengen ağızlarında Kıpçak grubu lehçelerinin bir özelliği olan **ç > ş** süreklileşmesinin örnekleri vardır: üç > üş.
9. Kıpçak grubu lehçelerinin bir özelliği olan **ğ > v** değişimi görülür: savducu 25/17.
10. **rl > ll** gerileyici benzeşmesi Mengen ağızlarında sık olarak gerçekleşir: bullāda 2/11, bollarıñ 2/1, şullāda 2/15, ollāda 24/10. Özellikle çokluk ekinde örnekleri fazladır: doktollara 14/10, duvallara 14/11, tüllü 22/11.

2.2. Şekil Bilgisi

1. İsim yapma ekleri **-lū, -cuk, -suz, -gu, -gun** ünlülerinde ve **-k** ekinin yardımcı ünlüsünün yuvarlak olduğuna dair örnekler vardır: demürlü 23/32, gızılçuk 20/10, datusuz 4/32, deyüşük 25/20, saygu 33/30, gızgun 28/35.
2. Çokluk ekindeki **r** ünsüzünün düşmesi yaygın bir özelliktir: kadınlā 1/5, ahcılā 16/2.
3. Mengen ağızlarında vasıta hâli eki **-nan, -nen, -lan, -len** biçiminde görülür: sağdıcinan 1/14, babamnan 3/6, suylan 22/20, şeyiylen 6/3.
4. Mengen ağızlarında ek-fiilin geniş zaman çekimi, Eski Anadolu Türkçesinden izler taşımaktadır. Bartın ağızlarında da görülen bu ek standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak 1. teklik şahısta **-yın, -yin, -n** ve 1. çokluk şahısta **yız, -yiz, -yuz, -yüz** ekleri ile yapılır: kóyúndeniyin 3/1, insanıyın 26/24, diyiliyin 21/12, adamın 8/24, benin 8/25, merekliyindu 2/1, insanıyuz 8/10, ikimizüyüz 24/13.
5. Zamir kökenli 1. teklik şahıs eki çoklukla **-n**'dir: ekerin 2/18, demişin 2/20, çekdümen 3/7, gidiyon 3/22, bilmen 7/16, olacın 25/14, goman 13/34.

6. Bolu Merkez ile Gerede, Yeniçağa, Dörtdivan ilçeleri ve Zonguldak, Bartın, Karabük'te olduğu gibi şimdiki zaman kip ekinin -ya, -ye biçimlerinin kullanılması Mengen ağızları için de karakteristik bir özellik taşıır: arıyaz 23/16, çekiniye 2/5, deyan 10/20. Şimdiki zaman ekinin -yo biçimleri yaygın olarak görülür: guyyoz 1/18, bilmiyoñ 2/2.
7. O zahirinin o > ö > u şeklinde darlaşarak ö ve u biçimlerinin yaygın olarak kullanıldığı görülür: ö 6/2, önu 6/13, öndan 7/16, önuñ 8/18, u 16/19, unu 16/19, unuñ 16/19, undan 6/2.
8. Tezlik fiili “**ver-**”in ünlüsü yuvarlaşarak “**-ivor-, -ivör- ve -ivur-**” şekline dönüşür: binivörüsüñ 9/4, duyuvuru 25/33, yapılıvorsa 26/30, işledivórkana 10/10, zehirliyvörlē 14/31, okuyvörüdü 21/13.
9. Mengen ağızlarında sürerlik fiili olarak “**-ego-**” fiilinin kullanıldığı görülür: açagomuşlā 10/5, alagoduk 10/5, edegodum 10/48.

III. BÖLÜM

3. METİNLER

Mehtap Özel (60)

Pazarköy / Arak Köyü - Dereler Mahallesi

Düğün Âdetleri, Yöresel Yemekler

[1]

Halk dilinde de Gülizar. Benim düğünüm aynı davullu. Ben atınan gelin oldum. Dovullu kóçekli işte, öyle oldu. 2 Öyliydí önceden kırk üç sene önce öyle oldu. Úç ğún sürdü. Önce pala örtmesi dēruz u oldu, akşama ğına oldu, ertesi ğún düğün, bi ertesi ğünde duvag. Önda da oyun oynālādı meselá, 3 oğlan gız evine yemek verirlerdi öyle esgiden. Öyle geçdi yāni.

Nişan bizim yöremizde önceki adı doğaydı. Doğaya vardı, 4 doğa denüdü. Nişanım da oldu beş ay durdum ben. Beş ay sōra düğünüm oldu. Falanca gızın doğası varımış dēye ilān edilüdü. 5 Helva dağıduludu. Öndan sōra ö ğún geldiğinde, böyle gadınlara yönelük olduĝu üçün ö ğún kadınlā toplanu. Nişan dakıldı işde, nişan oldu. Ö ğún işde kendi aralarında bi eyvence yapallā, 6 gumaş çeynedülē, işde takı takallā, üst baş işde aynı. Undan sōra araya bi tāne şey seçellē. Hani şimdiki şeye ğöre ebe diyim ben öna. 7 Ö çıkā, işde gonusma yapar işde ilāhi söylē, öna benzer doğalar yapar, bi şeyler yapar. Dakıları takduru, işde anáden şu babadan şu geldi peygamberler canına selávat. İşde gayınnadan bi işde şu verildi. 8 Ö zaman bilezük milezük pek yoĝudu. Hakkaten yoĝudu. Varumuşdu ámmá... Vardı, dakıldı. Gumaş, entárilik işde şunu bunu ğótürülēdi, eyle hediyele dağıddurudu, verülüdü. 9 Nişan öyle tamamlanudu, yāni dova dediğimiz şey.

Öndan sōra işde bálí bi ġún sōra, níkah yapmıya aşlanma denüdü hā. Aşlanmıya gidilüdü Mengen'e. **10** Sōra işde belirlenen ġünde düġün, bayanlā arasında gene gına, düġün, pala örtmesi dedúkləri eylenceleri vā, çeyiz gösderme, önuñ arkasından o akşamına gına, önuñ öndan sōra erkeklē tarafında **11** oda şenliġi dēruz, damad tarafında düġün olur. Orda oda şenliġi dedúġümüz darabul gecesi. Erkeklē öriya düġüne gider, işde içkili masalı şeyli bi **12** muhabbet yapallā, arkasından ertesi ġünü normal düġün olur, gız evi tekrar düġüne gider. Düġüne gider, eylencesini yapar, yemīni yir, döner gelir. Arkasından, onlarıñ arkasından da gelin **13** almāya gelir oġlan tarafı. Gelini alırlar işde.

Ö zamankı zamanda at varıdı, cip vādı. Yaġmurlu bi ġún müdü neydi gı? Yok, yaġmurlu deġilidi. **14** Há ābimiñki öyle oldu. İşde düġün işi bitdikden sōra mālum ete tarafı. Ėrtesi ġüne de gadınlara ayrıca bi eylence düzenlenü. Oġlan tarafından damad sağdıncınan gidēlē, önla bi yımırta yirlē, damat yımırt. **15** O zaman varıdı, şindi var mı bilmiyom. Sabah el öpmeye gidē yumurta yirlē. Daha sōra da gadınları dāvet ederlē, buyruñ eylenceye, duvag eylencesine. **16** Gene gadınlar gelirdi. İşde oyun... Undan sōra da daġılıyo işde. Düġün oldu torba doldu. Bitti. Düġün meselesi bu gadar. Bi hafda sōra da gelin damat baba ávine ana ávine el öpmiye giderlēdi, **17** üç ġún de olu bi hafda da olu, üç ġünde de olu. Öndan sōra artıġ akrabalık devam edip gidiyó. Kıy işi böyle.

Bizim meşşur **18** yemeklerimizden bi tánesi galdırık dolması, kedibatmaz, hoşmerim, halışga. Nankisini isdiyosuñ? Galdırık dolması, unu var ya, mısır unnu kaba guyarısın, biráz süt guyyoz, gabartma tozu guyyoz, **19** zeytinyaġı goyuyoz, bi de soġan gıyıyoz içine. Önu böyle çok cıvık edeceñ amma cıvıg edeceñ, unu böyle ġarıştıracañ ezeceñ unu saracaksın **20** undan sōra üzerine de bol soġan salçalı sos vereceñ, biz sarımsaklı meselá yoġurdlu yirlē, yaprak u da bi yaprak yani daġdan toplāyoz, yaprag. Bizim bu sarımsak yimez deye, **21** ben sāde yoġurd guyarız, öyle yāni.

Höşmerimi de varsa gaymak gorsuñ, biraz zeytinyaġı gorsuñ, südü doldurusuñ taviya. **22** Unu, u kaynar gaynarken hemen ġarıştırsıñ, biráz yumuşak cıvık olacak amma. Unu ġarıştıra ġarıştıra gızarur u ġarıştırdıkca ġarıştırdıkca ġıpgırmızı gızarır. **23** Altını çevirisiñ bi tabaġa alırsıñ, tekrar gayrı altı üstü ġıpgırmızı kıyır kıyır olu. Öyle

yinir u da. **24** Yapamazsınız da şöyle bi yapıviyen olınca, öyle olur. Her yemeg var yā. İşde bunlar özgü olan. E tabi esgiden öyle patlıcan meselá şuymuş buymuş karnıyarık bilmezledi. **25** Patlıcan da yetişm̄nce hani burlāda. Ama şimdi biz unu kendimiz yapıyoz meselá patlıcan. Musagga yap, garnıyarık yap, oturtmasını yap, salatasını yap. **26** Patlıcanın her türlü şeyi oluyā. Yaparuz yāni, herşeyi.

İsmihan Özer (50)

Pazarköy / Karacalar Köyü

Düğün Âdetleri, Yöresel Yemekler

[2]

Kırk sekiz, elli yaşına giriyan işde. Bullāda doğullu yapallā, ilk evelā gına gecesi olu, gına yapallā. Bollarıñ şeyini bilüsün sen benden iyi bilüsün. **2** Bilmiyoñ di mi? Mengen’de gına yapallā, aynı şey yapallā, çıkma mı derlē ne derlē? Gızı, undan sōra şeyini işde namaz gılallā. **3** Undan sōra da gına olu. Gına oldugdan sōra, düğün doğul çalallā, yemek verilü. Ordan salona gid, sâlon, evvelsi sâlon yapallā. Sâlon yapdukdan sōra. **4** Bizimki taha bi ayrı işde. Dâğullu, bizimki bi de al yapallā, bi de şeyne sığırı duvag, bi de al beyne. Fes geydirülēdi. Çıkma yapalladı işde bizim. Undan sōra gınamız oludu. **5** Undan sōra gelin alma, gelin almıya gelülēdi. Gelini alıp gótürülēdi. Bi de annıyciñ, duvak yapalladı bizde bi de, aman taha bi ayrı, insan çok çekiniye. Taha bi ayrıydı. **6** Şindik herkes kendi hâlinde. Düğün oldukdan sōra, olu bitēdi işde. Gezme mezme olmaya burlāda hiç. Şindi balayına filām giderlē ya, gidiyallā ya. Şindi burlāda eyne yok. Bizim zamanımızda **7** işde anlatım, duvag oldu, dōğa yapalladı, oyun oylalladı, ından sōra gayrı iş bitēdi işde. U gadar işde. Kendi işiñinen, bostan zamanı olu bazı. **8** Benimki aylülde oldu. Kimisi gış olu.

Valla ásgiden sünedleri ben de bilmiyim, oğlan gardaşlarım vā emme. Bi şey yapmazlā hēç. **9** Eylence filem yapılmazdı. Kesellēdi, işde ö, yallah. Çocuğu öndan sōra, bi de şeyli yapallarımış. Kimisi meselā pansuman yapıyallā, kimisi pansuman filām yapmıya. Ásgiden eyne kesip kúl mül guyverillerimiş, **10** toprak guy şey guyverilēmiş. Ne gada acāyip bi şey di mi? Kimseye de hicbi şey olmamış. Ne gada şey!

11 Bak bullāda nesi olu. Höşmerim yapallā, kedibatmaz yapallā. Undan sōra, fasilye, pilaf püşürülē. Başga, padadisli şey yapallāsa, toğuklu şey yemek de yapıyallā. Her şey yapıyallā şindik. Çeşit çeşit... **12** Höşmerimi şey yapıyallā. Yağ undan sōra süd guyyallā, südüñ çiyini. Undan sōra tereyağı guyyuyallā. Tereyağınan garuşturyağ

garuřturuyañ, gıpgırmızı gızarıya. **13** Kedibatmazı da beyne garuşdu garuşdu garuşdu. Indan sō, ufak ufak kesiyallā şeyne bi de. İçine tereyağı guyāsañ tereyağı unnan yapıyoñ. Keşnen üstüne dōküyoñ. **14** Olsa da yisek şindik.

Hayvanlarımız yok, beş altı tovūmuz vā bizim şindik. Bi de iki kōpimiz vā. Hic unlā bi şey demeye. **15** Üç dene kōpek vā, kōylēde bizim. Bahce işde şullāda eylenecek gada. Biz işde yeni, iki sene filām oldu, emegli olduk, geldūk buriya. Biz Ankara'dıydık. **16** Valla her şey, bōriya fasilye, mısır ekiyoz. İçinde benim şurda pancar vā işde. Pazı vā içinde, bi de lahne derlē öndan vā işde bi iki. Soğan dikiyoz padadis ikiyoz, fesilye dikiyoz, mısır dikiyoz. Her şey yapıyoz. **17** Bi iki de içinde benim işde, ben taha çok meraklıyındı. Benim eşimden fazladı. Şu, bu da benim eşim. Öndan fazla yapıyon. **18** Ekerin beyne işde duramuyon. Çiçek bak.

Sevim Yenge, aslında Sevim Yenge anlatıvese, taha bi ayrı şey yapādı. Hasda diyā, unuñ yaşlı nine vā ihdiyar. **19** Aslında una da anladduracañ. Nē ediyōñuz gızım felān diyi u taha şey anlatu belki de ásgileri. Hasda da şindi kadın hasdıymış. Hanımı hasdıymışdı. **20** Çağırmañ bırak dedi. Kōylē iyi oluya da işdē, iki üç kişi beyne akşamları çay may içiyoz, yemek yiyoz. Şey amān yemek demişin, **21** yanına bi şēylē filām püsgevüt filān alınıyā işde oturuyoz. İyi olıyā iki üç kişi oldum mu.

Hüsnüye Yazgören (86)

Pazarköy / Karacalar Köyü

Düğün Âdetleri, Yemek Yapımı, Hayat Hikâyesi - I

[3]

Karacalar kóyündenin. Demürcülēdenin kendim. Babam Ali Demürcülē, bu mıkdarın kóyündeniyin. Yaşın seksen altı, yirmi sekiz doğumlıyın. **2** İşde ordan ben kóycene gocâya vâdim evelce orıya. Adam işde Angarelere giddúk. İyiydúk. Geldúk kóye. **3** Gayınım filân huzursuzluk etdi, bize nētdilē, adamın ġózünü ġörmez etdilē beni. Ġörmedi, çoluğunu çocuğunu yavrum deyip de gucağına bile almadı. Undan sōra, **4** gitdi şu garşı kóye, dāmat oldu adam. Ben de dedim ki, la ġózleriñ baksın da ġóvdeñ çeksin dedim, bizi goduñ gitdiñ dedim, **5** yalan mı söylēyin. Ama orda üç ay yatdı. Undan sōra darıyı kózúğü topladılā, gittilē šiye, Angarā'ya gittilē.

Örda garşıda bi adam varıdı baña dedi ki, **6** amca dērdim ben Faik Amca dērdim, babamnan iyi konuşulādı. Sen dedi nāpacañ bu çocuklarnan dedi, bi kızım bi oğlum vā. Kız boyımdıydı, olmadıydı. **7** Innan sōra, babam da dedi ben aşā yokarı çekdümen dedi, ayıracın dedi. Sen şu çocuklara şu gada para yaturuve dedi. Hüsnüye de şu gada para ve dedi git didi, **8** mahkemēye ve. Kendiñi ayırın dedi rahmedli babam. Undan sōra eyne dedi, ben bābamın izininden hiç çıkmadım. U da eyne dēyince biz mahkemiye vedúk, **9** mahkemiye çağırılā, mahkemiye eñdim. Ó zaman bi sarı hākim varıdı dedi, amcamın oğlu, **10** seni silkelē dedi gitme dedi. Benim hursuzluğum yog, buña garşı bi şim yog. Giddim, giddúk ābimēn ikizi. Çağırduk, ó hafta mahkemiye gelmedi. Hapıstıymış, gazuk filan yapmış, **11** hapısa gitmiş.

Undan sōra, ertekisi arayo, para yaturduk, icra yaturduk, geldi. Şeyne gapıda dikildi, ben beyne dikildim. **12** Seniñ çocuklarıñ dedi, hañkısı dedi, Pempe şiyinen cāniminen Hānife dedim. Pempe dedi, evelki garısından dedim. Yā dedi adam, dokdor. Demek dedi kadınları serseri yerine goyuyoñ, **13** kendiñ agıllısıñ dedi. Allah'dan gorkmadıñ vicdanıñ hiç acımadı mı, dedi beyne eddi de. Yēr yarılса adam yere girecek. Indan sōra yazdılā, cizdilē. **14** Orıya yetmiş beş lirā nafaga bağladılā, takdir nafası

bağladılā. İşde bi iki ay alduk; yāni altı veremedi, vemedi, yaturamadı. Giddilē **15** Angara'ya çolū, biz de aramaduk. Bi kere ābēm bi haciz etdūdū, aldı; bi tā aramaduk.

Eñ soñuñda **16** gız búiydū ávlendi, üç aylıg gelinidi. Oğlan da üç aylıg esgerde, üç ayı galdı. Asılmış, Angara'da asılmış. Garı bakmamış, çocuğ adam hasta olmuş, garı da bakmamış, bi eve atıvemişlē. **17** Çöp bile demiş, girmemiş demiş hākım, girmiş. Çocuğumu ġótúmuşlē orıya, ġósdermişlē, kendini bilmez olmuş, üç ġún başkasınıñ evinde galmış. **18** Ásger çocuğu babası, baba iyi kótü di mi? Úsdüne geyunu mu, úsdüne guyuvemişlē. Neyse eyne meyne geçdi işde. Ben kendim gitdim gıza, dedim ki beyne beyne, **19** gızım hic üzülme. Sāte bi ġórmedilē, bi kere gelin olunca gitdi. Bi kere de bi yerden düştidi, almış Angara'ya varınca duymış da. İki üç ġún yanındadu, **20** işde u gadarna babalıġı vā, yōg. Biz kendimiz búiydük, anam babam búiyddü. Bōrıya geldib durdulā, **21** işde eyne búiydülē. Şindi çok şúkür gızım da iyi, gızımıñ geçen sene gocası öldü, bi sene oldu.

Oğlum iyi, iki çocuğu vā. **22** İki gızım bi oğlum da bundan vā. Beş dāne çocuğum vā. Hepsi de iyilē çok şúkür, hepsi de iyilē. Hepisiniñ yanına da gidiyon gızım. **23** Damadıma çok úzıldüm çok, çok oldu, bi búçúķ sene oldu çok úzıldüm, çok iyyidi. Teyzemiñ torunıydı. Birdenbire gañser olmuş, habarı bile yok, birdenbire yani, bir ayıñ içinde geldi, satdı. **24** Hiç ev kıy yaptı, hiç hastıym diyi yatmadı. Oğlunuñ iki sānesi de agubat. Biri İstanbul'da agubadlıġ édiye, biri Angara'da agubadlıġ édiyā. Bi gızı vā hāmşeri. **25** Her şey oliya, ordan orıya geldim, bu adamınan vakıt geçürdük işde. Bazı iyi oldu bazı kótü oldu.

Biz beş gardaşuz. **26** Ablam ölmüş benim olduğum zaman ölmüş. Indan sōra bi ābim öldü, vuruldu öldü, benim ġúccüğüm öldü. Sōradan büyük ābim gene öldü, evvelki sene biri taha öldü. Şindi bi ābim vā sağ, **27** doguzan yaşında, sekzen doguz yaşında, sekzen dokuz yani dokzan diğil. Bi ābim vā Angara'da, búğün aradım ya, telefon çaldı çıkmadı. **28** Accı diyil de garsonudu, garsonudu. Oğulları vā işde órda biri pulis iki tānesi pulis, emegli oldu, ikisi de garson.

Çocugluğumuzda oynanan... **29** Nası mı oynāduk, saglambaç vā derdūk unlaru oynāduk. İşde oynaduğumuz oyunlā u. Buriya okula geldūk,şu garşı bunlarıñ áviniñ yárindiydi okul, sōradan bu tarafa geçdi gırk dórdde. **30** Gırk dórdde, hareketinde ben anca u zaman okuldan çıktımídı, ö sene çıktımídı. U saman gırk dórdde büyük hareket oldu. Undan sōra okulu bu tarafa aldılā. Çocukluğumuzda eyne geşdi işde.

Hüsnüye Yazgören (86)

Pazarköy / Karacalar Köyü

1944 Depremi, Yöresel Yemekler – II

[4]

Gırk dórdde gece beyne bi sallantı geldi. Sañkı daş yağıya gibi bi ğúrúltü geldi. Annem dedi ki evelā kaktı da, ufak çocuk varıdı, torunu varıdı anamıñ. **2** Dedá dedi kuldeyundan bakdım dedi, bi hışırıtı geliye, parım yak da dedi. Biz de iki gardaş, ölen gardaşımnan sarıldık yatıyoz. **3** Kelime-i şâdet de ğótü dedi, yat aşā diyesiye galmadı. Bi ğúrúltü sankı daş yağıya gibi. Emme tavanda da gırk álli yarım misir mi vā, serili. Unlā mı ğúldü de gayrı evelin ağaçlā. **4** Ávlē ğóçúmüñ unla ğúldedi heralda.

Bizim ávimiz ğóçmedi, ete tarafıñ bacası ğóşdü. Pasag tarafı ğóçmüñ. Biz u áv, dışarı çıkdık. At darafımızdaki áv ğóçdü, unların da çatıydı, **5** çatıda galdılā. Garşı tarafımızdaki háp ğóçmüñ. Yanımızda bu tarafımızda iki táne áv varıdı hep ğóçmüñ.

Amcamgiliñ ávi varıdı, **6** unuñ altında ilersinde u ğóçmedi, iki ev de ğóçmedi, ikisi de ğóçmedilē önlā. İşde geridi, ete taraflādaki ávlē háp ğóçdülē. Hep ólen oldu, **7** çok ólen oldu u zaman. Üç kere. Heve bizim áv, at tarafımızdaki áviñ, bi táne hayvan çıkdı. Beyne aralanmış şeylē, **8** sofalarıñ altına giriye beyne bacakları ceyran gibi mandalā. Heb bacakları gırıldı, hep kesdilē.

Çok yāni fāci bi zamandı ö zaman. **9** Gışıdı, gar varıdı, baraka yapduk. Biz eve girmedük gayrı, áv miy sātı, bu tarafı ğóşdü, baca da ğóşdü. Yāni oturalcak durum yoĝudu. **10** Ús tarafına baraka yapduk, beyne şeyden, baraka dedilē u zaman işde, sayfan gibi bi şey gurduk. Unuñ içinde yadduk. Sōradan yazın yıkdık ávi, **11** ústúñe áv yapduduk. Duruya bakam annemgiliñ áv urda. Bu áv, bu yıkılan áv bura biz yıkdık. O áv de biraz sallanmışımış. **12** Direk filan vemişlē. Şey varımış, beyne tahtadan daraba yapmışlā yere dayanagamış o dutmuş. Unnan sōra biz yıkdık da bu evi yapduk.

Gelmedi, **13** gelmedi bî ki baddaniye filan bi şilê geldi amma gıymatı yoğudu, biz hic almaduk, hic almaduk. Yoğudu, gıymatı yoğudu gelen bi şeyiñ, yani çok bi şey gelmedi. **14** Sōra oldu, unda ġóçúklük olmadı kı. Bu kóyde de çok ġóşdü, şu eviñ sahíbi varıdı, aşadıydı. Gocca iki üç gat binaydı, hep ġóçdü yerá.

Bi gız öldü, **15** şeyiñki Kenanlarıñ ávi orda şeyiñ üst yandıydı, Nezakatgiliñ áviniñ üst yandıydı. Tatlarıñ ávi de şiyiñ... **16** Şúkrangiliñ áviniñ olduġu yárde iki gathı áv varıdı, bina varıdı. Bizim bu áv ayrılmışlā, Belāgil oturuyallarıdı, Mısdık Ağagil oturuyādu. Ó áv de ġóşdü, gocaman áv. Kerimleriñ ávi galdı, **17** Hacılarıñ ávi de ġóşdü. Siziñ áv de ġóşdü heralda. İşde eyne oldulā, eyne ó zaman eyne ġóşdü.

Şu şeyde öğretmen oturuyādu, mescid yapduk öğretmeneydi. **18** Bolulıydı öğretmen. Unuñ bi gızı beyne sabālin gakmışlā da soba yakmışlā. Gazan çamkalanınca gız, gızıñ üstüne yıkılmış, gız öldü. **19** Bōrda geri çamında kómúlü. Avni Bey diye birisiydi, Bolulıydı. Emine Hanım diyi, kanımı varıdı. Ben Bolu'ya endim sordum da, epiy sene oldu. **20** Umut Umul gızı varıdı, sağlā mı bilmiyon. Hiç arıyıp sormadılā, hāni burları az çok biliyallarıdı, hiç sormadılā. Çok da bi iyi insanlarıdı. İşde eyne dünya eyne geçdi.

21 Esgilēden ne olacag gı ne gızım, dolma sarıludu, kedibatmaz yapıludu, hamur kesilüdü, makarna kesilüdü, börek yapıludu, keşgek çorbası bişēdi, **22** aşlık çorbası bişēdi.

Aşlık çorbası, misiri çekellēdi, misirden aşlık çorbası bişürülēdi. İşde eyne yemeklē yapıludu. **23** Aşlık çorbasını deymende çekilüdü, evvel yel deymeni varıdı, çekilüdü, gözel ellenüdü, yıkanıdu. Mısırı ata gıyasıñ şıye tencēriye gaynā gaynā, garişduru **24** gâruş üsdünüñ kepiġi gelü unuñ, u kepiġini de alusuñ, süt gıyasıñ içine süt gıyasıñ bol, yirkene yōğurt gıy, çok iyi oludu. Emme şindi her şey yinmez **25** oldu, mīdelere dokuniya, yinmez oldu, yapılmaz oldu. Şindi vursañ bile yinmiyá. Eyne yemeklē oludu.

26 Galdırık dolması yapıladı, dağlāda her zaman oluya, her zaman sarıyallā. Mengen Fesdilaví'nde felan gōsderiyallā, dolma sarıyollā yā. Mayıs allarında oluya ama şindi gurusunu da yapıyoñ, gurusunu şey ediyōñ, **27** haşlıyoñ. Misir unu gatiyoñ, buyday unu gatiyoñ, yımırta guyuyoñ, yağ guy südünen gōzel gariyoñ, yımışag fēlán, bişiriyōñ, **28** yiniyá, miydesi alan yiniyá.

Dün, evvelsi ġún bizim, ta İzmir'den benim gız galduruk istemiş de gargıynan yollıycıymışuyuz. Ablası geleciymiş, dolma saracıymış. Gız gızım çıkdım tavana. Biz galdura gidmedúķ. **29** Biz sāti, ben miydemden yime, bu adam yimez. Çıkdım tavana, az bi şey va yollıycak bi şey yok, kime diyin, **30** nerden gomşu yok zātı, ik üç kişi vā. Gelince yīveñ yazın dēdim.

Kedibatmazı da gaynar suya salāsıñ, misir unundan veyāhud da buyday unu garişudusuñ, **31** veyāhud sāde buyday unundan, unu garişdurusuñ, iyīce goyulu, tam normál hāle gelince gulak yımışaklıķı gibi, iyice bişirüsüñ, unu biz gaşug gaşug şeyne çıkāruz. Gaşıġunan dilim şey, parça parça beyne. **32** Undan sōra süd çiyi guy, gat gaz şiyi guy, tereyaġı guy, istesen şey guy, keş guy, bal guy üsdüne yaġını da guy, datlı yap, isteseñ datusuz yap eyne yinü. **33** Beyne halışga kesilüdü, makarna enli enli, unuñ üstüñe de haşlāsıñ suda, kesēsıñ, çıkarusuñ, gene yağ guyāsıñ. U da eyne olu. İnce makarna kesilü.

Adil Demirer (79)

Pazarköy / Arak Köyü

Düğün Âdetleri, Askerlik, Hayat Hikâyesi

[5]

Ben asgerliği altı ay yaptım, altı ay yaptım. Ben bin dokuz yüz álli álli dörd mü bilemiyorum, Mamag Muhabere Okulu'nda giddim. **2** Örda bir ay falan şey galdık örda ondan soñra ben bi rahasızlandım kulağımdan rahasızlandım, Gülāni'ye, Asgeri Gülāni'ye geçdim, **3** urda ameliyāt oldum, ördan, urda çekdikden sōra, on beş ġún gala altı aya, benim şeyimi verdiler. Bólüğüme gitdim örda tekrár geldim şe etmedim, eylenmedim.

4 Benim yedi çocug vā, altı gız bi oğlan. Emegliyim sesegadan. Biz dúğünlêdē muhtarın babasıyle beraberdik, aşā yogarı bi sermaye paramızı yimişlüyüzdü, **5** hagigi olarak. Ben marangoz olarak çalışdım; ormanda, ormanlarda çalışdık. Urdan da gazandığımızı **6** ö zamankı zamanda bekarlık da var. Yani, nerde doğul dañ dese biz urdıydık. Çok gezdik. Ö ġünkü ġünden bu ġünkü ġünden zāten şey yok.

7 Ö zamankı dúğünden. Dúğün yok şindi, dúğün diye bi olay yok, sadece ĩlān etme gibi bi şey. Yāni öyle ásgiye **8** bakarakdan bi dúğün mümkün dēyil. O zamanıñ dúğünleri daha şatafatlı daha böyle köy eylenceliydi. Şimdi gelin çıkacak bi sığāt, doğulcuyu ġótür gapiyá, tañgır tuñgur. **9** Al gelini, git zañgır zuñgur sálonda bi dúğün. Nöldüğün da ānaşılmıyo sesden gürültüden. Ásgiden öyle diyildi. Hele bizim çocugluğumuzda, **10** havta geçmezdi. Gecede iki dúğün üç dúğün olan kóylē varıdı.

Darabul denirdi o zamankı zamanda kóçeg var, dovul var, içgi bol. **11** Bi meydán ateşi artıg sabah da sabah. Yāni ö ġünkü ġünlē böylēydi. Bi iki pürüz gavga çıkırı dówuş ederlē, bilmem bi şeyler. Ondan sōra çok sarhoş olanları ıslallar. **12** Dúğün devam eder dúğün, imkānı yok. Öte tarafda dúğün, dúğürleri kimse ġörmez. Hic duymazdı bile, duymaycānı nerde duyacaksıñ. **13** Köçekler oynıya, içgi, kóçeglerle berāber zāten gafiyyı bulmuş, o da aynı sabaha gadar.

Bizim yöresel oyunlarımız gene aynı. **14** Bolu yöresinde nasılsa, şindi meselâ Āmā Rāsim'imiz var, ö bizim baş akdörümüzüdü, ö zamankı bizim çocukluğumuzda. Unlarıñ şeyinde varıdı bi gaç táne daha ekip amma... **15** Önlar işde, bizim Bolu, Mengen şivesinden ver Allah, çal Allah. Öldü Allah rahmet eylesin. Ekseri önuñ çaldığı havalar. **16** Belki sīdiden duymuşunuzdur diye söylüyorum kasetlerden. U zamanlar onlar varıdı.

Oda şenliğı dediğimizde de bi meydán ateşi. **17** Grup grup, gız evè öte taraftan gelü, silah atar. İşde biz geldük, takım isder. Öbür misāvır vermek isdemez. Düğün sahıbi arada galır, **18** işde kime ne desin, hepisi misáfiri. Derken bi ara bi dere, işde u düğünü, u oda şenliğı dediğimiz geceyi tamamlıyoñ.

Sabah da sabah tabi, şişede durduğı gibi durmuyó. **19** Bāzı işde argo kelimeler bilmem neler, işde dóvüş gavgı. Ha dóvüleni de kimse ġórmez. Sabāliyin işde ağız burun ganamış, falanca dóvülmüş. Nöldü? Bilen yok. **20** Yine ertesi günü işte tekrar yine, düğün işleri var. O düğüne yine, gız evi oğlan evine misāvır, dāvedlidir. Gider orda işde yine aynı cem, muhabbetini yapar, yemēni yir. **21** Geri döner. Arkasından bi saat cıvarında da gelin almaya gelir şey oğlan tarafı gız evine gelin almıyá gelir. Burda da bi eylence, ufag, gız gapısında.

Ahmet Yazgören (80)

Mengen/ Karacalar Köyü

Bayramlar, Hayat Hikâyesi

[6]

Burıydım aşā yokarı, ben ğurbetçiliği çoğ az yapıdım. Yani diyebilirim ki yani asgerden sōra ben gurbet şeylerine düşdüm. Adabazarı'nda çalışdım biraz otelde, şeyde Saracoğlu Tesislerinde. **2** Ondan sōra yani bi ahcılığım falan yoğudu, işde orda dayım rahmedliynen berāber giddik, ö beni, orda biraz işde undan şe ederek yetiştim, öğrendim accılığı. **3** Ondan sōra da işde Ankara'ya düşdük. Ankara'da da onuñ şeyiylen yardımıynen Allah rāzı olsun, ölelikle hep aşcı başı olarak çalışdım. U şirkete gitdim. Gençler Birliği'niñ bi ara sezon şeyine gadar aşcılığını yapıdım. **4** Gençler Birliği'niñ Cavcav'ınan geçinemedig. Geçinemedig diğil, ö ara sezonda benim de kıyde işim varıdı. Tabi biz, ev yalnız, buraya gelmeg istedim. **5** Ücretsiz olarak da istedimse de yapmadı. Ben de o şeyde arkadaşlara dedim, yā bana bi iş buluñ dedim. Ö da Diyarbakırlı mütayyid gelmiş, **6** oğlu burdan yetişme çiçegden Ankara'da. Bana ahcı buluñ falan. Orda da çalışdımıdı arkadaşlarınan. Demişler bi ahcı var, sana şe edelim. Çağırdılar telefonnan böyle böyle falan. **7** Giddik işde velāsılı nasip urdıymış. Segzen iki mi öyle bi şey olacak. Yani şimdi unuttum gitdim ya. Çoğ sene oldu.

8 Şimdi burası, verim yog. Bu topragda verim yok yani, yani gençlig bi şey bulamadı. Faprikası yok, bilmem nesi yok. Nē yapsın? Ekip biçilmiyo şimdi hiç kimse bak hep boş, arāzi yayla gibi burası. **9** Hiç eken biçen galmadı. Diyil bāzı yerler işde bi gaç tarla şurlāda, yani malı edinebilen. E şimdi ben bu garıynan nası mal ediniyim, iki kişi zāten otursa sağamaz, neapacaksın! **10** Öküzüne gedilsek neaparız? Yapamıyoruz işde, artık bundan sōra yapacak bi şi galmadı. Şimdi şu Búrnük Mahallesi'nde biráz unlarda var, **11** ekiyā yāni malları falan var. E şurda mahallede yani benim Haggı dediğim benim yeğenim, özbeöz yeğenim muhdar, işde o, u ekiyo firan. Yani malı olanlar, bir iki tarla ekiyollar. **12** Yani şimdi herkes de ekmince unlā da doñuz gorgusuna ekemiyollā af edēsiñ. Domuz çoğ geliyó tabi, yiyip çıkıyó bi gece, sürü geliyó, giriyo, şēdiyo. **13** Ānede ziyān ediyó çoğ, şe oluyó.

Bayram  sgiden  og ne eli ge erdi.  imdi b zı ki iler mesela, namaza gelme e  nu dutar, suya atardık. **14** D vul, zurnıynan,  eynen suya atardık. Su derken de yani ırmag falan yog, olu a. Olu a bandırırđık yokardan a  . Artırma yapar eteki beni bırakı , **15** sen   edeni, bu sefer de siz unu atın, ben  u parayı veriyon. Hemen gider unu doldurur.  ok ne eli ge erdi. S ra bu  eylerin i ine kadınlar falan girdi. **16** S ra s ra ba ladılar, gocasını   tti in zaman da gadın  ıktı, kavga etmiye ba ladı falan. O  eyler bu  eylinen kesildi. **17** Unu bıraktık. Bizim burası mesela iki mah lle. İki sefer yemek yinirdi orda. Demirciler Mah llesi. Bayram  eyi. İki g n iki sefer yemek yinirdi. Ertesi g n, **18**  orda bi d rt be  ev vardır. Oriya inerdig, ordan  ıkar burıya yemi e gelirdig. Deliahmetler derl ,  urda derede d rd be  ev vardır, yani bu muhtarlı a d hil. **19** Ondan s ra i de burıya geli, burda yemek yirdik. Bi ne e,   l  meg, eylenecek.   l ydi yani,  og iyiydi. **20**  indiki bi   n bayram yapıyoruz  imdi bi   n. Bi g n i de Ramazan Bayramı bizdiyse, Gurban Bayramı orası  ıkariy . Gurbanı ertesı sene biz yapıyoruz, Ramazan Bayramı  eyinde orası yapıyor, **21** i de  le b le. Devam,   devam. Ben  ocuglu umdan beri hi  b le, bi heralde   z olsa gerek, yani ben s de unu bilirim bayramın  ıkmadı ını **22**   zamandan bu tarafa her bayram  eyimiz  ıkar yani.

Esgiden bizim   yle bi  detimiz vardı. Hep evlerden yemek yapılır, mesela nerde yemek y cez, **23**  u bizim mescidimiz, mescide toplardık olan yemi i. Orda sofragurardık. Yani bu mah lle yimez, bayram, suya atall . B rda yimekyog unlarınan oturup. **24** İ de onlar o bayramda yiyemez, biz bu bayramda yiyemeyiz,  yle bi adet vardı yani.  og ne eli ge erdi yani  eyler. S ra i de bıragdık  nları, **25** u yemekler toplanır, yemek yinir, yani artan yemekden de ayrıyetenbiz oturur yirdik mah lle olarak,  eyne. **26**  imdi  yle di il. Bi yere toplanıyoruz. Okul, esgi okulu yemekh ne yaptık. Orda yemek yapıp  yle yemek yiyoruz. Yeni, bu mah llede k y gona ı olarak yapıldı, **27** yemekh ne hem  ey yeri i de.

U mah lle biraz taha bizden geni  tabi. Ama orda da kimse galmadı. Orası da gapandı giddi i de. **28** Aynı eki, iki    gi i orda var, bi hoca var, bi mu tar var, bi de bi gomu  taha var i te, d rt ki i unlar,    d rt gi i de biz varıyız b le  ey olarak. Yazın marddan s ra gelirler, yazlı  turisl  gelir. **29** Ankara'da  urda burda i de herkes

gurbedde, gurbette. Yok, başka türlü çaresi yok. Benim oğlum mesela o da Ankara'da Siteler'de, o mobilyacıydı, **30** biz de öle örlādā uğraşıyó. Gidip gelip ğörüŷüyoruz işde.

Búrnük taha galabalık bizden. Önlar taha çok galabalık. Galabalık yer taha şey oluyo. Onlar da aynı, yani, **31** fagat bizim ásgi usúlümüz bana göre taha iyiydi. Nasıl iyiydi? Ásgiden fakírlig varıdı, şimdi Allah'a şúkürler olsun, şimdi her evde bi emekli, iki emekli var. Yāni şimdi istediği şeyi de ala yiyebiliyó insan. **32** Yani fakír bi tabak yemek de alsa gelse orāya dāhil oluyodu, yāni fakíri zengini belli olmuyodu, bazı yeller hālen evlere taksim ediyollarıdı, evlere. **33** Yani kaç giŷi var? İki yüz kiŷi var, iki yüz kiŷiyi; kaç táne hāne var, ŷu gadar. Hápsini ŷe ederler. Fagat zengin adama, **34** adam dē ö sogagdan döner öbür zengine gelirdi. Yani bi şeylig olurdu. Fakír de una ğóre masraf ediyo tabī. **35** Mahcub olmamag için zengin gadar u da masraf ediyó. Yemek yapacañ bilmem ne, etsiz olmaz, ŷeysiz olmaz. Mutlaga o da bi şeyler yapıyodu yani böyle.

36 Yā ben on altı yaşımda evlendim amma bunnan diyil, bu üçüncü garı. Annem... Bırak bórda ŷi etmeyelim bunu, gapatalım. Bi geçimsizlig olurdu **37** işde u şeyden. Bu soñ turfanda işde unuñ için benden yaŷlı bu. İyi, síhati falan şimdilig bi iyi, yani şey olarak. Şindi benim bi oğlum var, **38** bi tána da bunuñ varıdı, övey ama beni can baba olarak bilirler, gız var bi tená da. Hiç ben unlara öveylig yapmadım. Galsalā, gelseler buriya gelirler. **39** Hiç baŷga bi yere gidmezler, anladıñ mı? Gız da ŷurda, yakın ŷu, Haggi'nıñ mahállesi oluyó, orda zāten ávli. Fagat Ankara'da işde öldü, rahmedlig oldu, genç yaŷda giddi. **40** Ganser oluvedi, birdenbire üç ay içersinde. Burdan ayağıynan giddi rahat rahat. Üç ay içersinde de hastalandı, cenāzesi geldi. Kendi oğlum bi táne, **41** işde dedim ya mobilyacı u da, o da aynen gider, gelir. Gelir gelir, ta geçen geldi, monte etmēye gidiyollar, nereye Ordu'ya giddiydi. Ordu'dan gelince, **42** yeni de araba aldı falan hanımıynan geldiler, işde gız da geldi. Gızı var, bi táne oğlu var, bi gızı var. Geldik işte, undan sōra da giddi **43** Adana şey taraflarına doğru. Ne yapsın? Geçim dünyāsı. Ev de aldı, ev de alınca da mecburen ayluğu eve vedi. Emekli aylıgını ŷeye bağladı.

44 Hep dıŷarda, yok yani böyle bi garın doyurucu bi şey yog. Biz ben kamyonculug da yaptım. Hep gurbedde, yani gençlig bulamazsın. **45** Bāzen işde unlar

da bāzen mal melal hālen bāzen de var, malı edinenleriñ işde oğlu falan yanında olanlar da var tabī. Bizim burası yok. **46** Bizim hepisi giddi. Gapanan ávler yıkılıya bi taraftan, şē ediyo. İnşallah dönerlē gelüler, bilmiyorum. Bizim kıyümüz gibi yokdur yāni, çoğ güzeldir her tarafı şey bakımından.

47 Bizim bi su kıtlığı vardır, su azdır. Bizim ormanımızda da yani fazla bi su yog. İçecek su, bahçe sulamag için falan. Ben hani millet *taha* bi uyurken, emekli olup da geldikten sōra. **48** Şurda bi su, hayvanları otladırken, guyu dēriz biz. Sōra önne olug falan da yaptılar şöyle uzun çamdan. U su sōradan gayboldu, gaç senelerdir yog. U suyu gazmiye... Şurdan aldım. **49** Köfündü çıgdı, boruları üç ay dōrd ay içersinde tıkadı. Neabıyım? Depoyu yaptım. Şōrda depo var, yedi sekiz tonlug depo yaptım. Neapıyım? Giddim, **50** u suyu gazarag Haggi'niñ babasıynan, enişde bizim. Onnan suyu çıkarddıg. Makiná de ġótúdüm belediyeden kepce aldım, gazdırdım. **51** Şu gadar su bana yetiyo işde, bahce sulamama. Depuya geliyó, götürdüm. Bir kilometre iki, fazla. Şahıs olarak getirdim. **52** Getirip de bi fazla bi masrafım, sāde şey almak, hortumunu almag, döşemeg. Bi kilometreden fazla. Biraz da öylēdi, hani şindi bahce sulıyamıyosuñ. **53** Yaz geldi midi şimdi damla su agmaz burdan.

Esgiden bu su, bi de u dediğim yerde, mahāliye, aşākı mahāliye, bizim gız şimdi ōrda dedim yá, oraya dāhi nöbet yazılırdı. **54** Su boludu. Kar çok yağıyodu. E bu sene bi sefer bi yedmiş segzen santım, hadi bi metre diyelim gar yağdı. Undan bu tarafa yog işde ilkbahar gibi oturuyoz. **55** Çiçekler açıyó ya, gızılıklar falan açdı. Genelde tabī genelde ōle bi şey olsa, kaynaklar da ávlere alındı, şindi u mahālle aldı. Biz de başka yerden, burdan bu tarafa giden sudan aldıg. **56** Öyle olunca ne ōlacak? Çayıñ suyu tamamen kesildi gibi bi şey. Yaz geldi mi damla su yog bu derede, katiyetlen.

Yāni kıyümüzün hiçbi şeyi yog, **57** kanalizosyonuna bilmem nesine varınca gadar, tamam kıyümüzüñ. Gaynak suyu, yani yerden çıkanlar işde yog yani bizim guyu hesabında bōle bi şeyimiz yog. **58** Unu da düşünmiyó diyilim, yāni unu da nerde vuru, şuraya çukur zāten. Üs tarafında çaya şēddiyó. Çay ne gadar ana şey, gurumaz. Yani aklıma gelmiyó diyil ama işde evlere su aldıg. **59** Bi de u suyu ġótürdüm ben, mesela u su da akıyó. Onuñ üçün tā bi sıkıntıya düşmedim de. Artizyen vurmuycam, şeyi

çağıracam, kepciye. **60** Gazdıracam böyle genişce gelen. Edrafını da diyorum güzelce gelen şēdiyim. Bi şeynen örecem. İçindeki şey yükseldikçe bi de motor atāsıñ. Ama u ávi yıkdım ben, yeniden yaptım unu. **61** Alçak yapışımın şeyi, deprem şeyinden gorkalak yaptım. Yanı ö ev yüksīdi. Altında af edēsiñ, hızar biçerdik. Ben alçalttım. Deprem olacak, **62** oluyo diyi, deprem bölgesi. Altına taş duvar çekdim. Ávi yıkmadan çekdim *hem* bunları. Yok, indirmedim, sōradan dikdim evi. Evelā duvarı ördürdüm.

Fatma Akbaş (74)

Pazarköy / Bürnük Köyü

Düğün Âdetleri, Yöresel Yemekler, Hayat Hikâyesi

[7]

Yemeklê düğünlêde aynı şindikilê gibi, pilafı mıdı, şeyidi, bórek yapāduk. Düğün için ğözleme, on beş yirmi kişi toplanudu, goñşulā, yuka yazāduk. **2** Yukaları yazāduk, ğözleme yapā, berek yapāduk doğulculara şeylere, mezecilere. İki ğún, birinci ğún **3** oda şenliĝi yapallādı. Doğullu zurnalı oda şenliĝi oludu. Ertesi ğún de gene düğüne doğulculā şeylê oludu. Gelin almaya gidēdiñ. Gelin mesela burdan **4** beri kóye Bürnüğü yāhut... gidiyādu. Gelini alıp geliyāduñ. At, ásgiden atınanıdı sōradan araba çıkdı. At geldim ben, atınan geldim **5** bunları ğótdüm ben şeynen arabıynan, arabıynan bunları ğótdüm, ben atınan geldim.

Beş dāneydi. İki dānesi öldü. Bak şu oĝlum öldü, **6** büyük oĝlumudu bu. Tomruk vurdu da öldü. Undan sōra bi tānesi ta dē urdaydı. Urda uçü bi yerde bubaları orta yerinde yanlarında galdı. **7** Undan sōra... Abarí... Unları kim, yo anlatmazıdım ben. Torunumun torunu oldu ğúccük bi tāne. Beş aylıĝ. Ğórdüm.

Beyneydi, **8** işde beyneydük ásgiden, çift sürē işde, çiftinen daĝınan daşınan. Düğün gene duvaglı oludu. Úç ğún zürēdi, dört ğún filán sürēdi. Gızı şe édedi, pālā órtme, bi ğún evvēsi **9** pālā órtmesi oludu. Āşama gınañ oludu. Undan sōra ertesi düğün oludu. Duvag şen, oda şenliĝi oludu. Duvag oludu işde úş dórd ğún sürēdi gene düğün.

10 Átli patadis yapālādı, pilav, çorba işde salata. Undan sōra gomposto filán bişirülü, berek édēdük, tāze fasilyeñ varısa fasilye yapıludu. Yapıludu, **11** úş dórd túrlü yemek yapıludu işde düğünlêde. Emme meze yapıludu. Oda şenliĝi gecesi mezesi, tavuk olu şeyi, **12** óndan sōra peyniri, yaĝı, şeyi. Düğünlêde şindi kóyde yapāsañ oluya. Kóyde yapmazsañ gurbetde sálonda yapāsañ ne oluya ne ğórüyañ. **13** Şindi sálonlāda yapıyalā düğün düğün, kóy düğünü yok şindi. Yagılıyādu, kóçeglê oynādı. Gene yakıyallā ataş, yakādı. **14** Ya eyneydük.

Ben vallā dúğüne üç ġún varıdı ġórdüğümde bunu. Ğórmeden ávlendim, kel mi topal mı bilmiyâdum, hiç bilmiyâdum. **15** İşde eyniydi. İsteme, gayınamgil geldilē, isdedilē, vedilē, işde ne bilin ben. Ú zaman varıdı, ġāfeye duz gatmazduk verúkene de, gelúkene mesela gelini ġótürükene sanduğuna duz, maya, **16** öndan şekár bilmen hepisini, u çivi, áviñe çivi çağdurulâdı beyne ávlere. Duzu duzluglarına atâdıñ, mayıyı mayanıñ içine guyuludu. **17** Unlā işde ávde temelli olacañ yāni u ávde. Sandıkda geliyalarıdı unlā. Unu eyne şēdeceñ. Çeyiz serme oliya, çeyizi seriyoduñ, duvag ġünü çeyiz seriliyâdu. Yāni seyir ġünü sermezdiñ de **18** duvag ġún sererlēdi çeyizi. Oyun oynanıyodu. Tef çalallâdı, túrkü çağırulâdı garılā, oynallâdı.

Amaniñ ben aglım mı vā **19** şindi hic aglım yog benim hankı túrkülē. Çağırıyallarıdı, túrkülēden hiç. Yirmi yaşında ávlendim ben. Vemedi babam. Yirmi yaşına gada vermedi. **20** On beş yaşında başladılar dúñür gelmeye emme vermedi, ġúccúğ dedi bilmen ne dedi. Ávde de babam annem yáluñuzdu. Ete yañkı çocuğlā ġúccüğdü. **21** Unuñ üçün vermediydi beni babam.

Benim gardaşlarım da accı. Biri accı, iki tānesi accı. Ankara'dalā. **22** Torunum da accı, gene torunum accı oldu. İki tāne torunum da accı. Accı çok da yapallā, túrlü túrlü yemeklē yapıyallā yapmasına da... **23** Az bizim burıyama şúkür, şindi Türk şeye galduruk dolması vörüz. Dağlāda oliya, dağlādan toplıyıp ġótdürüye. Misir unuynan. İçini, duz gatāsıñ, **24** süt varısa südünen garāsıñ, undan sovan çekesiñ içine. Karāsıñ ġózel onu sarāsıñ ġózelce. İçine tabī, içine bi bardag, bi büçük bardag su guyasıñ bişirüsün içine. **25** Buralara ózgú hōşmerim vā, hōşmerim vā işde. Hōşmerim de südüñ, süt üzeri gaymağını alacañ, südüñ úsdünüñgaymağı, alacañ, unnan garuşduracañ, südünen. **26** Ondan sōra unnan garuşdur, yağ guy, tereyağı varısa tereyağı guyasıñ sāde. Eğer üzeri çok yağlıysa üzeri hiç yağ guymazsıñ, eyne garışdurusuñ. Emme iyi gelen gızardacañ, onu ġózel gızardacañ, **27** bişüreceñ, eyne işde. Baharda nē, iş her. Bosdan gazıyâduk, bosdan ákiyâduk, dikiyâduk. Buyday filán ákiliyâ.

Hüseyin Akbaş (77)

Pazarköy / Bürnük Köyü

Hayat Hikâyesi, Askerlik, Kerpiç Ev Yapımı

[8]

Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğünden emegliyin. Doğalı bu köydiyin. Yâ bizden büyüglē varıdı, anlaşıldı mı? Bayramlā topli hâlde oludu, 2 yâ ávlere dağıdılrđı, yāni birē sofra, birē sofra sıırıyā dizilir, asger üzürlhü. Gaç bayram vā meselā otuz bayram vā. Ördākı şeyi asger hesabı otuz sofrāya taksim edēdiñ meselā, otuz eve. 3 Her eve bi numara verirdiñ, veyāhud ismini yazardıñ. Mesela Hüseyin Akbaş, al bakam misafirleriñi ğótür, urdan alırım misāfiri ğótürürüm ávime. 4 Veyāhud da bi harmana, yazıya yāni bi alana, öriya sofra guruludu veyāhud anlaşıldı mı? İstiyen evine eleti sofrāyı burda gurardı. Bi sofra orıyā, bi sofra orıyā, yókari gurādı iki zofra. 5 Şöyle anla yāni şey galabalık olusa. Ya u zaman milletimiz gurbettēydi. İşde igişer üçer sofra gurāduk yāni ha, o da bi şey dēyil. E buraniñ adamları tamamā emegli ahcı, anlaşıldı mı? 6 Yā işde fakırlıgden, e gelir olmyınca ilkokulu bitir, doğru ahcı çıraglıgına git. U asāsan bizim şeyimizta asgeriyeden başlamış, bizim bu ahcılık, 7 yemenicilig, ayaggabı tāmiri, ayaggabıcılık. Yani asgeriyeden başlamış. Ānāşıldı mı? Ahcılık asgeriyeden başlamış. Saraylādan başlāmış.

Erzurum Hasangale’de yaptım. 8 Asgerliğim çoğ rahat geşdi. Ya sana, biráz ahcılık biliyodum, ānāşıldı mı? Şeyde on sekiz subay varıdı, tank toburunda, bekārıdı. On sekiz kişiyē yemek yaptım, işde ö. 9 Eñse. İyiydi yāni durum. İki sene hic izin yapmadan giddim, bitürdüm geldim asgerliğı. İki sene, yirmi dörd ay. Sā ne diyom, giddim ben, 10 asgerliğı bitirdim geldim. Yāni izine filān çıkmadım hiç. Yok canım. Biz medeni insanıyuz, kānuna uyan insanuz, bizim bu Mengen’iñ adamı. 11 Bi şey gelsin, candarma ta Yalagguz’dan Esgibazar’dan burıyā, tamamını ğótürü. Bizim buraniñ adamı inadına medenīdü. 12 Yāni iki candarma burda on biñ gişiyi ğótürebülü Bolu’ya yāni. Biz böyle bi milletüz yāni, ānāşıldı mı? Fagat dışardan gelenlē şindi, bozulmıya başladı bizim Mengen. 13 Áv kōy yapan oldu, yāni bozuldu bizim āyengimiz de.

Asgerden çıkınca yirmi iki yaşında ávlendim. Çocuğu sormıycan. Beş çocuğum oldu, dörd oğlan bi kız. **14** Oğlanıñ bi tenásını dağda tomruk vurdu, öldü, hasdaniye yetişmedi, anlaşıldı mı? Bizde insana şey veren yog, gıymát veren yog. Çúñkü urda ormanda, orman kesimi yapākana, **15** urda işletmeniñ bi arabası şoförüynen barabar mecburu bekliyecek, herangi bi... Kanunda ama var amma şeyde yog. Dağa çıktıñ mıdı yog. **16** Urda bekliyeceñ bi araba gaza maza olu de. Eyer araba urda olsıydı, benim çocug iki bũçũg sahat yaşıyó anlaşıldı mı? İç ganamasından ölüyá. **17** Burı Mengen'e geldi on dagiga sōra öldü, iç ganamasından. Arabanıñ olmıyışı urda, beklemiyışı işletmeniñ arabasından. **18** Önuñ da cezāsı sordug yedi biñ beş yüz lire dedilē. Mahkemeye veseñ yedi biñ beş yüz lire alusuñ, önu da biz tenezzül bile etmedúğ. Anlaşıldı mı?

19 Ben hiç çalışmadım dağda, ben ahcıydım. Önceden şeyde çalışdım, Turân Logantası'nda. Cihan Palas'ıñ altında Turân Logantası varıdı. U zaman Demograt Parti'ynen Halk Partisi'niñ devriydi. **20** Menderes devriydi. Çok siyāfet oludu. Lokantalāda siyafetler olurdu. Yarış oludu böyle. Beş altı yüz kişi siyāfet alınudu, lokantalāda. Áma Osman Bey'ıñ yeri, **21** Cihan Palas'ıñ aldı, iki tāne solon varıdı böyle cāmi gibi. Kırk iki personel çalışıyādu. Ankara'nıñ en iyi lokantalarındanıdı. Urda asgere gidince gada çalışdım. **22** Etemesüt'e düşdüm, tank tâburuna, bu Añkara'da Çimento Faprikası'nıñ arka tarafında, ete tarafında. Urdan dağıtım oldug, ācemi eğitimi bitdi. **23** Onbaşı olarak şeye gitdim işde Erzurum Hasangali'ye. Urda işde on segiz kişiye yemeg yapdım, asgerliğı urda bitirdim, geldim.

24 İzine filán gelmedim ben hiç. Bekár adamın ne işim vā. E fakírlig de vā biraz. Gidib gelmek de bi meselá. E babamız iki ávliydi bize bagmadı. Analığımdan sekiz tāne çocuğu oldu bubamıñ, **25** sekiz tāne, úş tāne de biz oldug. Án ġúccügleri benin. Çok fakírlig çekdúğ. Bubam Añkara'da Çimento Faprikası'nıñ ahcıbaşısıydı. **26** On sekiz sene urda çalışdı. Bin doguz yüz atmış sekizde mefat etdi. Undan zōra, tabi annem māşını aldı, emegli māşını. **27** Annem bubamdı yirmi iki sene sōra öldü. Öyle rāmedli oldu.

U gadaneşeli geçmeye şimdi. Çünkü mîllette biraz maddiyat sıkıntısı var. Ávâd durum dá iyi, **28** çoğu burdakılarıñ ámekli fagat ámegli olamıyanlâ da vâ, bunu dolmıyanlâ vâ. Maaş vemiyelim diyi, şeyi dē admış dörd admış beş yaşına çıgardı. Mezârda emeglilig. **29** Kimse memnun dēyil halkdan.

U zaman çocuğudum, iyi biliyorum eved. Burda tabi biraz şiddedli geşdi. Üş dörd tâne áv yıkıldı, bu kóyde, **30** yıkıldı undan sōra, işde yerine yeñiñden yapıldı. Yâ u zaman hōkūmetin zayıf zamānı, yardım yog. Áv yabmag üçün altışā tâne çivi vedilē. Altı, hāne başına. **31** Áv yabmag üçün altışar çivi, altışar tek. İşde eyle biz ġún ġórdúk. Altışā çivi vedi hōkūmet. Amma u bize gelince gadana altı çiviye düşdü. Önu yiyeñlē başdakılâ yidi.

32 Mesela kóy muhdarına teslim ediyá, muhdara bi sandug çivi teslim ediyá, u bi sanduğun anca onda birini dördē beşē çivi hāne başı olarak vedi. Bi sandugda **33** belki biñ táne çivi vâ. Anla şimdi. Gerisi heb muhdarda galdı, vemedi yāni. Bu kóyün muhdarı, bizim kóyümüzün muhdarı çok kesġún bi şey bi adamıdı, **34** dirayátli yāni. Biraz vagıdıydı. Bâbası ön yüzbaşılığdan, Dersim kúrtlerinde urda çok búyüg başarı ġósdermiş. **35** Dersin şeyinde, u kúrt ayaglanmasında. Badmandıymışımış u zaman. Badmanda olmuş o hādise, çog ónca u kúrtleriñ ayaglanması.

Kórúklēde yāni **36** demirci dügganlarında dōvme çivi yapıldı, dörd köşe. Ancag şu salıntıları çakabiliyollarıdı. Şu tahtalara çakacag çivi yog. Yāni dōvme çivi gullanılırdı bunlara. Çarmıg derlēdi, **37** çarmıg şöyle çarmıg gerēlē. Çarmıglara çagmag üçün. Böyle böyle iri çivi yāni kórúklēde. Bu duvarın şu kósesinden şurasına böyle bi ağac atıyolla, çarmıg derlē. **38** İşde u çivileri yapılan kórúklēde yāni demirciniñ yabduğu çivileri dutsun diyē, burdakı ağaca, şu direk bak, buña dayallā dibini. Undan sōra burdan u garşıkı ağaca. İşde bunun arasını dokuma yapallar, **39** tuġlıynan veyāhud daşınan, harcınan dokullā bunun arasını veyāhud da kербicinen, toprakdan şey yapallādı, tuġla yāni hah. Bildüğün toprakdan, **40** unun içüne samañ gatallādı, yumururlādı, iki ġún öyle yumurulu durudu u. Tahta galıplā oludu böyle ġózleri vâ içinde. Böyle tahta içine basadıñ çamuru, **41** undan sōra samanlı çāmur amma mayalanmış. Yāni gardukdan sōra harç gibi iki ġún durudu u. Undan sōra bunun içine

basadıñ. **42** Unuñ içinde bōle bōle tuğla çıkādı, hah dōrd kōşe. Undan sōra burdakı şeyi dokurduñ işde bunuñ arasına. Yoo, tahdanıñ arasında diyil. Üst üste yığā, şe edēsiñ. Duvar yapāsiñ, işden dışdan **43** bi de önu güzel sıvāla tamam. Biddi olay. Benim rahmedli u tomruk vuran adam yapdı, çocug yapdı benim burıyı. Lambiri, benim makine filān vādır āvde. **44** Marangoz makinesi.

Nagışlı poğ, yani eşarp. Poğ, dī işde şu örtüye diyollā, şunlara diyollā. Bunlarıñ şeyde dokunmasına poğ deniliyo unlara. **45** Yörügler yabar. Bizim de asas şeyimiz dedelerimiz, ninelerimiz Yörüg'müş. Püsğül, ipligden. Nagış yabmış, iyniyen yāni, el işiyen yapmış unlā.

Ramazan Özen (66)

Pazarköy / Arak Köyü

Hayat Hikâyesi, Bayramlar, Çocuk Oyunları

[9]

Ankarâ'ya atmış üçde giddim, atmış üç senesinde giddim. Mobilya döşemecisi olarak da Sıhiye'de altı sene çalışdım. Ördan asgere giddim. 2 Asgerden gelince Tepe Mobilyâ'ya girdim, Beytepe'de, Hacettepe'niñ. Urda altı sene çalışdım. Urdan beni Adabazarı Hendek'de 3 Tâmsân Mobilya Fabríkası'na atölye şefi olarak girdim. Dörd sene urda galdım, çalışdım. Bin dokuz yüz seksen eylülünde fabrikayı gapatdılar. Ordan Ankara'ya tekrar geldim. Ankara'da yeni sanāyide 4 Kāzım Garabekir'de oto döşemeciliğine başladım. Yirmi iki sene urda birfiil oto döşemeciliği yapdım. Urdan emekli oldum.

Çocuglarım yetişdi. 5 Çocuklarım bi tâne, en büyüğ oğlum yanımda çalışdı. Esnaflıgda biraz şeyidi hālinden, güzel sanatkarıdı ama zayıfıdı yāni müşteriye garşı fēlan şeyidi. 6 Onu Mevki Hasdānesine memur olarak godum. Onun küccüğü tamirciydi. U da pek şey yapmadı. Önu da Ego'ya otobüs şöförü olarak 7 verdim, guydum. Onuñ güccüğü lisá mázunu. Özel sekdörde çalışdı, asgerden geldi. Hebisi, üçünü de everdim. En küçüğü okudu biraz, 8 adliyede mēmur olarakdan çalışdı, işe başladı. Ankara Adliyesi'nde māmur olarak çalışıyó. Hebisi de ávli, ávleri var. Biz de geldig kóyde işde kendi hālimizde. 9 Dededen galma bi ásgi ávi tamir ediyúp, oturuyoruz içersinde hanımla berāber.

Doksan altı yılında emegli oldum. 10 Bunun yanda, bu meyanda serviste, okul servisciliği yapdım altı sene. Onları fēlan yapınca bitiriyá. Ankara'dan tası, tabağı, tarağı topladım geldim kóye. 11 Kóyde kendi evimiñ eçersinde tāmir ediyorum, işde dededen galma bi ahşab áv var, önu tāmir ediyorum. Óyle önnan oylaşıyom. Gomşularınan 12 hasbahāl ediyoz. Gomşulara yardımcı oluyorum. Kóyümüñ amme işlerinde yardımcı oluyoruz elimizden geldiği gadar, gücümün yeddiği gadar.

Bunlarınan **13** oyalanıb duruyoz işde köyümüzde. Allah sıhat verdiği sürece yine de devam edecez ömrümüz boyunca.

Çocugluğum kóyde geşdi. **14** Çocugluğumuzda bayramlar daha galabalıg olurdu. Biz de bayram gelsin de böyle bayram ġózüne bakardık, bayram sevinci varıdı. Bizim mahallemizde elli altı tâne çocug varıdı, bizim zamanımızda, **15** elli altı tane çocug varıdı. Hepimiz de ayrı ayrı bi oyunlar yapardıg akşama gada, oyunlarımız çeşitli oyunlarımız varıdı. E şimdiki evimdeki, **16** şimdiki çocug genşlere bakıyom, pek öle şeyleri yok o, onlara. Çünkü bizden ġördüler ama ne de olsa şe yapamadılar.

Bayramlarımız çok galabalıg geçerdı yani, **17** iki ġún üç ġún bayram yapılırdı. Sabahdan bi yemek yinirdi. Öğleden sōra ikindiden sōra bi daha yemek yinirdi. Her eve taksim olurlardı, **18** on kişi on beş kişi çocuglarının beraber. Ávlere gidilirdi. Urda hiç şey olmazdı, muħdar böyle sayardı, gaç kişi düşüyo bi áve, on kişi, sen sen sıradan giderdi. Hiç, çocuglarının beraber şe apılırdı. **19** Çog ġúzel sohbedler olurdu oralarda.

Bayram zamanlarında mesela, büyüğler gurbedden gelen bābalarımız dedelerimiz řaka yaparlardı, **20** büyüğler de řaka yapardı, yāni çocuglar yapığı gibi büyüğler de řaka yapardı. Şimdi bi cāmimizi yabmıya galkdılar, cāmiye yardım toplamag içün işde: **21** “Vay Kemāl sen çog gonuşduñ, yok áġri oturduñ, ver iki búçúķ lirā cezā, ver buna iki búçúķ lirā.” Ö öteki: “Sen geç geldiñ bayram yerine, **22** yağdı buña cezā. Benden on lirā Kemāl’i atıñ suya. Birisi başladı, on lirā dedi. Öteki benden on beş lirā dedi. **23** U on beş liráyı ya bu verecek veyāhud da öteki verecek, suya gidecek. Atılmıycaksa on beş liráyı vereceg, atılacaksa ötekilē vereceg bu suya gidib yatacag oluğa, **24** yaturulacag.

Başka kóylēde de tápsi gorlar. Dedemiñ mesela, annemiñ kóyündeki dedemde, çakır dedeme öyle yaparlarmışdı. **25** Goy bi tâne, bi tápsi böreg, gucağa gorlarımışdı omuzlarında, u börek yiye yiye ço olluğa giderlerimişdı. Uraya varınca tápsiye ne gada yirse kār. Ne gada yidúġu kār tápside. **26** Tápsiyi alıyollā doğulluğa basallādı. Bu sefer de u dudduġunu kendisi, ben ıslandım ya dudduġunu ö da ıslamıya çalışırmışdı.

Öyle bir g zellig 27 de Şey almışdı. Mesela namaz, milled namaz abdes alacaksa hemen birisi  orabını  ıkarırsa    orabını birbirine t rs  ev r lerimişdi. Ne bilim ceketin golunu t rs  evirmel , 28  eşitli Şeyler esgiden işde.

E şimdiki gen   ocuglar bir z kendinde bi Şeylig zannediyoll , yani bi şaka yapılrkene kendini aş lıgda g r yolar. şaka yapmaz, insanlar birbirini 29 sever ki severegden şaka yapılyo. Yoksa ben seni s vmezsem şaka yapar mıyım? S vdiğimden doğru şaka yapıyosun. Onun i in bizim 30 yaşlılarımız birbirlerine daha  og gaynaşı. şimdiki genşlere bakıyorum, y ni elleri cebinde pa aları kirlenivericek diy , b yle g mleglerini ş yle  f  f ediyollar.

31 Aslında daha  ok g zel Şeyler yapılır şimdi şakıl , yapılan Őeyl de. Daha im anlar geliş. Onların zamanında, bizim zamanımızda im anlar kısıtlıydı. Biz  ocuglar oynarken oyuncağı, 32 rahmedlig dedem marangozudu. Ağac,  er evelerin kenarlarına ş yle d rd k şe d rd k şe ağaclar  ık dı. Ben unları alırdım da  vc ğ yap dığ.  v oyuncag yap dığ, şe yapardığ. 33 E şimdik    yle oyuncakl , pilasdığ oyuncag  ıkdı,  rabası  ıkdı, her Şeyi  ıkdı.  nları da bıragdıl  telefonnan b yle.

Bakıyom bir  şa, 34  nceki  şam Hasan'ın Mustafa'nın urda, oğlan da gelin de başlyoll  b yle telefonunan. Sesimi  ıkarmadım, yukarı  ıkdım Aktepi'ye. Aktepe'de unl  da, yav kızım, bu dedim nedir b yle dedim ya. 35 Biz mis fır geldik dedim, siz b yle telefonlarınan oynıyıp duruyosu uz. Y  baba dedi, internedden biz Şeylerimizi  ğreniyoruz. 36 Sınavlara girdiğ de işde  nları  ğreniyoruz dedi. Ne bil m artığ oyuncag teknolojiye d nd , elektironig  letlere geşdi şimdi oyuncag.

Biz  elik oyn duk, 37  elik  omak. Cirit oynarduk, b yle ince b yle u ları ince, b yle addığın zaman gayar gider b yle. Y ni u  ocuglug h linde daha iyileri, bizden b y gl  bize g d ğ g dd r l di. 38 B nl  daha  og iyi atall dı, biz atamazdug. Y ni unların adduğu ciridleri toplıyıp geleceksi . Kendin ş le ser si . şimdi addım  na vur  gay  bi de gider d  ileriye, artığ unu alı getirisi . 39 Ona ver s  . Bi t  atar, derken... İşde g d k  nu derdi, atamıyanı g d ğ g d  dersin.  eşitli Şeyler oluyodu, oyunlar varıdı  sgilerden.

40 Bi de bizler kıyde, zamanımızda sığır hayvancılık çokdu. Tarım üzerine çokdu. Hemen okuldan geldiğin zaman hedi bakam nerde anañ babañ filán yerde çifte giddi. Oğlum hādi ırıya bi git, **41** dabana binivörüsün, ókúze yörürsün. Efendim, hasat zamanı şe yapacaksag deste birükdümeğe gidersiñ. Harman zamanı akşama gada dúveniñ úsdünde gáh ókúz gáh gáh gáh... **42** Bóyle dówē durusuñ, sap garuşdurusuñ. Yāni bizim zamanımızda boşlug yoktu çocuğa garşı. Oyun da u arada da oyun oynardık yāni. **43** U oyunu, şimdik boşluklar çok var.

Geriye dönüş olmaz artıg. Çünkü biz birinci, Ādem alehissımdan, biz ruhlar ālemi, dünya ālemi, **44** üçüncü yarım āhiret ālemi olacak. Allah uralısınidaha iyi etsin. Biz burda imtihana geldik. Bu dünya ālemi imtihan ālemi. Önün için biz burda imtihanı, nası şimdi çocuklar gece ğúndüz **45** çalışıyollar ders, sınavlara giriyollar iyi puan alācaz diye. Biz de bütün insanlar iyi çalışacaz ğúzel geçinecez birbirimiznen, gardeş ābi olarakdan. Āhiret imtihanını gazanacaz. **46** Burdakılar, gerisici şeyler bizim için. Cenab-ı Allah'ın bize lütfettiği şeyler ama biz bunları ğúzel gullanacaz, yerinde gullanacaz.

47 Sorumluyuz biz her şeyden sorumluyuz. Şu ot, şeylerden sorumlu, ağaçlardan sorumluyuz. Bedenimizin her āzāsından sorumluyuz. Onun için biz mes'ülüz bu şeylerde, bu yaşantılarımızda. **48** Bu meyanla erhamdülillāh huzurluyuz. Bizim memleketimiz yāni Mengen civarımız yāni Türkiye'de sayılıdır. Her yönden huzurlu. **49** Şurda oturuyo bi kişi, bu çocuk burda oturacak. Her taraf yol bak. Hiçbir şey, aylarca dōrsa şurdan bi çópük bi şey olmaz. U gadar bi medenī memleketimizde duruyoz.

Meryem Berber (75)

Pazarköy

Hayat Hikāyesi, Düğün Ādetleri

[10]

Meyrem Berber, yaşım yetmiş beş deyallā. Gırk doğumluymuşun ben. Bak bunuñ iki çit meytallı, davullu etdúk meselā. Şindi mevlúd ediyallā, 2 Guranlı oluya, şindi şeyli oluya. Deyişdi ortalıg, insanlā deyüştüdü. Benim düğün nası oldu? Mevlúd mü eddilē işde, 3 eveli biz atınan geldúk gelin almaynan. Şindi bunda arabalarınan şeyinen ġóddúk davullu düğünnen. İki çit meytallı, hem hāmileydim böyle, bunuñ düğünde, nası oldu, eyy. 4 Belki gırk dakı geldi gece yağmuryağakana.

Çok kalabaydı, çok. Yedi sekiz davar kesdúk, bi sığır kesdúk. Oğlumuñ düğününde bunuñ. 5 Bi de kumes ėndim, civcilē galmış, gapsını açagomuşlā. Háp kásmişlē tovukları, Allah'ım yarabbim. Şeynen ġórúmcemiñ, ġórúmceminen bi tāvuk alagoduk, 6 şöyle tenekeniñ altına. Toğuk, tenekeniñ altına alunu mu? Şaşgunlug garı. Belki bi elimize dedúk, bi şey çıkā, hani düğün ertesi. Bunuñ gardaşı bizi soydu soğana çevürdü, davullu. 7 Ámmá hısımlık ... derlē, hāle taha biz deyon, biz işde şindi az çok aylıg veriyallā, idāre ediyon. Hālā ġózü bizde bunuñ gardaşınıñ.

Hatırlamaz mı? Nası işde öyle... 8 Ğórdüm. Orda halamı vediydi ábem. Gardaşımıñ, babannem gardaşımıñ şe anamgiliñ ekmeğini elliymesin deye gızını vedi. Ondan keri de beni vedi anam. 9 Cidoğullarídı, benim peşimde çok kimse varídı ámmá korku varídı bizde. Ben megdepde okudum ámmá kimseye yüz veme imkānı mı vā, öldürü kesēdi babam. 10 Soñdan istemeye gelmişlē işde. Ben oraya çıkdım mı halam yaluñuzudu. Uña ábem çıgardı, iş işledivedi baña. Oña işledivórkana şindiki eltim üstüm eltim, 11 ó gıza bize iş işledivemeye demiş babannemi. Soñuñdan yolladı buñu bu davar ġúdüyādu. Biz bostan tâpladug. Biribirimizi ġörüyādug, aç çok aklımızda varídı ámmá, 12 biz kendi kendimize imkānı yok bi, şindiki gibi şe etmek. İşde soñuñdan ikisi bi oldulā.

Ámmá ben bi cingána fala bakıtdım. **13** Cingán deyip de geçiveme, şu gada cóvúz vedim. Sen dedi Allah her istedúğúñú her dedúğúñúvercek dedi. Eyer dedi, hasım akrabaya varacak dedi. **14** Gumalıydı ebelerim, Uy ebem de dedi ki. İsdeyen vā mı dedi, yokarı sahada Veli isdeye dedi Öy ebem de. Şöyle boynunu cóvúrdü de üç kere vēñ dedi, vēñ dedi. Vallāhi billāhi **15** hısım akrabaya dúşcege dedi. O babannemiñ guması varıdı, guma ústüne enmiş. Beş yaşında gızı varımış öteki, bizim kibiyiydi. Dedem çok soğulluydu, usluuydu, ġózelidi. **16** Unuñ ústüne babannem enmiş, endimüşlē, gakıvemişlē. Başga yere kaçmış da ordan ġótümüşlē. Cidāğuydu babannem, ēy. Çok kemidi.

Ne anam bi ġún ġórdü, **17** ne biz bi ġún ġórdük. U gada işde oydu. Vallāhi biz yoksuzlug ġórmedim emme, darıpat ekmeiyinen beni o bi sáhátlig yere, mektebe yolladı. **18** Babannem cidāğuydu. Bak darıpat ekmeği deyon. Varıdı, darı da varıdı misir her şey varıdı, her kilē dāluydu. Varlığlydug. Bunlā da varlığlydı, adamıñ olduğu **19** yer. İşde ó da hiç çıkmaz içimden, darıpat ekmeiyinen. Uña vedúğden kára ācug yumuşadı babannem, **20** öyle cidāğuydu. Allah'ım beni çile içün yaradmış deyan ben bi ġún ġórmedim, ġúlmedim. Hiç bi yaramazlıg yapmadım.

Dúğün gaç ġún oluya, **21** hazıllanıb şe edinse gada bir hafta sürüya. Evveli şindiki gibi mi işde mevlúd eddilē. Evveli gelinleri alınan, atınan mı geldim ben. Şindi arabalara sanki arabaya hiç binmemiş, **22** bi dolaşduruyallā işde sanki bi şey. Yimek yapıyallā gelene gidene çóreg édiyallā, dúğün édiyallā. Her yimek yapılíyá, çorba yapılíyá başdan; pilafıydı, soğukluğuydu, **23** baklasıydı, gabağıydı yāni ne yapan yapıya, ne bulan yapıya. Yaptı, çóreg édiyallā, gına ediyáz. Kıóylü dúğünü oluyádu. Gız alayı dúğüne gidiyadu. **24** Dúğünden sōra işde gelin alma oluyádu.

Duvak da oluyádu eveli. İşde duvaknası? Ben sabah olmadan gakdım bōle dikiliyon, gorkdum da böyle **25** diremüd atmışlā. Hani gız mı garı mı deye eveli, eyle bi ádet varıdı. Diremüdü atmışlā, túñe geldim de. Şindi dümdüz gidıyá ortalıg, nası buldu gidıyá, bilmeyon, öyle deyon. **26** Gayrı o ikisiniñ arasına bileceği bi şey. Geçinen geçiniyá, geçinmeyen ayrılıya. Üç aylıg şey ayrılmış da bak. Ne ġún bizim kıóyde, bu adamınan hacıya giddi geldi, unuñ uşağınan, **27** allı dúğünlü mevlúd eddilē cāmide.

Cāminiñ óñü de galabalıg. Aynı gız gibi para daktılā, şe eddilē. Allah'dan deyə. Buñu alduğum, geliniñ ábesi. **28** Allah'dan yiyeceği ekmeği istēyoz deye. Aynı gariynan adamı gız gibi anlı şanlı dúğün ettilē deye. Ortalık, herkes nası buldu gidiye. Nāpan yapıyá. Ne bilin, dūñya, insanlā... **29** Ğücü yeten gavtan biçmişlē.

İnsanlā gafasına ğóre, ğücüne ğóre şe ediyá, ğücü yetse de yetmese de. Biraz bu uşağı üzdülē ámmá, bu uşağıñ o **30** gızı da ben şe eddim ayalladım. Bakdım ben devreye girmeyince, bunlarıñ hepsini de ben besledim, bunu da. Sırtımda beşiğinen ben bunuñ, nazardan dışallıg tuttu da. **31** Ta bizden bi sáhát asfata ándúğ, ordan dikeldúğ tā asfaddan yokarı, iki üç mahálle geřdúğ. Ta yümsekde bi depeniñ arkasına vādug, bi hocaya. Çamur bullāda, **32** beşiğinen bóyle tahta beşiğinen. Hocam neyinen bu hāle geldi. Beni saña sen Allah'a hoca dedúğ, nólusañ al bunu éyi ed de dedi adam, hani ondan... **33** emme gızım öldü. Atmış lirá vedúğ o zaman bu uşağım için hocáyá. Öyle eyi eddúğ. Ordan geldúğten kerı de tā musga sıkdı mı, gayrı öldü ölüye.

34 Çok çile çekdim, yedi táne uşag besledim. On táne doğum yaptım, üş tenesi öldü, yedisi dūñyadaydı. İşinen irenşberliğinen ben okumuşluğum olduğı **35** anda cefakáridim. Hem uzag yerde tallarımız ákip biçiyodu, nası etmişim ben şindi hālā düşünüyön. Dördü erkeğidi, biri öldü, **36** üçü ne ğózeldi, ğópğózeldi. Dörd aylıg oldu hiç hasda olmadan, hiç dokdor ölmeden, öldü uşağımı. Ğópğózelidi.

Bende ğavur pörüsü **37** varımış dedilē, hani hamayli yazdumayınca, bunu yazdudum da ámmá. Uñu ğúldü u hoca. Bi musgayı içileceg şey gadın ádámeti vā dedi. Yani doğru olmamış dedi. Hám de nazardan oldu bu. **38** Nası eleddim o beşigleri ben, nası ğóddüm. Ölen uşağım da dē bi sáád aşāda anamgile endüdüm, ólen ortan oğlum, dāv gibiydi bóyle ğózelidi uzun boylu. **39** Óşag öldü işde.

Gardaşımınan adam bóyle atlı üstlü áv yapdudum, altını üstünü hanı tūvátletlere áptesligleri yabdılā dóğdülē. Āşam oluyá gayrı gayınnam beşiği uruveriyá, gayınnam vā şişman. **40** La Hüseyñ dedi, uşag dörd aylıg oldu hiç hasda olmadı, bunu dokdora eldedi. Gayınnam ānamadı. Uşag magamına bakıyādu zātı. **41** La Mámád dedim,

gardaşımın adı Mámád. Uşâg óleci, anam gelsin dedim. O gece gardaşım giddi, adam bi yere yaddı yorgun, gayınnam bi yere dāmǵúldü. **42** Uşag yanımda öldü.

Benim ne ğózel sesim varıdı. Ó iki beşiglē bi yere geldi, onları elē belēdim de şöyle elim de çorbaykana, **43** şöyle tegge geyiyodum óǵdan, teggem böyle çanaǵa dáymış yúklēkene. Ne ğózel sesim varıdı. İki beşigleri böyle óvúrurkana, nenni çalādım kendi kendime, sesimá marak idēdim. **44** Nenni çalādım, sesimi kendim marak edēdim. Á á á á guzum á á á deyi, nenni uyusun guzum, deyē öyle şe edidúǵ. Öyle iki elimnen hem urudum hem sesim óyle ğózelidi. **45** Ó gece uşagım öldüǵü zaman yanımda ó zaman sesim gartalmış, bozuldu da. Şindi böyle oldu işde.

Masal anlamayı mı düşünüyon, **46** iş ireşberligden, gece ğündüz, kendim çamaşur yíkāyon, álimde yíkádúǵ hem. Anamdan doğalı álimde yíkádım bulaşuǵumu, geysimi. **47** Geysi yíkāmayı yakında óǵrendim anamgilde. Dē gaç sene oldu, anam ölmeden. Şindiki gibi mákin ádeti mi varıdı. Sabaha da bulaşuǵumu gomazdım.

Bak bu sefer de ecele ecele bu **48** başımda patarakana adam, ávden bi yol ğüle ğüle çıkmaya. Epey de vā, gap gacaǵı topladım, gafasına acuk şe eddim, bóyüg áptásiye bi yere şe edegodum bırakdım. **49** Ünleye ünleye çıkardı beni. Neye ünleyoñ deyon, noluya yāni. Sabır et deyon, sabır ediyo.

Nelere doldum, boşaldım. **50** Nāpın işde ğózüme eyne vuracaglā deyē geldúǵ. Şindi de bazara, bazartesi ğún gene gel deyince bakalım bullādayuk, gene ne deyecek. **51** Bazartesi ğún varacuz. Bu uşaklarım deyon analarıynan hanımlarını daşıya daşıya dura vādılā dedim hámşeriye. İki ay soñra geliñ dedi ilerde hámşerilē.

Hacer Berber (52)

Pazarköy

Hayat Hikāyesi, Dúğün Ādetleri, Kışlık Yiyecek Yapımı

[11]

İki oğlan bi kız. Birini on bir sene oldu bóyúķ gelini alalı. Sekiz dokuz sene fêlán, tábi sekiz sene de kız oldu çıkalı. Bu yıl da birini ífâğınâ verdim işde, 2 o da otuz yaşına giriya. Benim dúğünüm kıyde oldu işde, davulluydu benim dúğün eylenceliydi. Tanışma aynı kıylyüz, aynı, 3 tallalarımız şeylerimiz háp bi yerde işde. Ben tallalâda çaluşukana ğórmüşlê işde, beyendilê, geldilê, isdedilê, vedilê işde. Bi sene nişanlı durdum ben. 4 Undan sôra işde bi sene sôradúğünüm oldu. On dokuz yaşında beyúğ oğlan oldu. Yirmi iki yaşında kız oldu, yirmi üç yaşında án ğúccükleri oldu. Bi onlâ peş peşe gelivedilê.

5 Dúğün biz ásgiden bi hafda sürüyodu, eğlence şe gapınıñ ónleriñde davullu fêlán olusa. Şindi gayrıg davul âdeti gakdı. Şindi Guranlıya döndü. Çok kişi 6 yâni eylenceli yapsa da çoğu da Guranlı yapıyâ yâni. Benim meselâ şindi bu sene, bu sefer yeni aldım ta işde ramazan 7 bayramından sôra dúğün eddim ben. Gınasını eylenceli yapduk sâde. Gınasını da şeyli Guranlı isdedilê biz eylenceliye çóvürddüğ. Dúğünü salanda 8 oldu işde Guranlı, Guranlı yapdug.

Yimekli olu bizim, ağır olu biráz. Bizim meselâ cuma ğünü âşam gıneydi. Cumartesi ğün 9 gızını çöreği dêrüz biz, yimek vörlê, Guran okunu gız evinde. Bazar ğünü oğlan evinde okunu. Yimekliydi heb işde. Biz gene ayrıyetten salanda da 10 şey dutdug, yimekli yapdug, Guran'ı şeyi. Salanda da yimek vedidúķ. Benim dúğün de kıyde yimekliydi. 11 Benimki kıy dúğünü olduydu yâni. Sâde davullâ çalıyâdu, oynayaduk. Gınam felan oldu. Bizde eylâ erkek gız gınası olmaya, sâde gızını gınasını yapıyallâ işde bizim. 12 Ğótüren ğótürüyo. Ásgiden hádiye çok gelüdü tabak, çanak, böyle cam, kâse şey filân tencere mencere bi şeylê geliyodu. Şindi gayrı paraya döndü. 13 Ğücü yeten beş mi on mu yirmi ne verüse galan, para dakıyallâ yâni.

Burda da, hep dúğün şey, Bazarkóyde de hep davullu oluya, **14** háb eylenceli davullu oluya. Burda eyle, bizim kóyde şindi háb Guran'a cóvürdü, çok şeyde Guranlı oluya. Meselá bi dúğündekileri sayıyn pilaf, et yimeği, **15** çorba, dadlı. İşde üş dörd şey oluya. Dörd gap şey oluya. Kedibatmaz deyallā, galdırık deyallā meselā. Galduruğu misir unuynan sarıyallā, **16** dolmasını yapıyallā. Kedibatmazı da aynı işde gene suda yapıyallā şe ediyallā, garușdura garușdura, peteg olmadan. Ondan káři kimāsi gıymalı yapıya **17** kimāsi sáde yapıya kimāsi isdeyen nası yirse eyne yapıyallā işde, cevizli, gıymalı, ciğerli. Her şeye cóvürüyallā yāni.

18 Çácug sünneti, bizim kóyümüzde meselá bi sünnetçi varıdı, atıynan gezēdi, gelüdü. Ayağı başında çocuğu kesē, gidēdi. Eyle pek yatı şey olmazdı. **19** Şindi gayrı u ādet gakdı. Atınan dē uzagdan gelüdü, söylēdük işde. Gelüdü, beyle çocuğa oyuncak garukana şey garukana. **20** Şurda bi şey vā, sāde tepesini şe edivēcüz derdi, kesē, gidēdi. Hiç zorlug çekmezdúğ. Bi tozunu ilacını veriyādu, işde biz kendimiz yapıyāduk. **21** Şindi burda āmeliyatınan oluya gayrıg. Benim meselá bu sefer torun ameliyat oldu. Hasdānede, Gerecede oldu. Sünnet dúğunu **22** Guranlı da yapıyallā eylenceli de yapıyallā. Vāt olan ġúcü olan aynı beyle gelin alma gibi bi şey düzenleyallā. Onnan gezdürüyallā çocuğu işde, eylence yapıyallā. **23** Onda da yimek veriyallā.

Buranıñ halkı kimāsi emegli kimāsi çalışıya. Yog gayrı ásgidenki gibi, kóylēde işde duranlā **24** da bi gırug evinin yadlarına bi gıruk bağ bahce, fasilye patatis eyle bi şey yapabilüse yapıyā gayrı. Eyle fazla şey yapan yok, rençberlig yapan yok. **25** Çalışan çalışıyā, çalışmayan emegli olanlā işde oturu yīye emegliliğini işde.

Kanlıca çoğudu geçen sene, **26** millet sepetlē dolusu arabalā dolusu daşıdı, saddı. Gaç çeşit mantar oluyā, yāni yabancı mantar oluyā ayıca deyallā ondan oluyā, kedigırış meselá garagulag deyallā bullāda u **27** çok oluya.

Meselā fasilye işde şey patlıcan, beber, gabak. Atıyom dolaba işde. Gabağınan beberi eyle doğrāyan yıkāyōn, **28** gızartma şekili yapıyon, pošetleyip atıyon dolaba. Gışın da çıkarıp hazır gelen gızardıveriyon. Fasilyeyi haşlāyōn andabanda hiç su guymadan kendi buharıynan haşlāyōn. **29** Öndan kárin akdarıyon tápsiye soğudup

poşetláyıp atıyon dolaba. Dolabdan bişürükáná da gavuruyon. Aynı gatıgını şeyini yapıyon. Tarhana filán yapıyoz. **30** Makarna, mantı yapan da vā.

Ben tarhana yapdım bu yıl biraz işde. Yoğurd alıyon, beş kilo yoğurd alıyon. O yoğurdu **31** acıdıyon eyi gelen acıyá úş dörd ğún. Dolaba hic gomayon acıdıyon buyna dışarda. Acudukdan kari içini malzemesini katıyom. Baharatını salçasını şeyini, **32** her şeyini gatıyom ben. Keķúķ... Hepisini robodda çekiyon onlarıñ dāmatisini beberini, ne gatacaysañ işde. **33** Yoğurduñ içine garışdırıyoñ onları çekip robodda. Biraz da eyle beglediyoñ bi iki ğún katıgıynan barabar. Toplam bi hafda beklese taha èyi oluya. **34** Eyi gelen acıya, acıduktan kári de tahrana ğózel oluya. Sōra yuğuruyoñ ununan. Ondan sōra beyle bi iki hafda da **35** eyle beglediyoñ yuğurdugdan kári. On beş ğún begleden vā, bi hafda iki hafda begleden vā. Ondan sōra bişürüyoñ dadı ğózelise dóķüyoñ yāni. Dóķdukden **36** kári ufalāyoñ şe ediyōñ, roboddan geçürüp bi iki ğún guruduyoñ serĝúlde galıya, undan kári guyuyoñ. Rāboddan çekiverince ince oluya zahdán. **37** Súzegden geçürenlē de oluya. Vakıtıñ olusa súzegden geçüvakıtıñ olmazsa robodda çekive.

Oğlanların ikisini de **38** ahcılığda okuddum. Mengen’de ahcılığ, zahdán bi Mengen’de vā ahcı okulu, başka yerde yok. Háp dışardan şeyden bura geliyallā. İlkın Istanbul’da yapıdılā, ondan sōra **39** Angara’ya geldilē. Antalya’da yapıdılā. Kıprıs’a giddi ğúccüg oğlan. Her yeri gezdilē yāni. Çoğunca háb bizim buralılā ahcı çıkıya zahdan, Mengen háb zahdan, çoğu ahcı yāni. **40** Mengen’den ahcı çıkıya deyallā işde, okuldan. Meselā dúĝünde benim oğlan kendi yimeĝini kendi yaptı. Bayramda da yapıyallā.

Emine Güngör (70)

Pazarköy

Düğün Âdetleri, Hayat Hikâyesi, Kışlık Yiyecek Yapımı

[12]

Benim düğünüm nâsı olsun? Állı sene oluya benim düğünüm olalı. Borda eşde nası olacak, düğünüm gına yaparuz. Doğul çağırız. **2** Doğullu oldu. Bizde bi ğún bi gece sürē. Bi gece gına yapılır, ártesi gece de ğún de alınır. Eyne olu bizde. Atlı da oluyodu eveli de **3** benimkini cipinen aldılā. U vakıtları cif varıdı, cifinen aldılā ö vakıt.

Dört dāne, ikisi Antalya'da, ikisi Ankara'da. Accı diğil, biri banga şeyde çalışıyá, **4** ikisi de ötelde de biri üteliñ alışverişini yapıyá, biri de garson. Gızlarım var unlā da özel yerde çalışıyá ikisi de. Biri gociye giddi, biri gidmedi.

Valla ben buranın **5** sünned düğünü şimdi hic bilmiyon, çoğunlugla dokdör gidib de yapduruyallar. Ben de dokdóra giddim Ankara'dá. Ben Ankara'dıydım.

6 Yapabülüseñ unu da. Ben evēki gibi yapamıyon şimdi. Fasilye guruduyoz, dolaba goyyoz. Salça yapıyoz, tarhana yapıyoz. Biz tarhanıyı, bi sürü bi **7** şeylē gatarız içine. Ben şimdi dómátisi çekdim, büberi çekdim. Soğan gaddım, sarımsag gaddım içine, nāne gaddım. **8** Nānēyi sōradan gaddım da. Önları bi çekdim, gaynaddım. Undan sōra bi gufuya guydum. Üsdüne de yoğurdu guydum, garışdırdım, bi gece durgurdum. **9** Bi gece bi ğún durdurdum, yirmi dörd sáhád.

Undan sōra da unnu guyyorum, unnan gariyom. **10** Bi hafta örtük duruyá u. Benimki hátda on üç ğún durdu bu sefer. Sōra onu oğşalıyyon, ğüneşe çıkardım. Hátda ta bugün geçürtdüm şeyden çekdim rōndiden. **11** Eliminen geçiremiyon gollarım ağrıyyá. Tabi, ince oluyá, un gibi oluyá. Şeyden çektiñ midi roboddan, ip ince oluyá. **12** Onu guruduyom işde, segiz on ğún gurıycak. Gurumazsa kúflenir.

Burlādā işde bāzı televizyonlara filān çıkarıyallā. **13** Höşmerim yapallā, galduruk dolması sarallā, işde makarna bişürülē. Dağlādan toplanu. Şeyne beyne bi yaprag oluya u. **14** Unu biz bōrddürüz sıcak suda. Bōrddüdüg müdü kimisi bulgurnan piricinen sarā, kimisi misir unuynan sarā. Misir unnan, biz misir unnan taha çok severiz. **15** Yoğurdlu sarımsaklı yīrüz işde öyne.

Höşmerimi de südünen yağınan, unları garuşdūruz zıcagda guyaruz da, **16** çok az bi duz ataruz. Unu şekerli yiye şekerli yir. Gızarduruz zıcagda. Garuşdura garuşdura beyne, bişürüz. **17** Önu yapabilen yapıyā de ben şē yapamıyom şindi gollarım çoğ ağıriyyā. Unu da sıcak suyuñ içine guyyoñ, beyne garışduruyoñ, pütürük olmasın diyē, hamuru. **18** O da misir unundan oliyā. İşde eyne önlər. Özel olarak önləri yapıyoz işde.

Hatice Durak (69)

Pazarköy

Düğün Âdetleri, Hayat Hikâyesi, Sünnet

[13]

Düğünleri âsgiden şe oluyodu işde gelin alma oluyâdu, gına oluyâdu. Atlarınan gına şeye gidiyoduk gelin almalara gidiyoduk. **2** Ferâce giyyolarıdı tepelerine. Öyle işde gelini gôtürüyoduk. Duvag yapıyoduk. İki gün oluyodu, âsgiden çok oluyodu, iki üç gün oluyodu. **3** Şindi gayrı hiç iyi olmuyo. Akşam gınasını yapıyosun, zabah gelini eletip geliyon. Âsgi şeylêden hicbi şey galmadı tatlım benim. Âsgiden işde öyle gına yaparduk. **4** Yemeqli düğün yaparduk. Edli padadis yaparduk, pilav yaparduk, çorba yapardık, helva yapardık. Öyle yapardık işde. Undan sōra duvag gün gene **5** tekrar duvagcıya yemeg verirdik. Öyle işde, esgiden öylêydi. Şindi önlâ gakdı kızım, gakdı yavrum, gakdı gayrık.

6 Âsgiden tâ benim şeyliğimde bōle geç kızıkankı, atlarınan gidilüdü düğüne, gelin almâya. Dē yedi sekiz tene karı, büyük şey geyellêdi başlarına, ferâce dellêdi. Önları geyellêdi. **7** Atlarınan gelin almaya gidiliyâdu, doğullu moğullu. Urdan da gelini düzerlêdi, onu da bi ata bindürülêdi, öyle gôtürülêdi yavrum. Âsgilê öylêydi. Beyaz, üsdüne şe örtüyollarıdı, **8** geline gırmızı geydürülê. Geline gırmızı geydürülêdi, ferâce dēyi gırmızı. Gelin almacılâda beyaz şey gēyer, örtelêdi namaz bezi gibi üzerlerine bi şey. Öyle gidilüdü. Gulene peçe örtelêdi. **9** Gelin geldiñ mi gomşulara ahşamları gôtürüledi el öpmeye. El öpme diyi gezdürülêdi gomşuları.

Gırkı çıkacığı **10** zaman gırklâlâ işde on güne bi gırklâlâ. Gırkı çıkınca da nerde zengin insan varısa çocuğu orıya gôtürülê. Apdesli namazlı bi insana gôtürülê. **11** Orda giddiñ mü çocuğa, yumurta gorlâdı başına âsgiden, şindi gayrı gakdı önlâ. Yumurta gibi güzel olsun, **12** beyaz olsun diyi çocuğuña yumurta vörlêdi. Eline para vörlêdi, çocuğun gundağına para gorlâdı zengin olsun diyi. Ben eleddim goydum ámmá benimkilê **13** hic öyle bi şi olmadı.

Sünnedlêde de aynıydı. Sünned şeyini yapardık, hediyesiynen sen de gelüdüñ o da gelüdü. **14** Kóy sünnedleri şeyi kesenlê varıdı, kóylêden gelülêdi. Dúğün oluyodu, sünned dúğünü yapalladı doğullu dımbıllı işde. Yemek veriliyó. Çocuğları ata bindürülêdi. **15** Sünned olacag çocuğları. Dolaşduruladı olmadan önce, öyle keserlêdi. Gorkan da varıdı bağıran da varıdı, çığıran da varıdı. Odada oluyodu. Gorkmasın diyi çocuğa şey yapalladı **16** öyle işde.

Benim ölen yavruma sünned dúğünü yaptırdık biz işde. Gorkdū, gorkdu, gorkdu. Böyle babasınıñ tepesine atladı rahmedlig yavrum. Babası da öldü, **17** o da öldü şindi. Babacım nölur beni verme, nölur beni verme diyê. Ondan sōra iyne yaptılar o şey edince. Babannesı **18** varıdı rahmedlig yavrum. Dedesiynen babannesini yanında bekledi, yavrum benim. Gırk altı yaşında öldü, dörd sene oldu. İki dāne yavrusu vā, geç garısı vā. Adam öleli dörd sene oldu. **19** Adam ameliyaddan öldü, safra kesesi ameliyatındán. Yavrum da Kāmil Goç otobüslerinde şóförüdü. İstanbul'dan geldi, yolcuyu teslim etti. **20** Evine gidêken servisinde gıriz geldi dedilê, öldü. Geçdi gitti. Sitresden öldü benim yavrum. U yolcuyu taşımag golay diyilidi.

21 Geride galan çocuğlarımiñ acısını cümleñiñ evladıynan barabar ġósdermesin. Evlad acısı zor, koca da zor, evlad taha zor. Kimsêye vermesin, rabbim **22** kimsêye vermesin. Şindi tek başıma burda duruyon. Üç çocuğum varıdı, biri öldü. Benim ahcı torunlarım vā şindik. **23** Ünivesdeyi bitürdü, iki seneliği, gız. Tah hālâ çalışıyá. Biri de bu sene ünivesdeye gidıyá, ġúccüg oğlanıñ çocuğları. Gızımınkı da, ikisi de accı, oğlanlarıniñ. **24** Biri İstanbul'da, biri Ankara'da. Bu yavrumunku taha lise sonda, öleninki, daha ġúccüg.

Benim ráhmedli gayınpederim benim dayımıdı. **25** Onlarıñda burda atölyesi varıdı, iş atölyesi. Ásgiden kertide beşig kertmesi derlêdi. Sen olduñ mu, sen gız olduñ ben oğlan oldum. **26** Mesela bunuñ oğlu oldu seniñ gızıñ oldu. Ben gızımı saña verecin sen de, oğluñu ben alacın, kerti yapallarımış. Bilmiyorum. Ben on iki yaşında **27** gociya geldim, on iki yaşında gociya geldim ben. Başga yere isdedilê beni verivereceklê diyi, işde kóy gafası, kóy, cahillig. **28** Gayınpeder de öldü, gaynana da öldü, gayınım da öldü. Gırk yedi yaşında gayınım öldü. Kırk altı yaşında oğlum öldü.

Hepsi burda mezar daşı. **29** Allah'ın iziniylen ben de oturuyon. İşde bi tek bu evimiz vā, o da dörd ortag. Derdliyim benim derdim bitmez.

Kedibatmaz yapıyolā, **30** burda eñ çok onu yapıyollar, cevizli kömeç yapıyollar. İçli köfte yapıyolar, bilenlē, bilmeyenlē unu da yapmāya. Ğózleme, pazlama yapıyollar. Yūka açallā, gışlık yūka. Erişte keserlē. **31** Guşburnundan reçel yapallā, böğürtlem reçeli yapallā, tarhana yapallā. Gızılıcık, dağıñ ortasında oturuyoz, gızılıcuk şeyi yapallar. Boş galañ eline **32** çufalını portasını alu şullara gozağa gider. Bak ben bile zabahdan beri çıra didiyom şurda. Zoba yakacam, talaş göttüm bak.

Tarhanayı, torba yoğurdu alıruz, **33** acık da gaymaklı yoğurd katarız içine. Gırmızı büberi haşlarız. Onu ğúzelce gelen şey gibi, şeyden çilingirden geçirriz. Dâmatisi de çekeriz, içine yeşil büber gıyırız. **34** Acık sarımsak goruz içine. Ben sovan doğramıyan. Sovan da goyalā içine, çekiyolā yāni. Maydonoz goman, dereotu göyon, nāne goyon, öyle yumuruyom ben. **35** Sekiz dokuz ğún beklediyon. Soñra geçürüyo, çilingirden, un şeyine ğótürüyo, un hāline ğótürüyo.

Kedibatmazı da bak, **36** kedibatmazın suyunu ucoĝo goyoz. Kedibatmazıñ suyu ısınukana şöyle altını kısıyo, içinde patag oluyá yá, olmasın diyē. Önu garışdıra garışdıra garıştıra onu bişirüyo. **37** Çok ne gatı yapıyo ne cıvıg yapıyo. Undan sōra onu bişürüyo adamakıllı ufag ufag gaynıyo. Gaynadıĝdan sōra bi gaşıĝnan şöyle topluyoz gaşıĝnan. **38** Undan sōra üsdünden alıp tápsiye goyoz, tek tek tek, şöyle şöyle. Keşiñ varisaarasına keş goyuyosun, keşiñ yokusa süd çiyi guyuyosun. **39** Südüñ şeyini gızardulā. Unu öyle gat gat yapıyosun, üsdüne de tereyağı dóküb yiyosun.

Satılmış Özdemir (71)

Pazarköy

Aşçılık, Düğün Âdetleri, Demircilik, Anılar - I

[14]

Bin dokuz yüz kırk dört doğumluyum. Buranın düğünleri esgiden, düğün arāfe ğünü yāni, aynı bayram arāfesi gibi, ilk ğün başlar, mutvak gaynar. Ondan sōra ö gece oda şenlig olur, darabul derler buna. **2** İki ismi vardır: oda şenlig, darabul. Undan sōra ğündüz yemek verilir, misafirlere gelen halka. Yemek verdikten sō undan sōra gelin alma merāsimi başlar. **3** Gelin alma merāsiminde ásgiden atlara binilirdi. Gızıñ ávine varılırdı. Orada tabi biráz daha eylence olurdu. U eylenceden sōra, orada tabi eylence bitdikden sōra gelini alıllar, **4** e oğlanıñ ávine getirirler. Ártesi günde yani orada eylence biter artıg. Ártesi ğünde kadınlarıñ eylencesi var, duvag vardır. O duvagda kadınlar tef çalar, eyleniller ve **5** u şekilde düğün merāsimi sona ermiş olur, yani kadınlardan sōra, kadınlarıñ eylencesinden sōra düğün merāsimi sona erer.

Gelin tabi gezme olur, **6** olurdu. Gelinlen, geliniñ yakınlarını ve oğlanıñ yakınlarını ál öpmesi derler, ál öpmesi devam eder. Ondan sōra da artık herkes kendi işine bakar. **7** Bu şekilde de düğün işleri sona erer.

Süned düğünleri, esgiden fazla bi süned düğünü olmazdı. Sōradan bilāhire kimisi mevlüdlü yapıyor, kimisi de içgili yapıyor, **8** doğul zurnıynan veşindi artık pek fazla u gadar şey olmuyor yāni. Önceden ya doğullu yapallardı, ya mevlüdlü yapallādı. Ondan sōra súned düğünü u şekilde, **9** düğün işleri devam ederdi. Súnetchiler yani doktor var diyil de, kıylerde böylesünnedle ilgili súnetchilē derlēdi. Sünnedleri unlā yapādı. Ücredli tabi. **10** Sōradan şimdi tabi tabip ilerledikçe doktollara düştü iş.

Aynı dişcileriñ hesābı. Dişciler de aynıydı meselá. Babam da dişciydi. Beyle gara kerpedinen çok kişileriñ dişini çekdi. **11** Hatta soñ anda bōrada bi Orman Bölge Şefi varıdı, burāya ilk defa geldiği vakıt, atandığı vakıt. Burda gelmiş, dişi ağrımış u gece, duvallara vuruyor kafasını. **12** Kimse yok, dişci. O zaman bu kātip diyo ku,

cumartásí ġúnleri diyi, Geredi'ye gelir bi dişçi diyá. Cumartásí ġúnleri, bizim burası Geredi'ye baġlıydı.

13 Bin dokuz yüz kırk sekizde, burıya kazalık veriliyor. Bilāhire de Mengen'e alınıyor. Mengen burası, yani Mengen'ın ásás ismi burası. Yavuz Sultan Selim vermiş buranın Mengen ismini. **14** Undan sōra bu tabī başkātıp vardı burda. Diyo ku böyle böyle diyo yā bizim Yakub Usta var demirci, u dişini çeker diye. Hemen gidiyo **15** iki daggada babam alıveriyó. Ğózüm açıldı derdi. Tabi ki hāp kara düzen ama bāzı şeylerde daha iyiymiş yāni şimdiki **16** düzenden. Demirci ustasıydı, ben de demirciyim. Bilāhire işde bu Bulgaristan ġoçmenleri Adapazarı'nda bu işe başlayınca işde biz de merāk eddik. Bu işe undan sōra başladı. **17** Ben beton daraba, avlā ürettiyorum. Ásgiden ağaçdan olurdu u darabálár. Bolu vilayetēnde ilk başladan benim yāni bu darabá işini. Evet, beton darabá.

18 Korkmaması için hicbi şey yapılmazdı. Yakaladığını, sünnetini yapaladı, işini bitürülēdi. Sōradan tabī bāzı milletin ekōnōmisi şey yapıdkca, kimisi işde **19** yakınları para verir, ġönlü eder çocuġuñ. Ó şekilde gider. Sōradan şimdi daha sosyetelāřdı. Altın dakılıyá. Bilmem işde dededen altın, **20** nineden altın.

Borda her türlü mesleg vardı. Ama artık bāzı şeyler sona erdi. Mesā benim meslēġim demircilig, **21** demircilig sona erdi. Çırak da bulamazsın, usta da bulamazsın. Ben bile bıraktım. İşde bizim bilāderime bıraktım, ābime. U da artık sona érđi. Tabi ateşde gızardıyoruz. **22** Ondan sōra çekiçle onu dövüyoduk, hamur hāline ġótürüyoduk.

Marangozlar vardı meselá. Şimdi pilasdik doġrama çıkdı fēlán. Unların da artıġ sona érđi. **23** Ayaggabıcılar sona erdi, hazır ayaggabılar, faprikalar gurulunca. Onların tāmiratı da mümkün olmadı. Artıġ herkes orıya tāmirá parasına ayakgabı alıyo. **24** Terzilig de gene aynı. Yarım ġún, tabī bir bıçaġa. Çúnkú artıġ eyiyle, kósiliyle e onuñla tásviye idiyosuñ yāni. **25** Ama şimdi u óyle diġil.

Bıçaġı ocaġa sokuyosuñ, çeliġi. Undan sōra, ısındıktan sōra aynı böyle çekiçle, onu bıçak **26** hāline ġótürüyosuñ dóve dóve. Ne gadana dóverseñ çelik u gadar sıkışır.

Ondan sōra tāsviyesini yapıyosuñ, suyunu veriyosuñ. Undan sōra da sapını dakıyosuñ. **27** Bıçak hāline geliyó.

Akrabalarımızda var da bizim ávde yok yani. Kırk dört doğumluyum. Dedem Sultan Āmed'in ahcılığını yapmış, **28** otuz beş sená devlet pādişahı yapan Sultan Āmed'in ahcısıymış. Annemiñ babası. U bir páhlifan ġüreşinde, sarayda pādişah ġüreş yaptırırken çıkmış demiş ki **29** son páhlifanla ben bi ġüresecem demiş ve ġüreşmiş. U arada da tabi páhlifanı yeñmiş, tabi baş páhlifanı. Fakat Ġümüşsuyu Hasdānesi'ne yetüşdürememişlê. Artık damarları mı **30** çatladı ne yaptı. Pādişah orıya kómmüş, İstanbul'a. Kabrini bilmiyoruz tam.

Yavuz Sultan Selim, Fatih'den sōra gelen pādişah. Mengen şöylá, bu ahcı, **31** Fatih Sultan Memed'in ahcısını Akşemseddin Hazretleri yavrumuzehirliyvörlê diyi, u derġāhdan u ahcıyı getirmiş. **32** Bizim buralı. Undan sōra u ahcı da İstanbul'da kalmış. Yakub Aġa isminde bi ahcı. Ona da bu Kargalar Kóyü'nden, u da gurnaz bi adammış. Ėrmeniler zehiri atmışlar Fatih'i zehirlemişler. **33** Bi rivāyete ġóre otuz beş deffa, bi rivāyete ġóre de kırk tefa Fatih Sultan Memed zehirlenereg öldü. En genç pādişah.

Satılmış Özdemir (71)

Pazarköy

Aşçılık, Anılar, Mengen Adı – II

[15]

Ondan sōra onuñ yerine gelen Yavuz Sultan Selim olması gerekiyo heralda, o saraya geçince demiş ki ne yaptın sen bunu, buluşunu. **2** Ben demiş ávcil karga yetiştirdim. Karga zehir yimez. Gargadan başka guş tanımam sözü, o devirde söylenmiş. **3** Garga zehir yimezimiş. Garga burnunu baturusa yemiğe o yimek yinecek veya çaya niyse. Burnu baturusayinecek içecek. Ondan sōra da Yavuz Sultan Selim demiş ki: **4** Sen git Bolu vilāyetine, kendi memleketiñe. Oradan ne kadar ahcı, çırak varısa onları getir, İstanbul'a saraya yerleştirdi demiş ve o şekilde bizim **5** Bolu'nuñ Mengen'in bizim buranın halkı orıya yerleşmiş.

Mengen demek, mengene gibi adam, **6** yani bulunduğu yere ihānet etmeyen insan. Bizim ahcımız bulunduğu yere hiçbir zaman ihānet etmez. Yāni devledim sağ olsun der, yeter. **7** Yohsa ki bu memleket bu hāle düşmezdi. Beña devletim yol yapivē, su getirivē álaktirik getirivē desēydi bu hāl daha ġüzel olurdu yāni. Ama bugünkü daha hālen başbakanlarıñ, **8** cumhurbaşkanlarıñın ahcıları bizim buralı. Ama kendilerine bi şey isdemezler yāni memleketine istemezler. İsteseleridi Mengen ismi burda kalırdı. Orıyí gitmezdi meselá. **9** Atatürk burıya vermiş meselá, kazalıġı. Burdan bilāhere naklolmuş bin dokuz yüz kırk sekizde.

Mezarlıkta, siziñ meslektaş, İngilizcē yāni **10** ġāvurca öğrenmeg için ilk teffa iki tāne öğretmen atamış Atatürk. Bi tānesini Bolu'ya vermişler, bi tānesini de bizim burıya vermişler. **11** Ama bilāhere burda rahatsızlanmış hanım, ölmüş. Yāni tábi burda ders vermiş yāni yıllardır burda öğretmenlik yapmış. Mezarı burda ve bin dokuz yüz **12** kırk üç yılından buranın nāhiye müdüre tarafından, nāhiye müdürü ölmüş, şey karakol komutanı.

Tabi eşgíyálarla vesāyle **13** ásgiden úlke aynı Sūriye, Irag gibi iç harb olduğu zaman burda Karagol Gomutanlığı yapmış ve hasdalanmış Karagol komutanı da ölmüş. Bin dokuz yüz kırk **14** üç yılında nāhiye müdürü tarafından mezārı yapılmış. Unlarıñ burda ikisiniñ de mezarı var. Bizim bu Pazarköy Mezarlığı'nda. İşallah **15** bizim muhdarımız oranın átrafını da yapıdırıyor çok şey şekilde. Onlarıñ mezarı da burda yāni. Geredi'ye Düzcé'ye vermemiş o devirde. **16** Bizim boriya vermiş Mengen'e ve burda o devirdeki yetişen insanlara İngilizce dersi vesayre gibi her türlü dersleri vermiş o bayan.

Çok şeyler var tabi, **17** her ādetler bizim burdan yapılmış. Yemekleriñ, Türkiye'de yapılan yemekleriñ tamamı ādetleri burdan çıkmış. Ama bāzıları kendine māl etmiş. **18** Efendim Urfa kebab bilmem ne kebab. Kebapcılığı burası öğretmiş, tatlıcılığı burda öğretmiş. İstanbul'da Güllüođlu Pasdānesi'niñ sāhibi, Atv televiyonu tarafından bi raportaj yapıldı. **18** Dedi ki siziñ yedinci guřakmıřsıñ sen dedi. Siziñ ecdādınıza nerden geldi bu tatlıcılığ, pastacılığ. O da dedi ki dedem İstanbul'a dedi gitmiş. **19** Oradan saraydan pādiřah hacca uñurlamıř dedi. O zaman dedi o mutvakta hoşuna gitmiş tatlıcılığ, gelince ben böyle bi şey guracam demiş, dedi ve **20** İstanbul'da u Güllüođlu Pasdānesi'niñ ilk başlangıcı urda olmuş. Bizim saraydan öğrenmiş. Ama herkes kendine māl etmek için efendim **21** bunu ben icād eddim bunu ben icād eddim. Tatlıyı ben icād eddim, müsaggāyı ben icād eddim. Yok, hāpsi bizim ecdādımız tarafından yapılmış.

22 Bizim Bolulular, Mengenliler tarafından yapılmış. Ama kendilerine hicbi şeyi māl etmemişler. E şimdi bāzıları çıkıyor televizyona efendim işde kedibatmaz **23** yaptık, mantı yaptık. Gayserili çıkar mantıyı ben icād eddim. Halbuku yoğ. Hāpsi Bolu'dan yayılmış yāni. **24** Ama tabi ubirleri aç mı galmış dünyada, yoğ. Herkes kendine ğöre bazı şeyleri yabmış. Ama tamak tadını veren bizim Mengenliler olmuş ve daha hālen **25** de bāzı şeyler daha zuhur ēdiyor ama bāzıları bilemiyor bunu.

Bizim mesá Ahcılar Okulu'nu, Mengen'de yetişen talebiyi, nerden **26** mezunsuñ, Mengen'den mezunun dēyince derhāl işe bařlıyó yāni. E bunuñ kıymetini bilmezseñ, başgası bilir. Biz bāzı şeyleriñ kıymetini bilmiyóz. **27** Mesá ahcılarımızıñ da bilmiyó. Ahcı mı ahcı diyó adam. Ama o mutvagda millette garşı ó kótü yağı gullanıp

da milletiñ miydesini **28** bozan bi nesil e her şeyi yapā. Devledlisini de zehirlē, milletini de zehirlē. Bunları bilmemiz gerekiyó.

Doğma büyüme burdá. Ben sōra **29** asgerliğimde dışarıya çıkdım. Ben Balıkesir’de yaptım bi de İstanbul’da yaptım. Asgerliğimiñ dışında sāde gezmiye giddim. **30** Yedmiş sekiz vilāyeti gázdım. Yetmiş sekiz, seksen bir vilāyet şimdi, sekzen bir vilāyeti gázdım. Sāde gázmekle amabi ġún úrdá yarım ġún úrdá. **31** Unuñ hāricinde gurbet hayatım yok. Háb burda.

Oto parçacılığı yaptım. Burıyı çok sávdiğim için. **32** Arkadaşımdı u zaman tāmirciydi. Hem demircilik yaptık, hem önu yaptık. Bilāhirá orman memleketi çok harab **33** oluya diyi beyle bi şeyi órda Adabazarı’nda dışadıyan gelen ġóçmenler, bāzı şeyleri, bāzıları der ki ġóçmenler bāzı şeylerimizi mahfetti. Ama bāzı iyilikleri de getirdi. **34** Meselá, pilasdiği ġóçmenler getirdi. Bu beton avlā işlerini tamamen ġóçmenler getirdi.

Ásgiden ne kadar orman ziyán oludu. Ama bugün bi avlā yapıyosuñ, **35** yüz sene rahat gidiyá. Ama ormanıñ en iyi ağacını kás on sene dayanır. Undan sōra çürüyyá. Bu avlā bedeli kaç kuruş, **36** bedelini sorāsañ milyónlar gidiyó. Ama hicbi şeye yaramiyi, bi de emeg zarf édiyusuñ. On sene sōra, beş sene sōra veyāhut birisi gızıyá yakıya. **37** E undan sōra yeniden yapıyosuñ. Orman māfoluyo. Ama şimdi bi avlāñı yapıdığın vakıt yüz sene en az el sürmüyosuñ. **38** Onun üçün bāzı şeylerimiz bildiglerimiz var yāni bu şekilde. Bizim burası garip galdı. Ama bize bakmıyo Bolu.

Fikriye Şentürk (68)**Pazarköy / Düzköy - Keleşler Mahallesi****Hayat Hikāyesi, Dúğün Ādetleri****[16]**

Benim dúğünüm canım işde benim babam ormancıydı. Benim dúğünüm var ya, doğullar, zurnalar, kóçekler. **2** Burda böyle yemekler, ahcılā dutuldu yemekler oldu. Öndan sōra tekrár benim babam biraz bekçilē önce çok içerdı. Babam da içmiş içmiş gelmiş burdan doğulları falan heb almış. **3** Geldi Ġúnisar Kóyü'ne, Ġúnisar Kóyü'nde artıg var ya oda şenliğı sáñ oğlan evi gibi. Gınam var yá dúğünler oldu böyle. Undan sōra işde ertesi ġún de dúğün oldu. **4** Geldig, atınan geldim ben. Öndan sōra tekrárdan ertesi ġún duvag oldu. İşde öyleynen, heb eylenceli. Úç ġún oldu. Úç ġún súrúye bizim dúğünümüz. **5** Bir ġún işde gına gecemiz, bir ġún dúğünümüz, bir ġún de duvağımız, üç ġún súrúye. İşde öylesine bizim. Yemekler, ahcılar hep böyle oturu. **6** El öpme tabi muhaka, üç ġún sōra anneñ evine gidersiñ, babañ evine gidersiñ, el öpmiye gidersiñ.

Ben var ya, iki sene amcalarıynan konuşmadım. **7** Undan, iki büyük sene gaynatamınan konuşmadım. Bi sene dedeynen konuşmadım. En soñuñda benim rahmedlig ninem ölmüş. **8** Geldim urda galdım iki ġún, Ġúnisar'da. Geldim, herkiş tabi bizim çog davar, sığır çog var. Geldim ekmek yapacın. Ėsrani bulamadım. Ėsrán, bu ekmēğı pazıyı dókdüğümüz şey. **9** Undan sōra var ya şimdi ben gidiyom, içeri çıkıyom. Şu evdeyüz biz, yokarkı evdeydúk u zaman. Eti gidiyon beri gidiyon, konuşmuyon ya gaynatam vā, oturuya urda. Ondan sōra, nenēyi işaret **10** ediyon ēsrán nerde diyon. Hic anlamıyá. Undan sō, Allah Allah dedi rahmetlig gaynatam, biz dedi bu geline dedi gopgocaman oğlan vedúk **11** ta hālā konuşmıyá, ne isdēye bilmiyon dedi. Tabi işde öyle ādeti uydu, konuşulmazdı gayinnıtynan, evde kim büyük, saygı şetdúğñ adamlarınan konuşulmazdı. Undan sō, nēne dedi ki ne **12** şımartma dedi nēcen konuşup da dedi, konuşmasın dedi nēne. Ben de dışarı çıgdım, içeri girdim, ēsrán nēde dedim ninēyá. Baña diyo ku şımartma diyá ġóya. **13** Ėsrán nēdē diyi ben de konuşdum. O konuşmınan konuşma oldu. İşde gaynatamınan gayrı konuşdum.

14 Ávde gızım, gaç kişi yaşıyâduk. Tâ gayınnamıñ eltisi varıdı, gayınnamıñ gayınnası varıdı, gaynatası varıdı, gayınnamıñ éltisiniñ çocukları varıdı. Ben meselâ hâni iki geliniñ şeyiyin meselâ geliniyin. **15** İki élti bi yerde oturuya ben de unuñ gelini oluyom. Atmış beşde ávlendik. Álli sene oldu ávleneli biz. Artıg işde şindi böyün ameliyât oluyon, baksana bēlden oldum dōrd sene evelsi. **16** Şindi de bacagdan oldum iki áy evelsi. Yaşlandım artıg. Bu ekmiği de var ya hacıdan gorkuma bu aşılara giddi de o gidince falan yapdım. **17** Yapdurmâya şindi baña hastasıñ yapamazsıñ oturamazsıñ diyi. Undan saklın yapıyon yabacığım işleri.

Súnnedler işde, bizim birē tâne **18** torunumuz vā işde anca. Yok, bunuñ oğlan torunu vā. Bunlā dúğün gibi aynı yapıdılā sūnet. Evelden bi şey olmuyodu. Bi sūnnedci ğótúrülüyodu, kesiliyallarıdı. **19** Unuñ kóyde gaç çocuk varısa, u unu ğótúrüyodu, u unu ğótúrüyodu. Hápsí kesiliveriyodu çocuklā. Her şey moderen oldu artıg deyişdi.

20 Bebeg gırklamak işde önceden var ya bebekleri olunca biz bu arınlarını sarāduk böylesine. Undan sōra büyükleriñ yanında bebeleri gucağımıza alamazduk, gızım oğlum diyemezdik. Undan sōra işde **21** gırk ğún sōra bebiği sātán banya yapardık. Her zaman banya yapılı mu bebiği banya, kendiñ gırk suyu sayāduğ, banya olurdu. Undan sōra hēr yere geyünüdük guşanuduk, **22** temüz şeylerimiz ğúzel şeylerimizi. Her yēr su atādık böyle böyle böyle, gırklāduk. Çöşmelere, giddúğümüz yellere, meselâ samallıg derdúğ **23** önce samallıglara, giddiğimiz yellere, dama giddúğümüze hēr yeri gırklāduk, su atāduk, helkiye gorduk gırk tâne suyu, sayduğumuz. Hēr yere su atāduk. **24** Ásger ğónderme tōreni olmayādu önceden, şindi oluyá. Burda, bizim kóy şindi kór. Ben de ne bilin eyne bi şey ğórmedim bizim kóyde.

25 Vallaha burāya özġú yemek işde olup da, şimdi ben eyne diyon, televizyonlāda ğórúyoz, çoğ ğúzel yemeklē olıyá. Bizim burda kedibatmaz diyollā, **26** halışga diyollā hoşmerim diyollā. Yāni kendiñe ğóre yetişip de yapduğñ ğórdúğñ bi şeyler olıya ama unlā bizim önce. **27** Halışga, hamurdan yazaruz böyle. Unu da evelsi ğún yapduk. Benim bu gızım, Ankara’dan geldi. Öndan sōra, şindi işde uña yapıvedim.

28 Halışga şimdi böylesine bi su guy, şey maya guyaruz, maya dedim de tuz gòyaruz. Unnan pazılaruz, beyle ġúzel yımırta çagaruz içine. **29** Açaruz, açaruz, tekrár beyne kará kare keserüz. Undan da suyu gaynadırız, içine ataruz, bişirriz. Unu urdan tekrár bi süzerüz. **30** İstēseñ keş goy arasına, isterseñ yoğurt goy arasına. Nası şēdiyásañ işde mantınıñ bi dēyişġi. Keş neden yapılı, **31** keş işde yoğurddan yapılı, süzme yoğurddan. Bu şeyiñ yoğurdundan amān yağıñ yağıñ, tereyağıñiñ.

Şerife Karataş (84)

Alibeyler Köyü / Kösekadılar Mahallesi

Hayat Hikāyesi, Düğün Ādetleri

[17]

Segizen dört. Kösegadılar. Doğulunan, evelā kınası olur. Kızın kınası olur babası evinden. Gınıya gelinir, kına yapılır, kına yakılır. **2** Sabāliyin olur, urda düğün olur, düğün evinde. Sōra doğullā kōçeklē gelir, goñşularınan. Gelin alma olur. Düğün yapālar. **3** Ondan sōra duvag olur. Duvag da burda olur işte, yāni oğlan evinde olur. Toplanır kadınlar. El ópme, babası evine üç ġün sōra gidilir. Duvag ġünü de gidē üç **4** ġün sōra, nası, nası müsaid ġórürlēse. Her kişinin kendine kişilik, her kişinin kendine kişilik. Öyle olur.

5 Burda çok sūnned düğünü olmaz, fakır millet. Biz sūnned düğünü yapmaduk, bak benim torunlarım vā. Kendi çocukluğuma hic yapamadım. Altı tana çocuğum **6** oldu, varıdı. Biri ormanda öldü, gırk yedi yaşında. Úş tāne çocuğu var. İşde ben onlara düğün yapamadım, **7** yalnız sūned eddirdim. Dogdör getiriyāduk Mengen'den, geliyodu dogdor hásdāneden. Sūnet yapıyodu işde öyle. Şindi düğün édiyollā, biz **8** yapamaduk, yalan olmasın. Benim on tāne çocuğum oldu, on tāne. Dörd tāne oğul kómdüm. Altısı, biri ormanda öldü, **9** gırk yedi yaşında olan, yeni, dörd sene oldu. Uña şuri, şu ávi yapıdımdı, işden geldi, ormana girdi. Kútük şuríyá kendi şurí, yukardan bi dal düşíyá, ölíyá. **10** Ondan sōra, benim oğlum, işde bi oğlum tā varıdı. On úş senedü u da, çocuğ, hanımı deli oldu. O da hanımı deli olunca bi birisini sávdi, aldı giddi. **11** On úş senedü çocuklara bagmadı biz okuduyoz. Gız şindi Erzurum'a gidiye, geyindi. Úşde arabıya binecek, şeyini aldı, **12** ikinci diplomasını, diplomasını alacak yeñiden urda okudamıyucz, dışdan okuyacak. İşde öyle, çok telāşımız.

Gırk çıkma ādetleri, **13** gırkında işde yemek yaparsıñ. Hısım akrabañ gelir. Bebiği hep kendim yıkarım ben. Getirmiyoz. Burda eyne ādet yog. Bizde yog, bizim bórada yog. **14** Köy yerinde yog, gurbedde olabilir. Eyne yere getirmiyoz. Biz, ben kendim bi de gırkların, gırklardım. Gelin gibi giyinirdim, gumaş geyerdim, fes

gèyerdim altınna. Kóye hep su dókërdim giddiğim **15** yêrlere, bahçelere, yollara. Herkes bana bakardı. Gençliğimde yâni beyâ iyiyydim. Şindi yaşlıyım, çog yaşlandım. İyilig ne arā. Gırk dörd biddi, **16** segizen dörd biddi, beşe dâvrüldüm. Şúkür. Bin dokuz yüz otuz úş doğumluyun, iki yaş ğüccüg yazılmışıyın, öyle. Ābim varıdı benim, beninen beraber. Ben, ölecek diyi birimizi, benim yaşıımı **17** yazdırmamışlā. Ābim öldü, gardeşim öldü. Asgeriken Angara'ya giddim, orduevindéydi, bir ay felen durdum. Geldim u gada. Gurbedde durmadım. **18** Hep köyde, hep iş.

Her yemek yaparız. Biz şindi bayramlāda ávlere yemeg yapardık, úş dörd senêye evvel. **19** Şindi bizim okul gapandı. Orıya biz şey yapdık, meccid yapdık. Urda bi ahcı oturuyor. Biz para toplūyoz, yüzer lirā. Bayramlāda háp urda yemek oluyo, **20** ahcı oturuyo. Kadın bi tárafda, erkek bi tárafda bayram yapıyoz. İşde Öyle. Ásgiden ávlere taksim oluyodu. **21** Ne düşerse üç kişi, dörd kişi. Kimisi de gelmiyveriyodu, gaçıyodu. Zengin fakır seçiyodu ásgiden. Ásgiden fakırlig çoğudu yanişindi gene nórmał nispeten. **22** Zengin zengin, fakır fakir. İşde Öyle. Şindi urda yiyoruz bayramımızı.

Şeyiñ deriñ dondurucuñ varısa her şey goyabiliyosuñ, póşetlerinen. **23** Veyāhud da şişelere yapıyosun, goyuyosuñ kışlık, her şeyiñi yapıyosuñ. Támsili fasulye, ne arz ederseñ. Her şey yapılıya şindi.

24 Biz yapıyoduk, yapıyoz, yine de yapıyoz. Patadis ekiyoz, fasúlye ekiyoz. Efendim, nohud falan ákiyodum ben bi dönüm. Önu ákemiyorum, **25** yürüyemiyom artıg. Yanımda dediynen ikimiz galıyoz, bi de ço, úş táne çocuk galıya, torunlarım işde. Gız Erzurum'a giddi. **26** İki táne oğlan biri Mengen'de okıyya, biri Bazarkóy'de okıyya. Biri altıyı okıyya biri yediyi bitirdi, sekiz okıycak bu sene okıya, giddi. **27** İşde öyle okuduyoz yetimleri.

Hiç hasdánëyegidmedim, heb ávde. Hic ebe gelmedi, hep kendim, hep kendim aldım. Ben şindi her gadun kim doğum yapsın, **28** ben gider, bi eldivan. Şimdi ince eldivanlar var ya, evimde bulundurun. Ben unu takar, hemen. Benim bu gızım ters geldi, torunum. Ramazan ayına, iftar açacakdık. **29** Gelin sancılandı şimdi bu gız. Bas bas bağırıya gelin. Dogdora gitmeye müsáid yok. Bakdım, elimi goydum. Gızıñ,

çocuğun ayakları, **30** tabi gız olduğunu bilmiyoz. Bi ayağı bi tarafda, bi ayağı bi tarafda gānında, ters. Dönememiş. Hemen yatırdım. Eldivanları takdım, sağ eliminen. Evelā bi bacağını bi ayağını buldum; tekrār bi ayağını, **31** ikisini bi yere getirdim. Aldım. Oldu.

Sağlıklı. Hic galmadan sınıfda, soñ sınıfı bitürdü. İkiyi aldı geldi. Şindi bugün gidiyā, diplomasını alıp gelecek. **32** Şindi gayrı urda okudamuyucz, çok masraflı oluya. Dıştan okuycak, ikiyi de bitürecin diyā. Yirmi yaşında, yirmi yaşına girdi ölmedi. Bagdım, büyüddüm. **33** Ana yok, buba Angara'da. İşde bi analığı vā.

Doğuma gitmiyom ben. Gitmiyom. Benim dıblomam... **34** Yo benim kendimiñ, kendime āyit, ávimde yāni çoluğum, çocuğum. Unu ben kendim yapıyān. Ben gitmiyon. Benim diplomam olınca cezālī. **35** Hem de gitmem de. Gitmiyorum. Her şey elimden gelir.

Ben şeye televizona çıkdım. İşleme poğlardan. Bana hōkümet ev verdi. Resimimi çekdilē, áv vedilē. **36** Çocuqlarını al da gel dedilē, hem biz eviñ kirāsını da verecez, saña ev verecez, odunuñu çırañı, her şeyiñi verecez dedilē, çocuqlarını da getir. Dede rāzı olmadı, o da Bolu'da çalışıyādu. **37** İşde sāde sen dedilē yāni örnēgi göstereceñ dedilē, aylıglı. Gitmedim, şindiye gada emegli olacaktım. On iki sene filān oldu. Yine de yaparım yāni de, gayrı ġózüm ġórmeye.

İsmet Karataş (81)

Pazarköy / Alibeyler Köyü - Kösekadılar Mahallesi

Hayat Hikâyesi

[18]

Benim Mengen’de bi iki uç yerde şeyim vā. Böyle internedde ġózúķürün ben. Hic farkında mısın? Deyirmenci derler veya balıkçı derlē bana. **2** Balık çifliġi var bizim. Biz ekseriyā goba derlēdi, şey taşlā oynanıdı falan. İşde ekseriyā öyle olurdu bizde. Bazarkōy büyüdü. **3** Mengen Bazarkōyü’dü āsgiden. Mengen’in ismi Türkbāşlı. Sōradan oldu şey Mengen. Bazarkōyü şeyi ismini öyle alındı burdan.

Otuz senedü falan. Çalışıyādum başga yerlēde. **4** Ormancılığ da yaptım, ormanlāda çalışdık. Çok lokantalarda çalışdım. Var, oġlum yapıyó Ankara’da, böyüg oġlum. **5** Ya ó zaman öyle bi ādetler yoġudu ku. Vallā heb esgiden dovul zurnıynan olurdu, davul zurnıynan. Ben aynı kōyden, burdan bi dışarı çıkmadım.

Yok, **6** görücü úsülü yoġudu bizde u zaman, yoġudu. Atalarımız beyendi öle, āsgiden öylēydi. Vallā ormanda çalışırlar, yāni birāz bi şey yapallar, **7** yāni ormanda iş yapallar, beş on gurusı gazanıllar yāni. Ankara Orduevi’nde, Muhabere Okulı’ndıydım. İlk Muhabere Okulı’ndıydım. **8** Ben şeyde paşalara baġardım, Ankara Orduevi’nde garson olaraġ. İki senā.

Alabalık, yavru olaraġ alıyon şöyle ufak, **9** büyüdüyorum, bōrda büyüdüyorum. Üş dōrd ay sürüyā. Yem, balıġ yemi var. Dışardan satın alıyoruz. Satışa çıkarıyoruz. Burda gelib alıyollar. Hiç yok. **10** Dışardan bene Ankara’dan çoġ gelen olū bana. Bizim buranıñ suyu meşurdur. Anadıñ, balıġ için yāni án lezzedli bōrada. Dere var işde burda, şora şó **11** hemen arkamız dere. Tābi, hem deyirmen, su deymenim var. Mısır uñudüler ekseriye. Mısır, āsgiden buyday, yulaf yetiştirirdi. **12** Şimdi pek o işi yapan yoġ. Gayā artık baġ, bahçe. Fasúlye, patades. İşde böyle bi şeyler.

Kemal Bahadır (78)

Pazarköy

Düğün Âdetleri, Sünnetler, Aşçılık

[19]

Bizim düğünlerimiz, ben tã elli beş senesinde evlendim. Dovullar vardır, köçekler vardır. Düğünden bi gün akşam evel doğunlar gelir, 2 oda şenliği yaparlar. Kadınlar giderler, gına yaparlar gız evinde. Ertesi ğünde doğulnan atlarnan gider gelini alır geliriz. 3 Ertesi günde duvag yaparlar. Benim bildiğim u. Oda şenliği dovullu dömbelekli işde herkeş oynar eylençe yapar. Dúğün ğünü akşamına, dúğünden 4 bi ğün akşam evel. Muhabbed varlar ávlerde. Bõle kıylēden gelirler, kıy gelirler meselā hāne hāne evlere gelirler. 5 Dovullar da unlara gēder, urdan uraya geliller. Eylenirler. Sabālin de köy dovulu bütün gomşuları toplar böyle yemekci diye. Hemen yemek yirler. Yemek yidikden sōra da gelin āmaya giderler. 6 Gelin āmada geliken, geline uzak kıye gidēler, urda kıyde doğul, urda eve çıkarlar, gelini hazıllarlar. Gene tekrār doğulnan gelin ata biner dúğün ávine gelir. 7 Ertesi gün de sabāleyin dövak yaparlar kıylūler. Dúğünden sōra, bi iki akşam evel u mahālleyi gayınna gelini alır bütün ávi el öpmeye ğötürür. 8 Kıylūleri gaç hāne varısa. Bizim kıy meselā on beş hāneydi. On beş hāneyi dolaşdırır geliniynen tanıştırır. Akşamdan giderler.

9 Sünnedler herkeş sūnedi, esgiden bizim, biz çocugluğumuzda biz sūnnedci gelirdi kıye. Öyle dokdor mokdor yok. Herkes çocuğunu sūnet yaptırdı. Gaçadı. 10 Ben meselā gaşdim sabah şeyden. Gākın derlē beyle. Aşāya indim. Beni zor yakaladılā. Undan sōra geçer işde. 11 Hadda, ben una hayret ēderim. Sūnedde çürükotu böyle şēparlar, sūnet olan yere dōkerler. Ben haylen taha da neçi mikrob almıyā, 12 almadı u çürükotunu dōgdüler bõle, hā dōktüler. Böyle oldu.

Olmazdı bizim çocukluğumuzda, 13 ama burda bizim, ben kendi çocuklarımı álli, álli beş, atmış senesinde mávlūd okutdum. Üç oğlum vardı benim. En büyüğ oğlumu rahmedlig 14 babam yaptıdı sūnüt burda. Ben üç oğlu ben getidim, burda sūnet

yapdım, mevlüd okuddum, millete yemek verdim. Burda lokanta vardı. Benimki bu gada.

15 Ben mobiláciyım. Aşcılık var tabi. Babam, esás meslêgi babamıñ aşcıydı. Hádďa, Atatük'üñ aşcılarınıñ yanında bile çalışmış şeyde İstanbul'da. **16** Söradan gunduracı olmuş, söradan ávlendikden söra da memur oldu. Māliye tahsildayıydı babam. **17** Amıcam, amıcam rahmedlig oldu. Amıcam Atatirk'iñ bi numara accısıydı amma. Şey söradan çıktı yāni. Amıcamıñ óyle hālleri vardı ki, bilemiyoduk biz **18** tabī, gonuşuveridi bize. Almadık, teyib meyib de vardı, almadık teyibe. Amıcam Atatük'üñ aşcısıydı, **19** Mustafa Bahadır.

Üş dāne oğlum, kazāda tırafık gazāsında giddi. İki oğlum, bi torunum vefād eddi. Ben acılıyım yāni. **20** Ama iki dāne oğlum İzmir'de şimdi, gene mobilye atölli var. Benim köyüm esás Düzaşlı yokarda, dört kilometre buriya. **21** Atmış senesinde, ihtilālda bōriya babamla ben áv yaptık biz, atmış senesinde endik.

Hüseyin Varlık (71)

Pazarköy

Aşçılık, Hayat Hikâyesi, Yöresel Yemekler

[20]

Vallā ahcılıkla geşdi. Segzen altılarda emegli oldum ben. Şimdi yiyib içip yatıyâruz. Ávden cāmiye, cāmiden eve. **2** Angara'ya arada bi gışları gidiyâdug. Oğlumuz var urda yanına gidiyoruz. Bazı kışları Ankara'da geçiriyoruz. Bunuñ dışında bi şey yaptığımız yok. **3** Ben burdan ávlendim de Ankara'da nıkah olarak biddi. Dúğün olarak yapmadıg biz. Burdan, az önce dediler ya Atatürk'ün ahcısınıñ gızı. Rahmedlig oldu mamāfi. Bi bilgimiz yok bizim. **4** Hayat hikâyemiz ahcılıkdı heb.

Ásgiden de anladığı gibi dúğünler öyliydi. Şindi heb salon dúğünü oluyor. Köy gibi eyence yapıyollar, **5** gidiyollar Ankara'da Mengen'de sâlon dutuyollar. Şindi hep sâlon dúğünü oluyor. Ásgisi gibi öyle hani oda şenliği filam bilmem ne dúğünleri yog artıg. **6** Unlar kalkdı.

Yazın burlā, buranıñ meşşur yemekleri vardır, galdırık dolması derler. Ormandan toplanır onun şeyi, ham maddesi. **7** Kedibatmaz derler. Buranın meşşur yemekleri. Höşmerim derler. Bu dereniñ meşşur yemekleri bunlar. Galdırık dolmasını hanımlā yapıya evde. **8** Biz yiyoruz. Höşmerim yerine göre yapıyoruz, höşmerim. Kedibatmazı da yaparız da áv pek ávde, biz ahcıyız ama ávde hanımlar yapar. Ávde mutfağa pek girmiyiz. **9** Mesliğimiz ahcı, fagat ávde yapmıyuz ama hanım yapıyā.

Şey toplanıya neydi onuñ adı yā, guşburnu toplanıyor. Hālā benim hanım bu yapıyādu guşburnudan reçel yapıyollar. **10** Kiran topluyollar, kiran; gızılçuk bi adı unuñ. Gızılçuk toplallar. Undan işde reçelini yapallar mesaire filán. Tarhana yaparlar, benim hanım bile tarhanı yaptı **11** da ákşidiyā şindi beglediyor, felen yaparlar, gış hazırlığı bunlar yāni. Evelā bi gatiyollar gatmasını, yuğuruyorlar hamurunu, bırakıyollar. **12** Ne gadar duruya bī, bir hafda mı, bir hafda on ġún duruyor. Undan sōra

şeyden geçiriliyór. Şu şey var ya niydi unlarıñ, mikser. Mikserden geçiriliyor. **13** İşde gışlık, ınları yapıyollar.

Mángán'ın tarihine ilgili doğru dürüs bilen yok. Kırk sekizlêde Mángen ilçe oluyor. **14** Burası, ilk Mengen burıymış zâten. Sene, işde kırk beşe gadar mı ne, Mángen assında kóyümüş. Asıl Mengen burıymış. Fagat Mengen ilçe oldu kırk sekizlerde. **15** Buranıñ elinden her şeyini aldı. Bazarını bile almıya galgdı. Çarşamba ğúndür buranıñ bazarı, çarşambıyı bile uğraşdılar almak için filan. **16** Dokdorumuz yok. Dokdor isdiyoruz. Evelâ bu dile getirilsin yâni. En âcil dogdora ihdiyâcımız var. Nerdiyse ezzâne de galkıp gidicek dokdor olmadığı için, filâm. **17** Mángen'in durumu bu yâni. Bura şimdi belediye mâlum galk, kaldırıldı nüfusu az diye. Belediye vardı önce burda.

Azime Şentürk (63)

Düzköy, Keleşler Mahallesi

Hayat Hikāyesi, Düğün Ādetleri

[21]

Bilmiyon ki, gaç diyve. Ben onun gibi kı́oye gelin olmadım. Ben burda bir hafda galdım, giddim. Aynı düğün oldu, Ankara'ya. Kı́oyde galdı o. **2** Vallā gı́şa hazırlıg biz pek bi şey yapmıyuz. İki kişiyi artıg. Ásgiden her şey yapardık. Yoğurt yapıyoz işde, sütü kaynatıp yoğurt yapıyoz. **3** Kendi mayamız tabı́ ki. Tabi kendimiz yapıyoz, bu çalma yoğurddan. Bundan kuyarsın, çalarsın yoğurt. Tabi ki satıyoz. Düggana gótürü, lokantamız var ya urda. **4** Lokantada satar çocuk. Böyle iki búçúık kiloluk şeylere çalıyo. Tarhanamızı bayā işde yoğurtla, tarhanıyı torba yoğurdu yaparız, domates gatarız içine. Ondan sōra, yuğūruz, **5** sert olarak biráz. Ondan sōra durur bir hafda falan. Bir hafda duru, ondan sōra dókeriz. Şindi şey yapmıyoz yāni gurutmadan da goyuyoz dolaplara.

6 Şimdi gelinlik, ásgiden şeyidi. Biz u zaman üç etek giydik. Benim urda resmim vādı. Esra gótürüve gız. Ne bilim işde, unu undan bundan, kim dikerdi unları. Üç etekleri kim dikerdi. **7** İşde bi gatin varıdı herkes bilmez onu. Pazarkı́oyde bi gadın varıdı, o dikerdi. Ciple, eltim atınan geldi, ben undan beş sene sōra geldim. Cip varıdı o zaman, **8** ciple geldik.

Şimdi bir hafta, bir hafta sürüyo öldükten sōra, bi hafta eve getirip şey yapıyosuñ, okutuyosuñ. **9** Veriyoz.

O benimgenşliğim işde. Tabi ki desenli bunlā da bu siyah beyaz şey, o zaman. Bu kırmızı, gırmızı içindeki de kadēfe, elbisem. Kuşak. **10** Altın, gerçek. Olur mu? Heb bu adam yapıdı işdi bunları. Biz, altın bunlā. O fes, o al dēriz üstünde, telli poğun üzerinde. Telli poğ deriz uña. **11** O zaman ayakkabıydı. Yok, ben más giymedim, ásgiden más giyelerimiş. Más lásdik hāni. Şindi benimkilē ayaggabıdu. Ben biraz gızıkan Ankara'da durdum. **12** Onuñ gibi kı́oylü diyiliyin. Ayaggabı u zaman.

Okumalar, akşamları oluyo şimdi, ásgiden olmazdı. Ásgiden hocıya para verúlēdi bi nevi, **13** okuyvörüdü. Şindi yedisine gadar her akşam okıyya, evde toplanıyá herkes. Geliyó okuyó.

Vallā artık biz bi şey yetişdümüyz. **14** Ne olacak yāni. Ekilmez olu mu, heb tarlalā ekin olurdu. Benim geldiğimde öküzüdü, şimdi çoğdan tırakdör. Óküzünen gara sabaninan sürüyoduñ da bi unlara yeti, **15** şey yapmadıg yāni. Bizden Öncesi vardı. Matór çıkalı, tırakdör çıkalı hep tırakdör yāni. Dúven işde onlar da işde şeyi sürüyosuñ dúveninen. **16** Ekini sürüyoduñ önce yayıyāduñ böyle sapı. Onu böyle üzerinde git git akşama gadar. Ben geldikten sōra, kırk sene öncesi yāni.

Zahide Cenani (92)

Gökçesu / Çukurca Köyü - Hocaköy Mahallesi

Düğün Âdetleri, Yöresel Yemekler, Hayat Hikâyesi - I

[22]

Doğullā, kemanlā, atlāda gelin alma... Al geçirülēdi, peçete gapanu beyle. Oyunlā, kemanlā, gırnatalā... 2 Beyle şe ediyosuñuz. Gına, tef varıdı tabī beyle çalallādı, tef çalallādı. Keman... Gınada, duvakda. Beyle peçetelē nağışlı, başlarında fes altunlu. Yá... 3 Gına yakāduk, gına gurtlallādı. Yáni heb toplaşulādı geş gızlā, gelinlē. Gelini orta yere gollādı burıyā, örtellēdi başına. Söyledülēdi hem ağıllādı hem söylellēdi: 4 “Gızım gınañ gurtlu olsun, evleñ çöreğın dadlı olsun.”. Söylēdi; ağıllādı anaları, babaları, akrabaları. Dúğün iki ğún... Buğünden doğullā gelüdü, āşama yemeklē. Yillēdi, içellēdi. 5 Andan sōra gelin alma havasını vurulādı, yallāh. Dē, sekiz on táne oludu. Gelin alma... Gaç kere gelin almaya giddim, gaç kişiyā, elettim.

Etekli entere... Fesdivalı bilüsüñ. 6 Gızları, geyimini biliyañ mı? Fesdivala geldiñ mi bı yıl, gızları ğórdüñ mü, geyi... Hah işde aynı eyle gelin almaya gidellēdi. Bullarında peçe, örtme. Andan sōra, 7 etekli enterelē, gumaş... Atlara binellēdi. Mengen’de fesdivalda oyun yapallā şindi, gızlā. Üş etek geyiyelleridi. Olmaz mı, örtmēylen. 8 Üş gün gelin aş inmezdi evden. Ondan sōra örtmiylen gidellēdi. El öpmiye getirülēdi gayınna, meselā. Meselā saña eleteceklē, gayınnasıñ. Üş gün sōra anasıgile eledülēdi. Ne arāşıñ şindik. 9 Duvak sabahı buyday guyallādı fese. Alulādı ısıtma tutana tütütülēdi. Ne işlē...

Gelmez mi? 10 Çeñiz, sanduk, her bi şü, übrük, salta, gundura, mes gacırdaklı... Tabī, heb onları alulādı, ğótürülēdi. Yokluk gidēdi, yatak, yorgan, gız tarafından. Başörtü, 11 çorap, átlát, erkeklere miltan, gömlek, anda içini dışını yapallādı. Dāmāda sehet, bi çift ayakkabı, bi dakım elbise, heb yapallādı. Ne tüllü işlē, 12 ah gızım.

Dúğüllüğe gidēdúk. Meselā Allah’ıñ emriylen, peygamberiñ gavliyen seniñ gızını meselā benim oğluma istiyáz, 13 ne diyosuñuz gız tarafı. Oğlan tarafı söyliye. Ee,

Allah yazdıysa ne diyem vōrüz. Hafdıya yüzüğüñüzü dakıñ derlēdi. Nışan yüzüğü... Nışan da oludu. Gumaşı serellēdi beyle, **14** meci diye gumaşı. Para dókellēdi. Beyle, gızı çeynedülēdi üstünde örtmiyner, āşama gına olacak ya gayrı, eyle. “Arayu arayu...” diyelekden **15** ğótürülēdi gızı. Arayu arayu... İşde çiyne diye gumaşı. Eyle yapallādı. Andan sōra, geliniñ yatağını serellēdi iki tāne, gelin odasına. Çeñizini ğótürüdü yapadı her şeyini. **16** Dört tene gelin aldım ben. Heb doullu zurnalı hem. Bi ğün evel gelüdü. Ğózlemelē gazanda, ocakları yakallādı, toprakları dókellēdi bu gerī. Hádi **17** bakam söyledülēdi. Bú da gelinim. Öğretmen, öğretmen, ásgileri söyleddiriyó bana, gelinleri násı alıyosuñ, nēdiyañ?

18 Vā, vā... Bi temiz gofaniñ içine suyu goyarsın, kırk gaşık su serēsiñ. Altun. O su da temiz olacag. Bi iğne atāsın, altın yüzük atarsın, kırk gaşık suyu koyar, **19** onun içine, onnan da anne aptest alır. Áptesinen. Hep atalla. Yapman mı? Hepisine, her eve gezdüğümuz yellere, odalara, dışallara, **20** her tarafa, balkonlara, hep atāduk suyu. Çocuğu gırlıyosuñ, gofaniñ dibinde galan suylan da evleriñ her tarafına böyle sepeledik.

Bayramlā násı olacag, **21** evlere dağıdulādı, mesela bi sofra baña, iki sofra buña... Heb eyle gidilüdü. Böreklē, yemeklē hazıllanudu. Heb taksim yapallādı evlere. Yemek: su bōrēği, **22** bamya, piriç pilafı, guşbaşı pátátisli gızartma et, çorba, tatlı, baklafı... Yemeklēden bunlā... Bōğün mesela bu ev kıyde, bu hānelēde; yārin **23** eteki hānede. İki uş bayram oludu, dört beş ğün sırynan. Heb gura çekellēdi saña baña gidēdi millet.

Çukurca Kıyü, **24** Höcákóy Mahallesı. Cāmi vā ámmá, hocalā heb giddi. Bakam hoca vereceklē. Yapıldı şeyleri ámmá.

Höşmenim, dolma... Onları yapıyallā ğózel. **25** Rāvāni, yımirtıynan hazır ímúk çalkallā, tǎpsileri dókellē, furuna sürellē. Ānlādān höşmerim, dolma, su bōrēği... Ne istellēse... Her şeyi yapıyoz. **26** Höşmerimi; tavıya yağı guyāsiñ, südü de guyāsiñ, az bi şe ēdince gayınca unu atāsiñ içine. Garışdurusuñ garışdurusuñ... Ğózel bi höşmenim

olu tobbā. **27** Āradan sōra kızaru. Altı üstüne çövürüsün, gorsun tabaklara. Üstüne şeker eken ekē, ekmiyen ekmeg.

Tarhanıyı nası yapacūz? **28** Torba yoğurdu aluruz pazardan, gōzelce. Gırmızı bëber salça bëberi gatāsın ānlādan, gatzmazsañ sāde ēyle. Dört beş gūn duru yatāda. Ēşir. Yuğurusun gōzelce, **29** gorsun geñiş gaba, hebisini içine gatāsın. Ēşir ö. Āndan sōra dōkēsın ufak ufak beyle beyle, beyle beyle. Gurur, gurudukdan sōra **30** süzekden geçürüsün ānı, tarhanıyı. Āndan sōra gōzel torbāya, temüz torbiya, bez torbiya guyāsın. Bişürcüğün zaman ıslāsın hemen, **31** az bi ılık suylan, ö ēirir. Az tenceriye yağ, az da salça, gıymañ varısa gıyma, garışdurusun onları. Suyu guyāsın, gaynā. Tarhanıyı da guyāsın içine.

32 Kedibatmaz da suyunu goyañ, duzunu gatiyañ, andan sōra ānu da garışduruyañ. Garışduruyañ, misir unuynan avun. Garışduruyañ garışduruyañ, **33** oluyā kedibatmaz, misirden. Tepsiyi gōtürüyañ, ceviziñ varısa ceviz, yoğusa keş aralarına, gaşuğun alu alu **34** tenceden tepsiyē dōkēsın, beyle tepselere. Alu alu suya baturusun gaşuğu, alu alu tepsiyē dōkēsın. Üsdüne de yağını gızardu guyāsın. Tereyağın varısa terayağ, **35** yoğusa sana yağı, az zeytinyağı cıvıg. Dōkēsın yirlē. Gaşuğun yi istē çatalınan yi.

Şindik etekki gelin de varıdı, Ustanbul’a giddilē. Mengen’den ev aldug. **36** Bunlā da, önlā da. Bakmıyā geldilē, perdeleli filān dakdılā. İşde burası yazlıg, oturuyoz. Gışın gapatıyallā. O da aldı ev, o da; **37** Ustanbul’ da hepisiniñ evi vā. Dört dene oğlum bi gızım vā. Hebisi de emegli. Annem varıdı, babam öldülē. Sizlere ömür. Annemiñ adı Ġülizeridi, babamıñ adı Teyfik.

Zahide Cenani (92)

Gökçesu / Çukurca Köyü - Hocaköy Mahallesi

Hayat Hikâyesi, 1944 Depremi - II

[23]

En büyük depremi. Biz çıkdug. Bu av... Bunuñ, oğlanıñ babası filen çıkmadılā. Hanımı varıdı, gızı varıdı yedi yaşında. **2** Onlā depremlerin altında galdılā. Bizim evimiz etdiydi, babam kıoye iki kat üstüne. Ora ğoşdı. Biz bi şey olmaduk çıkdug. Onlā çıkamadılā. Bu eviñkilē de ölmedi. **3** Evleri ğoşdı, çıkdılā. Bunlarıñ da bu yañkı ev şe etdi. At yañkı ğoşmedi. Ordakı bo Hasan annesigiliñ evi, o da ğoşdı. Onlā da çıkdılā, bu yokarkı bizim akrabalā, onlarıñkı da ğoşdı. **4** Heb bunlā büyük depremden sōra oldu, evlē. Sayfan yapıdılā, tahtalādan sayfan yapıdılā. Sonra gayrı Bolu'ya giddük, hōkūmet çivi verdi. **5** Dōvlet işde evleri yapıduduk. Her kişi artıg şeg etdi, yardım oldu. Sāde çivi vērdi, vemedi. Hepimiz çivi vērdi, hep çivi vērdi o zaman. Yardım vemedilē.

6 Hendek yanlarını filen bilürün ben, şeyi Garanfil Sokağı. Annemgil oturuyodu orda, şey gızım oturuyodu beyiynen. Debrem oldu sōradan ya, ora ğoşdı. **7** Akçagoca'ya geldilē, ev yapıdudulā. Āndan sōra, şi orda oturuya gız, iki gat evi vā. İstanbul'da oğlu vā, Tekirdağ'da, urıya gidiyā. **8** İstanbul'da vā iki gızı. Onlarıñ yanına gidiyā. Bakam burıya gelecek bu yakında gelüse. Bi gızım dōrd oğlum vā.

Oğlan çocuklarını nāsı yapacaklā? **9** Dogdor ğótürüyosuñ, geydiriyosuñ ğōzel ğēne, dogdor kesiyā. E para veriyerlē tabī. Andan sōra yatağını yapıyosuñ ğōzel. Yatırıyā her kişi sıradan çocuğları. **10** Sünet mesela ben yapıyan hayrıma, erkek çocuklarını her kişi çocuğunu ğótürüye. Yapduruyallā dogdora, yaturuyallā. Parasını ben veriyā, **11** hayır. Süned beyle. Dovul, zurnā; her şey aynı düğün. Para hep para, sōradan māvūd okuduyallā, sünned māvūdū anları okuduyalā.

Dōrd dāne inek varıdı **12** benim, bi çift öküzüm varıdı. Ekēdük, biçēdük; tallalā, ekinlē. Biçēdük, toplāduk. Harmara ğótürü; düven, tınaz savuruyaz; dene bi yana, saman bi yana. **13** Heşkişlē, óküzlē üstünde gezēdi düvende. Andan sōra samanı

samallığa, denëyi hambara. Ekinleri yıkādık hollukda. Tavanlāda gurududuk, **14** kilimlēde; andan çufallāduk deymene, un yapmıya. On beş ġún filen, hava yağmasa taha çabuk evel çıkāduk ġúzden. Kemreleri çekēdúk, **15** tallalara hayvanlarıñ ġúbresini. İşde ekinleri. Soğan dikēdúk, dómátis, şu, bu. Ne işlē ah gızım, ne işlē...

İneklerim varıdı. Annemiñ dörd dane ineği varıdı. **16** Bi tēnesi beyle kıyūñ ús yanında ikiz bızā çıkardı. Arıyaz arıyaz yok. İneğin adı da Şāhin. Bi de giddúk bakduk orda iki táne bızā, ne ġózel. Kıyūñ ús yanında, ġóddúk gayrı eve. **17** İşde annem onları şe etdi. Süd, yoğurd, gelen giden yīyá. İki kilo tereyağı yaptı, sekiz ġünde yayık dówüyá. Bazaraelediyá. Şekerci Māhir derlēdi. **18** Māhir Efendi, ben yağ ġóddúm, demiş, alu musuñ, tereyağı. Alman mı, demiş. Emme, demiş; ben, demiş; sana yağı isteyan, demiş. Tereyağı yimēye anam, sana yağı. **19** Tereyağı da dartıyallā, sana yağı da. Oña tereyağı veriya anama da sana yağı dartıynan. Ekmēğe sürēsül yirdi. O da reçberlig yapādı. Dombay ókúzleri varıdı. **20** Tallalāda sürēdi. Mantar toplādı, gelúkene dombayıñ üstüne binēdi. Mantar óñúñde beyle. Şindik yok gızım. Emme çıkacak diyelē bi tā yağāsa. Kedigırış, **21** ayıkóşgü, ganlıca... Bolu dağlarında yok mu ku? Nellerinde? Geliya mı Bolu'ya? Aldıñız mı hiç? Yirmi lirā bulda.

Hebisi de accı, dördü de. **22** Bu da accı, Ustanbul'dakı, bi tene tā vā burda oğlum, Akveren'de. Geli gızıñ, hanımınıñ evi vā, yeñiñden yapdudulā içini. Orda o da izine geldi. O da Ustanbul'da **23** Yakacuk'da oturuya, onun vā. Andan sōra, dörd oğlan bi gız benim. Gızımıñ adı İnáyát. On beş torun. Bekār çoğu. Bunlā accı benim kendi uşaglarım, bununkulā accı, **24** buriya gelen şindik geliniñ. İki oğlu iki gızı vā, gızları ávli. Oğlanlā accı ikisi de. Şindi yāriñ o da geliyá burāya beyúğ oğlan. Benim burdakınıñ oğlanlā. Yárin geliyállā buriya. Ne deyañ sen, **25** Hasdānede Kadıkóyü'nde Numune'de accıydı bobam. Beyim, o iyne yapādı, diş çekēdi, golu gıranı kesēdi, gıruğu çıkığu eklēdi. Eyle işleri yapādı, **26** çok uyanuğudu. Hiş bi şeyden gorkmazdı. Gece ġündüz gidēdi. Her iş gelidü elinden.

Atátürk'ü bilmēyán dá, öldüğünü duydum. Annem filen sağıdı. **27** Sığılları govuyoduk beyle sokakta. Ġüneş tutuldu. Atátürk ölmüş dedilē, sehet dokuzu beş geçe. Ben de işde ó zaman şeyle şu gada varıdım. **28** İşde heralda on beş, ġúccúğüdüm.

Ánnem de sıgılları govuyodu. Atátürk ölmüş dedi, dokuzu beş geçe dedi. Seneler geşdi. Üzülnmez mi? **29** Ağladuk bile. Ah ó ola da, sağ olıydı. Ah onuñ ğúnleri... Ah onuñ ğúnleri... Gece ğúndüz bekleniyá di mi?

Ġózüñ kór olsun i mi? Yo, yo. **30** Otu geçē, otu gızım. “Dağa gidē et yir, kóye gelü ğóve bakā.” Biliyañ mu unu? Úrgándäre, dağa gidēken ókúzlerinen gakiyáz yá, ēt goya, **31** andan sōra kóye de geliye ğóve bakíyá. Dayīyā zulgándēri, úlgándele, úlgándele. Ókúzlere kakıyáz beyle gidēkene işde. Kóye gelince úrgándäri göyáz meselá. **32** Demürlü arabalā vā odun ğótürüyáz, ókúzleri goşuyáz, ponduruklarının. Gapınıñ óñúnde kesiyáz moturunan. Ordan sōra demürlü arabalarının ğótürülē, yıǵıyaz odunları. Ne ğúnlē, ne ğúnlē...

33 Tallalāda ekin biçme, deste toplamak, arabıya sap guymak, uu, tallalāda purçak yommak, āguş yommak. Fenerlē varıdı ásgiden dakādık anazutları beyle. **34** Heb immece tallada. Gece immece, yáni sabahdan harmanda dúven sürülecek her kişi, deste toplanacak, ekini olan ekin biçecek. Hep gadunlā gidēdúk. **35** Bi sehet, iki sehet tallada duruduk, gelüdük, yatāduk. Guş dalda dülē gibi az yat, sabah oldu gak bakam hádi. Ekmeg yok, furun ataşla, **36** somun. İnekleri sağ. Uşakları doyuracañ, sıǵıra gideceklē. Ne ğúnlē, ne ğúnlē... Heb gidellēdi beyle çayıllara, sıǵır ğúdmıyá. **37** Davar olan davara, sıǵırı olan sıǵıra, heb gidellēdi, her tarafa. Ah yavrum, bi ğóriydiñ.

Uyutukana mı? Bahçaya ser, yō, niydi, varıdı du. Çocugları tábi, **38** salıngaç yapıyaduk. Bahçaya serdim salıncak, uyusaña yumurucak. Sallāduk beyne. Uyōsaña yuvrucak. Uyumazlādı uşaklā. **39** Ağızlarına un gavuruduk, şerbet dabakda, çay gaşuǵuynan aǵızlarına. Arkasından su ve, ándan sōra átlarını temúzlē. Beyle bez mi varıdı, pāşat bez. **40** Esgi şeylēden çocugları beşiĝe. Nelerinen böyüdülē, nele. Yapāduk óyle işde, yıkāduk ğózel, çocugları. Podura sürēdúk bullarına. Bi yeri bişmesin diyē. Her şey yapallādı beyle.

41 Nohusā çorba yapallādı, nişasdadan. Nişasdaları buydayı ıslādık onu on beş ğún. Onlā beyle şişēdi. Sıkınca bembeyaz çıkādı. Onları da gazanda, mekene varıdı

onlan sıkallā. Torba yoğurdı, **42** torbıya guyallā torba yoğurdu gibi nişasdıyı. Gorsuñ balgona, daşlāsıñ. O bembeyaz eyle duru iki ġún. Āndan sōra dóķēsıñ beyaz dülbende. **43** Gurur, yerine guyāsıñ torbalara. Nişasda hevlesi yapāsıñ. Nişasdıyı ıslāsıñ az suynan, ezēsıñ. Tavıya yağı guyāsıñ, şekerı de ezēsıñ, yağıñ içine **44** guyāsıñ. Etden gaynākana nişasdıyı guyāsıñ içine, garuşdurusuñ garuşdurusuñ u beyle dóķúm dóķúm dóķülü.

Muradiye Cantürk (57)

Gökçesu / Çorakkadirler Köyü - Mısırlı Mahallesi

Düğün Âdetleri, Bayramlar, Yöresel Yemekler

[24]

Düğünüm mávlüdlü oldu benim, düğünüm mávlüdlü oldu, işde beyā gelin alma oldu, geldik, ávlendik mávlütünen. **2** Kına filán oldu. Giysilerim, gumaş giydik biz. Kumaşınan berāber... Mecidiye gumaşı. Öyle geyindik işde. Ğósderivesem şe edesiñ bilirsñ. **3** Beyaz diyil kırmızılı, her rengi vā yāni içinde, kırmızılı her rengi vā kumaşñ. Düğünüm zāten mávlüdlü oldu, yāni bi akşam kınamız oldu. Öbürsü ğún düğün mávlüdlü oldu. **4** Örtüsü gün duvag oldu. O gadar yāni, üç günü sürdü. Yimek filán eved, yimek vallā bilmiyom burda yaptılar çünkü. Ben orda yāni şe etdi, yimek ne vardı mávlüdde ne yaptılar o zaman, **5** geçmiş ğünü bilmiyom yāni.

Sünnet var, sünnet var da şimdi çoğunlug burda yapan yok. Hep İstanbul'da yapıyā millet hāni. Burda geliyallā, bi bir gece gınası oluya. **6** Ertesi ğünü mávlüdlü yapan mávlüdü yapıyā, doğullu yapan doğullu yapıyā. O gadar başga bi diyişen bi şey yog.

Vallā hiç bebeğimiz **7** olmaduğumuz için gırlama. Şindig bebeğñ yāni on beş ğún sonra bi filán mávlüt okutuyallā. Ondan sonra işde yaş günü yapıyallā. U gadar yāni başga hani şimdi bībimizi, **8** kaç seneden beri bebek filán ğórmedim. Kızlarım var benim amma İstanbul'da yāni kızlarım.

Bayramda işde kurban bayramı zahden dörd gün, **9** ilk günü gurban kesme vā gurban bayramında. Öbürsü ğünleri komşu yāni, támsili Mısırlı Mahallesi, Kadirā kıyü, Çorakmıtlar, Alaol Mahallesi **10** ollāda beyne birlikte şe yapıliyā, bayram yapıliyā. Bi ğún biri, bi ğún biri, üç ğún, muhtarlık şeysi, yā yimek çıkartıyallā. Yemek işte etli patadis, salata, tatlı. **11** Undan son, yanına artığı nohud mu olu artıg ne yapıyállarısı unu yapıyállā, öyle yapıyállā.

Askerde bir gece gitmeden eylenti yapıyallā. **12** İçkili, doğullu filen eylenti yapālā. İşde bayrakların arabaları süsleyallā. Ordan eletiyallā, işde táslim édiyallā yerine. Askerlik de böyle oluya.

13 Buyday ekèyyōz. Otlug ákèyyōz. Bu kadar yāni. Bi talla buyday ekèyyōz. Yāni záhden ikimiz, gelin gayınna ikimizüyüz, başka yabanımız yog. Bunlā **14** yazlığa gidiyallā, Bodrum'a gidiyallā oğlumun beyim. Eved ahcı ikisi de. Yazın gidiyollā. Yazın nīsanda gidiyallā, **15** kasımda geliyallā. Bu sene erken kapandığı uçuñ, erken geldilē, kışın yapma. Kışın da Bolu - Mángán servisi yapıyallā. Bi okul var. Bi ğún okulu çekiyallā, **16** bi ğún Bolu - Mángán yapıyallā.

Hayvan işte bi tāne inēğimiz vā, onun o bi tāne bızasıyla. Tāvuklar bizim, cinsi işde paçalı. Gazlarımız var, **17** culug hindilerimiz var.

Kışlık vallā ne oluyo işde. Pazardan alıyoz her şeyi. Aynı gene. Tarhını yapıyoz, tarhanı yapıyoz da **18** yāni salça filān hic yabmāyōz. Tarhanıyı işde yoğurdnan yumuruyoz. Üş dörd ğün şe ediye mayalaşıyā, ondan sōra dōkūyoz. Öndan sōra da sírgiden geçiriyōz. Dāmatiz, biber gatiyoz. **19** Dāmatiz, biber, soğan... Önlari pişiriyōz, süzgüden geçiriyōz. Katıyórüz yāni. Öyle oluya.

Buriya özgü, **20** hoşmeni yapar, gayınnam yapar. Onlari gayınnam yapā. Hōşmeyi, kedibatmazı o yapā, ben bilmen. Kaldırık yapıyoz, yapıyoz. Kaldırık dolmasını haşlāyoz, yağ guyuyoz suyuna. **21** Burda daġlāda yetişıyā emme daġlara gidip toplamıyosun, hasır bazardan alıyoz yāni. Fallā kaldırık dolmasını işde sıcak suynan, kaynar suynan haşlāyoz. **22** İçine yağ guyyoz. Haşlanıyā yaprağı, öndan sōra, beyā normal yani yaprak dolması gibi sarılıyā. Gine üsdüne yağ guyyosun **23** bişēkene, hani şe etsin, talaş gibi olmasın diyē. Öyle bişıye yāni.

Nebahat Şansal (56)

Mengen – Merkez / Beşer Mahallesi

Düğün Âdetleri, Bayramlar - I

[25]

Esgi bayramlar güzel olurdu. Esgi bayramlarda, datlı yemek için beklerdik çünkü her zaman datlı bulunmazdı. **2** Dadlı bulmak için bayramı beklēdük, nēápām. Ásgiden analarımız hemen yapıvamazdı kı, yapmıyınca. Çocuglug diyil mi? Dadlı yiyçüz diyi beklēdük. **3** İmam nebetlerimiz oldu, bizim imam nebetlerimiz de çok ğúzel oldu. Örneyin İrmazanlāda imam ğótürülüdü. İmama her ğúñ bi kişi yemek yapādı, **4** urda imama yemek verúken derdi ki mahalliyi der, kıyliyi de çağrıym, derlēdi. Unuñ çün yakın çevresini, kıylüyü de çağrudu. İmamla beraber herkes **5** yirdi yēmīni. Çok ğúzel yemeklē yapādı. Emme biz... Bayramda da bayram çıkarılıdu. Her bayram örneyin İramazanda, **6** ırmazanda üç ğún oldu, cāminin önünde bütün kıylü toplanudu. Her eve kıyüñ muğdarı, ilerigeleni dağıdudu, eşit sayıda. Biz de gaçāduk çocug diyi miyiz, **7** hanki evde iyi yemek yapılusa u eve gaçāduk. Urda yirdük, çok ğúzel oldu bayramlā, çok zevkli geçēdi, u yemeklē ne dadlı oldu, biliyoñ mu?

Dúğünlē de ğúzel olu. **8** Ásgiden bi gelin gızı, oğlanla gız hic birbirini ğörmezdi. Gelin kıylüsünden bile gaçādı; vazgeç gaynanasını, damadını, ayle yakınlarını, o aileden u **9** kıyün insanından bile gaçādı. Kesinlikle yüzünü duvag ğúnüne gada ğóstermezdi. Yannızca kendi kıylüsü, bi de aracılā ğörüdü gelini. Öyne nışanda **10** peçesi oldu, yaşmağı oldu. Yüzünü ğóstermezdi kimselere. Gelini hiç kimse ğörmezdi. Duvag, gına gecesı gaynana belki iycúk. **11** Unu da tam açmazdı yüzünü, yine örtmesi oldu. Sonra gelin alma oldu, gına gutlaması oludı, pala örtmesi oldu, şeyden önce öyniyin nışanda bi **12** çok ğúzel âdetimiz varıdı. Gumaş çiyne denüdü, onun ilāhisi çok güzel, ilāhi söylenüdü. “Arāyū arāyū bulsam izini, izinin yüzünü sürsem yüzünü.” diyi bi gumaş serilüdü, paralā gonudu. **13** Herkes yardım olsun diyü bozuk paraları atallādı. Gaynanayı da gumaşın ucuna otutturulādı. Gelini de iki kişi elinden dutā yavāş yavāş yürüdüdü. **14** Sōra gelin çóñēdi; gaynananıñ, senin her zaman itaad ēdecin, hep yanında olacın diyi dizlerini öpēdi, iki elini öpēdi gaynananıñ. Bak u

diz öpme doğru dürüs hiç kimse bilmez, **15** şimdi galmadı tabî, hiç kimse yapmıyá. Ásgilē... Bilmeyelā. Gına gudlamamız ayrı oludu. Bi tefin içine altın gonudu yavāş yavāş: A gızım a gızım, **16** gınañ gudlu olsun diyi çok ğūzel mānisi varıdı. Gelin aġlādı, gız anası assında gelmezdi gınalara, ayıbıdı. Gız anası, bak çok hávesliymiş gızını ávlendümeğe deye, acablallā diyi gelmezdi. **17** Acablıyvereceklē diyi assınıñ. Ásgi işde, ásgi ádetlē eyne oludu.

Gelin almıya da damat gelmezdi, savducu gelüdü, at üstünde. **18** Duvaġımız varıdı, duvak böyle geliniñ yüzü görünmezdi. Özel bi duvag kıyafetimiz varıdı; gıpgırmızı, uç etēġimiz. **19** Onun da deyişük ādetleri varıdı, eve geldim mi geline dāmadıñ elini soktuġu su içittürülüdü. Yumurta bişütdürüp yidilüdü. Tabi gelin bilmezdi bunların hiçbirini. **20** Damada ġóya sıcaklık olsun, onun eliniñ kiri olsun, ona hizmed etsin gibi düşüncelerinen. Ó ġún pala örtmesini de, bak u da çok ādet, deyişük bi ādet.

Gınadan bi ġún önce yakın arkadaşları **21** gelüdü gızıñ evine. Gızın banyosu yapıladı, saçı daranudu, zülüfleri kesilüdü. Daha sonra, gelin namaz gılallādı. Urdakıların, **22** çevresindekilerin ellerini öpdükten sonra, örtmesi gayrı gelinin beline bağlanudu. U gelin ó evin misāfiri gayrı. Hiçbi işe elini sürmez, misāfir. **23** U beline bağlanan örtme yere deymeden başına örtülüdü. Ertesi ġúñ de duvaġının içinde yüzü, u yere değese artıġ **24** hep sürünüsün eziyet acı çekēsın, diye u örtmeyi kesinlikle yere sürmezlēdi. Daha sōra duvag ġünü olu.

Gelin alma eve, oġlan evine gidē. **25** Gerdek gecesi olū, ertesi sabah yatak galduma yapallā. İlk kıyın en yaşlısını ilk gapıyı çaldurulā. Unu çünkü damadla gelin sevmez derlē, **26** ununiçin çubuk ölecek diye en yaşlısını gönderülerimiş. Daha sonra duvag ġünü, duvak demek ġünü demek de, gelini artık kıylye millete tanışdumak, **27** artıġ millete onu göstermek. Eylenceler olur, damat eyer kızı beyendiye, istediġi gibi olduysa gız evinā el öpmiye gidē, gız evi de ona, **28** damada hediye verū. Artıġ ne verūse, tarla mı verū, buzā mı verū, inek mi verū. Ne verūse, bi şey verū. Eyer giddiye gızınızı gabul etdim anlamındadu. **29** Gitmediyse gayrı gız evi, böyle duva ertesi ġünü böyle beklē, damat gelsin, gızımdan bi şey hani olacak diyi.

Damad geldikten sōra artıg gız evi hazırlanu, oğlan evine gidē. **30** Oğlan evi yemeklē verū ġūzelce, sōra eylencelē olū. Artıg gız gelin u eve āyitdū, oğlan evine āyitdū. O gece de ġūzel duvag serpellē. Yine evin köyün en yaşlısı bi de savduc olu, **31** savducuñ garısı geliniñ yanında aynı giydürölü yanına, artıg onun āhiretlig gardaşıdu. Onunla berāber sürekli gardaşılg edē; onun en yakınıdu, **32** dosdudu. En yaşlısı duvag serpe, ikisini yan yana gor, başlā nasiyatlāre: “Gızımıñ adı Ezme, ávden áve gezme, gızdan garıdan gov ġótürüp evin dirliğini bozma. **33** Gırdan bir erke, ayıran gel de, oğulu anadan ayıran gerde. Süpürkiyi patdan atma, āşamdan yatma, gayınnañ duyurvoru, ellere yayıvor.” diyi bōle nasiyatlē edēdi. Sōra dağıludu, **34** sōra gelin el öpmiye çıkarıludu en yakınlarına.

Gaynana artıg ġūzel giydirir gelin kıyāfetini, bi ay iki ay sırtından çıkarmaz. Onnan gezer, el öpe. Bi şöyle bi ādet vā; **35** gelin yeni ya gayınpederiyen, gaynatasıyan gonuşmaz. Gaynatasın elini öpmez. Gaynatası yıllarca gelinin sesini duymadıġı olmuşdu. Gelin sesini duyurmaz. **36** Onun çün her el öpmiye giddiġi ávde üç beş guruş para sokallā beline, guşağının arasına. Gelin sıkıntı çekmesin diye. Eyle bi ādet vādu. **37** Öyle undan sōra da hayat devam edē. El öpmeye duvaġa kōylülē gelü gelini tanur, gaynana el öpmiye gezdürü kōylüyü tanıtı. Böyle bi ādet.

Nebahat Şansal (56)

Mengen / Beşer Mahallesi

Ādetler, Yöresel Yemekler, Günlük Yaşam - II

[26]

Kırkçı çıkā, vā. Örneyin, iki kırklıyı garşılıklı ġótümek istemezlē. Kırkıñız garuşu derlē. Gırk garuşusa çocuk hastalıklı olu derlē. **2** Mümkün olduğu gada yeni doğum yapanlā garşılaşmak istemezlē. Yeni gelin, çocuğu yapmış lohusa insan başkasıyla gucaklaşmaz, **3** yoħsa gırk uçurması gerekü gucaklaştığı insanınan. Unu mutlaka yıkandđu zaman yıkandđu suyu mutlaka onun üzerine de atması lazımdı. U da şe yapması lazımdı. **4** Yāni unuñ da kırkı uçā, çünkü onnan gucaklaştı yā, kırkı una da geçmişdü. Kırk garışdu derlē unuñ üçün. Assında kırkı garuşu demek mikroplā şe yapmasın diyi insanların bi araya ġótümemek. **5** Öyne başgasını gucaklamasıñ gırkını çıkarmak gerekü demek óbürkún insanıñ, bi tetbir aslında. Hastalıklı olu, mikrop bulaşur anlamında. **6** Esgilē bi ādet getirmiş ama mutlaka onuñ bi sağlık zararı olmasın diye.

Sünnetlerde normal sünnet düğünü yapılır, hāli vakti yerinde olan zengin olan insanlar **7** sünnet düğünüñü yapar ama fakir olan... Sünnetçi gelir o köye, fakir hāli yerinde olmāyan çocuğunu ġótürü şunu da kesive der. Öyle çok çocuğ da **8** sünnet olmuşdur. Sünneti kirve tutan onun artık her zaman büyüğüdür. Onu kirve diyē tutan kişi onun heb büyüğüdür artık. **9** Onu da yakın kişi tutar zāten.

Kışa hazırlığımız ġózleme yapılı, guru ġózleme mutlaka ġózleme yapılı, böreklik. **10** Assında biz ona, yufka aslında ama biz una Mengenlice ġózleme derüz. Kuru ġózleme deriz. Örneyin kabug bakla yapılı. Gavşak bakla denü una. **11** Normalde guru fasilyedir ama bizdeki gavşak bakla. Guru; yeşil, táze fasúlye kurutulur; gavşak bakla yapılı. **12** Deli bakla deriz, onun kurusunu yaparız. Erişte kesilir. Tarhana yapılır. Halışgalık hamur kesilü. Halışga çok ġüzel olu. Cóvúzlü kömeç, cóvúzlē toplanu, fındıklā toplanu. Unlā yapılı. **13** Hápimiz bi arāya toplanuruz. Sonra peynirlē yapılı,

gurudulu. Keş yapılı, hele keşimiz çok gūzel olu. Erişdenin üzerine şeyne guruttuñ mu, dókdüm tereyağınan da, **14** ohh ne gūzel olu.

Kedibatmazımız vādu, onun da hikāyesi vā, hōşmerimiz vā. Örneyin, kedibatmaz, **15** kedibatmazımızın da eski biliyosuñuz, bizim Mengen'imizde ahcılarımız çok, dışarda. Heb, kadın ne etsin, uşaklarıynan burda tek başına uğraşıp duru. Evin hem erkēği hem gadunudu. **16** Evin bütün işi, damı, çuluğu, dağı, tarlası, tabanı heb gadının üstüne olu. Ne etsin? Bi de erkek gelecek mi, adamım geliye diyi bi heycan, bi telēşe edē ki, ne etsin? Zavallı yine goca gitmiş. **17** Yıl, aylāca gurbedde galmış, evinde nesi vā ne yok kendi idāre etmiş. Emme goca geliya. Ona iyi şeylē yapması lazım. **18** Ne edecek? U zaman ne etmiş gocam geliye diyi evine bi bakıyo ku ācuk mısır unu vā, ācuk buyday unu vā. Nāpacak? Arıcı unu vā ācúķ de. Ēcúķ arıcı unuynán ēcúķ mısır ununu garışdumuş, **19** gaynáyan ocağa unu suyu göyō. Ecúķ duzu atıyá. İkisini de garuşturuya garuşturuya, bişürüyá. Ee diyá bunu bulama gibi ben şindi herifin önüne **20** nası göycın diyá. Ne etsin? Onu gūzel gaşuğunan tek tek sūsleyá, tabağa göya. Onuñ üzerine de evde nası olu tabī, bizim keşimiz vādu, kendi hayvanımızdan, **21** yoğurdumuzu gışa hazıllık mutlaka her ávde olu. Unu gūzel tereyağıynan gızartıya, şeyne datlı olsun diyá da unu üzerine dóķiviya. U ara gaynana geliya. Gayınnası bi bakıya, **22** hınzır diyá yine diyá gocasına nelē etmiş, ne de de becerümüş diyá, dur diyá ben şunu bi diyá kediyi üsdüne atıviyin da diyá urdakı enciyi alıya, gidiyá u yapduğu hamur işinin üzerine doğru atıya. **23** Kedi, encek şöyne bacaklarını toplıyviyá. Undan sōra atıya kendini. Şaşıya galıya. Kediyi bile attım da üstüne basmadı diyá. **24** Ne gada kōtū bi insanıyn diyá, ben bunca kōtū olu muyun diyá be. Ben de diyá iyi olıyın diyá, bundan sōra diyá geline kōtū davranmıyın diyá. Undan sōra da bunun adı da kedibatmaz galmış.

25 Hōşmerimimiz de aynı buna benzē bi hikāyesi vā. Yine aynı gurbedden gelmiş, netmiş garibim. Gocasına iyi bi şey yapacak. Yine evine aynı eteki garı gibi, gelin gibi. Nēdiyá? **26** Bi bakıya, ācık bi mısır unu vā, ācúķ arıcā unu vā. Unları bi araya gōtürüyá. İniğini de sağmış, akşamdan gomuş. U da íycúķ çiyleneşmiş, şöyne gūzel olmuş. Hemen çiyni alıya gabiñ bakracıñ içinden, **27** taviyá göya, garuşturuya. U ayucuk mısır unu, üycük arıca ununu üstüne göya, garuşturuya, gızartıya, üzerine de

şeyne iycúk bi betmezini de şeyne şekerini atıya. **28** Herifinin önüne gōya. Undan sōra diyo ku herif ecúk yīya, böyne suratını ġózetlêyá. Baħıya adam bi şey desin diye. Hoş mu erim diyá, **29** hoş mu diyi sorıyá. O da hoş hoş diyá. Undan sōra da hoşmerim galıya adı. Hoş mı erim? O da öyle galmış. O da çok ġúzelidi sabahları.

Örniyin **30** damatlara mutlaka ġıymalı yumurta yapuvlu. Yumurta bişürülü. Damat ġıymatlıdu, eğer eve damat gelü de ona ġıymalı yumurta yapılvorsa, **31** saraylı yumurtası. Oo, o zaman damat çok ġıymatlıdu. Mengen'in damadı ġıymatlı olu. Herkes çok sevē damadını, çok değer verü. **32** Nēdecen der, el gada etim vā urda, iyi davranacañ damada der. El gada eti de kızıdu.

Bizde kiren tarhanası olu, her derde devā. Kiren, ġızılculuk. **33** Kireni ġúzelce toplāsiñ, kóhnüdüsün, olgunlaşdurusuñ, köhnür. Unu ilisdirden geçürüsün. Ondan sōra unu ġúzelce **34** ununan garasıñ, iycük bekledüsün, ēşidisün. Undan sōra da dókēsın, gurudusun. U parça parça gurur. Bişürecüğün zaman da āşamdan ıslatusun, ertesi **35** ġún de karışdurusun, suya salıvorsun. Emme her derde devādu, ġiribe mırıbe.

Onun hāricinde torba yoğurdu dēruz. **36** Yayuyu ġúzel, ġúzel yayuyu çalkalāsın. Tereyağını alusun. Ayrarı da ġúzelce şeye gorsun gazana, bōrddürüsün. İycúk bōddürüsün. **37** Unnan sōra onu bez torbaya gorsun. Üzerine de daşladım mı, daşı godum mu, unuñ suyu süzülü, içinin yoğurdu kalu. Torba yoğurdudu adı da. **38** Torba yoğurdunu da ġúzelce duzunan yuğurusun, unu şekillendürüsün. U da keşimüzdü. Bōrddürmek hafif haşlamak, az.

39 Galduruk dolması, kalduruk. Galduruk dolması da ormanlāda yetüşü bizim. Çok sevdüğümüzdü eme çok nārin bi bitküdü, unca nāzıkdü canı, çok nāzik **40** davranacan ona. Önu ince ince toplıycan, tek tek tavanlara serecen. Tavana tek tek serecen. Unu serdükden sōra **41** u bir ay iki ay gibi urda iyice gurur. Ámmá ya āşam, sabahın çiyinde toplıycán erken seher vakti, yá dá āşam toplıycán. Çünkü ġırılı. Bi yere godum mu ġı. Ama sabah çiy vakti toplāsañ yumuşag olu, **42** āşamliyin de yumuşag olu. U zaman ġúzel bi yere gorsun. Çok nāzıkdü. Önu ġúzelce bōrddürüsün suda, yumuşadısun. **43** Undan sōra sovan, süt, mısır unu, acuk da arıca unu gorsun. Cıvıcak

gelen bi iç yapāsin. O galduruğun içine gorsun, sarāsiñ. Unun üzerine bi de sovan yapāsiñ şöyle iycúķ. **44** Soğanı doğrāsiñ, yağda unuñ üzerine de sarduğuñ dolmanın üzerine de gorsun, dóķēsin, bişürüsün. Ocakdan da indürünce dö süt çiyini dóķēsin üstüne. **45** Çok ġūzel olu.

Bura orman bölgesi, dağ. Her yer çam ağacı. Her tür ağaç bulunu burda. Onun çün hayvancılık da çok olu. Gara gurtlā yiyesice. **46** Gara gurt da çok olu, domuz da çok olu, her türlü hayvan. Tilki de olu, sansar da olu, tavuklarımıza gelü. Bizim burda çok toğumuz olu, ördüğümüz olu, hindimiz olu, culuklā olu. **47** Bú ġörsen, erkek tos da olu, tos tos, erkek culuk. Şindi civcimiz olu. Tavuk gurklē, tavuk gurkledi mi basdurusun, yumurtalarını altına gorsun. **48** Yirmi ġún dedim mi civcilē çıkā. Ah pek ġózel olulā, sarı sarı sarı. Civcii diyi çağırudum, analarıynan gelülē. Civci civcii dersin. Culuklarımız olu, onu da basdūruz, **49** u da kúrklē. Unlā da gelü. Civcilere de ge vii vii, diyē çağırısun culuklara da. Toslā olu, erkek culuklā, hindilē. Onlara da, aklımdıydı, unuttum. Niyse. Sōra gazımız olu, gaz. **50** Gaz da aynı burda çok severüz biz. Gaz da bastūruz. Önu da, gazlarımızı da ge vıdı vıdı, diyi çağırısun. Ördeklere de gel virik virik virik, diyi çağırısun. Örneyin buzāmız olu, dúve. **51** Buzālarımız ġúccúķ, buzālara da gel cuuyiim, dersin. İneklere de gel mişi meh meh meh, diyi çağırısun. Dombay olu, **52** malaklā olu, malak kúççúķ. Dombay, dişilere dombay denü, erkeklere de manda denir. Gel bıçı meh meh, diyi çağırılır dombaylara da, gel bıçı meh bıçı meh, dersin. Ókúzlere de gel dırı, **53** yo danalara da gel dırı meh meh diyi çağırısın, dırı dırı diyi çağırısın. Bütün hayvanların çağırışı deyüşúķdü.

Meliha Cantürk (85)

Gökçesu / Çorakkadirler Köyü - Mısırlı Mahallesi

Düğün Âdetleri, Bayramlar, Yöresel Yemekler

[27]

Benim düğünlē gene aynı düğünlēde bi deyişiklik yok. Yaluñuz gelinlēde deyişiklik oluyo. **2** Düğünlē aynı doğuluydu, zurnasıydı, kóçeğiydi, kemandı. Her şeysi aynı gene. Kına da gonu gomşu toplanıyá. Gene ona da bi tefci oluya. Hám türkū söylüye hám tef çalıya, oynatıya. **3** Giysi kırmızı elbise giyiyosuñ boydan. Başımızda pullu poğ, işlemeli; fes de altun, altunlu fes olu ama şindi onlā hebisi de gitti. Şindi yeni şe edē, yeni çıkā. Düğün günü gene aynı álbiseyi giy... **4** Aynı, fesiñinen, şeyinen. Al geydürülē, geydürüyallā u zaman. Ata bindürüyollā, esgiden at varıdı, şimdi araba var, şimdi at biddi, araba vā. **5** Vallā ben dışarı çıkmadım, kóyümden dışarı çıkmadım el öpmeye falan. Köyümden burdan dışarı çıkmadım ben. Zāten ben eve damad oldum, eve gelin oldum. Gomşudan geldi deliganlı. **6** Çoluğu çocuğu o şekilde...

Gezdümeyüz biz. Şindi kırkladukdan sōra güzel, suyunu her şeysini şe edēsiñ, yıkāsiñ. **7** Gırk bardak su, ayriyeten son yıkamadan sonra onu dökerúz yokardan aşā, başından aşā. Kırklandıktan sōra mevlūd okut, ne isdeseñ onu yap. O şekilde devam ediyor.

8 Sünnetlē de aynı dúğün gibi, aynı, doğuluynan, zurnasıynan. Sünnetciyi götürüyosuñ, çocuğuñun elbisesini değış, yēni geydiriyosuñ. Öyle, sünnetini **9** yapıyollā, yaturuyollā yatāğna. Yatağı hazır oluya tabi güzel, tertemiz, beyazlarının falan. Ó şekilde. Şindi gene aynı devam ediyo onlā. **10** Bizim köy yellerinde devam ediya. Yemek, her şeysi oluya. Deyişiklik hiçbi şey yok.

Bayram şeyimizde hiç deyişiklik yok. **11** Yemeğimiz de tatlımızı kendimiz yaparuz. Yemeğimizi, bebeğimizi, her şeyimizi, etimizi, her şeyimizi kendimiz yaparuz. Akralarımız, **12** gonu gomşu toplanu bayram günleri, sofra gurulu, yemek yinü.

Uzakda şeyiñ varısa, aileñ varı, çoluğuñ çocuğuñ, gızıñ damadıñ varısa onlā toplanu gelü. **13** Üç ğün devam edē.

Bayramlāda et yemeğimiz olu. Pilav, börek, tatlı yanında da salatasıydı, gompostosuydu, her şeyisi oluyo. **14** Tatlı biz baklava yaparuz. Devamlı baklava yaparuz. Kendimiz yapāruz, satın almayuz. Ev baklavası yaparuz. İşde bereği iki çeşit, su bereği yaparuz, tepsi bereği yaparuz. **15** Öyle unlā devam ēdiyā gidiyā. Yemeklēde hiçbi deyişiklik olmadı, aynı yemeklē deyişmēyā.

Esgiden öküznen. **16** Kendimiz öküznen sürēdük ekēdük tarlalarımızı. Zamanı gelüdü, eliñden yapabiliyosañ, kendiñ biçebiliyosañ tırpannan biçēdük. Öyne yövmiyeynen adam dutmak falan yoğudu, **17** para olmayınca neynen tutucañ. Para çok azıdı, gurbetde çalışanlarıñ para çok azıdı. Şimdiki gibi diyilidi. Kendimiz biçēdük, kendimiz toplāduk. **18** Arabalarımızınan öküz harmanımızı ğötürüdü. Harmanı hazırlāruz, harmana ğötürüz. Yayaruz sapı, öküzü goşaruz düvene. Öyle, ikindiye gada unu **19** garuşdura garuşdura anazudunan şey diyreninen garuşdurusuñ boyna sapı. O şekilde. Saman hāline ğötürüdük.

Akşamüstü rüzgāra garşı savurusuñ, buydayıñı **20** ayrı, samanıñı ayrı. Buydayı aluruz kilerimize guyaruz. Undan sōra deyirmen vā.Tabī ekinleri, o ekini, **21** buydayı ğötürüz aşādan, goca oluğumuz vā, orda yıkāduk. İki ğün üç ğün gurulukda gurududuk. Undan sōra ğötürüdük deyirmene öküz arabasıynan. Orda üvüt, eve götür, ele, ekmek yap, **22** börek yap, çörek yap. Nēpāsañ yap gayrı, buyday çünkü. U şekilde devam ēdiyodu. Şindi yok ama. Her şey hazır şindi. Her şey hazır amma şindi hazır da hic olmāya, olmaya. **23** Yāni insana... Ā Āh, olmaya. Un alıyosuñ bāzenki ğüzel oluya, çıkıya. Bāzen uymaya. Ekmeğiñ uymaya, böreğiñ uymaya.

Sāde tarhana yaparuz biz. **24** Beyaz tarhana, yoğurtdan; gırmızı tarhana, gızulcukdan. İki çeşit tarhana, aynı devam ēdiye. Gızulcuğu toplāruz, iyce olgunlaşu. Unu süzgüden geçirrüz, **25** çekirdeğinen pāsası üsdünde galu, altına geçeninen hamuru yumuru, goparu goparu böyle dókerüz ğüneşli yere. Guruduruz. Undan sōra tekrār geçürüz, süzgüden, şeyeden. İncecüg olu. **26** O şekilde devam, aynı devam ēdiye gene.

Tarhana; beyazı olsun, gırmızısı olsun. Aynı devam édiyá. Makarna, biz kendimiz hep tāze. **27** Bi gün eveli yahut aynı ġún sabahdan, u ġún makarna yīcüz. Sabahdan keserüz. Toplandı mı millet, pişürü yīrüz. Manti yaparuz. **28** Etlisini yaparuz, sādesini yaparuz. Lāzım oldukça yaparuz biz tāze tāze.

Dilber Çetin (91)

Gökçesu/ Akveren Köyü

Düğün Âdetleri, Bayramlar, Bebek Kırklama, Anılar - I

[28]

Doğullu oldu; doğullu, kőçekli, atlı. Atınan bindük, evveli atı varıdı. Gına oldu, düğün oldu. **2** Undan sōra üç ġún doğul çalındı benim düğünde. Undan sōra gınam oldu işde. Duvag oldu, eveli duvag oluyādu. Ertesi ġún duvak yapıliýa bu ádet vā. Şindi ádet yok, eyne ádet de, **3** şindi o ádetlē eynēydi. Şindi yok ádet duvag filán, şindi olmuyo. Evēki ádetlē çok iyiydi, şindi bu átetlē... Arabıynan hemen geliye gelin. Hic noldu, **4** gelin almıynı ġózel... Gelin almıynan gidiyāduñ, atınan biniyāduñ, atları goşduruyoduñ, biniyāduñ. Undan sōra şeye atlara gelin alma... **5** Gelin almaya geliyallarıdı.

Duvag geyiyaduk, gırmızı allı duvak geyiyaduk, ata biniyaduk. Urdan geliyaduk işde doğulunan, kőçeġinen. **6** Eve guyuyallarıdı bizi. Çok iyi o, evvēki düğünlē çok iyi oluyādu. Şindi hic, düğünlē bilmiyon... Ne soran vā, ne gelin alma, şey at vā ne şey. Arabıynan git hemen gel. **7** Hic ānaşılmáyá yāni. Gına yakılıyadu, undan sōra işde, gınada evē içi gına gurtlamazdı, gurtlayallā. Şindi u ádet de giddi bizim. Bu şeyde olmuyā bu. U vañt gına gutlanıyādu, **8** undan sōra ġózel elimize gına yakıyadu, gına gurtlayallarıdı. Oynuyāduk kākıp gınıynan şeynen gına gecesi. İşde eyne yāni.

Evvēki ádetlē çok iyiydi. **9** Şindi bu ádetlē yok, ádetlē gitdi. Esgile gitti gayrı hiç. Oluyādu, el öpme duvag oluyodu bizim. El öpüyoduk. Duvag serpiyallarıdı. El öpmiye babam kőyüne eletiyallarıdı, **10** gomşulara eletiyallarıdı el öpmiye. Hep elimüzde şey, geyindiriyallarıdı örtme, peçe başımızda şeyimizde. Undan sōra peçe filám guyallarıdı, **11** yaşmak. Yāni el öpmēye eletiyallarıdı goñşulara, kendi babam kőyüne eletiyallarıdı.

Gırk çocuġuna, gırkımızı āluyādu çocuk. Gırk ġún olunca gırklıyāduk **12** çocuġu, gırklıyāduk. İşde şey sayıyoduk, su sayallādı, benim gaynanam varıdı,

undan su sayādı, gırk şey filcan su sayādı. **13** Suyu sayādı filcanınan, o yıkanan banya şeyine atādı suyu, guyādı suyu. Şe eddüğü suyu, unnan banya yapıdırudu gaynanam, gırklıyadu o şeyli suyunan. **14** Bebek gezdümeye çıkarıyodu. Gidiyāduk anamgile gidiyoduk, Bōrsalā eletiyoduk, yāni gezdiriyyāduk. Gurbetlere eltiyyādu, ben beyim gurbetde çalışıyodu, gurbete filān eletdim çocuğumu. **15** Undan urlāda durduk.

Accıydı. Gırkgale’de etdi accılığı, urda yapıdı, urda accıydı, uraya gidēdim, çocuğunan da gidēdim. **16** Çocuksuz da zamanda giddim, çocuklu zamanda da gitdim geldim. Yāni eyne ğūnlē geşdi geşliğimizde.

Şindi undan sōra eyi işde çok şūķūr **17** iyi de yaşlandım gayrı gızım be. Evvēki şeylē gayrı aklıma, hep hatırlıyon da... Şindi diyon, **18** evvēki şeylē diyon, ne gōzel oluyādu, her şey oluyādu. Undan sōra, şindi hepsi ādetlē gitdi. Hic dūğün mü oluyā, gına mı oluyā, ne oluyā? Sālan dutuluyā, işde sālanda bi gelinlē şe ēdiyā, **19** şeylik geyiye gelik geyiyallarıdı. Evveli bizim eyne, biz duvak geyedūķ. Pullu gırmızı duvağı geyellēdi, geydürülēdi. Undan salta oludu, geydürülēdi. Gumaş, unları. Evvēki ādetle çok gōzelidi. **20** İyiydūķ yāni. Unla hatırlārın ben de. Şindi u ğūnlē gene gelse de bi gōrsek. U ğūnlē geşdi. Şindi u ğūnlē bu ğūnlē eyle deyişdi yāni.

21 Dokdor ğōtūriyoduk, benim dōrt tāne oğlan vā, dokdor ğōtūyoz sūnet yapıduruyoduk, doktorlara sūnet yapıduruyāduk. Undan sōra işde unlā eyne. **22** Eylence oluyādu tabī altun dakıyāduk, şeyde hediye, hediye vōrülēdi. Undan, gelenlē goñşulā hediye verūdū. Kendimiz altın dakāduk, **23** yāni bi şey vesek veridūķ yāni. Undan āv gibi olsun bi şey gibi olsun yāni, ğōrūlūķ evi verūdūķ sūnetde. E şindi goñşulā da geliyodu hādiynen sūnnedde. **24** U ğūnlē de eyne geşdi, sūnnedinen şeyinen yāni.

Sabāletinden sōra çayı... Çay mı varıdı eveli gızım? Çay mıy yoğudu. Yanına unnan sōra yā yımurta yā kedibatmaz oludu eveli. **25** Çay mıy yoğudu, undan sōra evēki şeylē. Unda bi de çorba yanında, unları yirdūķ. Bāzı undan sōra, hōşmenim yapıāduk. Bi de hōşmerim varıdı. **26** Şeyin yanna, yāni gavaltı yāni yērkene. Hōşmerim, çay mıy yoğudu eveli. Beyne bunları yapıā, bunları yirdūķ evelce. Emme şindi inlā, unlā da var

gene emme, şindi çay. **27** Çay iç, unnan gene oluya, her şey oluya, yiniya da. Evebey çay yoğudu bunlā oluyodu; çorba, pilaf, şu, bu.

Ataşda, ataşda yapāduk, evēki ataşda. **28** Benim bacalā varıdı bizim. Bacalāda undan sōra, ebe zoba yoğudu beyne. Heb ocakda yapāduk, tencere gorduk. Sacıyak varıdı **29** tencerelēde şeyde ocakda, bu sacıyakları gorduk, u yemekleri sacıyak da yapāduk, tencerede. Taha gōzel oluyodu tabi, bi dadlı oluyādu. Şindi evēki şeylē **30** hic ne arasın, şindi arıyor evēki ğünleri de. Yok, evēki ğünlē geşdi. Şindi yeyi ğünleri gayrı, bunlara şe ēdiyo, gayrı necek. **31** Yāni bunlara gayrı alışduk, bunları yapıyo, evēkilē geşdi. Gene de hatırlıyon, yāni keşge evēki şeylē olsa da gēse de diyo, gene bi unlā, u ğünlē gēse de unları ğörsek. **32** Eme unlā geşdi. Şindi deyişdi ortalık.

Ocaklara odun dayāduk, ataş yanādı ocaklāda. Ebe zoba da yoğudu, zobasuzdunlā. Eve ataş yanacak derlēdi, **33** evde ataş yanā mı dērdük, eviñ orta yeri dērdük. Zobalā çıkdı bak. Evel ataş, nası ocakda eviñ içinden soba şey ataş yāniyā dērdük, zobalā çıkdı. **34** Bi odun şe edēdük vuruduk biz ocaklara, ocāmız varıdı. Ocā odun vuruduk. Ő ocakda, unnan sōra, kōmeç edēdük kŭlŭne. Ocak, kōmeç edēdük. **35** İşde beyaz undan garbonatlı kōmeç yapāduk. Ocaklāda odun şey yāniyā yā, gızgun oluyādu şey de ocak, gızgun oluyādu. Unu kōmeç edēdük.

Dilber Çetin (91)

Gökçesu/ Akveren Köyü

Bayramlar, Yöresel Yemekler, Hayat Hikâyesi - II

[29]

Undan sōra, unları eyne yapāduk. Bāzamaç yapāduk, yuka da yapāduk. Yuka, eveli saç varıdı undan sōra, sacınan şey yapāduk. **2** Dömür sac varıdı, dömür sacınan şey yapāduk, ġózleme. Ġózleme de yapāduk, bāzamaç da yapāduk. Indan sōra, unları eyle yapāduk.

3 Indan sōra, sōra ben çocuğudun gayınnam heb beni öğredüdü. Ekmeği etmeyi öğretdi, her şeyi öğretdi. Çocuğudum ben, on beş yaşında ávlendim. Indan sōra ından, **4** eyne işde ınlarınan yāni. Gayınnam da çok öğretdi beni, şunu yap gızım bunu yap gızım heb öğretdi beni. Indan sōra cennet mekānı olsun gayınnam da çoğ iyiydi. **5** Çocuk aldı beni emme gene her şeyimizi öğretdi. Indan, yāni unları eyne yapādı gayınnam, çoğ iyiydi gaynanam da. **6** Undan beni çoğ öğretdi eyne şeylere. Indan ını aldım, aynı kendim ınun gibi de yaptım kendim de. Undan sōra işde öldü gayınnam, bakdım çok bakdım gaynanama da, **7** öldü undan sōra. Adam daha sōra, bi sene sōra şey adam öldü, gırk üç sene olıya adam öleli, dile kolay bak. Gırk sene olmadıydı öle, otuz, gırk sene olmadı bile. **8** Otuz beş, otuz altı sene filen gibi oldu.

Dörd oğlan bi oğlum vā, şey gızım vā. İşde gızım benim bu. Gızımın yanında duruyon şindi. Unlā da işde yazdan yaza geliyallā, bayramlāda gelülē. **9** Undan gelülē yine boş bırakmazlā işde. Biraz da ından sōra işde bu beni eletiye gurbetlere filen eletiye ġótürüye, uçaklā geliye ġótürüye. **10** Gelinlē vā benim, gelinlē filen alıya ġótürüyā, işde gezdürüyallā. Ben de işde burda ından sōra kōyüme yakınlık, burıya yakın ya şey Akveren. Gızım bu sene eletem **11** dedilē çocuklā. Dedim ben dedim gızın yanında duruyın gene kōyü dedim yoklārın arada bi. Şindi kōye gidip geliyon yokluyon, yakın. **12** Urlādan gene yā Mersin, ından sōra Istanbulā'dan gelemiyon.

Şindi Gırıggale'deydi adam, Gırıggale'de unda accı oldu, urda accıydı. **13** Accılığı bıragdı giddi özellēde çalışdı, yolda özellēde çalışdı. Geşdi Mersin'e, Mersin'de çalışdı gayrı. Özellēde çalışdı. **14** Indan sōra işde emegli oldu, olmadıydı emegli, emiği felen hak átti de işde gañserden giddi. Ganserden, ından sōra iyice bi emegli olmadı işte, **15** topladdı her şeyini, şeyini, emegli topla şe eddi. Kağıd elinde galdı, undan sōra öldü. Çoklā, çocuklā ından sōra şe etdi beni. Indan sōra topladılā şeyimi emegli olduk, oldum. **16** İşde beş on guruş undan sōra bi gelür vā yāni kendime şey. İşde çocuklāda bakıya, çocuklarım. Bu da, gız da bakıya gene, bakıyallā. Gayrı yaşlandım da. **17** Ben bu şeye Ak şeye Akve şeye, Mengen'e iki daffa geldú ğún olmamışdu genşliğimde, iki dáffa. Emme şindi nerde şindi gidemiyon gayrı, gidemiyon canım şindi, gidemi. **18** Geşdi gayrı ğúnlē de, işde gayrı neypacañ.

Esgi bayramlāda da, ından sōra, ırmazanda ından sōra iftar yapāduk. **19** İftar yemēği verūdúķ ırmazanda. Yemek yapāduk şeyne undan sōra ğózel, su berekleri fēlen, bereklē. Yapāduk undan sōra ırmazanda, **20** şeye iftarı söylēdúķ, iftar yapāduk. Undan sōra bayramda gene emme evēki bayramlāda, şindi bu bayramlāda gayrı, şindi evlēde olmya cāmilēde olıya bayram şindi, **21** evveli hep evlēde oludu bayrammız. Evler ından sōra, bi adam dutallādı, undan kóylēde hep çalıp çalıp toplanıdu sokağa. Sokakdan ınları heb bölüşülēdi evlere. **22** Birē sofra insan bölüşülēdi. Indan evlēde yāni yinūdü yemek. Indan sōra şindi eyle diyil. Evvēki çeylē çok ğózelidi.

Ĝózel de yemek yapāduk, **23** şöyne. Berek yapāduk, pilaf, hoşaf, ından sōra, ırmúķ hevlesi yapāduk. Su bōrēği yapāduk hāni, deyüşúķ deyüşúķ şeylē yapāduk háb. Undan su bōrēği **24** yapāduk, undan sōra eyle berek yapāduk gene. Undan işde hem yāni ö ğúnlē çoğ iyiydi evēki ğúnlē. Şindi u ğúnlē diyinçin, **25** nerde eyne ğún. Şindi ından sōra eveli çok şenlikli olıyādu bayramlarımız da ırmazanlarımız da. Çok şenlikli oludu eveli. Şindi deyişti hepsi de, **26** ıntan sōra, şindi iyi gene de iyi emme evēki ğúnleri insan arıya gene, u ğúnleri arıyām ben. U ğúnlē diyām bi tā gelse eyne u ğúnleri gene görsek eme geşdi gayrı u ğúnlē de şindi deyişdi, **27** her taraf deyişdi.

Bol... Gış ından sōra... Bosdanlara mısır ekēdúķ, fasilye ekēdúķ. Dāmatis, biber, **28** salatalık filā heb ekēdúķ. U gışlımız, unnan turşu gurāduk, gışa. Indan sō

fasilyeden turşu gurāduk. Zalatalıktan turşu gurāduk, bëberden gurāduk. **29** Unna yaşuk yāni gışlık. Unları eyne yapāduk. Yāni bāçamız oludu. İndan sōra, işde eyne unları eyne yapāduk, undan sōra gışlığımızı. **30** Ekmiğimizi, ından sōra gene her şeyimi, ğózlemizi yapāduk gışa her şeyimizi. Ğózlemi yapāduk, gışlık. Gışşığımızı her şeyimizi düzēdük. Makarna yapāduk. **31** Undan sōra, esgiden şindi de yapıyoz gene, yapan vā da gene, yapılya makarna filen da, esgiden taha ğózel yapılyodu yāni. Biz hep saçlāda yazāduk, bōrddürüdük ó makārnyı. **32** Yumurta gatāduk. Yumurtalı bōrddürüdük, unu ğózel ince ince kesēdük. Undan sōra ereşdi dērüz bi uña, kesēdük.

İndan sōra, **33** eyne kışlincaya da düzēdük kışlığımızı. Tarhana yapāduk, ereçel, kirenden yapāduk ereçel. Undan şeyden yapāduk, ından sōra, ıh aman ıhlamur **34** dēyan ıhlamurdan da olu da. Undan sōra her şeyden şey... Kırem diyil ıhlamur derlē bize, ıhlamu, ıhlamurdan... **35** Undan sōra, un da yāni gışıl de u da yazda oluya yāni, hasdalıkda filen unu da yapā, guyā, gorduk. İşde undan sōra ereçel yapāduk bōğürtlemenden, kirenden, çilekden. **36** Kiren gızılucuk dēriz, siz gızılucuk dersñiz biz kiren dērüz, siz gızılucuk dersiniz biz kiren dērüz. Undan ereçel yapāduk. Hoşafını yapāduk ereçelini, **37** şeyini, hoşafını. Tekrār undan sōra şeyini yapāduk, undan sōra, eyne unlādan eyne gışlīmızı düzēdük, gışa. Gene şindi olıya da. Gene...

38 Besdil yapā, mürdümümüz varıdı bizim āğaşlarımız. Hālen taha vādu bizim kōyde bahçalāda. Mürdümeden de besdil yapāduk. Tepsēleri dōkēdük besdili, **39** gururdu besdillē seyde, tepside. Unu da yapāduk, ından sōra, unu da unu gışın gene yirdük. Ezē ezē yirdük. **40** Bi hoş şey yerine filen, kōmeç edēdük yā kōmeç yerine. Undan makarna filen yāni şeyce, şey gibi gidiyudu unlā eyne, gışın. Undan, u vakıtları yāni evelciden. **41** Gene şindi gene olıya.

Bōğürtlemenden yapıyallā, undan çelek çilekden yapıyallā her şeyden yapıyallā ereçel. Bōğürtlemenden yapıyallā, her şeyden çelek şey, dadlı şey ereçel **42** yapılya gene şindi de. Emme evēki dad yok. Biz daġlādan toplāduk çiliği. Daġlada çilek oludu, çilek. Gene vā, gene yapan yapıya da ben gidemiyon gayrı. **43** Evveli toplāduk çiliği daġlādan, çilek oludu. Unlādan ereçel yapāduk. Daġ ereçelinden. Mantarlā oludu, mantarlādan goñserve yapāduk, **44** ganlıca mantarından. Undan sōra ganlıca mantarı, bi

ayıca mantarı vā. Bilisüñüz, bilmiyon da. Unlādan yapāduk gışlığımızı. Goñservimizi yapāduk yāni, duzlu goñservi yapāduk. **45** Unu gışın çıkaru çıkaru yirdúķ, şu turşusunu, mantarıñ. Unu da yapāduk.

Çok, eveli her şeyi yapāduk. Gene şindi gene yapıyallā emme, **46** evēki şey dad yok, evēki dad yok. Şindi her şeyiñ bi şeyi vā emme, evvēki şeyin dadı gibi olmaya şindikilē. Evveli bi dad varıdı, **47** bi insanlık varıdı. Yapıyoduk, hep toplanudu genşlē, undan yapāduk. Birlig oluyādu, yapıyoduk ğózelce gızım işde. Yāni evēki şeyi arıyon emme, gayrı bizden geşdi u. **48** Gene yapasım geliyā da vakıt yok, vakıt yok. Undan vakıt olsa gene yapacuz da gene ğóñúl isdiyā da... Gene her şeyimizi yappak **49** istiyoz yāni gışlığumuzu, yazlığumuzu düzüyoz. Eveli eyniydi yā şindi deyişdi ortalık tábi evēki şeylē yok.

Hasan Hüseyn Kaya (67)

Çukurca Köyü

Hayat Hikāyesi, Köy Yaşantısı, Anılar, Avcılık - I

[30]

Bak bak benim iki tene dedem varımış. Yâni herkesin iki dedesi vâ ya, anasının bi de bubasınıñ, dedesi yâni babasının babası. **2** İkise de uzun yıllar ayle erkek çocuğuna hasret galmış. Yok, ayle. İlk çocuğ da ben olunca nâpıyo ikisiniñ de ğoñlü olsun diyi ğoñlü olsun diyi biri Hasan biri Hüsëyin, **3** Hasan Hüseyn goyyolâ adımı.

Undan sōra uşak yolla şeye, ağalara beş kilometre yola, gış gar. Hem ne unda tahta kóprü varıdı. **4** Ordan geçēdik ayrıcası da sen unu bilüsün, Adakların kóprüsünü, Deymen kóprüsü. Ordan geçēdük. Bu Şakir dediğim, Şakir âbi bóyüğümüz bizim. **5** Bizim bohcalâdaki eteberi, gatıkları yimek üçün höthöt yapâdı, bizi o sırtıynan göçürüdü. Maksad emeg sarf ēdiye ya. **6** Höthöt dediğim yâni çengelli ağaç, ağaca basıyoñ, sudan geçmek için bu. Şindi ağaç, yüksek, burda budağı vâ, onlara basâsıñ sırtına da ufakları yallah. **7** İşde biz şindi işde Niyazi amcam beni buldu yâ orda, ğócân gibi gidiyoz yolda. Ēn ğuccükleri benin, ğócen, davşan ğóceni gibi. Gara gaşıñ, garıñ içinde gidiyoz. Tabi ğócen derlê işde. **8** Onun hesap giddik orda beni bıraktı ávde, dönüşde beni aldılâ uçaklâ, bóyüklê bizim işde, dönüşde.

Okula gidemedim ben garda. **9** Yaklaşık bak şurdan, daa deriye ineceñ burdan, şu patika yoldan dereye ineceñ, ordan devam edeceñ, çay Mengen Çayı vâ, ordan işde kóprüden geçeceñ, **10** höthötünen geçeceñ bi şekilde geçeceñ. Okul yıllarımız bir buçuk yıl, öyle Ağlara daşındık giddik yâ. Yani orda bir buçuk yıl. Álli sekizin orta işte şeyde sömestire mi tâtil, **11** garne tâtili derlêdi bizde esgiden, garne tâtili. Undan sōra buğası açıldı, bizim okul, öbür mahâlledede.

Bu kóyüñ ismi, **12** genel ismi Çukurca Kóyü áma biz şindi mahâlleler dağınık Hacóğ Kóyü derlê buri, Hacıoğlu Mahallesi şindiki şeyde, hesaba ğóre. **13** Ásgiden Hacóğ Kóyü derlê, Çukurkóy şurası, aşası işde Bayramoğlu diyolâ şindi. Amıcasınıñ

ben işde kaç yaşında giddim yá, **14** İsdanbul'a giddim tábi. Bábam okudacın seni okudacın derdi ásgiden, ogudamadı, nasīb olmadı. Ya tahsil o tahsil, ooo... O tahsil, her adam **15** yáni benim gada üniversde oguyamaz. Tabī tabi, hayatı okıycañ bi kereden. Velāsıl, tabi ya okumaduk on dört yaşı mı on üç yaşı mı ne.

Orda iresim vā, **16** iresimde ġósderirim ben İsdanbul'a giddiğim seneyi. Resim çekdik, duvarda asılı. Ya tahmini işde on üç on dört yaşında. Ver eliñi İsdanbul. **17** Şindi mesleg bizim záhden Mengen'in ásgiden, tarihten beri ahcılık yani. Tabi tabi ahcıyın ben. **18** Yirmi beş sene oldu emekli olalı, geldim. El gidē Mersin'e, ben geliyon tersine. Mersin Taşucu'ndaydım ben, en soñ, oñ yedi yıl. **19** Orda Seka Kağıt Fabrikası'nıñ ahcıbaşısıydım. Olay biddi, geldim bürdá, elimē deġneġi goluma Zeynebi dakdım, davar ġúdmeye başladım. **20** Yirmi beş sene oldu yá, dokzan iki senesinden, o ġünden bu ġüne hesāb et bak.

Yā işde ġóñúl eylemesi, seniñ anlıycıġñ. **21** Hayvancılık artık minimum, yáni az seviyede. Az biraz goyun var, büyükbaşı hep satdık. Var idi satdım, inek minek, dana işde tosun hápsini. **22** Bi táne şimdi beş aylık buzām vā aşāda, buzā. Dişi, mayası kesilmesin diyi unu bıraktım, seniye ó gızgınlık ġósterür. Yáni boġasā, ókúzsē, Mengenlice söylīm ben saña. **23** Ókúzseme derlē. Ókúziye gidē dana, dúve de ókúzsē. Ó zaman aşıladdırıyoz. Şindi esgiden eyle yoġudu, danadan, doġal yoldan. Şindi doġal yok. **24** Geliyoz veterinere telefon ediyosuñ, suni tohumlama yapıyo, güzel ırklā çıkıyó.

İşde o var bi de. Gaz vā, tavuk vā, her şey, arı vā. **25** İki arı, bi de garı oldu mu yetiye. Gerisi teferruat. Dün āşam eyi misafirlē varıdı. Orda şe yaptık. Doġul, kemāne, zillē... **26** İki āşamdır, cuma ġünden beri dúġün ediyoz kóyde. Zil yā, köçeklē oynā ya, dansözlē filen. Mengen'in kóçeġi de meşür. Yok ya biz yapıyoz husúsi, **27** üç gafadar adam. Şurda karşıda, bi de gelüken çeşme vā, çeşme başında ēle. Guzu pirzolası, bıldırcın eti; **28** bizim yiycimiz bunlā bu sahatden sōra. Tabi bal, dereyaġı; unlā bizim gıdāmız. Yetiştirici diyil doġal, ġóç mevsiminde bıldırcın avına gideriz biz. **29** Tabi tabi, benim şimdi ġóbezlē vā, yetüşdüġüm uşaklā. Ġóbez diyom ben unlara, torun. Ġóbezlē yetişdi. **30** Yok ya benim ġóbezlē yá, torun vā, oġlum vā. En ufag oġlum benim otuz altı yaşında, en ufaġı. En büyüġü ókú, ilāhacı o, yetmiş doğumlu.

Ben ava gitmem yá, **31** ben bu otuduğum yerden işde gelüse. Ya bıldırcın gelmezse başka bi şey gelü, ne gelü, gelü işde. Ortagcılā vā bizim meselā, **32** gazı yiyen vā, toğuk yiyen vā, hepsi vā. Tilkisi, çakalı, ayısı, gurdu ne aklıña gelüse. Yenebilir hayvan tavıgcānıñ, **33** davşanıñ şeyi işde ġócenlerini çakallā yīya. Türemiyā, davşan esgiden çoğudu. Şindi yok davşan ya.

Hasan Hüseyin Kaya (67)

Mengen / Çukurca Köyü

Hayat Hikâyesi, Köy Yaşantısı, Anılar - II

[31]

Tabi, çakal çoğaldı, derede. Yâ niye çoğaldı, bak. Siziñ kóy nere? Muratbeyi bilmem de, Düzce'de, bilirim az çok. **2** Çakal aslında şey yâ, leşci hayvan, canlı hayvana çok saldırmaz da. Doñuz unu hâlleder, çakalı. Yok, burda bak, burda niye oldu bence çakal, **3** ásgiden yoğudu bizim çocukluğumuzda. Çakal, bak şimdi, çakal salma deyil, salma deyil yâni unlâ. Çakal salma da olabülü de, şunu diyorum ben, **4** tavuk üreticileri, kúmescilē vâ ya, onlâ doğanın dengesini bozdu. Evet, yâni ben tâbir caizse, dünyanın çivisi **5** çıkdı yerinden.

Çomak, dünya çomak úsdünde dönē, yuvarlak. Dünyayı yuvarlak diyeni de atmışlâ hapise, biliyoñ di mi, **6** okumuşundu. Gene atmışlâ, çıkâmışlâ, gene çıkmış, gene aynısını söylemiş. Burlâ atıkdır, ölüdür, civcivdir; burdan türedi diyom ben. **7** Çúngü çakal leşe gelü, leşe gelü. Yâ işde kúmes yok ama şimdi Bolu'dan bak, itlâf edecek yâni atacak, çöpe atacak. **8** Ölmüş hasdalıklı hayvanları, onları; bi maliyeti vâ, masrafı vâ di mi? Burdan geçēken dere boyuna atıya çuval çuval. Benim kópeklē gótürüye ordan, **9** onun için biliyom ben. Sorun çok yâni, seniñ anlıycıñ, yâni dünyanın dengesi bozuldu. Niye bozuldu? Kendi kendine bozasañ ben garışman deye yaradan. **10** Saña deye her şeyi vedim ben, onu muhafaza etmeye de messulsün, ziyan etdēseñ kendiñ ziyandasıñ. **11** Benim ne şeyim olu?

Yok ya, hepsi benim kóyúñ, kimse sahibi yok ku. Fındık dikdi dayımıñ biri buri, şuri, bu sene, geçen sene. **12** Ya duddu da zamanında otla mücâdele edemedi fala. Uğraşıyo, oğlu da emekli şimdi Bursa'dan, geldilē. İşde, orda işde Madaklâdañ o. **13** Halil İbrām Amca varıdı dayı bilü müsüñ, onuñ oğlu. O gulubiyi işde bu bahciyi yapığında yaptı ya, bahcáye. **14** Örda, işde burlâ, burda tâpulu arâzi, hepisi tâpulu, ormana da falan tapulu. Yok, galmadı, en soñ şeye sattılarıdı, Celala, cıfci Celala işde, Şeref Ağa. Celal sağ. **15** Cıfcilig yapadı, şu kóyden gomşu da. Yâ ásgiden taksi yoğudu,

cipci, hā cipci Celal, işde cipci Niyāzi, cıfci filanca. Maraba Hasan, Kesdek Āmet, efendime söylīm. **16** Cıfci Çoraklı Niyāzi varıdı. Kesdek, unu araşdumadım hic. Kesdek, bi mānāsı vādır da, merāk etmedim yā. Kesdek Āmet, başga kim?

17 Yā on numara ufag dedi yā. Birinde Gaymakam Bey, muḥdarlıgım zamanında kóyleri geziyā. Şindi geldi gapının óñüñda ayağüstü, **18** gonuşuya işde falan. Dedim, yā böyle olmaz ayağüstü, dedim, sizi deñiz manzaralı bi yere ğótürüyün ben, orda çe. **19** Burda deñiz de mi vā, dēyā. Sen Gaymagam olduñ ama bilmiyoñ dedim, deñiz olup olmadını. Geldi buri, otuduk, bi de bakdı. Ooo, muḥdar, dedi; **20** yā, sen gerçekden, dedi; deñiz gibi yemyeşil bura, dedi. Yeşil deniz, hā... Yeşil Deniz diyi Ödemiş’de bi filim de vā. **21** Unları takip édiyan. Ben medyatık adam değilim ama gafayı bi şeyi daktı mı öğrenürün. Burda dedi, sen dedi, çok yaşāsın dedi. **22** Çok yaşamanın adını goyam dedim Gaymakam Bey’á. Çok yaşāsıñ, ne gada? Üç ğún mü, beş ğún mü, álli mi, yüz mü, iki yüz mü? **23** Yüz sene yaşāsıñ dedi baña. Táásüf éderim saña dedim ya. Niye dedi ya, çok mu yüz se, az mı dedi yüz? Tabi az dedim. Geçen buri geldi, arıcılā gezdilē. **24** Ónlā yüz yirmi sene dedilē, dedim. Sen Gaymakamsıñ, yüz elli diyveseñ, dedim. İflaz mı edēsiñ? Ğúle, ğúle, ğúle... Özel İdāre Müdürü filan vā burda. **25** Şindi soruyon, yaş gaç? Álli üş sene galdı diyon. Niye? Atmış yedi, álli üç daha yüz yirmi di mi? Arıcı adam hak tanıdı baña, yüz yirmi sene.

Hayırlısı yā. **26** Bak şindi bizim için Allah indinde zaman máhrumu diye hiç bi şey yok. Bize, bize ğóre sayılı zamanlā. Yoksa ónuñ ooo, ónuñ ālına ermez. **27** Yok, Allağın indine nere? Biz diyoz milyon senelē olmuş, dünya gurulalı falan. Yāni, şindi bak ğózüme üç, **28** üç beş saniye nefes alama biddiñ. Şunu merāk ídiyom ben, rüyāda filán zannetseñ de her ölüm insana herkese öle nasīb olmuyo. Çırpınıyoñ, bi şeylē ezitlē çekiyon. **29** Bi sürü ızdıraplar falan filan.

Biz şindi keseydi bizi herif, keseciydi. Gaĺp gırizi geçü, hemen kesiye. Neye kesiyoñ, dedim yā. Ben bile iki guzu keseciğim **30** zaman dedim, Angara’da hasdānede. Beş on táne guzuyu yokların beyne, hangısı kesmek tavına gelmiş, onu keserim. **31** Sen dedim óñüne gelene, dörd damar dıkalı al içeri, beş damar dıkalı kes bunu. Beni kesemezsiñ sen dedim, sen acemi gasapsıñ. Dogdor áme aynen. **32** Sen dedim án iyisi

özel hasdâne di mi? Beni dedim şe yap, taburcu et, müşderi gaybediyoñ bak dedim. Kes, kesildi. Yā evet dörd damar **33** dıkalı ama alas pandıras anjiyeden çıkıyoñ, seni ö zarhoşluğunan, randevü alam da randevü alam. **34** Indan sōra kesdümedük, Allah'ın izni. Yā şındúk şu var. Ömür uzamaz, gısamaz inancımıza ğöre. Uzamaz, gısalmaz da. Ne olur? **35** Gonforsuz hayat yaşāsıñ, sürünüsüñ, bi sürü şey. Gonforsuz yaşamakdansa, gonforlu uç ğún yaşa git. Galabalık etme **36** burlāda.

Yā ben herkesi görürüm de herkes beni ğöremez. Meselā gurdu herkes göremez ama gurt bütün her şeyi görür. **37** Yāni ben kendimi gurda benzetmekle, ēle kendimi pofpoflıyıf ta metetmek anlamında diyil. İşde böyle yaşıyıp gidiyoz yá. Tabi güzel ya, her şey güzel.

Hasan Özcan (83)

Gökçesu / Turnaköy

Hayat Hikâyesi, Köy Yaşantısı, Anılar

[32]

Bayram işde şeylêde yapıyá, cāmîlêde yapılyá, bayramlâda. Bayram çıkaran çıkariyá herkes çıkarmayá yâni. **2** Şurda bi mahallê vâ, herkes eve bir beyle bayram çıkariyá. Yokarı çıkınca bu tarafda bi mahallê vâ, yimek veriyollâ çok bayramlâda, hayır için yâni.

3 Üş gün üç gece felen, üç gün üç gece. Evela gına oliye, düğün ádeti var burda da var. Geçen ğún düğün yapıldı burda canım da, çok zoğullug, doğullu oluya **4** doğullu. Dombur dombur vur Allah vur. Adam şeyden fazla, harcaduğundan fazla para toplamış burda şeye. **5** Veren verene para yâni o gada para vemişlê herife. Bizim... Durna Kıyü. Durna, Durna. Durna Kıyü, Elemen - Durna. Benim düğün, beni düğün oldu beyâ, düğün yapıldı. **6** Doğullu düğün, doğullu düğün, gelin alma yapılyá. İki ğún iki gece gelin almaya gidiyosun, iki ğún iki gece. Dâvullu, yemek verdilê tabî. Keşgekdür, etdür ó zaman kesiliyó. **7** Burda mı? Aşcılık vâ, çalışdım ahcılıkda biráz, çok çalışmadım ámma. Bağkur'dan. Men esnaflıg yaptım, ömür boyu. Dee, emekli olalı çoğ oldu ben, **8** Bağkur'dan. Bağkur emeklisiyin. Yog akraba, vâ ámma hebisi öldü. Dedemiz felan varıdı, öldü hebisi. Köyde, kıyde yapıldı kıyde. **9** Düğünlêde kıyde yapılyá mávlüt. Durna Kıyü'nde bizim. Bizim Durna Kıyü'nde. Üç ğún üç gece, **10** iki ğún iki gece vur Allah vur. Çok düğün olıyá.

Efenim, geliyá. Meselâ, düğün olukana herkes hádiye ğötürüye. **11** Bâzı yerde burda düğün oldu, adam çok para toplamış o gadar para vemişlê. Gaç para vemişlerimiş? **12** Şeye, bizim Duñuş'e gaç para vemişlê düğünde? Para işde, para goyallâ yá, ne gadariye parayı goyallardı diye mesâ para. Basma, geyim eşyâsı öyle bi şey, olan alıyá tabi. **13** Gidi ğötürüye, ne isteyâsañ bunu alıyyâlla, gıza.

Ormancı, bi ormancı vā burda şeyde. Ben mi? Evet. Ömür boyu õle geşdi ömrüm. Burda diyildim kóyde. **14** Kóylēde, mahallē gázdim beygiriñ üzerinde. Helva, şeker... Helvá, şeker ne lazımisa, piriç. Devamlı ó zaman. Tāneynen, çocuglara taneye veriyāduk. **15** Guruş zamanı guruş, kertili guruşlā varıdı.

Asgerlig, iki sene, Erzurum - Aşkale. Asgēde ben, piyāde piyāde, **16** Erzurum - Aşkale'de. Orāsı bayrağı yakmış da şeydiymiş, cezālıymış. O yüzden bizi başga yere çıkarmadılā hiç. **17** Tuvālet bile yoğudu, beyle dee bayıllara gidēdúķ. Erzurum - Aşkale'de. Bayrağı yakmışlā, cāzālıymış bizim ó Erzurum - Aşkale. **18** Şindi háb gakmış diyollā urıyı Erzurum - Aşkalı'yi. Asgerlik yapığımız yer gakmış. Benim? İki sene mi di, **19** üş sene mi di lā asgerlig benim zamanda? Çog oldu. Yokdu, ben aşcılığa bakmadım da çóvörlüg yaptım. Orda áhliyet aldım. Evet. **20** Ó zamanı tiren mi varıdı, hor hor hor posta tirenleri. Gidiş gelmeg üç gün, üç gece. O zaman öyliydi. Angara'dan, üç gün üç gece sürüyodu gelip gitmek posta.

Emine Kaya (90)

Gökçesu / Çukurca Köyü - Hacıoğlu Mahallesi

Hayat Hikâyesi, Köy Yaşantısı, Anılar

[33]

Yaşımı bilmiyom vallah kendi kendime. Vā, vādu, vādır. Hacōğlu bu mahalləsi. Ásgiden geleneklē nasıldı? **2** Benim üsdüme damad göddülē. İşde kıy mugdarları filen rāzı olmadılā. Yāni gırdan ğótürüyalā diyi filān. Dúğünü geri bıragdudulā. Sōnradan işde álel-üsül oldu yāni. **3** Çog eyne ásgiden eyne bi şeylē pek yoğudu. Dā benim efendim Çağ yüzündenidi, Saraykıy'den. Dúğün ásgiden kaç gün sürē, bi ğún sürēdi işde. Bi akşam gına oludu. Ertesi gün gelin alma, **4** alulā ğótürülēdi, o gadar işte. Gına da işte soy akraba herkes toplanudu yāni akşam, gece. İşde ásgiden biliyosuñ, tef çalālādı böyle. **5** İşde tefci ğótürüdük, çalādı. İşde bi gadunlā oynalādı, şe yapā. Gına işde ö. Ö gece... Yāni uzakdan gelenlere tabi. Valaha hic bilmiyom.

Gınada işde álbisemiz oludu yeni, **6** unları geyēdük, şe yapāduk işde. Gelinlik yokdu da, gelin alma gelúkene beyne bi gırmızı şeyden, al derlēdi, geçürülēdi gafaña yokardan aşā. **7** İşde önnan gidēdúk ásgiseñ. Şindiki gibi eyne tül mül, gelinlik milinlik yokdu. Atla geliyolādı, gelini alıp gidiyālādı. Bi havta sōra el öpmēye gidilūdü.

8 Dört, on dört tana. Her kişiniñ kendine ğóre bi işi var işte. Olmaz mı, bu aşcı. İkinci oğlum aşcı, üçüncü oğlum gene aşcı, **9** bi tēne de gızım var. Torunlāda tā yok desem yani yeri vā yá.

Yā hiç biz, yāni üş dāne uşağa yap, **10** yāni dúğün filān yapdumaduk, biliyon mu? Ásgiden orda burda işde sūnetci ğótürülēdi. Ğótürüdük. Bak bu Hasan'ıñ tam Mubāzır Áli giddúk. **11** Mubāzır derlē bu, bu tarafda, Mengen'ıñ şu tarafında. Ori ğótüdúk, sūnet eddümēye. Orda sūnet dúğünü varımış, ori ğótüdük. **12** Bi tenası kıyüñ içinde, bi gomşu yapdı, urda oldu. Bi tenası Çükúr Kıyü'nde oldu işde. Gendimiz yāni bi dúğün **13** filān yapmaduk.

Depre, böyük depremi. Tabî unu biliyon. İşde ne biliyin altı yedi yaşımda felan varıdım. Hiş duymaduk biz, **14** evimiz beyne gocaman büyük bi evidi. Ne darafdan burdan mı geldiñiz siz? Yāni şu tarafdā mı geldiñiz? Şurdan geliydiñiz, ğórediñiz. Böyük bi áv varıdı ásgide evimiz, işde u. **15** Bóbam yoğudu, bobam öldiyidi. Annem varıdı, teyzem varıdı. Unlā da eviñ gızı. Biz de üş gız kardaşıduk. Be eñ, ben en güccükleri benim. **16** İşde deprem olmuş yıkılmış áv úsdümüze, bizim habárimiz yoħ. Uyüyomuşuz, Allah bizi uyarmamış. Bi de uyanduk úsdümüze ğóçmüş. Yá, **17** ben anneminen yatādım. Anneminen beyne bacaglarımı bacaglarınıñ arasına sokmuşum. Unuñ üstüne bi ağaç gelmiş, **18** tahtalā gelmiş. Tahtalarıñ úsdüne gocaman ağaç gelmiş. Hic, áma bize hiçbi şey olmadı. Olmadı, çıkardılā işde gomşulā, ávleri yıkılmāyanlā. Bizim köyde üç áv yıkıldıydı. **19** Oldu, iki kişi öldü, aná gız.

Yapan yapıyá da biz eyne bi şey yapmaduk dōrusu. Hicbi şey. **20** Ásgiden de işde bosdan ekēdúk. Mısır oludu. İşde fasilye şudur budur. U işde eyne bi şey yāni. Eyne **21** özel bi yer yetiřdúmezdúk.

Onları da işde bebeĝiñ kırkı geldi mi yıkāsiñ. **22** Su ölçēsiñ gırk gaşuk falan filān. Onlan yıkāsiñ. Eyle işde. Gomşuları bē gomşuları gezdürüdük. Yāni yakın akrabāları fālan. Biz eyne bi şey yapmaduk yāni, **23** yapduk desem yalan.

Vallā ne desem ben, gayrı hiç aklım ermēye eyne şeylere. Ėşde tarhana yapāsiñ, bulgur, şunu, bunu işde. **24** Ne biliñ? Eyne bi şeylē yapıludu ásgiden. Şindik bek herkes özenmiyá, markede gidiyá, oriy gidiyá buriy gidiyá. Tarhanıyı nası yapıyaduk? Beyne yoğurddan, **25** yoğurdu yāyug yapāduk, yağ yapāduk. Unuñ ayrannı torbíya guyāduk, süzdürüdüg. Ó gatıldı mı, onnan yuñuruduk unu. Unu yuñuru, özleşdürü, şe edēdúk. Beş altı ĝün durudu. Undan sōra, **26** dōķēdúk ĝüneşe gurududuk işde. Tarhana oydı bizim ásgiden. Ásgiden geçümezdúk. Şindi çıkdı u geçümelē. Eyne bütün bütün gorduk. Böyúk böyúk korduk, şeyne şeyne yapāduk. **27** Bişürecimiz zaman da bi kaba ne gada bişüreciyseñ uña ĝóre ıslāduk. U yumuşadı, unu ezēdúk, guyā bişürüdúk. **28** İşde bu tarhana.

Kesēdúk, ıramazanlāda filán. Ramazan gelmeden makarna kesēdúk. Onu da yapāduk. **29** Yukaları gurududug beyle yıǵādug, gurū. Undan sōra, böreg yabacıymız zaman hemen unu ıccak suya sok, şeyne ser. Yıryımışag olu. Tápsiye döşe. **30** Sen ēliñi benim ayaǵımı bağlasınlā u zaman.

İyiydi yā ásgiden. Saygu varıdı, **31** gorku varıdı, saygu varıdı insanlarıñ birbirine. Şindig yok eyne bi şey. Ne biliyin işde? Bilmiyom geşligde zor mu golay mı hic yāni şe edmedim. **32** Evde ġúccüġden ben ānemiñ arkasında beyne ġúccüġükene oruç tutādım. Anneminen barabar yā ġúccüġüken özenidüm beyne. Dāvet oludu **33** yāni ramazanda. Gomşulā birbirini dāvet edēlēdi. Bi gece sende, bi gece bende. Eyne gezilidü yāni. **34** Şindig yog eyne bi şey.

Başyemek et, et yemiġi bişēdi, çorba bişēdi, işde başga zerzevat filán bi şeylē olusa, oludu yāni, bi şeylē oludu. **35** Böreg yapıludu, dadlı yapıludu. Án çok, şindi baklañi diyalā, ásgiden sarıburma derlēdi. Onlādan yapıludu, yapālādı. **36** Taha ben ö zaman pek şe etmezdim. Annem varıdı, deyzem varıdı unlā yapālādı yāni. Ne biliyim hepsi de iyi oludu.

Bayram şimdi **37** böġün bayram bu kóyde çıkıyá bu kóye heb ahāli toplanudu. Mukdarlık toplandı mı her áve yāni daǵıdım yapālādı. Üç saña, beş baña ahāliyi ávlere daǵıtulādı. İşde gidēdúk, eyne. **38** Būġün burda oludu bayram, būġün şu Çúkür Kóyü’nde oludu. Şindig yok eyne bi şey. Gurbanda kesen kesē, kesmeyen kesmez. Tabī, tabi, tabi... Şindi de eyle gene de, **39** esgiden de eyleydi. Ġúccüklē böyüklere gidēlēdi şeye, ziyārete gidēlēdi, el öpmē oludu yāni. Daha şindikinden taha iyi **40** samīmī olunudu yāni ásgiden. Şimdi işde nōrmál diyim, şindik.

IV. BÖLÜM

4. SÖZLÜK

A

abarıí	: şaşma ve korku ünlemi 7/7
abdes	: abdest 9/27
ábe	: ebe, büyükanne, nine 10/8
acabla-	: ayıplamak 25/16
acabhyve-	: ayıplayıvermek 25/17
accı	: bkz. ahcı 9/7
acıd-	: ekşitmek 11/31
acık	: azıcık 13/33
ācug	: bkz. acık 10/19
ācuk	: bkz. acık 26/18
acuk	: bkz. acık 26/43
açago-	: açakoymak 10/5
agubat	: avukat 3/24
āguş yom-	: aguş otu veya kayışkıran bitkisi adıyla bilinen yabani otları yolmak 23/33
Ağlara	: Ankaralara 30/10
áğri	: eğri 9/21
ahcı	: aşçı, yemek pişiren kişi 11/38
ák-	: ekmek fiili 17/24
Akçagoca	: Akçakoca 23/7
ál öpmesi	: evleme töreni gerçekleşikten sonra yapılan aile büyükleri ziyareti. 14/6

al	: kırmızı örtü, üzerinde şeritler olan, mecidiye kumaşına benzeyen desensiz bir kumaş 27/4
alago-	: alakoymak, aladurmak 10/5
áláktirik	: elektrik 15/7
alas pandıras	: palas pandıras; gereği gibi derlenip toparlanmaya veya hazırlanmaya vakit bulamadan 31/33
álel-üsül	: alelade, gelişigüzel 33/2
álii	: elli16/15
āma	: alma 19/5
Āmed	: Ahmet 14/27
amıca	: amca 19/17
amme işleri	: kamu işleri 9/12
án-	: inmek 10/31
āna-	: anlamak 10/40
analık	: üvey anne 17/33
ānaşılmyo	: anlaşılmak 5/9
anazut	: ekin demetlerini arabaya koymaya ve harmanı aktarmaya yarıyan, üç, dört, beş, yedi çatallı olabilen, uzun saplı aygıt, dirgen, yaba. 23/33
anca	: ancak 3/30
anda	: orada 10/35
andabanda	: belli belirsiz 11/28
āndan sōra	: bkz. andan sōra 22/29
andan sōra	: ondan sonra 22/5
Angara	: bkz. Angare 11/39
Angare	: Ankara 3/2
ānlādan	: onlardan 22/25
apdesli	: abdestli 13/10
ápteslig	: abdest alınacak yer 10/39
aracılā	: evlenme sürecinde iki taraf arasında arabulmayı sağlayan kişiler 25/9
aricā unu	: beyaz ekmek yapılan has un 26/26
arica unu	: bkz. aricā unu 26/27
arici unu	: bkz. aricā unu 26/18

ártesi	: ertesi 12/2
artıg	: artık 14/4
asas	: bkz. ásás 8/45
ásás	: esas 14/13
asfad	: asfalt 10/31
asfat	: ana maddesi katran olan ve yolların kaplanmasında kullanılan karışımdan oluşan asfalt yol 10/31
asger üzürhlü	: asker usulü 8/2
ásgiden	: eskiden 11/5
assında	: aslında 20/14
aşā yokarı	: aşağı yukarı 3/7
aşā	: aşağı 4/3
āşam	: akşam 7/9
aşlan-	: aşlanmak, nikah yapmak 1/9
aşlık çorbası	: dövüldükten sonra savrularak temizlenen ve kurutulan buğday ile yapılan çorba 4/22
āt	: alt 23/39
átletlē	: adetler 28/3
átli patadis	: etli patates yemeği 7/10
atmış	: altmış 31/25
átraf	: etraf 15/15
ávád	: evet 8/27
ávcil	: evcil 15/2
ávcúg	: evcik, küçük ev 9/32
avlā	: bahçelerin etrafına ağaç ve ince dallardan yapılan çit, engel 15/37
ávlen-	: evlenmek 16/15
ayaggabı	: ayakkabı 14/23
ayalla-	: ayarlamak 10/30
āyeng	: ahenk 8/13
ayıkóşgü	: bir mantar türü 23/21
āyit	: ait 25/30
ayle	: aile 30/2

áylül	: eylül 2/8
ayrıyeten	: ayrıca anlamında kullanılan zarf 6/25
ayucuk	: bkz.acık 26/27

B

bacag	: bacak 33/17
baddaniye	: battaniye 4/13
bağ-	: bakmak 18/8
bakla	: baklagillerden, yurdumuzun her yerinde yetiştirilen, yeşil kabuklu ve taneli bir bitki. 26/10
baklafı	: baklava 33/35
bakrac	: çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova 26/26
balgona	: balkon 23/42
banga	: banka 12/3
banya	: banyo 16/21
baraka	: tahta, çinko vb. hafif şeylerden yapılmış, temelsiz eğreti yapı 4/9
başga	: başka 15/2
başgası	: başkası 15/26
başkâtip	: bir resmî dairede veya kuruluştaki çalışan kâtiplerin başı, başyazman 14/14
batur-	: batırmak 15/3
bayā	: bayağı 21/4
bayā	: bayağı 21/4
bazar	: pazar 23/17
Bazarkóyü	: Pazarköy 18/3
bôba	: baba 33/15
bebeg ğırkla-	: lohusa veya yeni doğmuş bebek için kırk günü doldurmak 16/20
béber	: biber 22/28
beber	: bkz. bëber 11/27
bebik	: bebek 16/21
begled-	: bekletmek 20/11
benzē	: benzer 26/25

bereg	: börek 27/14
besdil	: pestil; ince yufka biçiminde kurutulmuş meyve ezmesi, bastık 29/38
beşig kertmesi	: Küçük kız ve erkek çocuğun beşiklerini birbirine sürterek yapılan nişan 13/25
betmez	: pekmez; genellikle üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi 26/27
beton avlā	: bahçelerin etrafına betondan yapılan çit, engel 15/34
beton daraba	: betondan yapılan duvar, perde, bölme 14/17
beyā	: bkz. bayā 24/22
beyen-	: beğenmek 25/27
beyle	: böyle 32/2
beyne	: bkz. beyle 33/6
beyūg	: büyük 11/4
beyūk	: bkz. beyūg 21/1
bizā	: buzağı; yeni doğmuş, ana sütüyle beslenen sığır yavrusu 23/16
bi nevi	: bir çeşit, bir tür 21/12
bi tā	: bir daha 23/20
bid-	: bitmek 27/4
bilāhire	: bilahare; sonra, sonradan anlamında kullanılan zarf 14/7
bilezūk	: bilezik 1/8
binivór-	: binivermek 9/41
birē	: birer 16/17
birfiil	: bilfiil; iş olarak, eylemli olarak 9/4
birükdü-	: biriktirmek 9/41
biş-	: pişmek 11/29
bişir-	: bkz. bişür- 13/36
bişúr-	: bkz. bişür- 22/30
bişür-	: pişirmek 7/27
bişütdür-	: pişirtirmek 25/19
bitkü	: bitki 26/39
bitür-	: bitirmek 8/9
bōle	: böyle 8/42

bostan	: sebze bahçesi 10/11
böyüg	: bkz. büyük 18/4
böyük	: bkz. büyük 30/8
böğürtlem	: böğürtlen 29/35
böle	: bkz. böle 6/28
börddür-	: hafifçe haşlamak 12/14
böyün	: bugün 16/15
börüya	: buraya 19/21
buba	: bkz. böba 30/1
budak	: ağacın dal olacak sürgünü 30/6
buğası	: burası 30/11
buğün	: bkz. böyün 12/10
büğün	: bkz. böyün 17/31
bulama	: genellikle üzüm şirasının kaynatılması ile yapılan koyu pekmez 26/19
bulaşuk	: bulaşık 10/46
bullā	: bkz. burlā 10/50
bulları	: buraları 22/6
bunnan	: bununla 6/36
burdı	: burada 6/1
burıyama	: bu halime, bu günüme anlamında kılınılmış bir söz 7/23
burlā	: buralar 12/12
buyday	: buğday 18/11
buyna	: boyuna, ara vermeden durmaksızın 11/31
búyüg	: bkz. büyük 23/4
búyük	: büyük 33/14
buzā	: bkz. bızā 26/50
büber	: bkz. bëber 12/33

C

candarma	: jandarma 8/11
ceyran	: cereyan 4/8
cıvıçak	: cıvığa yakın, cıvıkça 26/43
cidoğu	: geçimsiz 10/9
cif	: bkz. cip 31/14
cingan	: çingene; Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk, çingen, kıpti, roman 10/12
cip	: bir tür binek aracı 31/15
cirit	: at koşturup birbirine değnek atarak takım hâlinde oynanan oyun, cirit oyunu 9/37
cóvúz	: ceviz 10/13
culug	: hindi 24/17

Ç

çağır-	: şarkı söylemek 7/19
çalış-	: çalışmak 11/3
çamkalan-	: çalkalanmak 4/18
çarmıg	: ev yapımında kullanılan ağaç, direk 8/36
çayıl	: çayır 23/36
çekdü-	: çektiirmek 3/7
çelik çomak	: iki takım arasında oynanan bir çocuk oyunu; oyunun amacı "çelik" denen kısa değneği "çomak" denen uzun değnekle yerden havalandırarak uzağa göndermektir 9/37
çeñiz	: çeyiz 22/15
çeyned-	: çiğnetmek 22/14
çıkma	: gelini, gelin alma günü evden çıkarmak. 17/12
çıra	: çam vb. reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmaya elverişli bölümü. 17/36
çift	: toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan. 7/8
çift sür-	: sabanla ya da pullukla toprağı alt üst ederek, işleyerek tohum ekmeye hazır duruma getirmek. 7/8

çilingir	: bkz. ilidir 13/33
çiylen-	: kaymaklanmak 26/26
çöñ-	: çömmek, ayaklar üzerine oturmak, çömelmek. 25/14
çóvúr-	: çevirmek 10/14
çöşme	: çeşme 16/22
çubuk	: çabuk 25/26
çufal	: çuval 13/32
çuluk	: çocuk 26/16
çúnkü	: çünkü 24/4
çürükotu	: çürükotu; ağaçtan yapılan evlerde ağaçlar çürüyünce dökülen sarı toz 19/11

D

daban	: taşsız, düz ve verimli toprak, tarla 9/41
dadlı	: bkz. datlı 11/15
dağud-	: dağıtmak 1/8
dak-	: takmak 11/13
dakı	: takı 10/4
dakım	: takım 22/11
dam	: ahır 26/16
dâmatiz	: domates 24/18
dámğúl-	: devrilmek 10/41
dáne	: tane 3/22
daraba	: tahta perde, tahta bölme 4/12
darabul gecesi	: köylerde damadın evinde düzenlenen eğlence gecesi, sadece erkeklerin bulunduğu kına gecesi 1/11
daran-	: taranmak 25/21
darı	: mısır 10/18
darıpat ekmeyi	: mısır unuyla yapılan ekmek 10/18
dart-	: tartmak 23/18
daş	: taş 26/37
daşı-	: taşımak 10/51

daşlā-	: taşlamak 23/42
dath	: tatlı 4/33
datusuz	: tatsız 4/32
dáv	: dev 10/38
davar	: koyun ve keçiye verilen ortak ad 16/8
dávrül-	: devrilmek 17/16
dē	: taa, uzaklık belirten bir ünlem 22/5
debrem	: deprem 23/1
dedá	: dede 4/2
demürcü	: demirci 3/1
dene	: bkz. dāne 22/37
depe	: tepe 10/31
deste	: bir arada bağlanmış, demet haline getirilmiş saman 23/33
dey-	: değmek 25/23
déyil	: değil 5/8
deyirmen	: değirmen 18/11
deyiş-	: değişmek 25/19
deyişiklik	: değişiklik 27/1
deyüşük	: değişik 25/20
dışadıyan	: dışardan 15/33
dışallıg	: hastalık 10/30
diblomam	: diploma 17/33
did-	: elle çok küçük parçalara ayırmak 13/32
dikel-	: çıkmak 10/31
dirayâtli	: dirayetli, güçlü 8/34
direk	: ev direği 8/38
diremüdü	: patlayıcı, torpil 10/25
diyil	: değil 8/42
diyiş-	: değişmek 24/6
diyren	: harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı, diren 27/19
dogdör	: bkz. doktol 17/7

doğrama	: Bir yapının kapı, pencere, dolap, raf vb. ağaç, metal veya plastik bölmeleri 14/22
doğul dañ dese	: davul çalsa 5/6
doğullu dımbılı	: davullu müzikli, eğlenceli 13/14
doktol	: doktor 14/10
dombay	: manda 23/19
dovul	: davul 19/1
dög-	: dökmek 19/12
dud-	: tutmak 31/12
dúğúllúğ	: dünürlük 22/12
dúğün	: düğün 23/11
dúñür	: dünür 7/20
durgur-	: durdurmak 12/8
duvag	: duvak 13/2
duval	: duvar 14/11
dúve	: düve; buzağıdan büyük, ortalama 12 aylıktan ilk buzağısına sahip oluncaya kadarki dönemdeki dişi sığır 30/23
dúven	: harmanda ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan, kızak biçiminde araç 21/15
duz	: tuz 22/32
düggana	: dükkân 8/36
dülbend	: İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bezden yapılan başörtü 23/42
dülē-	: Kuşların, kanatlı evcil hayvanların uyumak için bir dala veya sırığa konması 23/35
dóvak	: bkz. duvag 19/7

E

ebe	: bkz. ábe 1/6
ebe	: önceden 28/28
ecdād	: geçmişteki büyükler, atalar 15/18

ecúk	: bkz. acık 26/28
ekmik	: ekmek 16/16
ekönömi	: ekonomi 14/18
ekseriyá	: genellikle 18/2
elē belē -	: çocuğu kundaklamak 10/42
elet -	: iletmek, götürmek 13/3
èlti	: bkz. elti 16/14
elti	: kadına göre kocasının erkek kardeşlerinin eşlerinden her biri 16/14
emme	: ama 23/18
en-	: bkz. án- 19/21
eñ-	: bkz. án- 3/9
encek	: bkz.enci 26/23
enci	: enik; kedi ve köpek yavrusu 26/22
entárilik	: entari yapılmaya uygun kumaş 1/8
entere	: entari; genellikle tek parçalı kadın giyeceği 22/5
epiy	: (zarf) az denmeyecek kadar, oldukça, hayli, epeyi, epeyce, epeyice 4/19
ereşdi	: bkz. erişte 29/32
erişte	: ince ince kesilip kurutulan hamur 13/30
erkek tos	: erkek culuk 26/47
esgerde	: askerde 3/16
ēsrán	: kazan ya da teknedeki hamuru kazımaya ve kesmeye yarayan bir çeşit araç 16/8
eşgiyá	: eşkıya 15/12
ēşi-	: ekşimek 22/28
etden	: öteden 23/44
etdi	: ötede 23/2
ete	: bkz.eti 7/20
eteberi	: öteberi; önemsiz, ufak tefek şeyler 30/5
eteki	: öteki 22/23
Etemesüt	: Etimesgut; Ankara'da bir semt 8/22
eti	: öte 16/9

evē	: evvel 28/7
evebey	: evvela, eskiden 28/27
evelā	: evvela; önce, ilk önce, ilkin 2/1
evelce	: önce, ilk önce, ilkin 3/2
eyer	: eğer 8/16
eyi	: maden, tahta vb.nin pürüzlerini düzeltmek için kullanılan, üzeri pürtüklü, sert, ensiz, çelik araç 11/31
ēyi ed-	: iyi etmek, iyileştirmek 10/32
eylen-	: oyalanmak 5/3
eylence	: bkz. eylençe 11/7
eylençe	: eğlence 19/3
eyne	: öyle 7/26
ezzāne	: eczane 20/16

F

fāci	: feci 4/8
fēlān	: bkz. felan 4/27
fēlan	: bkz. felan 9/5
felan	: filan; söylenmesi istenmeyen veya gerekli görülmeyen bir özel adın yerini tutan kelime 32/8
ferāce	: kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi 13/2
fes	: şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık 17/14
fesdilav	: festival 4/26
filām	: bkz. felan 20/16
filam	: bkz. felan 20/5
filān	: bkz. felan 22/30
filcan	: fincan 28/12
filen	: bkz. felan 29/8
furun	: fırın 22/25

G

gab	: kap 22/29
gabak	: kabak 11/27
gabartma tozu:	kabartma tozu 1/18
gabul	: kabul 25/28
gacırdaklı	: gıcır gıcır, parlak, yeni olan 22/10
gaç-	: kaçmak 10/16
gada	: kadar 10/21
gadana	: bkz. gada 14/26
gadarna	: bkz. gada 3/20
gadin ádámeti:	kadın akılsızlığı, ahmaklığı 10/37
gadun	: bkz. gadin 17/27
gafadar	: görüş ve anlayışları birbirine uyan kimselerden her biri, kafadaş, kafa dengi, büzüktaş 30/27
gafadar	: kafadar, kafa dengi 30/27
gāfe	: kahve 7/15
gafıyı bulmuş	: kafayı bulmak, sarhoş olmak 5/13
gāk-	: bkz. gak- 19/10
gak-	: kalkmak 23/30
gal-	: kalmak 25/15
gala	: kala 5/3
galan	: artık anlmında bir söz 11/13
galdırık	: bkz. kalduruk 11/15
galduruk	: bkz. kalduruk 26/39
galk-	: bkz. gak- 9/20
gānında	: karnında 17/30
ganlıca	: kanlıca mantarı 23/21
gapan-	: kapanmak 6/27
gapı	: kapı 11/5
gapí	: bkz. gapı 5/8
gar-	: karmak; karıştırmak, birbirine katmak 6/9
gar	: kar 6/54

gara gaş	: kara kış 30/7
gara saban	: kara saban, toprağı sürmede kullanılan ilkel bir tarım aracı 21/14
garagulag	: karakulak mantarı 11/26
gardaş	: kardeş 25/31
garga	: karga 15/2
gargı	: kargo 4/28
garı	: kadın, eş 6/36
garıştır	: karıştırmak 13/36
garı	: artık 10/6
garşı	: karşı 15/27
gartal-	: kartlaşmak, kalınlaşmak 10/45
gaşık	: kaşık 22/18
gaşug	: bkz. gaşık 4/31
gat	: katmak 4/32
gatı	: katı 13/37
gatıl-	: kıvamlı hale gelmek, koyulaşmak 33/25
gavga	: kavga 5/11
gavliyen	: kavliyle 22/12
gavşak bakla	: yörede dalından körpe olarak toplanan ve kurutulup saklanan taze fasulye 26/10
gavtan	: kaftan; çoğu ipekten yapılan, bir tür uzun, süslü üst giysisi 10/29
gavur-	: kavurmak 23/39
gavur pörüsü	: gâvur büyüğü; dinsiz, kötü kişilerin yaptığı büyü 10/36
gayá	: gaye 18/12
gayın	: kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayınbirader 3/3
gayınca	: kaynayınca, kaynamak 22/26
gayınna	: kayın ana, kaynana; kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne 24/13
gayınpeder	: kayın peder, kaynata; kocaya veya kadına göre birbirlerinin babası, kayınbaba 25/35
gaymak	: kaymak; sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman, krema 1/21

gaynana	: bkz. gayınna 13/28
gayrı	: artık 16/13
gayrık	: bkz. gayrı 13/5
Gayserili	: Kayserili 15/23
gaz-	: kazmak 6/48
gaza	: kaza 8/16
gazan-	: kazanmak 9/45
gazan	: soba kazanı 22/16
gazuk yapmak	: kazık atmak, dolandırmak, aldatmak, kandırmak 3/10
geç	: genç 13/18
geçür-	: geçirmek 13/35
gelik	: gelinlik 28/19
gerdek gecesi	: gelin ve damadın düğün gecesi baş başa kalmaları ve ilk kez birlikte olmaları 25/25
Geredi	: Gerede 14/12
gerisici	: geri planda kalan, önceliksiz 9/46
geş	: bkz. geç 22/3
getü-	: getirmek 22/8
gey-	: giymek 23/9
geydir-	: giydirmek 27/8
geyim	: giyim 32/12
geysi	: giysi 10/46
geyün-	: giyinmek 16/21
gına gurtla-	: bkz. gına gutlaması 28/7
gına gutlaması	: kına kutlaması 25/11
gıpgırmızı	: kıpkırmızı 1/22
gır	: kır, yaban 25/33
Gırıkgale	: Kırıkkale 28/15
griz	: kriz 13/20
gırk	: kırk 29/7
gırk uçurması	: kırklamak 26/3
gırmızı büber	: kırmızıbiber 13/33

gırnata	: klarnet 22/1
gırug	: kırık 11/24
gış	: kış 20/2
gışın	: kışın 22/36
gıy-	: kıymak; küçük parçalara ayırmak, doğramak 1/19
gıymalı	: kıymalı 27/30
gıymat	: kıymet 4/13
gıymatlı	: kıymetli 26/30
gız	: kız 27/12
gızılıcık	: kızılıcık 6/55
gızılçuk	: bkz. gızılıcık 13/31
gızın çöreği	: kınada kız evinde misafirlere verilen yemek 11/9
gine	: yine 24/22
gişi	: kişi 6/28
go-	: yerleştirmek, iş sahibi yapmak 9/6; koymak 9/24; yalnız bırakmak, terk etmek 3/4
goca	: koca, eş 3/21
gócán	: göcen; tavşan, kedi, köpek vb. yavrusu 30/7
gocca	: kocaman büyük 4/14
gocâya vâ-	: evlenmek 3/2
gód-	: götürmek 23/16
gofa	: kova 22/18
gol	: kol 23/25
golay	: kolay 29/7
gomposto	: komposto 7/10
gomşu	: komşu 9/11
goñşu	: komşu 7/1
gonuş-	: konuşmak 9/21
gopgocaman	: koskoca 16/10
gorgu	: korku 6/12
górülük evi	: sünnetli çocuğun ziyaret edileceği ev 28/23
görümce	: görümce, kadına göre kocasının kız kardeşi 10/5

ġósder-	: göstermek 8/34
ġóş-	: göçmek 23/2
goş-	: koşmak; hayvanı çekeceği arabaya, sabana vb.ne bağlamak 27/18
ġótú-	: bkz. getü- 23/9
ġótúr-	: bkz. ġótür- 23/12
ġótür-	: götürmek 25/3; getirmek 25/32
gov-	: kovmak 23/27
gov ġótür-	: laf getirip götürmek; dedikodu; birini arkasından çekiştirme 25/32
ġóv	: gök 23/30
goya	: güya 23/30
goyul-	: koyulaşmak 4/31
ġózúk-	: gözükmek, görünmek 18/1
ġörücü úsülü	: evlenmek isteyen erkek için, aile büyüklerinden birilerinin kız görmeye gitmesi usulü. 18/6
ġót-	: bkz. ġód-13/32
ġúbre	: gübre 23/15
gucakla-	: kucak 26/2
ġúccük	: küçük 30/7
ġúd-	: gütmek; hayvan veya hayvan sürüsünü önüne katıp otlatarak sürmek 30/19
gudlu	: kutlu 25/16
gufu	: kova 12/8
ġúl-	: gürlmek 4/3
ġúlde-	: bkz. ġúl- 4/4
ġúlde-	: gürlmek 4/4
gullan-	: kullanmak 8/36
guma	: kuma; aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı 10/14
gundak	: kundak 13/12
gundura	: kundura, ayakkabı 19/16
gunduracı	: ayakkabıcı 19/16
gur-	: kurmak 31/27
gura çek-	: kura çekmek 22/23

Guranlı	: Kur'anlı 10/2
güreş	: güreş; belli kurallar içinde, güç kullanarak iki kişinin türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışması 14/28
gurkle	: kümes hayvanlarının kuluçkaya yatması 26/47
guru-	: kurumak 21/5
guru fasilye	: kuru fasulye 26/11
gurud-	: kurutmak 26/13
guruluk	: içerisinde koyun, keçi gibi hayvanların ve samanların bulunduğu üstü kapalı açık alan 27/21
guruş	: kuruş 29/16
guş	: kuş 15/2
guşak	: yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon 15/18
guşan-	: kuşanmak 16/21
guşbaşı pátátis	: kuşbaşı etle yapılan patates yemeği 22/22
guşburnu	: çalılık ve ormanlık alanlarda yetişen, soluk pembe renkte çiçekler açan bir ağaç, yaban gülü ağacının parlak kırmızı renkli, içi tüylü ve çekirdekli meyvesi 13/31
guy-	: koymak 13/38
gúz	: güz, sonbahar 6/21
gúzel	: güzel 9/19
Gülāni	: Gülhane Askeri Tıp Akademisi 5/2

H

habar	: haber 3/23
hádda	: bkz. hadda 19/15
hadda	: hatta 19/11
hádiy	: hediye 28/23
hafda	: hafta 20/12
hafdı	: bkz. hafda 22/13
Haggı	: Hakkı 6/11
hagigi	: hakiki olarak 5/5

hālen	: hālā 6/32
halışga	: erişte; mısır unundan yapılan bir çeşit tatlı, kaçamak; bir çeşit hamur yemeği, mantı 1/18
hamayli	: koruyucu muska 10/37
hambar	: ambar 23/13
hámşeri	: hemşire 3/24
hañkı	: bkz. hanki 3/12
hanki	: hangi 25/7
háp	: hep 4/5
hapıs	: hapis 3/10
hápsí	: hepsi 16/19
harmar	: harman; biçildikten sonra tahıl demetlerinin üzerinden düven geçirilerek tanelerin başaklarından ayrılması işi 23/12
Hasangali	: Hasankale 8/23
hasbahal	: hasbihal; söyleşi, sohbet 9/12
hásdāne	: hastane 17/7
hasım	: hısım, akraba; evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler 10/13
hávesli	: hevesli 25/16
havta	: bkz. hafda 33/7
haylen	: bkz. hālen 19/11
hazıllan-	: hazırlanmak 22/21
heb	: hep 22/10
hedí	: haydi, ünlem 9/40
helki	: helke; su, süt vb. şeyleri koymaya yarayan, çoğunlukla bakırdan yapılan, bakraçtan büyük bir çeşit kova 16/23
heraldá	: herhalde 23/28
herif	: adam, koca, evin erkeği 26/19
herkeş	: herkes 19/3
herkiş	: bkz. herkeş 19/3
heve	: hele; hiç değilse anlamında bir bağlaç 4/7
hevlesi	: helvası 23/43
heycan	: heyecan 26/16

hınzır	: yaramaz, haylaz 26/22
hicbi	: hiçbir 27/10
hişbi	: bkz. hicbi 23/26
hókümet	: bkz. hókümet 17/35
hókümet	: hükümet 23/4
holluk	: köylerde çeşmenin altında bulunan, içine su dolan, hayvanların su içtiği tekne biçimindeki yapı 23/13
höşme	: Tuzsuz taze peynir, nişasta, pirinç unu konularak yapılan bir tatlı türü 24/20
höşmeni	: bkz. höşme 26/20
höşmenim	: bkz. höşme 22/24
höşmerim	: bkz. höşme 12/13
höthöt	: çengel biçiminde büyük ağaç dalı 30/5

I

ıccak	: sıcak 33/29
Iramazan	: Ramazan 25/5
Irmazan	: bkz.Iramazan 25/3

İ

içgi	: içki; içinde alkol bulunan içecek 5/10
içittür-	: içirtirmek 25/19
ihdiyac	: ihtiyaç 20/16
ihdiyar	: ihtiyar 2/18
ilisdir	: süzgeç, kevgir; bir akışkandaki yabancı maddeleri süzüp ayıran alet veya aletlerden oluşan düzenek, süzek, filtre 26/33
immece	: Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi 23/34
ímúk	: irmik
indinde	: bir kimseye göre anlamında zarf 31/26
irenşberlik	: rençberlik, çiftçilik 10/34
İstambul	: İstanbul 24/5

işledivór-	: işletivermek 10/10
íycúk	: bkz. acık 26/26
íycúk	: bkz. acık 26/43
íycük	: bkz. acık 26/34
inyi	: iğne 8/45

K

kabuk bakla	: bkz. gavşak bakla 26/10
kadêfe	: yüzeyi belirli uzunlukta bırakılmış ham madde lifleriyle kaplı, parlak, yumuşak kumaş 21/9
Kadirā kıyü	: Kadirāğa Kıyü24/9
kak-	: kalkmak, uyanmak 4/1; itmek, batırmak 23/31
kalduruk	: kaldırık; yaz aylarının başı ile sonu arasında çiçeklerini vermeye başlayan, genelde nemli iklim ve bölgelerde yetişen, ülkemizde Marmara, Karadeniz ve Batı Anadolu Bölgesi'nde yetişen çiçekleri uzun bir bitki 26/39
kalk-	: bkz. kak 20/6
katiyetlen	: katiyetle, kesinlikle 6/56
kedibatmaz	: buğday ya da mısır unundan yapılan yöreye özgü bir yemek 11/15
kedigırış	: bir mantar türü 11/26
kelime-i şâdet	: İslam'ın şartlarından "Tanrı'dan başka tapacak yoktur ve Hz. Muhammed onun kulu ve peygamberidir" anlamına gelen Arapça söz 4/3
kem	: aksi, benim dediğim olsun isteye; kötü gözle bakan, bakışlarıyla nazar değıdiren kişi 10/16
kemre	: ahır ve ağıllardan çıkarılan gübre, gübre, tezek 23/14
kepik	: köpük 4/24
kerbic	: duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökölüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla 8/39
kerpedi	: kerpeten; çivi sökmeye veya diş çekmeye yarayan, hareketli bir eksen çevresinde çapraz iki parçadan oluşmuş, kısaç biçimindeki araç 14/10

kerti	: çıkıntı; işaret için yapılmış çentik veya iz, kerti 32/15
kertide	: bkz. beşig kertmesi 13/25
kesdek	: kısa boylu adam. 31/15
keş	: yağı alınmış süttten veya yoğurttan yapılan peynir 13/38
keşgek çorbası	: iyice dövülmüş buğday ile yapılan çorba 4/21
Kıprıs	: Kıbrıs 11/39
kışlincaya	: kış gelinceye kadar 29/33
kibi	: gibi 10/15
kilē	: kiler; evlerde yiyecek, içecek ve erzakın saklandığı oda, ambar veya dolap 10/18
kimāsi	: kimisi 11/23
kiran	: bkz. gızılçuk 20/10
kiren	: bkz. gızılçuk 36/32
kirve	: sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini, kolunu tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse; sağdıç 26/8
kőçeğ	: köçek, kadın kılığına girip oynayan erkek 5/10
kőhnūd-	: olgunlaştırmak 26/33
kőm-	: gömmek 4/30
kömeç	: Sönmüş ateşin külünün içine, temiz bir kâğıda sarılmış hamurun gömülerek pişirilmesiyle ekmek 28/34
kőmūl-	: gömül-4/19
kőrūk	: ateşi canlandırmak için kullanılan ve açılıp kapandıkça içindeki havayı üfleyen araç 8/35
kősili	: ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan, büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi 14/24
kőzúk	: kozalak 3/5
kőfün-	: yosunlanmak, kireçlenmek 6/49
kőhnū-	: olgunlaşmak 26/33
kömeç	: bkz. kömeç 13/30
kőçčūk	: bkz. ğuccük 26/52

kúl	: kül 28/34
kútük	: kütük, kesilmiş ağaç gövdesi 17/9

L

lahne	: lahana 2/16
lásdik	: lastik 21/11

M

māfol-	: mahvolmak 15/37
magamına bak-	: ölmeye yakın olmak 10/40
mahfet-	: mahvetmek 15/33
máhrum	: mefhum, kavram 31/26
mákin	: bkz. mekene 10/47
mal	: büyük ve küçükbaş süt ve et hayvanlarının bütünü 6/9
malak	: manda yavrusu 26/52
Mámád	: Mehmet 10/41
mamāfi	: mamafih, “bununla birlikte” anlamına gelen bir zarf 20/3
Mamag	: Mamak, Ankara’nın ilçesi 5/1
manda	: geviş getirenlerden, derisinin rengi siyaha yakın, uzun seyrek kıllı bir hayvan, su sığırı, camız, kömüş 26/52
Mángán	: Mengen 20/13
Mángen	: bkz. Mángán 20/14
maraba	: çiftçi, ortakçı 31/15
marak it-	: merak etmek 10/43
mard	: mart ayı 6/28
más	: mest, üzerine mesh edilebilen, kısa konçlu, hafif ve yumuşak bir tür ayakkabı 21/11
matór	: bkz. motor 21/15
mávlüd	: mevlit 23/11
mecidiye kumaşı	: üstü satene benzeyen altı dokuma olan renkli, desenli kumaş; üç etek yapımında kullanılır, üzerine salta giyilir 24/2
mefat et-	: vefat etmek 8/26

megdep	: mektep, okul 10/9
mekene	: makine 23/41
mes	: bkz. más 22/10
mesá	: mesela 15/25
mesaire	: bkz. vesayre 20/10
mescid	: mescit; genellikle minaresiz, küçük cami 4/17
meslik	: meslek 20/9
messul	: mesul, sorumlu 31/10
meşşur	: meşhur 1/17
meşur	: bkz. meşşur 18/10
meyan	: beyan 9/10
meytallı	: takım şeklinde giysi 10/1
mikser	: çırpıcı 20/12
miltan	: mintan; kısa aba, açık yakalı gömlek 22/11
miyde	: mide 4/28
mobilá	: mobilye 19/15
mobilye atölli	: mobilya atölyesi; oturma, yemek yeme, çalışma, yatma vb. işleri yapmada kolaylık ve rahatlık sağlayan, taşınabilir büyükçe eşyaların yapıldığı, zanaatçıların çalıştığı yer 19/27
motur	: motor 23/32
muhaqa	: muhakkak, kesinlikle 16/6
muḥdar	: muhtar 25/6
mukdar	: muhtar 33/37
musga	: muska; içinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne, yazılı kâğıt 10/33
mürdüme	: reçeli veya hoşafı yapılan bir cins küçük ve kara erik, mürdüm eriği 29/38
müsaggâyı	: musakka; ufak parçalar biçiminde doğranmış sebzelerin, kuşbaşı et veya kıyma ve soğanla pişirilmesiyle yapılan bir yemek 15/21
müsáid	: müsait, uygun 17/29
mütayyid	: müteahhit 6/5

N

nafaga	: nafaka; birinin geçindirmekle yükümlü bulunduğu kimselere, mahkeme kararıyla bağlanan aylık 3/14
namaz bezi	: kadınların namaz kılariken başlarına örtükleri örtü 13/8
nası	: nasıl 3/29
násí	: bkz. nası 22/17
nasiyat	: nasihat 25/32
nebet	: nöbet 25/3
necek	: ne olacak 28/30
neçi	: nasıl, niçin anlamında bir soru sözü 19/11
nène	: nine, büyükanne yaşlı kadın 16/11
nenni	: ninni; bebeklerin uyumasına yardımcı olmak için söylenen türkü 10/43
nişan	: nişan; nişanlanma sırasında yapılan tören, evlenmek üzere birbirine söz verme 22/13
nişasda	: nişasta; tahıl tanelerinden, mercimek, bezelye vb. bakla türleri veya patates gibi birtakım yumrulardan özel yöntemlerle çıkarılan una benzer bir madde 23/41
nohusā çorba	: sütlü, nişastalı pirinç çorbası; genellikle doğum yapan kadına verilir 23/41

O

oda şenliği	: düğünden önceki erkek eğlencesi 1/11
ogud-	: okutmak; okumasını, öğrenim görmesini sağlamak 30/14
oğşalı-	: ovmak; bir şeyin üzerine bastırarak el gezdirmek 12/10
okulu çek-	: okul öğrencilerini evlerine taşıma işini yapmak, servis 24/15
ókúz	: öküz 9/41
olluk	: çeşme suyunun biriktiği, genellikle hayvanların su içtikleri taş ya da ağaçtan oyulmuş yalak 9/25
óşag	: uşak 10/39
óvúr-	: iki beşiğin arasına oturtup iki beşiği birden sallamak 10/43
oylaş-	: oyalanmak 9/11

Ö

öküzü goş-	: öküzü çekeceği arabaya, sabana vb.ne bağlamak 27/18
öle	: bkz. eyne 29/7
ördük	: ördek 26/46
örněyin	: bkz. örneyin 25/5
örneyin	: örneğin 25/3
örniyin	: bkz. örneyin 26/29
ötel	: otel 12/4
övey	: üvey; yalnız yasaca akraba sayılan, aralarında kan bağı bulunmayan, öz olmayan 6/38
öyne	: bkz.eyne 12/15

P

padadis	: patates 2/11
páhlifan	: pehlivan, güreşçi 14/28
pala örtmesi	: Mengen yöresinde kınadan önce yapılan, kumaşı veya bez parçalarından dokunmuş basit bir kilimi yere yayma adeti; bu adete göre ağıt bilenler ağıt söyler, gelin kumaşın üstüne oturur, gelen hediye kumaşlıklar gelinin başına konur, eğlence olur, serilen kumaşın üstüne para serperler, akşam kına olur, ertesi gün gelin evden çıkar 25/11
pancar	: karalahana; ince, uzun yapraklı, yenilen bir çeşit ot, yemlik 2/16
parım	: ateş, gaz lambası, lüks lambası 4/2
påsa	: posa; suyu alınmış her tür yiyecek maddesinin artığı 27/25
patag	: hamurun veya muhallebi kıvamlı yiyeceklerin içinde erimeyip pıhtı halde kalan topak 13/36
patarakana	: patır kütür tartışmaya ortam yaratmak, çıkışmak 10/48
patdan	: pat diye, anlamında bir söz 25/33
pazı	: ıspanakgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabani ıspanak 16/8
peçe	: kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü, nikap 22/6

peteg	: bkz. patag 11/16
pilaf	: pilav 2/11
pilasdik	: plastik 14/22
piriç pilafı	: pirinç pilavı 22/22
podura	: pudra; bazı mineral ürünlerin karışımı ile elde edilen, cildi korumak, düzgün ve güzel göstermek veya kırışıklıkları, pürüzleri gizlemek amacıyla yüze ve tene sürülen, kokulu ince toz 23/40
poğ	: Mengen'e özgü büyük eşarp 8/44
ponduruk	: boyunduruk, çift süren veya arabaya koşulan hayvanların birlikte yürümelerini sağlamak için boyunlarına geçirilen bir tür ağaç çember 23/32
porta	: bohça; eşya koyulacak örtü 13/32
pulis	: polis 3/28
purçak yom-	: Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan bir yem bitkisi olan burçağı toplamak, yolmak fiili 23/33
pürüz	: engel, güçlük çıkaran kimse 5/11
püsgevüt	: bisküvi 2/21
pütürük	: bkz. patag 12/17

R

rahasızlan-	: rahatsızlanmak, hastalanmak 15/11
rāmedli	: rahmetli 8/27
raportaj	: röportaj 15/17
rāvāni	: revani; yumurta ve irmikle yapılan, fırında kabarıp piştikten sonra üzerine şerbet dökülen bir tür tatlı 22/25
reçberlig	: bkz. irençberlik 23/19
róndi	: rondo, mikser 12/10

S

sáád	: saat 10/38
sabālin	: sabahleyin 19/5
sabāliyin	: bkz.sabālin 5/19

sacıyak	: üzerine tencere, tava vb. koymaya yarayan, ateş üzerine oturtulan, üçayaklı çember veya üçgen biçiminde demir destek, sacayak 28/28
sad-	: satmak 11/26
sāde	: sadece 15/29
saglamaç	: saklamaç, oyuncuların birinin ebe olması ve saklanan arkadaşlarını bulması temeline dayanan bir çocuk oyunu 3/29
sağdıç	: düğünde gelin veya damada kılavuzluk eden kimse 1/14
sáhát	: bkz. sáád 10/17
salıngaç	: salıncak, küçük çocukları uyutmak için beşik yerine kullanılan ve karşılıklı iki yere iple bağlı bulunan asılı yatak 23/38
salıvor-	: salıvermek, suya bırakmak 26/35
sallantı	: deprem sarsıntısı 4/1
salta	: eskiden üç eteklik kumaşın üstüne gelinlerin giydiği üstü telli işlemeli siyah, yakasız, iliksiz, kolları bolca bir tür kısa ceket, bir tür kollu cepken 22/10
samallıg	: samanlık, saman depolanan yer 16/22
saman	: zaman 27/19
sandug	: düğünde gelin evinden damat evine götürülen, içinde geline ait çeyiz eşyası bulunan sandık 7/15; içine çeşitli şeyler konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası 8/32
sātán	: zaten 16/21
sātı	: bkz. sātán 4/9
sāti	: bkz. sātán 4/29
savduc	: bkz. sağdıç 25/17
sayfan	: tahta, çinko vb. hafif şeylerden yapılmış, temelsiz, eğreti yapı, baraka 4/10
segiz	: sekiz 8/23
segizen	: seksen 17/1
Segzen	: bkz. segizen 20/1
sehet	: bkz. sáád 22/11
selávat	: Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua 1/7
sergûl	: sofra bezi, örtü, sergi 11/36

sesega	: Sosyal Sigortalar Kurumu 5/4
seyir ğünü	: kişilerin çeyizi görmeleri için çeyizin sergilendiği belirli bir gün 7/17
sığıl	: sığır 23/27
Sıhiye	: Ankara’da bulunan bir semt 9/1
sırı	: sıra 22/23
silkele-	: üzme, yıpratmak, kaba davranmak 3/10
sırgı	: bkz. ilisdir 24/18
siyafet	: ziyafet; eğlenmek veya bir olayı kutlamak amacıyla birçok kimsenin bir araya gelerek yedikleri yemek, şölen, toy 8/20
sofra	: masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu 6/23; genellikle tekerlek biçiminde, üzerinde yemek de yenebilen ayaklı hamur tahtası 29/22
sogag	: sokak 6/34
soğullu	: sessiz 10/15
somun	: yuvarlak ve şişkin ekmek 23/36
sōra	: sonra 23/39
sovan	: soğan 26/43
su deymeni	: su gücü ile çalışan değirmen 18/11
súzeg	: bkz. ilisdir 11/37
süd	: süt 2/12
sünet	: erkek çocuklarda erkeklik organına yapılan, dinen gerekli görülen müdahale, sünnet düğünü 14/9
sünüt	: bkz. sünet 19/14
süzek	: bkz. ilisdir 22/30

Ş

şaşgunlug	: şaşkınlık 10/6
şeg et-	: şey etmek 23/5
şeyne	: şöyle 29/19
şindik	: şimdi 22/35
şora	: bkz. şurı 18/10

şullara : şuralara 13/32

şurí : şura 17/9

T

tābir caizse : tabiri (veya tabir) caizse; "sözün özünü söylemek gerekirse", "diğer bir deyişle, şöyle söylemek uygunsa" anlamında kullanılan bir söz 31/4

tah : daha 13/23

taha : bkz. tah 29/31

tahda : tahta 8/42

taksim ed- : bölmek, dağıtmak, paylaşmak 6/32

talaş : testere ile biçilen veya rende, matkap, törpü vb. araçlarla işlenen bir şeyden dökülen kırıntılar 13/32

talla : tarla 21/14

tamak : damak 15/24

támsili : örneğin 17/23

tana : tane 33/8

tápsi : tepsi 9/24

tarhana : içine domates, biber, soğan, kokulu otlar, süt veya yoğurt katılan, bulgur, mayalanmış ve kurutularak ufalanmış hamur vb.nden yapılan çorba malzemesi 33/23

tarhını : bkz. tarhana24/17

társ : ters 9/27

tásviye id- : tasfiye etmek; arıtmak, temizlemek 14/24

tavıgcān : tavuk 30/32

tef : zilli bir kasnağa geçirilmiş kursak zarından oluşan çalgı 7/18

tegge : fesin üstüne dolanan, çelme (beyaz eşarp) nin üstüne bağlanan poğ 10/43

telēşe ed- : telaş etmek 26/16

temüz : temiz 16/22

tene : bkz. tana 22/16

tēne : bkz. tana 23/16

tepsé	: bkz. tápsi 29/38
tetbir	: tedbir, önlem 26/5
teyib	: teyp, manyetik bir bant üzerine sesleri kaydeden ve okuyan aygıt 19/18
tınaz	: dövülerek savrilmaya hazırlanan ekin yığını 23/12
tırakdör	: traktör; arkasına römork takılabilen, çift sürmek, yük taşımak vb. işlerde kullanılan motorlu iş makinesi 21/14
tobba	: toparlak, kıvamında 22/26
tobur	: tabur 8/8
tomruk	: ağacın kesilerek silindir biçimine getirilmiş gövdesi 7/6
toplyvi-	: toplayıvermek 26/23
torba yoğurdu	: torbada suyu süzdürüldükten sonra kalan koyu kıvamlı yoğurt 13/32
tovuk	: tavuk 26/46
túñe gel-	: korkmak, irkilemek
turfanda	: mevsimin başında ilk yetişen (meyve, sebze), mecazen bir kişinin son eşi 6/37
tüllü	: türlü 22/11
tütütülē-	: tü tü diyerek nazar çıkarmak 22/9

U

u	: o zamiri 26/49
ubirleri	: öbürleri 15/24
ucok	: ocak 13/36
úç etek	: uzun bir cepkeni andıran, arkası bütün önü iki parça halinde üç parçadan oluşan yöresel bir elbise 21/6
úlgánde	: bkz. úrgándáre 23/31
uñud-	: öğütmek 18/11
uñurla-	: uğurlamak 15/19
ur	: beşik sallamak 10/44
úrgándáre	: çifte koşulan öküzleri yürütmek için kullanılan, ucuna nodul çakılmış uzun değnek, üvendire 23/30

uru-	: beşik sallamak 10/44
uruver-	: bkz. uru- 10/39
ús	: üst 23/16
úsd	: bkz. ús 31/5
Ustanbul	: İstanbul 22/35
uşag	: bkz. uşak 10/40
uşak	: çocuk 23/36

Ü

übrúk	: ibrik; su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap 22/10
ünivesde	: üniversite 13/23
ünle-	: seslenmek 10/49
üş etek	: üç etek; yöresel bir kadın giysisi 22/7
üş	: üç 11/15
üvút-	: öğütmek 27/21
üycük	: bkz. acık 26/27
üzürhlü	: usulü 8/2

V

vā	: var 26/32
vagıdlı	: durumu iyi 8/34
vaht	: vakit 28/7
valaha	: “Tanrı'yı tanık tutarım, Tanrı hakkı için” anlamında kullanılan bir yemin sözü, billahi, tallahi, vallaha 33/5
vāt	: bkz. vaht 11/22
vesayre	: vesaire; “ve benzeri” anlamında bir söz 15/16

Y

yab-	: yapmak 24/13
yaban	: yabancı 24/13

yad-	: yatmak 4/10
yadlarında	: evin yanı 11/24
yaluñuz	: yalnız 10/10
yannızca	: yalnızca 25/9
yapdu-	: yaptırmak 26/22
yapıva-	: yapıvermek 25/2
yarım	: gaz tenekesi boyutlarına eşit bir çeşit tahıl ölçeği 4/3
yaşmak	: kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü 28/11
yatak galdu-	: yatak kaldırma adeti; önceleri gerdek gecesinden sonraki sabah köyden iki üç yaşlı kadın gelinle damadın yattığı yatağı görmeye gelirlermiş, damat yatağın üzerine para koyarmış, parayı yatağı görmeye gelenler alırlarmış. 25/25
yatı	: gidilen yerde geceyi geçirme 11/18
yayık dów-	: tereyağı çıkarmak için sütün, yoğurdun içinde çalkalandığı 23/17
yayu	: yayık; tereyağı çıkarmak için sütün, yoğurdun içinde çalkalandığı kap veya makine 26/36
yaziya	: düz yer, ova, kır. 8/4
yel deymeni	: rüzgar değirmeni 4/23
yeller	: yerler 6/32
yeñ-	: yenmek, galip olmak 14/29
yeñiñden	: yeniden, yine, tekrar 23/22
yeyi	: yeni 28/30
yımırta	: yumurta 16/28
yımirtı	: bkz. yımırta 22/25
yi-	: yemek 2/20
yidil-	: yedirilmek 25/19
yiryımışag	: çok yumuşak 33/29
yòkarı	: yukarı 8/4
yoh	: yok 15/23
yokarı	: bkz. yòkarı 32/2
yokluk	: gelinin çeyiz sandığı 22/20

yoksuzlug	: yokluk, yoksulluk 10/17
Yörüg	: Yörük 8/45
yövmiye	: yevmiye; bir günlük çalışma karşılığı verilen ücret, gündelik 27/16
yuğur-	: yoğurmak 11/34
yuka yaz-	: yufka yazmak, yufka açmak 7/1
yūka	: yufka 13/30
yumur-	: bkz. yuğur- 24/18
yumurucak	: yumurcak, yaramaz küçük çocuk 23/38
yuvrucak	: yavrucak 23/38
yümsek	: yüksek 10/31

Z

zabah	: sabah 13/3
zahdán	: zaten 11/36
záhden	: bkz. zahdán 24/13
zarf ét-	: sarf etmek; tüketmek, harcamak 15/36
zātı	: bkz. zahdán 4/30
zehiliyvör-	: zehirleyivermek 14/31
zerzevat	: sebze; küçük, önemsiz nesneler 33/34
zıcag	: bkz. ıccak 12/15
zoba	: soba 28/28
zofra	: bkz. sofra 8/4
zulgándèri	: bkz. úrgándáre 23/31

KAYNAKLAR

Bolu Valiliği (1968). *Bolu Yıllığı*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Dilçin, Cem (2013). *Tarama Sözlüğü*, Ankara, TDK Yayınları.

Doğan, Mesut (2011). *Mengen Havzası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, İstanbul, Erbain Yayınları.

Eckmann, Janos (2011). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Ankara, TDK Yayınları.

Erdem, Mehmet Dursun (2012). *Karabük ve Yöresi Ağızları*, Karabük Valiliği Yayınları

Eren, M. Emin (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Ankara, TDK Yayınları.

Ergin, Muharrem (2004). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yayınları.

Gülensoy, Tuncer (1981). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Güler, Mediha ve Akpınarlı, Feriha ve Soysaldı, Aysen vd. (2013). *Mengen El Sanatları*, Ankara, Mengen Belediyesi.

Kahraman, Seyit Ali – Dağlı, Yücel (2013). *Evliya Çelebi - Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatname*, Cilt 1- 6. Kitaplar, İstanbul, YKY Yayınları.

Karahan, Leyla (2011a). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, 2. Baskı, Ankara, TDK Yayınları.

- Karahan, Leyla (2011b). “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi”, *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Ankara, TDK Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmut (2013). *Divanı Lügatit Türk*, Çev. Besim Atalay, Ankara, TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1989). “Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları - Eski Anadolu Türkçesindeki -van / -ven, -vuz / -vüz” (TDAY-B 1964), *TDK-Belleten Dergisi* s.43-65.
- Korkmaz, Zeynep (1994a). *Bartın ve Yöresi Ağızları*, Ankara, TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1994b). *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, Ankara, TDK Yayınları
- Korkmaz, Zeynep (1995). “Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Ünlü Uzunlukları Hakkında” *Türk Dili Üzerine Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. II, Ankara, TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara, TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yayınları.
- Mengen Kaymakamlığı (1999). *Aşçılar Diyarı Mengen*, Ankara, Gen Matbacılık.
- Onan, Bilginer (2003). “Baba Hızır”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 27.
- Öztürk, Erol (2016). *Bolu İli Ağızları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Sümer, Faruk (1999). *Oğuzlar*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
- TDK (1999). *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Ankara, TDK Yayınları.

TDK (2017). *Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü* ,(http://www.tdk.gov.tr/).

TDK (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK Yayınları.

TDK (2012). *Yazım Kılavuzu*, Ankara, TDK Yayınları.

Tekin, Talat (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara, Simurg Yayınları.

Timurtaş, Faruk Kadri (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul, Kapı Yayınları.

Yalçın Çelik, Sıddıka Dilek (2010). “Mengen’de Özel Gün Yemekleri”, *Milli Folklor Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 86: 127-139.